

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่องรูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้
แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชน
เทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

โดย

พนัส ปรีวาสนา และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ธันวาคม 2558

สัญญาเลขที่ RDG56E0014

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่องรูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้
แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนเทศบาล
ตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย
จ.มหาสารคาม

โดย

พนัส ปรีวาสนา และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ธันวาคม 2558

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน ในเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นอันเป็นความร่วมมือ (MOU) ระหว่างมหาวิทยาลัยมหาสารคาม กับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ 2557 เพื่อเสริมสร้างโอกาสให้นักวิชาการในมหาวิทยาลัยมหาสารคามได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของการดำเนินงานวิชาการรับใช้สังคม โดยบูรณาการทรัพยากรร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

โครงการวิจัยดังกล่าว ขับเคลื่อนต่อยอดจากการเรียนรู้นอกหลักสูตร (นอกชั้นเรียน) ภายใต้ชื่อ โครงการ “1 ชมรม 1 ชุมชน” เมื่อปี พ.ศ.2555 ซึ่งเป็นปีที่มหาวิทยาลัยได้ประกาศนโยบายเชิงรุกการบริการ วิชาการแก่สังคมในชื่อโครงการ “1 หลักสูตร 1 ชุมชน” ดังนั้นโครงการวิจัยดังกล่าวนี้จึงเกิดขึ้นจากผลพวง ของการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรของ “องค์กรนิสิต” (ชมรม) โดยบูรณาการเข้าสู่การเรียนการสอนของหมวด ศึกษาทั่วไป คือ “วิชาการพัฒนานิสิต”

ด้วยเหตุนี้โครงการวิจัยดังกล่าวจึงมุ่งศึกษาปรากฏการณ์เชิงพัฒนาการและปัจจัยที่มีผลต่อการจัด กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน โดยใช้กรอบห้วงเวลาปี พ.ศ.2542-2557 เป็นขอบข่าย การศึกษา อันเป็นปีที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้เปิดทำการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ ณ ที่ตั้งขามเรียง อันเป็นชุมชนหลักของการวิจัยครั้งนี้ รวมถึงการศึกษาประเด็นรูปแบบและกลไกของการจัดกิจกรรมเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน

โครงการวิจัยดังกล่าวสำเร็จลุล่วงลงด้วยดีภายใต้ความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งทีม วิจัยชุมชน (ฮักแพงเบิ่งแฉ่งขามเรียง) นักวิชาการจากทีมกระบวนการ หรือผู้ช่วยสอนรายวิชาการพัฒนานิสิต ตลอดจนนิสิตที่มีทั้งผู้นำองค์กรนิสิต นิสิตในรายวิชาการพัฒนานิสิตและนิสิตจิตอาสาทั่วไป ตลอดจนภาคี อื่นๆ เช่น ชุมชนทุกชุมชน เทศบาลตำบลขามเรียง กองกิจการนิสิต กองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม รวมถึงโหนดวิชาการ สกว.ฝ่ายวิจัยท้องถิ่นในจังหวัดมหาสารคาม โดย ผู้ช่วย-ศาสตราจารย์ ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุลและคณะที่ได้อุทิศตนทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยง” หนุนเสริมการเรียนรู้ อย่างไม่หยุดหย่อนและเต็มไปด้วยความเป็นกัลยาณมิตร จนช่วยให้การดำเนินงานวิจัยสำเร็จลุล่วงลง ในที่สุด

คณะผู้วิจัย

ธันวาคม 2558

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง	11
บทที่ 3 กระบวนการวิจัย	29
บทที่ 4 ผลการศึกษา	74
บทที่ 5 บทสรุปและอภิปรายผล	151

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนเทศบาลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (ที่ตั้งขามเรียง) ประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 23 หมู่บ้าน มีขนาดพื้นที่ 33,031 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบแต่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ประชากร 95 % ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา) โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ ขณะที่บางชุมชนมีระบบชลประทานหนุนส่งเพื่อให้การเกษตรกรรมมีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น หากแต่ภายหลังปี พ.ศ.2542 อันเป็นปีที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้มาจัดตั้งสถานศึกษาขึ้นในพื้นที่ของเทศบาลตำบลขามเรียง จึงก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงหลากหลายลักษณะทั้งในระบบกายภาพและชีวภาพ จนชุมชนไม่อาจตั้งรับ หรือปรับตัวได้ทัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน อาทิ เศรษฐกิจ การศึกษา ประเพณี ดังจะเห็นได้จากชาวบ้านมีอาชีพใหม่ที่นอกเหนือจากการเป็นเกษตรกร ชุมชนมีมิติการพัฒนาผ่านกิจกรรมอันหลากหลายของมหาวิทยาลัย ทั้งกิจกรรมในระดับนโยบายอันเป็นภารกิจของมหาวิทยาลัยฯ กิจกรรมในหลักสูตร (curriculum) หรือกิจกรรมนอกหลักสูตร (extra curriculum) ของฝ่ายพัฒนานิสิตที่ประกอบด้วยการขับเคลื่อนโดยองค์การนิสิต (องค์การนิสิต สภานิสิต สโมสรนิสิต ชมรม กลุ่มนิสิต) ขณะเดียวกันชุมชนก็ได้รับผลกระทบในเชิงลบไปพร้อมๆ กัน อาทิ มลภาวะ แหล่งมั่วสุม สถานบันเทิง อุบัติเหตุจากการจราจร เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ดียังเป็นที่น่าสังเกตว่าภายใต้ความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วดังกล่าว มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มิได้นิ่งนอนใจ หรือละเลยปัญหาที่ชุมชนได้รับจากการมาเปิดการเรียนการสอนในชุมชนเลย แม้แต่น้อย ดังจะเห็นได้จากการขับเคลื่อนนโยบายเชิงรุกในทุกภาคฝ่ายลงสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งกิจกรรมในระดับมหาวิทยาลัย กิจกรรมในระดับคณะ กิจกรรมในหลักสูตร (วิชาเรียน) และกิจกรรมนอกหลักสูตร โดยเน้นแนวคิดการ “เรียนรู้คู่บริการ” บูรณาการให้ทะลุถึงเป้าประสงค์ของภารกิจหลักอันประกอบด้วย การสอน การวิจัย การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ผ่านการทำงานที่เน้นกระบวนการให้ “ชุมชนได้มีส่วนร่วม” ให้ได้มากที่สุด โดยกรณีผู้เรียนอันหมายถึงนิสิตนั้น มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้ให้ความสำคัญกับการผลิตบัณฑิตที่พึงประสงค์ออกสู่การรับใช้สังคมในฐานะของการเป็นพลเมืองของชาติและสังคมโลกผ่านนโยบายอันเป็นกรอบมาตรฐานคุณวุฒิอุดมศึกษาแห่งชาติ (TQF) กล่าวคือมุ่งสร้างระบบและกลไกให้นิสิตเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตร เพื่อบ่มเพาะและขัดเกลาให้นิสิตเติบโตเป็นองค์ประกอบที่มีคุณค่าของสังคมเฉกเช่นปรัชญามหาวิทยาลัย (ผู้มีปัญญาพึงเป็นอยู่เพื่อมหาชน) หรือแม้แต่เอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน) และความ เป็นอัตลักษณ์นิสิต (ช่วยเหลือสังคมและชุมชน) ซึ่งการกำหนดเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากสภามหาวิทยาลัยในคราวประชุมครั้งที่ 7/2554 วันที่ 29 กรกฎาคม 2554 รวมถึงค่านิยมของการเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (MSU FOR ALL: พึ่งได้) ที่ประกอบด้วย คุณธรรม จริยธรรม (M : Morality) ความรับผิดชอบต่อสังคม (S : Social Responsibility) ความเป็นหนึ่งเดียว (U : Unity)

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ในระยะหลังมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จึงขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ อย่างหลากหลาย เพื่อพัฒนานิสิตสู่การเป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์ มีการพยายามบูรณาการการเรียนการสอน สู่การ

บริการสังคม ควบคู่กับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม หรือแม้แต่การวิจัย โดยการขับเคลื่อนในแต่ละภารกิจ มุ่งดำเนินการบนฐานคิดหลักหลายประการ คือ การเรียนรู้คู่บริการ (Service Learning) ให้นิสิตเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ (Student-Centered) ยกย่องชุมชนรอบมหาวิทยาลัยเป็นห้องเรียนและใช้กิจกรรมเป็นฐานการเรียนรู้ (Activity-Based Learning) เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ผ่านการลงมือทำ หรือ “ทำไปเรียนรู้ไป” (Learning by Doing) ซึ่งทั้งนี้ทั้งนั้นในทุกกระบวนการมุ่งยึดกรอบแนวคิดของการเรียนรู้ร่วมกัน (participatory learning) เป็นหัวใจหลัก รวมถึงยึดมั่นต่อการจัดการความรู้ด้วยกลไกของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge sharing)

กรณีดังกล่าวเริ่มเห็นได้ชัดจากปี 2543 โดยกองกิจการนิสิตร่วมกับองค์กรนิสิต ได้จัดโครงการ “มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน” ขึ้นในชุมชนบ้านหนองแซ่ (ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) โดยประสานงานผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลขามเรียง เพื่อคัดเลือกชุมชนเป็นพื้นที่การจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นในเรื่องการบำเพ็ญประโยชน์เป็นประเด็นหลัก แต่ในทางด้านรูปแบบกิจกรรมนั้นมอบหมายให้ชุมชนได้หารือกันเองว่าต้องการกิจกรรมในทำนองใด ในปีดังกล่าวชุมชนมีมติเห็นชอบให้มีการสร้างลานกีฬาอเนกประสงค์ ซึ่งตรงกับนโยบายของรัฐบาลที่กำลังรณรงค์เรื่องการต่อต้านยาเสพติดด้วยการรณรงค์ให้ชุมชนสร้างลานกีฬาขึ้นในชุมชนอย่างแพร่หลาย กอปรกับบ้านหนองแซ่เป็นชุมชนเดียวที่ยังไม่มีลานกีฬาที่เป็นรูปธรรม ทางองค์การบริหารส่วนตำบลขามเรียงและชุมชนต่างๆ จึงเห็นชอบให้สร้างลานกีฬาอเนกประสงค์ขึ้น

จากนั้นในปี พ.ศ.2550 โครงการดังกล่าวได้ขับเคลื่อนต่อเนื่องอีกครั้งในชุมชนบ้านดอนนา (ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) ด้วยการดำเนินการในทำนองเดิม กล่าวคือนิสิตกับชุมชนได้พัฒนาโจทย์อันเป็นความต้องการร่วมกัน ในระยะแรกมีความประสงค์จัดทำสนามเซปักตะกร้อขึ้นในโรงเรียนบ้านดอนนา เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ต่อมาจึงเปลี่ยนแปลงมติเป็นศาลาอเนกประสงค์ในหนองน้ำสาธารณะ เพื่อใช้เป็นสำนักงานของกลุ่มเยาวชนที่กำลังมุ่งพัฒนาแหล่งน้ำดังกล่าวเป็นสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาน้ำจืด ซึ่งกิจกรรมในครั้งนั้นยังบูรณาการเรื่องอื่นๆ เข้าไปร่วมใจห่วงใยชุมชน” ซึ่งได้ดำเนินการในลักษณะที่ (ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) โดยประสานงานกับชุมชนเสริม เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้าน การประชุมเสวนาถึงแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนา

อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าทั้งสองกิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นเป็นกิจกรรมมุ่งเน้นในเรื่องการบำเพ็ญประโยชน์หรืองานอาสาสมัครทั่วไป ยังไม่มีการบูรณาการองค์ความรู้ในหลักสูตรและนอกหลักสูตรเข้าด้วยกันและยังไม่ใช้การจัดกิจกรรมบูรณาการตามแนวคิด “เรียนรู้คู่บริการ” มากนัก แต่ทั้งสองกิจกรรมก็มีระบบและกลไกการหนุนเสริมจากมหาวิทยาลัยอย่างเด่นชัด เพราะหน่วยงานของมหาวิทยาลัย อันหมายถึง “กองกิจการนิสิต” ทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยง” นำพานิสิตทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน รวมถึงจุดเด่นอีกประการคือเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของชุมชน มีภาพของการ “พัฒนาโจทย์” หรือ “ปรับความคาดหวัง” ระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัย อีกทั้งกิจกรรมทั้งสองกิจกรรมก็กลายเป็นเสมือน “สะพานเชื่อมโยง” สานสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยใช้กิจกรรมนอกหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยง

ปีพ.ศ.2550 องค์การนิสิต จัดกิจกรรม “วันสงกรานต์” ขึ้นเป็นครั้งแรกด้วยการเชิญชุมชนเข้ามาร่วมในมหาวิทยาลัย กิจกรรมหลักๆ คือการรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ (รดน้ำดำหัว) จากชุมชนรอบมหาวิทยาลัย พร้อมๆ กับการฝากตัวเป็นลูกหลานต่อชุมชน ต่อเมื่อปี พ.ศ.2551 ชุมชนขามเรียงเกิดภาวะอุทกภัย กองกิจการนิสิตกลายเป็นผู้รับผิดชอบหลักในนามมหาวิทยาลัยเพื่อนำนิสิตลงพื้นที่ช่วยเหลือชาวบ้านผู้ประสบภัย จนนับได้ว่ากิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในมหาวิทยาลัยอย่างเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะความเด่นชัดของกองกิจการนิสิตที่ทำหน้าที่เป็นเสมือน “ระบบและกลไก” ในการจัดกิจกรรมร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน

ปีพ.ศ. 2552 กองกิจการนิสิต ได้จัดกิจกรรมเชิงรุกด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยร่วมกับองค์กรนิสิตจัดกิจกรรมทอดเทียนพรรษาในแต่ละวัดของชุมชนชาวมเรียง รวมถึงการจัดกิจกรรมโครงการ “มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน” ได้จัดขึ้นอีกครั้งที่บ้านดอนหนอง (วัดศรีสุข ต.ชาวมเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) ในแบบบูรณาการหรือ “สหกิจกรรม” เช่น ซ่อมแซมกุฏิสงฆ์ เทพื้นถนนรอบอุโบสถ ตรวจสอบสภาพ แลกเปลี่ยนศิลปะและวัฒนธรรมผ่านการร้องหมอลำ ร้องสรภัญญะ ในทำนองเดียวกันกิจกรรมขององค์กรนิสิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “องค์การนิสิต” ได้เริ่มปรากฏเด่นชัดผ่านการทำงานขององค์การนิสิตมากกว่าที่ผ่านมา เช่นกิจกรรมน้องใหม่ใส่ใจชุมชนที่นำพานิสิตใหม่ (น้องใหม่) ของแต่ละคณะลงไปบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน รวมถึงกิจกรรมอีก 2 กิจกรรมหลัก คือ กิจกรรมวันสงกรานต์และกิจกรรมวันลอยกระทง ซึ่งทั้งสองกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ขับเคลื่อนร่วมกับเทศบาลตำบลชาวมเรียง และถือเป็นกิจกรรมแรกที่เกิดขึ้นแบบมีส่วนร่วมระหว่างเทศบาลตำบลชาวมเรียงกับองค์กรบริหารของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปีพ.ศ.2553 เป็นปีที่กองกิจการนิสิตกำหนดนโยบายการจัด “กิจกรรมนอกหลักสูตร” ในชุมชนชาวมเรียงอย่างเด่นชัด กระตุ้นให้องค์กรนิสิตจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องบนฐานวัฒนธรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมกฐินโบราณ (จุลกฐิน) ณ วัดสว่างมงคล (บ้านโนนแสวง) กิจกรรมทอดเทียนพรรษา ณ วัดชัย-ชุมพล (บ้านชาวมเรียง) กิจกรรมปลูกต้นไม้พื้นฟูป่าเสื่อมโทรม ณ ชุมชนบ้านหัวหนอง ตลอดจนการกำหนดกลยุทธ์ที่อาศัยการเรียนรู้ชุมชนผ่านกิจกรรมโครงการ “มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน” หรือที่เรียกสั้นๆ ร่วมกันว่า “1 คณะ 1 หมู่บ้าน” โดยมุ่งเน้นให้นิสิตแต่ละคณะได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนรอบมหาวิทยาลัยภายใต้แนวคิดของการ “เรียนรู้คู่บริการ” ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญๆ คือ การฝากตัวเป็นลูกอีกของชาวบ้าน การเรียนรู้บริบทชุมชน การพัฒนาภูมิทัศน์ในชุมชนและกิจกรรมอันเป็นความต้องการของชุมชนภายใต้งบประมาณสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยและองค์การนิสิต ครอบคลุมพื้นที่เขตเทศบาลตำบลชาวมเรียงและเทศบาลตำบลท่าขอนยาง

กรณีโครงการ “มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน” เป็นกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนแต่ละชุมชนได้หาหรือกันเองว่ามีความประสงค์ที่จะจัดกิจกรรม หรือให้แต่ละคณะได้ช่วยเติมเต็มในเรื่องใด จากนั้นจึงให้ชุมชนสะท้อนข้อมูลอันเป็นความต้องการ (โจทย์) ดังกล่าวต่อนิสิต (สโมสรมนิสิต) และผู้บริหารของแต่ละคณะ เพื่อมอบหมายภารกิจให้สัมพันธ์กับทักษะวิชาชีพของแต่ละคณะ ด้วยเหตุนี้กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงแตกต่างและหลากหลายไปตามเป้าประสงค์ของชุมชน เช่น การสร้างศาลาการเปรียญ การเทพื้นศาลาวัด การจัดทำซุ้มประตูหมู่บ้าน การจัดทำศาลาอเนกประสงค์ การจัดทำแปลงสมุนไพร การจัดทำสวนสาธารณะ การจัดทำหอกระจายข่าว การจัดทำรั้วรอบหมู่บ้าน การสอนพิเศษเสริมความรู้แก่เด็กและเยาวชน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน การเรียนรู้ชุมชนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การอบรมเยาวชนเพื่อต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น

อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าสังเกตว่าโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) ถึงแม้จะเกิดจากความต้องการของชุมชนโดยตรง แต่นิสิตก็ยังไม่มีส่วนร่วมในการหาหรือเรื่องกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างแท้จริง กอปรกับนิสิตในแต่ละคณะยังขาดองค์ความรู้และทักษะการจัด “กิจกรรมบริการสังคม” ตามหลักคิด “การเรียนรู้คู่บริการ” จึงยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเป้าหมายไว้ เพราะส่วนใหญ่มุ่งจัดกิจกรรมตามความต้องการของชุมชนเป็นหลัก แต่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้สภาพทั่วไปอันเป็นจุดอ่อนและจุดแข็ง หรือการสำรวจวิเคราะห์ต้นทุนทางสังคมของชุมชนอย่างลึกซึ้ง กระนั้นก็ยังนับได้ว่าโครงการดังกล่าวได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นระดับนโยบายที่เป็นรูปธรรมในการส่งเสริมและสนับสนุนให้นิสิต หรือองค์กรนิสิตได้ค้นหารูปแบบของการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรในมิติการบริการสังคมผ่านหลักคิดการเรียนรู้คู่บริการร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะองค์กรภาคท้องถิ่นที่เป็น “เทศบาลตำบล” จนกระทั่งปี พ.ศ.2554 มหาวิทยาลัยมหาสารคามจึงได้

ประกาศนโยบายการบูรณาการภารกิจการเรียนการสอน การบริการวิชาการสังคมและการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมสู่การรับใช้สังคมที่มีชื่อโครงการ หรือวาทกรรมที่คล้ายคลึงกันกับกิจกรรมนอกชั้นเรียน ที่ขับเคลื่อนนำร่องไปก่อนหน้านี้ เช่น โครงการ “1 คณะ 1 ชุมชน” และ “1 คณะ 1 ศิลปวัฒนธรรม” โดย กำหนดให้แต่ละคณะได้จัดกิจกรรมดังกล่าวร่วมกับชุมชน ถึงกระนั้นก็ยังพบว่าโครงการเหล่านั้นยังไม่ ตอบสนองความต้องการของชุมชนเท่าใดนัก เนื่องจากไม่มีกระบวนการพัฒนาโจทย์ร่วมกันระหว่างคณะกับ ชุมชน พร้อมทั้งไม่มีกระบวนการทำงาน หรือมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันมากเท่าที่ควร ประกอบกับการ มุ่งเน้นกระบวนการถ่ายทอดมากกว่าการ “เรียนรู้คู่บริการ” และด้วยสาเหตุการทำงานในภาพของคณะเป็น ภาพที่กว้าง ไม่สามารถเจาะลึกถึงประเด็นของชุมชน จึงนำไปสู่การปรับเปลี่ยนในปีพ.ศ. 2555 เป็นโครงการ “1 หลักสูตร 1 ชุมชน” เพื่อให้แต่ละหลักสูตรได้บูรณาการการเรียนการสอนจากชั้นเรียนสู่นอกชั้นเรียน โดยมีชุมชนเป็นห้องเรียนและมุ่งเน้นให้นักศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทต่อการกำหนดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้สอน และชุมชน ซึ่งการดำเนินการในปีดังกล่าวยังต่อยอดกิจกรรมนอกหลักสูตรของฝ่ายพัฒนานิสิตอีกครั้ง จากเดิม คือ 1 คณะ 1 หมู่บ้าน” สู่การเป็น “1 ชมรม 1 ชุมชน”

จากปรากฏการณ์ข้างต้น จะพบว่า มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้มุ่งมั่นที่จะขับเคลื่อนกระบวนการ เรียนรู้ที่มุ่งสู่การบริการแก่สังคมให้หลากหลาย ดังจะเห็นได้จากการประกาศนโยบายเชิงรุกเพื่อหนุนการ ขับเคลื่อน 1 หลักสูตร 1 ชุมชน เช่น โครงการ 1 คณะ 1 ศิลปวัฒนธรรม โครงการ 1 ชมรม 1 ชุมชน หรือ แม้กระทั่งกองกิจการนิสิต หรือฝ่ายพัฒนานิสิต รวมถึงองค์กรนิสิต อันได้แก่องค์การนิสิต สภานิสิต สโมสร นิสิต ชมรมและกลุ่มนิสิต ก็ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับการขับเคลื่อนนโยบายเหล่านี้อย่างชัดเจน กล่าวคือการ ร่วมจัดกิจกรรมเชิงรุกสู่ชุมชนครอบคลุมด้านต่างๆ ทั้งอาสาพัฒนา บำเพ็ญประโยชน์ วิชาการ กีฬา ศิลปวัฒนธรรม เช่น โครงการองค์การนิสิตสู่ชุมชน ด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ในมิติต่างๆ สร้างลานธรรมใน วัด ทอดเทียนพรรษา จุลจกฐิน ธรรมะในสถานศึกษา คลินิกกีฬา เป็นต้น ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าในการขับเคลื่อน เพื่อการพัฒนาให้มีความรู้ที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม หรือแม้แต่การพัฒนาให้มีความรู้ที่มีคุณลักษณะตาม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ และค่านิยมของการเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามนั้น ไม่เพียงถูกขับเคลื่อนในมิติ กิจกรรมนอกหลักสูตรที่เน้นการเรียนรู้ผ่านโครงการเท่านั้น (Project-based Learning) แต่ยังบูรณาการไป พร้อมๆ กับการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมในชั้นเรียนที่มีอาจารย์ทำหน้าที่คอยให้คำแนะนำ (Coaching/supervisor) ซึ่งในส่วนหนึ่งก็เกิดเป็นการเรียนรู้ในวิชาการพัฒนานิสิต (Student Development) เพื่อให้ให้นิสิตหรือผู้เรียน ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ “นิสิตเป็นศูนย์กลาง” โดยการได้ “คิด” และได้ “ออกแบบการ เรียนรู้” ด้วยตนเอง

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเมื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาให้มีความรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ร่วมกับชุมชนทั้งในมิติกิจกรรมนอกหลักสูตร (กิจกรรมนอกชั้นเรียน) และกิจกรรมในหลักสูตร (กิจกรรมในชั้น เรียน) พบว่ากระบวนการเรียนรู้จะถูกขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมและหลากหลายกระบวนการ มีการใช้ แนวคิดของการจัดการความรู้ (knowledge management) เข้ามาหนุนเสริมแก่นิสิตด้วยรูปแบบต่างๆ เช่น การถอดบทเรียน (lessons learned) การสื่อสารสร้างสุขผ่านเรื่องเล่าเร้าพลัง (Storytelling) การจัดเวที มหกรรมการเรียนรู้ (Show/share) แต่เมื่อมองในมุมของการมีส่วนร่วม กลับพบว่า “ชุมชน” อันเป็น ห้องเรียนอันสำคัญของการเรียนรู้กลับยังมีส่วนร่วมในกระบวนการแรกเริ่มค่อนข้างน้อย แผนงานหลาย แผนงานล้วนเป็นโจทย์ที่ถูกติดตั้งจากนิสิตหรือมหาวิทยาลัย จากนั้นค่อยหาพื้นที่รองรับการขับเคลื่อน กิจกรรม โดยในบางโจทย์หรือในบางกิจกรรมก็สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชน ขณะที่บาง โจทย์ หรือบางกิจกรรมกลับไม่ตรงกับสภาวะการณ์ของชุมชน ซึ่งชุมชนก็ไม่อยู่ในสถานะแห่งการปฏิเสธการ เรียนรู้ หรือปฏิเสธการให้บริการจากมหาวิทยาลัยได้ ยังผลให้กิจกรรมที่จัดขึ้นไม่มีพลังพอที่จะเปลี่ยนแปลง

ชุมชน หรือเปลี่ยนแปลงทักษะชีวิตของนิสิตได้อย่างเท่าที่ควร นั้นยังรวมถึงปัจจัยเหตุที่ชุมชนเองก็ขาดข้อมูล หรือชุดความรู้ที่เกิดจากการไม่ได้สั่งสมอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ในทางวัฒนธรรมไปโดยปริยาย จึงยากยิ่งต่อการชูประเด็นใดประเด็นหนึ่งขึ้นมาเป็นหัวใจของการพัฒนาท้องถิ่นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้น เพื่อก่อให้เกิดการสร้างสรรค์กิจกรรมเชิงรุกเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น หรือชุมชนข้ามเรียงอย่างเป็นรูปธรรมที่จะหนุนเสริม หรือผลักดันให้ชุมชนมีศักยภาพในการที่จะดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงใหม่อันเป็นผลกระทบจากวิถีการศึกษา โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับมหาวิทยาลัย ซึ่งในประเด็นรูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม จึงมีความสำคัญในการค้นหารูปแบบและกระบวนการต่างๆ ที่ตอบสนองต่อบริบทของชุมชนข้ามเรียง เพื่อนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมอันเป็นอัตลักษณ์ เข้มแข็งและยั่งยืนในชุมชนข้ามเรียงและมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ร่วมกันต่อไป

คำถามการวิจัย

1.คำถามหลัก

รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนในเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม เป็นอย่างไร

2.คำถามรอง

- 1) สภาพปัญหา นโยบาย ระบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่ผ่านมาระหว่างนิสิตและชุมชน เป็นอย่างไร
- 2) ปัจจัย เงื่อนไขของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเป็นอย่างไร
- 3) รูปแบบและกลไกที่เหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมของนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนข้ามเรียงเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา นโยบาย ระบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่ผ่านมาระหว่างนิสิตและชุมชน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกที่เหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมของนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนข้ามเรียง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องรูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน ประกอบด้วยกรอบแนวคิดสำคัญๆ คือ บัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักกรอบมาตรฐานคุณวุฒิอุดมศึกษา แห่งชาติ การจัดการความรู้และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียดของแต่ละแนวคิด ดังนี้

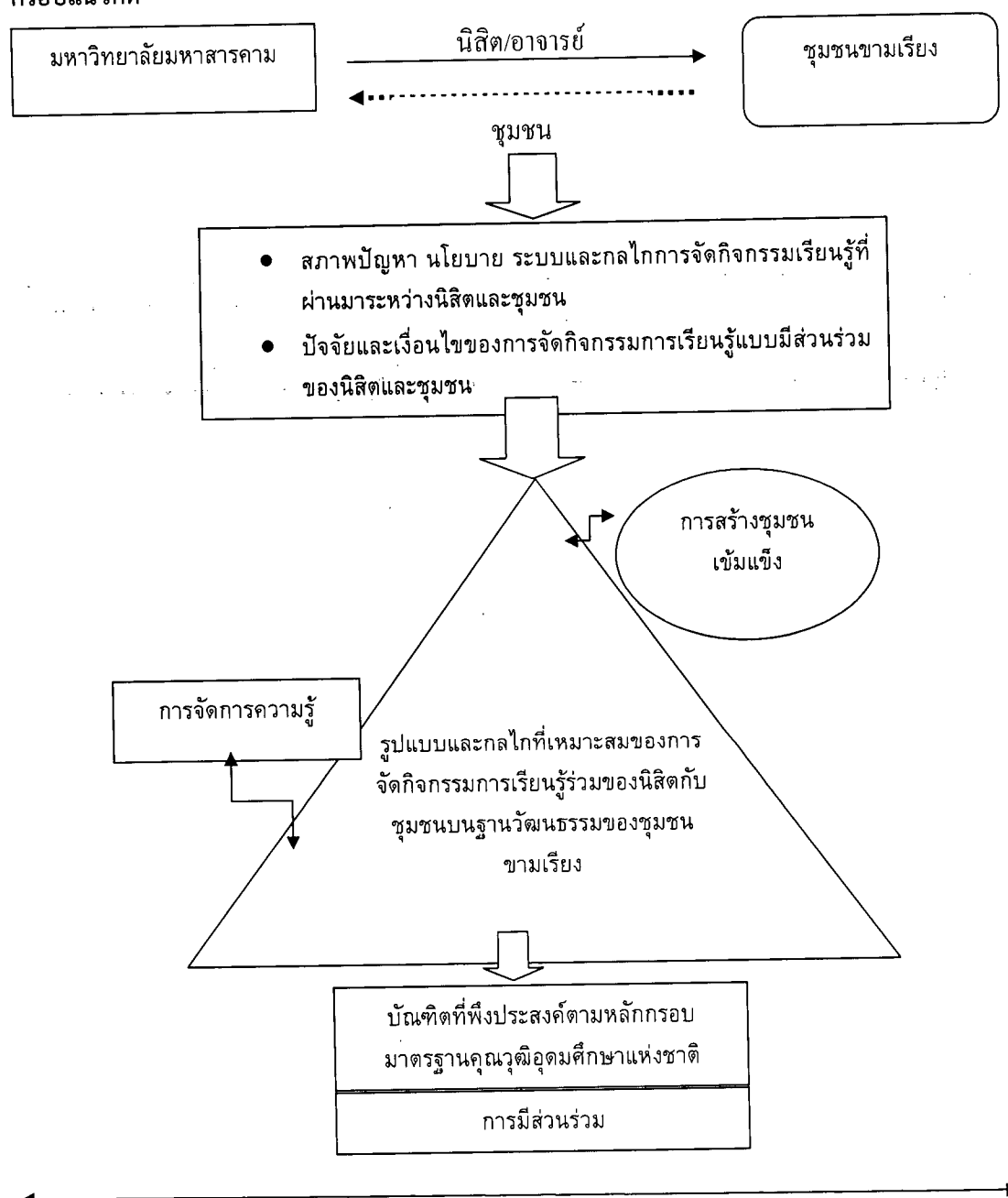
1. **บัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักกรอบมาตรฐานคุณวุฒิอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education, TQF:HEd)** ประกอบด้วยหลักคิด 5 ประการหลักๆ คือ (1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม (Ethics and Moral) ได้แก่ การพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีคุณลักษณะสำคัญๆ ด้วยการเป็นผู้มีจรรยาบรรณทางวิชาการ และวิชาชีพ มีวินัย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และต่อสังคม ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) และเป็นผู้ตามที่ดี (Followers) เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น (2) ด้านการมีความรู้ (Knowledge) ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและทฤษฎีที่สำคัญในสาขาวิชา และศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้อง สามารถบูรณาการความรู้ ในสาขาวิชากับความรู้ในศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องไปสู่การประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงของสังคม ตลอดจนมีความสามารถที่จะเรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติของการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ผ่านกลไกของสังคม รวมถึงสามารถวิเคราะห์ จำแนกข้อเท็จจริงและนำเสนอข้อมูลในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติ (ปัญญาปฏิบัติ) ได้อย่างเป็นระบบ (3) ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) ได้แก่ การมีความสามารถหรือมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ บนพื้นฐานของความรู้และประสบการณ์เชิงสร้างสรรค์เพื่อคลี่คลาย หรือให้บรรลุเป้าหมาย รวมถึงการข้ามพ้นวิกฤต หรือสถานการณ์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าโดยไม่คาดคิดมาก่อน (4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) ได้แก่ การมีความรู้ ความสามารถและทักษะในการทำงานเป็นหมู่คณะ มีองค์ความรู้ในการบริหารจัดการองค์กร หรือโครงการต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีจิตสำนึกสาธารณะ ด้วยการรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมอย่างสร้างสรรค์ ตระหนักในบทบาทและสถานะของตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่ง หรือเป็นองค์ประกอบของสังคม (5) ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี (Numerical Analysis, Communication and Information Technology Skills) ได้แก่ การมีความรู้ ความสามารถและทักษะในการวิเคราะห์เชิงตัวเลข หรือสถิติในระบบของการทำงานและการใช้ชีวิต มีทักษะในการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ทั้งการฟัง การพูด การเขียนด้วยภาษาไทย และภาษาอื่นๆ ตลอดจนการเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารและนำเสนอข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์ เพื่อก่อให้เกิดพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงจากตัวเองไปสู่สังคม

2. **การจัดการความรู้ (knowledge management)** หมายถึงกระบวนการของการค้นหาความรู้ที่มีอยู่ในตัวตนของคนแต่ละคนออกมาเผยแพร่แบ่งปัน หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนางาน พัฒนาคณะและพัฒนางานหรือสังคม โดยความรู้ในกระบวนการจัดการความรู้จะมี 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) หรือความรู้ภายนอกที่อาจอยู่ในรูปของ เอกสาร ฐานความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนความรู้ประเภทที่สองคือความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) อันเป็นประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้ฝึกฝน ฝึกปฏิบัติจนเกิดเป็นความชำนาญ หรือปัญญา ด้วยเหตุนี้จึงอาจเรียกได้ว่า หัวใจของการจัดการความรู้จึงอยู่ที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge sharing) หรือการแบ่งปัน (share) และเรียนรู้ร่วมกัน (Learn) ผ่านกลไก หรือเครื่องมือต่างๆ เช่น การเรียนรู้จากเพื่อนสู่เพื่อน (Peer Assist : PA) การเรียนรู้จากตัวอย่างที่ดี (Best Practice : BP) การเรียนรู้จากเรื่องเล่าเร้าพลัง (Story Telling) การเรียนรู้จากกระบวนการสนทนา (Dialogue) หรือเรียนรู้จากการถอดบทเรียน (Lesson learned)

3. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)** เป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยยึดหลักสำคัญๆ คือให้ความ

เคารพต่อศักยภาพ หรือทุนทางสังคมของชุมชนที่ศึกษาวิจัย เน้นให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมกับกระบวนการต่างๆ เริ่มตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือทำร่วมกันอย่างเป็นระบบระเบียบ ภายใต้แผนปฏิบัติการที่ถูกออกแบบอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งวิธีคิดหรือวิธีการเช่นนี้ จะช่วยลดทอนความเลื่อมล้ำในชุมชนได้เป็นอย่างดี เสริมสร้างกระบวนการด้านจิตสำนึกที่มีต่อท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นร่วมกันอย่างเป็นมิตร มีเวทีในการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติการร่วมกัน ก่อเกิดความรักความห่วงแทนในทรัพยากรของตนเองและร่วมดูแล ปกป้อง ใช้ประโยชน์ภายใต้กรอบกติกาของชุมชนนั้นๆ ซึ่งอาจสรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิชาการและชาวบ้าน โดยมุ่งเน้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีบทบาทและสถานะอย่างเป็นรูปธรรมในทุกกระบวนการของการวิจัย ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ในชุมชนตนเองอย่างลึกซึ้ง และเกิดเป็นพลังอำนาจในภาคประชาชนที่จะบริหารจัดการ หรือพัฒนาตนเองตนเองอย่างเป็นทีม

กรอบแนวคิด

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบ หมายถึง ลักษณะของกิจกรรมที่นิสิตและชาวบ้าน หรือชุมชนได้จัดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เสริมสร้างศักยภาพกันและกัน รวมถึงก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ร่วมบนฐานวัฒนธรรมชุมชนขามเรียง

กลไก หมายถึง กระบวนการ หรือวิธีการที่ช่วยหนุนเสริมให้นิสิตและชุมชนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง กิจกรรม หรือโครงการที่นิสิตและชาวบ้านในชุมชนขามเรียงได้ร่วมกันดำเนินการ เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาขึ้นและกันแบบมีส่วนร่วม

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตเนื้อหา

- 1) สภาพปัญหา นโยบาย ระบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่ผ่านมาระหว่างนิสิตและชุมชน
- 2) ปัจจัย เงื่อนไขของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน
- 3) รูปแบบและกลไกที่เหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมของนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนขามเรียง

2. ขอบเขตพื้นที่

- 1) พื้นที่เชิงเครือข่าย ได้แก่ นิสิตและนักวิชาการในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้แก่ นิสิตและผู้สอนวิชาพัฒนานิสิต เจ้าหน้าที่กองกิจการนิสิต นิสิตจากองค์กรนิสิต
- 2) พื้นที่ชุมชน ได้แก่ ชุมชนในเทศบาลตำบลขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

จำนวน 23 ชุมชน

3. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

ก. กลุ่มเป้าหมาย 100 คน

- 1) นิสิตและผู้สอนในรายวิชาการพัฒนานิสิต จำนวน 15 คน
- 2) เจ้าหน้าที่กองกิจการนิสิต จำนวน 5 คน
- 3) นิสิตจากชมรมตามนโยบาย 1 ชมรม 1 ชุมชน จำนวน 30 คน
- 4) ชุมชนในเทศบาลตำบลขามเรียง
 - (1) ทีมวิจัยชุมชนกลุ่มอักษะแปงเป้งแญงคนขามเรียง จำนวน 20 คน
 - (2) ชาวบ้านในชุมชน 30 คน

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ช่วงเตรียมการ, การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและศึกษาข้อมูล

ระยะที่ 2 ช่วงปฏิบัติการ

ระยะที่ 3 สรุปและประเมินโครงการ

มีรายละเอียดการดำเนินการดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 ช่วงเตรียมการ, การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและศึกษาข้อมูล

1. ประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์โครงการ กำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย และรายละเอียดในการดำเนินงาน
2. ประชุมทีมวิจัยเพื่อชี้แจงโครงการกับชุมชนและวางแผนการศึกษาและดำเนินการ
3. เข้าร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพช่วงต้นน้ำร่วมกับโหนด
4. จัดอบรมเทคนิค เครื่องมือการวิจัยให้กับทีมวิจัยในพื้นที่
5. เก็บข้อมูล ได้แก่
 - 1) สภาพปัญหาศักยภาพของนิสิตและชุมชน
 - 2) สภาพปัญหาและรูปแบบกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่ผ่านของนิสิตและชุมชน
 - 3) ปัจจัยและเงื่อนไขของการพัฒนารูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของนิสิตและชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชุมชนขามเรียง
6. จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล 1 ครั้ง
7. นำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน
8. สรุปรบทเรียนกลางน้ำ (ครึ่งทาง)
 - 8.1 จัดสรุปรบทเรียนในพื้นที่ (ร่วมกับทีมวิจัย)
 - 8.2 จัดสรุปรบทเรียนร่วมกับโหนด
9. จัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานการเงิน งวดที่ 1 นำส่งให้กับ สกว. และ มมส.

ระยะที่ 2 ช่วงปฏิบัติการ

1. ประชุมวางแผนการปฏิบัติการ
2. ปฏิบัติการ เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกที่เหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมของนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนขามเรียง และสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน
3. ประชุมติดตามและประเมินผลการปฏิบัติการ จำนวน 5 ครั้ง (เดือนละ 1 ครั้ง)
4. เข้าร่วมเวทีพัฒนาศักยภาพร่วมกับ Node และเครือข่ายงานวิจัยท้องถิ่น
5. กระบวนการบูรณาการสู่การเรียนการสอน

ระยะที่ 3 สรุปผลและนำเสนอผลงานวิจัย

1. สรุปรบทเรียนปลายน้ำและถอดบทเรียน
 - 1.1 สรุปรบทเรียนในพื้นที่ 1 ครั้ง ร่วมกับทีมวิจัยและประเมินผลร่วมกับชุมชน
 - 1.2 ถอดบทเรียนร่วมกับโหนด
2. เวทีนำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณะ ใน 2 ระดับ
 - 2.1 นำเสนอผลงานวิจัยในระดับชุมชน 1 ครั้ง
 - 2.2 นำเสนอผลงานวิจัยร่วมกับโหนด/ร่วมกับมหาวิทยาลัย 1 ครั้ง
3. สังเคราะห์ความรู้การบูรณาการสู่การเรียนการสอนร่วมกับโหนด
4. เขียน RE และบทความเพื่อนำเสนอผลงานวิจัย อย่างน้อย 1 RE และ 1 บทความ
5. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์และรายงานการเงิน นำส่ง สกว. และ มมส.

ระยะเวลาการดำเนินงาน

เริ่มโครงการ 1 มีนาคม 2556 – 28 กุมภาพันธ์ 2557

งบประมาณ

รวมทั้งสิ้น 200,000 บาท (สองแสนบาทถ้วน)

- 1) จาก สกว จำนวน 100,000 บาท
- 2) จาก มมส. จำนวน 100,000 บาท

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1 ผลที่คาดว่าจะได้รับเชิงวิจัย

- 1) เกิดองค์ความรู้ด้านรูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของนิสิตและชุมชน
- 2) ได้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของนิสิตและชุมชน

2 ผลที่คาดว่าจะได้รับเชิงพัฒนา

- 1) เกิดกระบวนการเรียนการสอนในรายวิชานิสิตที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีชุมชนเป็นห้องเรียนและทักษะการใช้ชีวิตและการบริหารจัดการโครงการ
- 2) ได้รูปแบบและกลไกของการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน
- 3) นิสิตมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม “เก่ง ดี มีสุข และมีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ และค่านิยมของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 4) ชุมชนเกิดความตระหนักในการนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาสู่การพัฒนา ร่วมกับมหาวิทยาลัย

บทที่ 2

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1.แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอุดมศึกษาไทย
- 2.แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
- 3.แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.1.แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอุดมศึกษาไทย

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอุดมศึกษาไทย หมายถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนรู้ของนิสิต (ผู้เรียน) ทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตร เพื่อก่อให้เกิดบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามเป้าประสงค์ของมหาวิทยาลัยมหาสารคามและสังคมไทย หรือสังคมโลก ดังนี้

2.1.1 แนวคิดการพัฒนานิสิตนักศึกษาอุดมศึกษาไทย

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานิสิตนักศึกษาไทย หมายถึง นโยบาย หรือกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการผลิตบัณฑิตออกสู่การรับใช้สังคมจากหน่วยงาน หรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นนโยบาย หรือแนวคิดที่ส่งมอบไปยังสถาบันอุดมศึกษาเพื่อนำไปกำหนดเป็นแนวทางของการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนานิสิตนักศึกษาไทยให้เติบโตเป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์ ประกอบด้วยนโยบาย หรือกรอบแนวคิดสำคัญๆ ดังนี้

1) แนวคิดเรื่องบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักกรอบมาตรฐานคุณวุฒิอุดมศึกษา

แห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education, TQF:HEd)

กรอบมาตรฐานคุณวุฒิอุดมศึกษาแห่งชาติ เป็นกรอบแนวคิด หรือเกณฑ์ที่แสดงให้เห็นถึงระบบคุณวุฒิการศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย หรือในอีกความหมายหนึ่งก็คือกรอบแนวคิดอันเป็นหลักประกันคุณภาพการศึกษาขั้นต่ำของแต่ละหลักสูตรที่จะผลิตบัณฑิตออกสู่การรับใช้สังคม โดยทั่วไปแล้วก็สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ.2545-2549) ด้วยการกำหนดให้มีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็น “มนุษย์” ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้คู่คุณธรรม จริยธรรมและมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะเห็นได้ว่ากรอบมาตรฐานคุณวุฒิอุดมศึกษาแห่งชาติก็ได้กำหนดขั้นต่ำไว้ในทำนองเดียวกัน 5 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม (EThics and Moral) หมายถึง การพัฒนานิสิตให้มีคุณลักษณะสำคัญๆ ด้วยการเป็นผู้มีจรรยาบรรณทางวิชาการและวิชาชีพ มีวินัย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า

ประโยชน์ส่วนตน มีภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) และเป็นผู้ตามที่ดี (Followers) เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ให้ความเคารพต่อศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของความเป็นมนุษย์

(2) ด้านความรู้ (Knowledge) หมายถึงการมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและทฤษฎีที่สำคัญในสาขาวิชาและศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้อง สามารถบูรณาการความรู้ในสาขาวิชากับความรู้ในศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องไปสู่การประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความเป็นเปลี่ยนแปลงของสังคม ตลอดจนมีความสามารถที่จะเรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติของการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ผ่านกลไกของสังคม รวมถึงสามารถวิเคราะห์ จำแนกข้อเท็จจริงและนำเสนอข้อมูลในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติ (ปัญญาปฏิบัติ) ได้อย่างเป็นระบบ

(3) ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) หมายถึง การมีความสามารถ หรือมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ บนพื้นฐานของความรู้และประสบการณ์เชิงสร้างสรรค์เพื่อคลี่คลาย หรือให้บรรลุเป้าหมาย รวมถึงการข้ามพ้นวิกฤต หรือสถานการณ์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าโดยไม่คาดคิดมาก่อน

(4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) หมายถึง การมีความรู้ความสามารถและทักษะในการทำงานเป็นหมู่คณะ มีองค์ความรู้ในการบริหารจัดการองค์กร หรือโครงการต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีจิตสำนึกสาธารณะ ด้วยการรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมอย่างสร้างสรรค์ ตระหนักในบทบาทและสถานะของตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นองค์ประกอบของสังคม

(5) ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี (Numerical Analysis, Communication and Information Technology Skills) ได้แก่การมีความรู้ความสามารถ และทักษะในการวิเคราะห์เชิงตัวเลข หรือสถิติในระบบของการทำงานและการใช้ชีวิต มีทักษะในการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ทั้งการฟัง การพูด การเขียนด้วยภาษาไทยและภาษาอื่นๆ ตลอดจนการเรียนรู้ที่จะใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารและนำเสนอข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์เพื่อก่อให้เกิดพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงจากตัวเองไปสู่สังคม

2) นโยบายสถานศึกษา 3 ดี

นโยบายสถานศึกษา 3 ดี (3D) เป็นนโยบายเชิงรุกที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ.2552 เพื่อมุ่งเน้นให้แต่ละสถานศึกษาทุกระดับทุกสังกัดได้ใช้เป็นกลไกในการบ่มเพาะ กล่อมเกล่าปลูกฝัง และปลูกจิตสำนึกเพื่อเติบโตเป็นบัณฑิตที่มีทักษะ “เก่ง ดี มีความสุข” และมีภาคภูมิใจในความเป็นไทย โดยในปัจจุบันยังคงมีสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง หรือในบางคณะของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ยังคงใช้เป็นระบบและกลไกของการพัฒนานิสิต ได้แก่

(1) ด้านประชาธิปไตย (Democracy) ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ในเรื่องประชาธิปไตย มีระบบการดำเนินงานขององค์กร นิสิตนักศึกษาในสถาบันการศึกษาผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์หลากหลายรูปแบบ เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องจิตสำนึกของความเป็นชาติ มีความรู้ความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมถึงการนำหลักอันเป็นธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการศึกษา

(2) ด้านคุณธรรมจริยธรรมและความเป็นไทย (Decency) ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ในทางศาสนามีกระบวนการหนุนเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและชุมชน (บวร : บ้าน วัด โรงเรียน) ตลอดจนการ

มุ่งปลูกฝังให้บัณฑิตนักศึกษามีความ ตระหนักในเรื่องวิถีชีวิตความเป็นไทย มีค่านิยมและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และดำเนินชีวิตตามครรลองหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

(3) ด้านภูมิคุ้มกันภัยจากยาเสพติด (Drug - Free) ได้แก่ การส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอันตรายของยาเสพติด หรืออบายมุขต่างๆ ที่กัดกร่อนและทำลายคุณภาพชีวิตของบุคคลและสังคม มีระบบคัดกรองกลุ่มเสี่ยงภายในสถานศึกษามีกิจกรรมสร้างสรรค์หลากหลายรูปแบบควบคู่ไปกับการสร้างแกนนำเพื่อเป็นต้นแบบในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษาและชุมชน

3) คุณธรรม 8 ประการ

คุณธรรม 8 ประการ เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดขึ้นเป็นแนวทางให้กับสถานศึกษาได้นำไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนิสิตนักศึกษานักเรียน เด็กและเยาวชน ตลอดจนท้องถิ่นและชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ทั้งในระดับบุคคลและสังคม โดยถึงแม้ปัจจุบันจะประกาศใช้เรื่องค่านิยม 12 ประการแทนจะประเด็นของเรื่องคุณธรรม 8 ประการก็ยังคงขับเคลื่อนในกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนานิสิต ดังนี้

(1) ขยัน คือผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจัง และต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร สู้งาน มีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

(2) ประหยัด คือผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะทางการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายของตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ

(3) ซื่อสัตย์ คือผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลาต่อหน้าที่ และต่อ วิชาชีพ มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกเอนเอียง หรืออคติ ไม่ใช่เล่นกลลวงทั้ง ทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

(4) มีวินัย คือผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษาสถาบัน องค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจ และตั้งใจยึดมั่น ในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเอง และสังคม

(5) สุภาพ คือผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อย ไม่ก้าวร้าวรุนแรงหรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาทดีงาม วางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

(6) สะอาด คือผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง ตามสุขลักษณะ ฝึกฝนจิตใจไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกายใจและสภาพแวดล้อม มีความผ่องใส เป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

(7) สามัคคี คือผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งในฐานะผู้นำ และผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลังช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

(8) มีน้ำใจ คือผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละ ความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอกเห็นใจและเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์ สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

4) ค่านิยม 12 ประการ

ค่านิยม 12 ประการ เป็นค่านิยมที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ประกาศใช้เป็นแนวทางหลักในการสอดแทรกสู่กระบวนการของการพัฒนาชีวิตพัฒนางานและพัฒนาองค์กรในทุกสาขาวิชาชีพ สอดคล้องกับวิถีความเป็นไทย หรืออัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรมในสังคมอย่างเด่นชัด ดังนี้

- (1) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- (2) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน
- (3) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
- (4) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม
- (5) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย
- (6) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์
- (7) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย
- (8) มีระเบียบ วินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
- (9) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ
- (10) รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- (11) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ
- (12) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง

5) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เกษม วัฒนชัย (2558) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสอนเรา ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 โดยเป็นวิธีคิดและวิถีปฏิบัติเพื่อให้ทุกคน ทุกครอบครัว ทุกบริษัท ทุกโรงเรียน ทุกชุมชน ทุกประเทศเข้มแข็งสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้และสามารถรับมือกับวิกฤตได้ในกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ภายใต้อัตลักษณ์สำคัญ 5 ประการ (3 ท่วง 2 เงื่อนไข) ดังนี้

- (1) พอประมาณ ได้แก่ความพอดี ที่ไม่น้อยจนเกินไปและไม่มากจนเกินไป โดยการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- (2) เหตุผล ได้แก่การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงอย่างมีเหตุผล พิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
- (3) ภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ได้แก่การเตรียมตัวให้พร้อม กับสภาวะต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขท่ามกลาง ความผันผวนของสังคม
- (4) ความรอบรู้ ได้แก่ความรอบรู้ รอบคอบ มีการจัดการความรู้ ที่ดีในแต่ละเรื่อง สามารถเชื่อมโยงเชิงระบบหรือเชิงโครงสร้างได้หลากหลายมิติ มีข้อมูลประกอบในการวางแผน และกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างรัดกุม

(5) คุณธรรม ได้แก่ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ทั้งนี้ศูนย์ เศรษฐกิจสร้าง (ม.ป.ป.) กล่าวถึงกระบวนการ 7 ขั้นตอนของการประพฤติปฏิบัติสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

- (1) จับประเด็นปัญหา
- (2) วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา
- (3) กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหา
- (4) เขียนคำปณิธาน
- (5) ดำรงความมุ่งมั่น
- (6) อดทน อดกลั้น และอดออม
- (7) ละวางความชั่วความทุจริต

6) การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นอีกกระแสหลักในทิศทางการพัฒนาบัณฑิตอุดมศึกษาไทยที่กำลังขับเคลื่อนในปัจจุบันเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสสังคมใหม่ที่เน้นการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เน้นการเรียนรู้โดยใช้ผู้เรียนและชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้และเน้นการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดสหทักษะ (Muti skill) โดยมุ่งบูรณาการผ่านการเรียนรู้ในหลักสูตรเพื่อให้เกิดทักษะทางวิชาชีพ (Hard skill) และกิจกรรมเรียนรู้นอกหลักสูตรเพื่อให้เกิดทักษะทางชีวิต (Soft skill) ดังนี้

เกษม วัฒนชัย (2557) อธิบายคำว่า “ศตวรรษที่ 21” คือช่วงเวลาหนึ่งร้อยปีระหว่าง ค.ศ.2000 - 2100 (พ.ศ.2543-2643) โดยธรรมชาติของศตวรรษที่ 21 มีลักษณะ 4 ประการ ดังนี้

(1) สังคมโลกและสังคมเมืองเป็นสังคมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แม้ในสังคมชนบทก็มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงจากแหล่งหนึ่งอาจมีผลกระทบไปถึงแหล่งอื่นๆ ทั้งกว้าง-ไกลและรุนแรงได้ ซึ่งเป็นธรรมชาติของกระแสโลกาภิวัตน์

(2) อัตราการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง อายุการใช้งานของเทคโนโลยี

(3) ไม่ว่าจะเป็นการเมือง ความมั่นคง สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและความคิดอ่านของผู้คน รวมถึงความนิยมและไม่นิยมสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้จำกัดอยู่เฉพาะแหล่งเดียว แต่ “ข้ามแดน ข้ามประเทศ” ได้เสมอ

(4) ในช่วง 20 ปีหลังนี้เทคโนโลยีเกี่ยวกับศาสตร์คอมพิวเตอร์ รวมทั้งโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้สร้าง “สังคมเหมือนจริง” บนจอคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์มือถือ มนุษย์ปัจจุบันจึงกลายเป็นมนุษย์ 3 จอ คือ จอโทรทัศน์ จอคอมพิวเตอร์ และจอโทรศัพท์มือถือ สิ่งเหล่านี้ได้ฉกฉวยเวลาและความสนใจจากมนุษย์ไปเสียจาก 1) ความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน 2) ความใส่ใจในครอบครัว ศาสนา กิจกรรมสาธารณะ 3) การดูแลตนเองและผู้ใกล้ชิด ทำให้คุณภาพชีวิตลดลง

ตลอดจนการกล่าวถึงเป้าหมายแห่งการเรียนรู้ศตวรรษที่ 21 ที่องค์การยูเนสโกแห่งสหประชาชาติที่กำหนด ไว้ดังนี้

- เรียนให้รู้ถึงวิธีการเรียนรู้ ซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย (learn how to learn)
- เรียนเพื่อให้เกิดความรู้ชุดใหม่ (learn to know)
- เรียนเพื่อได้ทักษะชุดใหม่ (learn to do thing)

● เรียนเพื่อให้ได้คุณธรรมจริยธรรมชุดหนึ่ง เพื่อที่จะได้อยู่ได้กับผู้อื่นอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนแต่เกื้อหนุนกัน (learn to live with others)

ในการทำงานเดียวกันนี้ศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช (2556) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะอันเป็นทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยแจกแจงออกได้เป็น 3Rs+8Cs และ 2Ls ดังนี้

3Rs+8Cs ได้แก่

- Reading, Riting, Rithmetics +21 Century Themes
- Criticat Thining & Problem Solving (ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและ

ทักษะในการแก้ปัญหา)

- Creativity & Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม)
- Collaboration ,Teamwork & Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงาน

เป็นทีม และภาวะผู้นำ)

- Cross-cultural Understanding ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่าง

กระบวนทัศน์)

- Communication, Information & Media Literacy (2-3 ภาษา : ทักษะด้านการ

สื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ)

- Computing & Media Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี

สารสนเทศและการสื่อสาร)

- Career & Learning Self-reliance (ทักษะอาชีพและทักษะการเรียนรู้)
- Change (ทักษะการเปลี่ยนแปลง)

2Ls ได้แก่

● Learning Skills ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ (1) Learning คือการเรียนรู้สิ่งใหม่ (2) Delearning หรือ Unlearning คือเลิกเชื่อของเก่า เพราะมันผิดไปแล้ว (3) Relearning คือเรียนสิ่งใหม่ ด้วยการเปลี่ยนชุดความรู้เป็นโลกสมัยใหม่ เพราะความรู้มันเกิดขึ้นใหม่มากมายและหลายส่วนมันผิดหรือไม่ดีแล้ว

เช่นเดียวกับที่แอมโบรส ชูซาน เอ. (อ้างถึงใน วันวิสาข์ เคน, 2556) กล่าวถึงไว้ในหนังสือ “การเรียนรู้ศตวรรษที่ 21” โดยอธิบายหลักการ 7 ข้อของการเรียนรู้ไว้อย่างน่าสนใจ ได้แก่

- (1) พึงเอาใส่ความรู้เดิม หรือพื้นความรู้ของนักเรียนนักศึกษา
- (2) การจัดระเบียบความรู้มีผลต่อการเรียนรู้
- (3) พึงเอาใจใส่แรงจูงใจต่อการเรียน และรู้จักสร้างแรงจูงใจแฝง หรือการแทรกแรงจูงใจใน

กระบวนการสอน (แบบไม่สอน)

- (4) การจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนนักศึกษาเรียนแบบรู้จริง (การพัฒนาความสันทัด)
- (5) พึงเอาใจใส่การฝึกฝนและการให้ผลป้อนกลับ
- (6) พึงเอาใจใส่พัฒนาการของนักเรียนนักศึกษาและบรรยากาศของการเรียนรู้
- (7) การพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้เรียนที่กำกับการเรียนรู้ของตนเอง

โดยเฉพาะประเด็นที่ 7 ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ได้

กล่าวถึงการประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์และการติดตามตรวจสอบผลงานด้วยตัวของผู้เรียน เป็นต้นว่า

- มอบกระบวนการการเรียนรู้แบบสืบค้น (heuristics) อย่างง่ายๆ แก่นักศึกษาเพื่อการแก้ไขข้อผิดพลาดด้วยตนเอง
- ให้นักศึกษาประเมินตนเองโดยมีผู้สอนคอยชี้แนะ
- ให้นักศึกษาพินิจใคร่ครวญและใส่คำอธิบายประกอบผลงานของตนเอง
- ใช้การตอบสนองจากเพื่อนร่วมชั้น

7) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) กำหนดให้อุดมศึกษาไทยในช่วงปี พ.ศ.2555-2559 ต้องมีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองการแก้ไขปัญหาวิกฤตและชี้นำการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชาติและท้องถิ่น โดยเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและต้องส่งเสริมการพัฒนาประเทศให้สามารถแข่งขันได้ในประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพผลิตกำลังคนที่มีศักยภาพตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน สามารถทำงานเพื่อดำรงชีพตนเองและช่วยเหลือสังคม ซึ่งวิสัยทัศน์การศึกษาระดับอุดมศึกษาปี พ.ศ.2549 คือ “อุดมศึกษาเป็นแหล่งองค์ความรู้และพัฒนากำลังคนระดับสูงที่มีคุณภาพเพื่อการพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน สร้างสังคมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีบทบาทสูงในสังคมประชาคมอาเซียนและมุ่งสู่คุณภาพอุดมศึกษาระดับนานาชาติ”

ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ประเวศ วะสี (2550) สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาว่าหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปให้ระบบการศึกษาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคมไทย ระบบการศึกษาต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสังคมไทย ร่วมแก้ปัญหาและร่วมสร้างสรรค์ ระบบการศึกษาเป็นระบบใหญ่และมีศักยภาพมาก เมื่อระบบการศึกษาไปแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ จะทำให้ประเทศหลุดพ้นจากวิกฤตการณ์และในกระบวนการดังกล่าวจะสร้างครูเก่ง สร้างนักวิจัยเก่ง สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ดีและสร้างคนไทยที่เก่ง

สุภาพ ณ นคร (2557) กล่าวถึงการกำหนดผลการเรียนรู้ หรือการจัดการเรียนรู้ของกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับอุดมศึกษา (MOHE Learning Outcomes) โดยกำหนดไว้ 5 ส่วน ได้แก่

- (1) การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการจัดการสารสนเทศ ทักษะการสื่อสาร การวิเคราะห์และแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ การจัดการและทักษะการเป็นผู้ประกอบการ
- (2) ความรู้ (Knowledge)
- (3) ทักษะพิสัย/การฝึก/ทักษะที่เป็นเทคนิค (Psychomotor)
- (4) ทักษะทางสังคมและความรับผิดชอบ (Social and Responsibility)
- (5) ความเป็นมืออาชีพ (Professionalism) คุณค่า (Value) เจตคติ (Attitude) และจริยธรรม (Ethics)

วิเชียร ไชยบัง (2558) กล่าวว่าจัดการศึกษาจำเป็นต้องสร้างการเรียนรู้อย่างองค์รวมเพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสมดุล ถึงพร้อมด้วยปัญญาภายในและปัญญาภายนอก

- ปัญญาภายใน หมายถึง ความเข้าใจต่อตัวเอง ต่อชีวิต ต่อโลกและจักรวาล การอยู่

อย่างมีความหมายทั้งต่อตัวเองและต่อสรรพสิ่ง เป็นทั้งความฉลาดทางจิตวิญญาณ (Spiritual) และความฉลาดทางด้านอารมณ์ (Emotion)

● **ปัญญาภายนอก** หมายถึง ความเข้าใจต่อโลกภายนอกทั้งศาสตร์และศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตให้อยู่ได้ หรืออยู่ได้อย่างมีคุณภาพ

เช่นเดียวกับที่สุติพร ศิริพันธ์ พันธเสน (2552) กล่าวถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยที่ต้องจัดการศึกษาเพื่อการรับใช้สังคม ซึ่งมีมิติของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานและสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่า มหาวิทยาลัยมีหลายบทบาท คือ มหาวิทยาลัยมีความรู้มหาศาล ส่วนผู้คนอื่นๆ ยิ่งยากไร้ มหาวิทยาลัยมีความรู้เฉพาะทาง ซึ่งเข้าใจยากเหลือเกิน หากไม่ใช่ในในวงการย่อมไม่เข้าใจในสิ่งที่มีความรู้ตรงนี้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหยุดทบทวนตัวเอง หยุดไตร่ตรอง ตอนนี้มีวิธีคิดเรื่องความรู้แตกต่างกันออกไปจากเดิม มีจุดเปลี่ยนเรื่องความคิด เรื่องความรู้ เพียงแต่ว่าจะกลายเป็นกระแสหลักหรือเปล่า แต่ก็มีภาววิพากษ์ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนมาเป็นการสร้างความรู้มีส่วนร่วม มหาวิทยาลัยต้องเป็นผู้กล้าหาญกล้าบอกความจริง ต้องเชื่อมโยงกับสังคม จากผู้พัฒนาศักยภาพของมนุษย์สู่การเป็นภาคีกับส่วนอื่นๆ การเข้าไปเรียนรู้กับชุมชน ทำให้ได้สัมผัสผลการเรียนการสอนที่ชุมชนเป็นผู้สอน

กรณีเรื่องการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ นั้น ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ ประเวศ วะสี (2552) กล่าวถึงหลักการของการจัดระบบการศึกษาของท้องถิ่น 4 ประการ ดังนี้

(1) เป็นการศึกษาสำหรับคนทั้งมวลในท้องถิ่น (Education for All) โดยทุกคนต้องมีการเรียนรู้ที่ดีที่เหมาะสมกับวัย อาชีพ หน้าที่การงาน ควรมีการสำรวจว่าคนในท้องถิ่นทั้งหมดมีกี่กลุ่ม กลุ่มประเภท แต่ละกลุ่มแต่ละประเภทต้องการการศึกษาอย่างไร

(2) ทั้งมวลเพื่อการศึกษา (All for Education) ทรัพยากรในท้องถิ่นทั้งหมด รวมทั้งที่ได้มาจากภายนอกต้องนำมาใช้เพื่อการศึกษา ไม่ใช่เพียงแค่วรรณสถานเท่านั้น เช่น คนทุกคน โรงเรียนและสถานศึกษา หน่วยราชการ วัด ภาครัฐกิจ สื่อมวลชน ห้องสมุด ศูนย์กีฬา พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ ทั้งหมดมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ทั้งสิ้น หรือการสำรวจว่าทุกคนในชุมชนมีความรู้ความชำนาญอะไร จัดทำเป็นฐานข้อมูล เพื่อให้เกิดติดต่อบุคคลและเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

(3) มีการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เอาชีวิตจริงปฏิบัติจริงเป็นตัวตั้ง หมายถึงการเรียนรู้ที่ไม่ใช่เอาตำราเป็นตัวตั้ง ตำราและแหล่งเรียนรู้อื่นๆ เป็นเครื่องประกอบการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้โดยรอบด้านจากการปฏิบัติจริงจะทำให้เกิดความเข้มแข็งทางปัญญา

(4) เกิดผลดีจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (ปฏิเวธ) หลักของการศึกษา 3 อย่างคือ ปรัชญา ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยปฏิเวธคือการได้ผลจากการปฏิบัติ ซึ่งผลคือการตัวบอกว่าทฤษฎีและการปฏิบัติถูกต้องหรือไม่ การศึกษาไทยมักอยู่ที่ปรัชญา ขาดปฏิบัติและปฏิเวธ จึงขาดการป้อนกลับทำให้ไม่รู้ตัวเองว่าที่เรียนๆ สอนๆ กันนั้นถูกต้องหรือไม่ ทำให้การศึกษาไทยติดตันทางปัญญา ดังนั้นการคำนึงถึงผลการศึกษาหรือปฏิเวธจะไปกำกับให้การศึกษาทางทฤษฎีและทางการปฏิบัติให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ไม่ใช่ท่องหนังสือไปเรื่อยๆ ลอยตัวออกจากชีวิตจริงของชุมชนท้องถิ่น

สอดคล้องกับที่ ดร.กฤษณพงศ์ กีรติกร (2555) กล่าวว่า การปฏิรูปการศึกษา ต้องไม่มองเฉพาะในระบบโรงเรียนแต่ต้องมองไปถึงการศึกษาตลอดชีพ ต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ร่วมในการกำหนดการศึกษาและจัดการศึกษา ให้ภาคสังคมและ เศรษฐกิจอื่นมาช่วยจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ ทุกส่วนช่วยสร้างเกียรติต่อบัณฑิตให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้เกิดนอกโรงเรียน เกิดในครอบครัว เกิดในชุมชน หากชุมชนเข้มแข็งสามารถจัดการตนเองได้ ชุมชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของบุตรหลานตนเองในพื้นที่โรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของชุมชน โรงเรียนต้องพัฒนาคุณภาพตัวเองให้

นักเรียนอยากเรียน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรปรับระบบการจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมุ่งเน้นให้เป็นการศึกษาเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาทักษะชีวิตที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาของท้องถิ่นและโอกาสทางการศึกษากระแสหลักเพื่อเรียนต่อในระบบสายพานการศึกษา ขึ้นชั้นสูงขึ้นจนได้ปริญญาแต่เพียงอย่างเดียว

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานิสิตนักศึกษาอุดมศึกษาไทย คือการมุ่งพัฒนาบัณฑิตไทยให้มีคุณลักษณะอันสำคัญคือ “เก่ง ดี มีสุข” ที่ประกอบด้วยความชำนาญการในวิชาชีพ มีจริยธรรมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีคุณค่า ซึ่งต้องจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมผ่านการบ่มเพาะ หรือเรียนรู้ในแบบบูรณาการภายในหลักสูตร (curriculum) คู่กับนอกหลักสูตร (extra curriculum) ที่ยึดผู้เรียนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีกรอบมาตรฐานคุณวุฒิอุดมศึกษา (TQF) เป็นตัวชี้วัดหลัก ทว่าในด้าน “การเรียนรู้นอกหลักสูตร” จะมีนโยบายอื่นๆ หนุนเสริม เพื่อใช้เป็นแนวคิดในการปฏิบัติการในระดับสถานศึกษา ผ่านประเด็นเชิงรุกสำคัญๆ เช่น หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏเด่นชัดในวิสัยทัศน์อุดมศึกษาปี พ.ศ.2559 ตลอดจนการมุ่งเน้นเรื่อง “คุณธรรมจริยธรรม” ที่ถูกขับเคลื่อนมาในทุกยุคสมัยผ่านวาทกรรม “ความรู้คู่คุณธรรม” ดังจะเห็นได้จากนโยบายเรื่องสถานศึกษา 3 ดี (3 D) และคุณธรรม 8 ประการจวบจนกลายมาสู่นโยบายหลักในปัจจุบันคือ “ค่านิยม 12 ประการ” อันเป็นบทสรุปรวมของเรื่อง “เก่ง ดี มีสุข” ที่ต้องบ่มเพาะให้เกิดขึ้นในตัวนิสิตนักศึกษา หรือกระทั่งนโยบายเชิงรุกอันเป็นกระแสหลักของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ครอบคลุมทั้งการเรียนรู้ในหลักสูตรและนอกหลักสูตรเพื่อก่อให้เกิดทักษะต่างๆ ด้วยเช่นกัน

2.1.2 แนวคิดการพัฒนานิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

แนวคิดการพัฒนานิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม หมายถึงนโยบาย กรอบแนวคิด กลยุทธ์ การพัฒนาศักยภาพนิสิตให้เป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์ โดยพยายามบูรณาการอยู่ในภารกิจหลัก 4 ด้าน (4 In 1) ได้แก่การเรียนการสอน (ผลิตบัณฑิต) การบริการวิชาการแก่สังคม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการวิจัย ซึ่งการพัฒนานิสิตจัดอยู่ในการกิจการเรียนการสอนด้วยการมุ่งให้นิสิตได้มีความรอบรู้ในวิชาชีพและวิชาชีพชีวิต ผ่านการเรียนรู้หลากหลายมิติทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตร แต่มีเป้าประสงค์ที่เป็นหนึ่งเดียวภายใต้นโยบายสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานิสิตและชุมชน เช่น

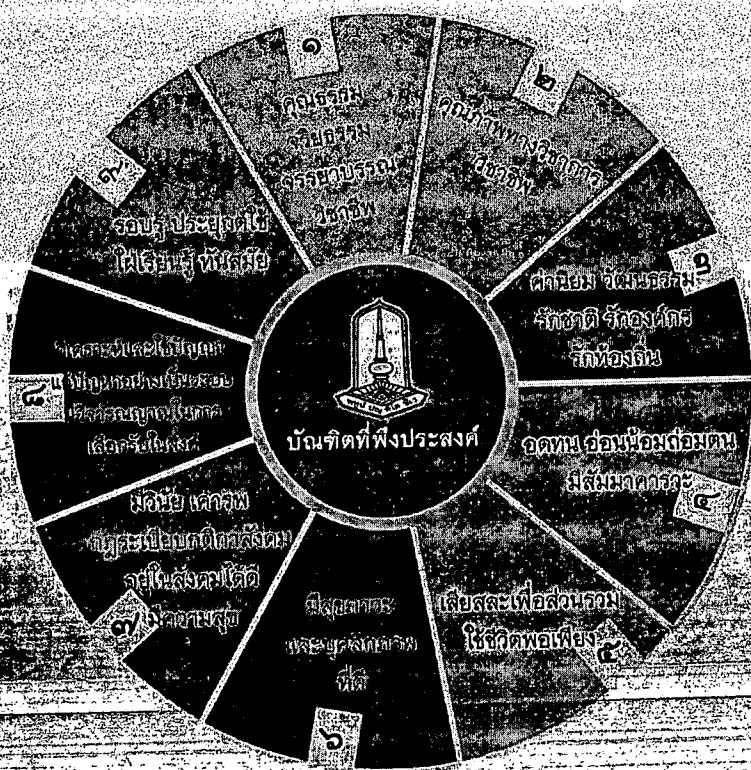
1) บัณฑิตที่พึงประสงค์ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- (1) มีคุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม / จริยธรรม
- (2) มีความประพฤติดี ขยันขันแข็ง
- (3) มีความรู้ มีวัฒนธรรม และมีความรักชาติ รักองค์กร และรักท้องถิ่น
- (4) มีความอดทน อ่อนน้อมถ่อมตน / มีสัมมาคารวะ
- (5) มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม รักใช้ชีวิตที่พอเพียง
- (6) มีสุขภาพดี และบุคลิกภาพดี
- (7) มีความรู้รอบตัว และมีความรู้เฉพาะทาง
- (8) มีความสามารถวิเคราะห์และใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบ
- (9) มีความรอบรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ใน / ไม่เรียนรู้อย่างเดียว / มีความทันสมัย

2) บัณฑิตที่พึงประสงค์ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- (1) มีคุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม / จริยธรรม
- (2) มีความประพฤติดี ขยันขันแข็ง
- (3) มีความรู้ มีวัฒนธรรม และมีความรักชาติ รักองค์กร และรักท้องถิ่น
- (4) มีความอดทน อ่อนน้อมถ่อมตน / มีสัมมาคารวะ

ชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

แผนภูมิ 2.1 : แสดงคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

2) ปรัชญา เอกลักษณ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- (1) ปรัชญามหาวิทยาลัย "ผู้มีปัญญา พึงเป็นอยู่เพื่อมหาชน"
- (2) เอกลักษณ์มหาวิทยาลัย "เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน"

3) อัตลักษณ์และค่านิยมของการเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- (1) อัตลักษณ์การเป็นนิสิต "นิสิตกับการช่วยเหลือสังคมและชุมชน"
- (2) ค่านิยมของการเป็นนิสิต โดยมหาวิทยาลัยมหาสารคามได้ประกาศคุณลักษณะอัน

เป็นค่านิยมของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม พุทธศักราช 2554 เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2554 ว่า "MSU FOR ALL" (พึงได้) ดังนี้

● M: Morality ได้แก่ คุณลักษณะของการเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และความดีงาม ประกอบด้วย การประพฤติดี มีวินัย ใส่ใจสิ่งแวดล้อม น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

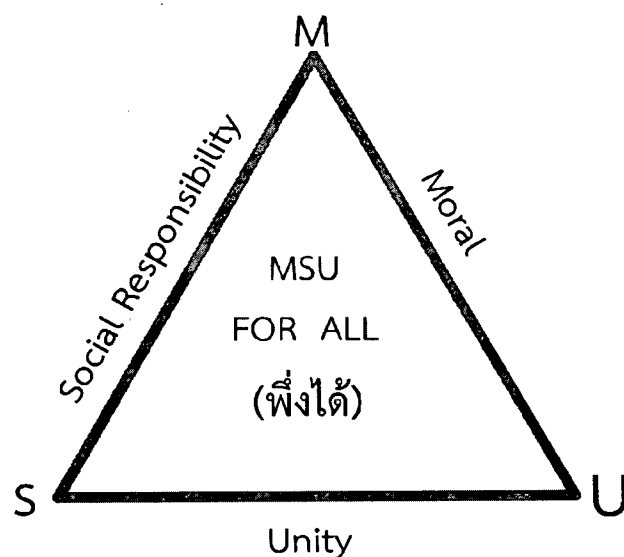
● S: Social Responsibility ได้แก่ คุณลักษณะของการเป็นผู้ที่มีวินัย มีความรับผิดชอบต่อนตนเองและสังคม

● U: Unity ได้แก่ คุณลักษณะของการเป็นผู้ที่มีความรัก ความสามัคคี

มีน้ำใจ

3) อัตลักษณ์และค่านิยมของการเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- (1) อัตลักษณ์การเป็นนิสิต "นิสิตกับการช่วยเหลือสังคมและชุมชน"

แผนภูมิ 2.2 : แสดงค่านิยมนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (MSU FOR ALL: ซึ่งได้)

4) วิสัยทัศน์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “เป็นมหาวิทยาลัยที่ได้รับการจัดอันดับ 1 ใน 10 ของประเทศ และได้รับการยอมรับ เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อชุมชนอันดับ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”

5) พันธกิจมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- (1) จัดการศึกษาและวิชาชีพชั้นสูงโดยมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพการศึกษาการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพตามมาตรฐานและมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์
- (2) สร้างผลิตผลจากงานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้ใหม่และมีคุณภาพในทุกสาขาวิชา เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน การบริการวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และนำไปใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสม
- (3) ให้บริการวิชาการแก่ชุมชนและสังคม เพื่อให้ชุมชนและสังคมสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน
- (4) อนุรักษ์ ฟื้นฟู ปกป้อง เผยแพร่ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน

6) ปณิธานมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กำหนดปณิธานไว้ว่า “มหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นสถาบันที่มุ่งมั่นในการส่งเสริมแสวงหาความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับวิทยาการที่เป็นสากลให้เกิดความงอกงามทางสติปัญญา สามารถพัฒนาตนเองให้เทียบพร้อมด้วยวิชาการ จริยธรรมและคุณธรรม”

7) ระบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้นอกหลักสูตรมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- (1) ด้านบำเพ็ญประโยชน์
- (2) ด้านศิลปวัฒนธรรม

(3) ด้านนิสิตสัมพันธ์และวิชาการ

(4) ด้านกีฬา

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีภาพรวมที่ยึดโยง การแนวคิดการพัฒนา นิสิตนักศึกษาอุดมศึกษาไทย มุ่งกระบวนการผลิตบัณฑิตให้มีคุณลักษณะสำคัญของการ “เก่ง ดี มีสุข” (ความรู้คู่คุณธรรม) ผ่านระบบและกลไกของการเรียนรู้ในหลักสูตรและนอกหลักสูตร รวมถึง การพยายามก้าวไปสู่การปฏิรูปการเรียนรู้ในชั้นเรียนสู่นอกชั้นเรียนเพื่อการรับใช้สังคม (การศึกษาเพื่อรับใช้สังคม) ดังจะเห็นได้จากเอกลักษณ์ อัตลักษณ์และค่านิยมของการเป็นนิสิตล้วนมีความหมายที่สอดคล้องกับปรัชญามหาวิทยาลัย (ผู้มีปัญญาพึงเป็นอยู่เพื่อมหาชน) และแนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้โดยให้นิสิต (ผู้เรียน) และชุมชนเป็นศูนย์กลาง เน้นการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดทักษะ (Skill) ผ่านภารกิจ/พันธกิจหลัก 4 ด้าน (การเรียนรู้การสอน การบริการวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การวิจัย) หรือที่เรียกเป็นวาทกรรมเชิงนโยบายในมหาวิทยาลัยมหาสารคามว่า “4 In 1” ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่า นิสิตเริ่มมีบทบาทต่อกระบวนการเรียนรู้ใหม่ผ่านการลงมือปฏิบัติการจริงร่วมกับอาจารย์ (ผู้สอน) และชุมชน ตามครรลอง “การศึกษาเพื่อรับใช้สังคม” ในแบบการ “เรียนรู้คู่บริการ” ผ่านโครงการสำคัญๆ ในระดับมหาวิทยาลัย เช่น โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน โครงการหนึ่งคณะหนึ่งชุมชน โครงการหนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน เป็นต้น

2.2 การจัดการความรู้ (knowledge management)

การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือหรืออีกหนึ่งกระบวนการที่มีความสำคัญกับการศึกษา หรือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา นิสิตและชุมชน เพราะหมายถึงกระบวนการของการค้นหาองค์ความรู้จากแหล่งความรู้ที่เป็นทั้งบุคคลและสถานที่ โดยยึดหลักคิด “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ร่วมกัน เสมอเหมือนการเคารพในเกียรติภูมิความเป็นมนุษย์ เชกเช่นวาทกรรมที่ผู้นำนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามเคยได้กล่าวถึงเป็นระยะๆ ผ่านการจัดกิจกรรมว่า “ไม่มีที่ใดปราศจากความรู้และการเรียนรู้” หรือ “ไม่มีที่ใดปราศจากเรื่องเล่าและตำนาน” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สัททยา วิเศษ. (2551) กล่าวว่า การจัดการความรู้ในท้องถิ่นมีความหลากหลายของกลุ่มเป้าหมาย แบ่งออกได้เป็นระดับบุคคล หรือครอบครัว ระดับชุมชน ระดับองค์กรและระดับเครือข่ายเป็นการพัฒนาคนทำงานตามเป้าหมายที่ต้องการ “คนพัฒนาไปบนเนื้องาน” (On the job training) เป็นการเรียนรู้บนงานจริง ชีวิตจริง ใช้ทุนเดิมที่มีในชุมชนและมีความต่อเนื่องในการเรียนรู้ผ่านระบบผู้ประสานงานพื้นที่

ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ประเวศ วะสี (2548) ได้อธิบายคำจำกัดความ “การจัดการความรู้” ว่าหมายถึงการจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หาทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งให้ง่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้คงงามและใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะยิ่งขึ้น มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาเจอกัน โดยการจัดการความรู้ ประกอบด้วยคุณธรรม 8 ประการ ดังนี้

- (1) เป็นศีลธรรมขั้นพื้นฐาน
- (2) การไม่ใช้อำนาจ
- (3) การฟังอย่างลึก (deep listening)
- (4) เป็นวิธีการทางบวก
- (5) การเจริญธรรมะ 4 ประการที่เกื้อหนุนการเรียนรู้ร่วมกัน คือ ความเอื้ออาทร

(compassion) ความเปิดเผย (openness) ความจริงใจ (sincerity) และความเชื่อใจไว้วางใจกัน (trust)

(6) การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (interactive learning through action) เป็นอิทธิปัญญา

(7) การถกเถียงไปสู่โครงสร้างใหม่ขององค์กรและของสังคม

(8) การเจริญสติในการกระทำ

หรือบุรุษ ศิริมหาสาครและพดชา กวางทอง (2552) กล่าวว่าการจัดการความรู้หมายถึงการบริหารงาน (ทำงาน) โดยใช้ความรู้เป็นฐาน (knowledge-Based Management) และการบริหารงาน (ทำงาน) ที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ขณะที่ประพนธ์ ผาสุกยิด (2549) อธิบายหมวดหมู่ความรู้ 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

(1) ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นองค์ความรู้ที่เห็นได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่อยู่ในตำรา เช่น พวกหลักวิชา หรือทฤษฎีทั้งหลายอันได้มาจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ผ่านกระบวนการพิสูจน์ ผ่านกระบวนการวิจัย

(2) ความรู้ที่ฝังลึกในตัวตน (Tacit Knowledge) เป็นองค์ความรู้ที่เห็นได้ไม่ชัด เป็นความรู้ที่ได้มาจากการปฏิบัติ บางก็จัดว่าเป็น “เคล็ดวิชา” เป็น “ภูมิปัญญา” เป็นสิ่งที่มาจากการใช้วิจารณญาณ ปฏิภาณไหวพริบ เป็นเทคนิคเฉพาะตัวของปฏิบัติแต่ละท่าน ถึงแม้ความรู้ประเภทที่สองนี้จะเห็นได้ไม่ชัด เหมือนความรู้ประเภทแรก แต่เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้งานบรรลุผลสำเร็จได้เช่นกัน

ส่วนกรณีกระบวนการและเครื่องมือการจัดการความรู้ที่นันทินันท์ วิจารณ์ (2547) กล่าวถึงกระบวนการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management Process) ทั้ง 5 ขั้นตอน ดังนี้

(1) Define คือการกำหนดชนิดของทุนทางปัญญา หรือองค์ความรู้ที่ต้องการเพื่อตอบสนองกลยุทธ์ขององค์กรหรือการปฏิบัติงาน

(2) Create คือการสร้างทุนทางปัญญา หรือการค้นหาคำประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วด้วยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติม การสอนงานภายในองค์กร หรือหากเป็นองค์ความรู้ใหม่ อาจจำเป็นต้องหาจากภายนอกองค์กร หรือการเรียนรู้จากความสำเร็จของผู้อื่นและการเทียบเคียง (Benchmarking)

(3) Capture คือการเสาะหาและการจัดองค์ความรู้ในองค์กรให้เป็นระบบ ทั้งองค์ความรู้ที่มีอยู่ในรูปของสื่อต่างๆ (Explicit Knowledge) และในรูปแบบประสบการณ์ (Tacit Knowledge) ให้เป็นทุนความรู้ขององค์กร ซึ่งพร้อมจะยกระดับความรู้และขยายความรู้ให้ทั้งองค์กรได้ถ่ายทอดไป

(4) Share คือการแบ่งปัน แลกเปลี่ยน เผยแพร่ กระจาย ถ่ายโอนความรู้ ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดสัมมนา การสอนงาน หรือการถ่ายโอนความรู้ในลักษณะเสมือน (Virtual) ผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือระบบ E-Learning

(5) Use คือการใช้ประโยชน์ การนำไปประยุกต์ใช้กับงาน ก่อให้เกิดประโยชน์และผลสัมฤทธิ์เกิดขึ้นและเกิดเป็นปัญญาปฏิบัติ

รวมถึงการกล่าวถึงเครื่องมือ (Tools) การจัดการความรู้เพื่อก่อให้เกิดผลเชิงปฏิบัติ ดังนี้

(1) ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice-CoP) เป็นเครือข่ายที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ แต่จะเอื้อต่อการเรียนรู้และสร้างความรู้ใหม่ๆ มากกว่าโครงสร้างที่เป็นทางการ

(2) พี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษา (Mentoring Programs) เป็นกระบวนการมอบหมายให้มีการแนะนำ และสอนวิธีการทำงานให้กับเพื่อนร่วมงาน ซึ่งมีมุ่งเน้นพนักงานใหม่ที่ต้องเรียนรู้อย่างรวดเร็วเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ในเวลาอันสั้น

(3) การทบทวนหลังการปฏิบัติงาน (After Action Reviews-AAR) คือการอภิปรายถึง

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อทบทวนว่าเกิดอะไรขึ้น ทำไมจึงเกิด จะรักษาจุดแข็งและปรับปรุงจุดอ่อนอย่างไร ส่งให้ทีมได้เรียนรู้จากความสำเร็จและความล้มเหลว

(4) การเสวนา (Dialogue) เป็นการปรับฐานความคิด โดยการฟังจากผู้อื่นและเกิดองค์ความรู้จากการฟังฐานความรู้ที่เรียนและความสำเร็จ (Lessons Learned and Best Practices Databases) คือการจัดการความรู้ในองค์กรให้มีการจัดเก็บองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ ทั้งในรูปแบบความสำเร็จ ความล้มเหลวและข้อเสนอแนะในเรื่องที่น่าสนใจ

(5) แหล่งผู้รู้ในองค์กร (Center of Excellence-CoE) เป็นการกำหนดแหล่งผู้รู้ในองค์กร ระบุความเชี่ยวชาญแต่ละด้าน

(6) การเล่าเรื่อง (Story Telling) คือเรื่องราวที่บอกเล่าที่ทำให้ผู้ฟังเข้าไปร่วมอยู่ในความคิด มีความรู้สึกเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องที่เล่า

(7) เพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) เป็นการประชุมซึ่งเชิญสมาชิกจากทีมอื่นมาแบ่งปัน ประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจให้แก่ทีมที่ต้องการความช่วยเหลือ

ประเด็น “เสวนา” (Dialogue) เรียกอีกชื่อว่า “สุนทรียสนทนา” ดังที่วรัทธร ภูเจริญ (2554) กล่าวว่าสุนทรียสนทนาจะมีชื่อเรียกได้อีก เช่น วงเล่าไร้พรมแดน วงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วงโชว์แอนด์แชร์ (Show & Share) วงสานดีเสวนา หรือในสมัยกษัตริย์อาเธอร์คือการคุยแบบอัศวินโต๊ะกลม ซึ่งมีลักษณะคร่าวๆ ดังนี้

(1) ผลัดกันพูดทีละคนตามเวลาที่กำหนด อย่าพูดสวนกัน อย่าต่อล้อต่อเถียง ตั้งใจฟังโดยไม่ด่วนพิพากษา

(2) ล้อมวงคุยกันในบรรยากาศสบายๆ เปิดใจคุย ไม่ปิดบัง ดังนั้นจึงเห็นวงสุนทรียสนทนาส่วนใหญ่เป็นแบบนั่งล้อมวง หรือบนเวทีชาวบ้าน ไม่มีโต๊ะ สามารถมองเห็นทุกคนตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า

(3) ข้อห้ามคือ “อย่าขัดคอ” เพื่อให้การสนทนาในวงไหลลื่น (Flow) ไม่ต้องตัดสินผิดถูก (No judgement) ไม่มีการโหวต (No vote) ไม่สรุป (No conclusion) เป็นการฟังแบบฟังลึก (Deep listening)

เช่นเดียวกับ “การถอดรหัสความรู้” ที่เป็นอีกหนึ่งเครื่องมือ/กระบวนการของการจัดการความรู้ ซึ่งบุรชัย ศิริมหาสาร (2550) กล่าวว่า การถอดรหัสความรู้เป็นการแปลความหมายและทำความเข้าใจกับความรู้ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของการจัดการความรู้ ซึ่งเรียกว่าการสกัดความรู้ หรือการถอดรหัสความรู้ โดยมีลำดับขั้นคล้ายคลึงกับปิรามิดแห่งความรู้ ดังนี้

(1) ข้อมูล คือสิ่งที่พบเห็นจากการสังเกต เป็นข้อเท็จจริงที่เกิดโดยไม่ได้ผ่านกระบวนการวิเคราะห์

(2) สารสนเทศ คือกลุ่มข้อมูลที่มีการจัดการ สามารถบ่งบอกถึงแนวโน้ม หรือทิศทางที่มีความหมายและสามารถทำการวิเคราะห์ได้ แต่สารสนเทศจะกลายเป็นความรู้ได้เมื่อเราได้ทำการแปลความหมาย ตีความ หรือขยายความและทำความเข้าใจกับข้อความนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้รับสารว่าจะถอดรหัสความรู้ดังกล่าวได้หรือไม่ ถ้าตีความหรือถอดรหัสได้จะเกิดความเข้าใจและเป็นความรู้ในที่สุด

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกระบวนการของการค้นหาองค์ความรู้จากคนเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อ “คน-งาน และองค์กร” ซึ่งเป็นหลักคิดของการให้ความเคารพต่อความเป็นมนุษย์ร่วมกันว่า “มนุษย์มีศักยภาพ” โดยเครื่องมือหลายอย่างล้วนสามารถบูรณาการกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี เช่น

สุนทรียสนทนา การเล่าเรื่อง การสำรวจแหล่งผู้รู้ในองค์กร ระบบพี่เลี้ยง การทบทวนผลการดำเนินงาน การถอดบทเรียน เพราะจะก่อให้เกิดการค้นหาคำความรู้ แบ่งปันความรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ เพราะได้ลดความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นจากชุมชนกับเทคโนโลยีใหม่ๆ จากมหาวิทยาลัย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วรรณดี สุทธิสาร (2557) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นความอุดมทางปัญญาที่มาจากต้นทุนของนักคิดที่เป็น “นักวิจัยเชิงปฏิบัติการ” ซึ่งอาจปรากฏในชื่อที่หลากหลายชื่อ เช่น

- (1) Participatory research เป็นการวิจัยแนวเดียวกันกับ Participatory Action Research ที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น
- (2) Emancipatory research เป็นงานวิจัยที่เน้นความเป็นอิสระที่ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจที่ผูกอยู่กับความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง
- (3) Critical action research เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแนววิพากษ์ ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม Participatory Action Research
- (4) Collaborative inquiry เป็นการวิจัยภายใต้ความร่วมมือระหว่างนักวิจัยภายนอกผู้เชี่ยวชาญการวิจัยและหรือเรื่องราวที่เป็นปัจจัยคนในที่ที่เป็นเจ้าของปัญหา การเปลี่ยนแปลงไม่หนักหน่วง เน้นการปรับปรุง พัฒนา แก้ไข จึงมักถูกวิจารณ์ว่าเป็นปฏิบัติการสร้างการเปลี่ยนแปลงเพื่อรักษาสถานภาพเดิม
- (5) Action learning เป็นการวิจัยตามแนวหลักคิดปฏิบัตินิยมที่เน้นการปรับปรุงในเชิงโครงสร้างและสร้างการเรียนรู้ในการปฏิบัติ พบได้ในการวิจัยองค์กร การวิจัยในชั้นเรียน หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมบางกลุ่ม
- (6) Contextual action research เป็นงานวิจัยที่เน้นสภาพจริง พบได้ในการวิจัยทุกประเภท เช่นเดียวกับข้อที่ 5
- (7) Ideological research เป็นการวิจัยแห่งอุดมการณ์มักใช้ในกลุ่มการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร (2547) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวทางวิจัยที่ต่างไปจากการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ หรือทางสังคมศาสตร์ที่ยึดปฏิบัติกันมา เพราะเน้นการยอมรับ หรือความเห็นพ้องจากฝ่ายชาวบ้าน ในการวิจัยชนิดนี้สิ่งที่นักวิจัยต้องคำนึงถึงคือการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลาและการทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้องกับความคิดเห็นของชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และเกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

สมอาจ วงษ์ชมทอง (2536) กล่าวถึงปรัชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- (1) เป็นกระบวนการที่มีชีวิต (Dynamic and Organic Process) และเริ่มจากสภาพจริงในปัจจุบัน (Reality) มุ่งไปสู่จุดที่ควรจะเป็นไปได้ในอนาคต ซึ่งไม่สามารถทำนายได้ ดังนั้นจึงประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ 1) มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ 2) ไม่สามารถกำหนดเวลา 3) ไม่สามารถกำหนดกิจกรรมล่วงหน้าได้

- (2) เชื่อว่าผู้ด้อยโอกาสมีความสามารถที่จะคิดร่วมกันได้อย่างเป็นทีม

(3) เริ่มจากที่คนรู้สึก (Feel) อย่างไรต่อปัญหา หรือความต้องการของตนไปสู่การคิด (Think) เข้าใจ (Understand) การกระทำ (Action) ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Transformation) ทั้งในตัวเองและชุมชน

(4) กระบวนการประกอบด้วยการแสวงหาความรู้และการกระทำจะดำเนินการอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดในหนึ่งวงจร (Cycle)

(5) ภูมิปัญญาชาวบ้าน (People's Knowledge) มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภูมิปัญญาของนักวิชาการ

Sumayao (อ้างถึงใน สิทธิรัฐ ประพจน์นิติสาร, 2547) ได้เสนอองค์ประกอบและลักษณะที่สำคัญของการมีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

(1) ปัญหาของการวิจัยที่เกิดขึ้นในชุมชนเป้าหมายจะต้องเกิดจากการทำความเข้าใจการวิเคราะห์ปัญหา และการพยายามแก้ไขโดยคนในชุมชนเอง

(2) เป้าหมายสุดท้ายในการวิจัย คือการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถอนรากถอนโคนเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เพราะฉะนั้นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงคือประชาชนในเป้าหมายของการวิจัยนั่นเอง

(3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นและเต็มที่ของชุมชนตลอดกระบวนการของการวิจัย ตั้งแต่ต้นจนจบคือ 1) การทำความเข้าใจและนิยามปัญหาของการวิจัย 2) การเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา 3) การวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ 4) ทำกิจกรรมที่จะตามมาจากผลการวิจัย

(4) กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องให้กลุ่มคนไร้อำนาจต่อรอง เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยด้วย เช่น คนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ คนยากไร้ คนที่ถูกกดขี่และคนชายขอบของสังคม

(5) กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดจิตสำนึกในหมู่ประชาชนเกิดความหวงแหนทรัพยากรต่างๆ ของตนและมุ่งสู่การพึ่งตนเอง

(6) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ทำให้การวิเคราะห์ความเป็นจริงในสังคมได้อย่างแม่นยำ

(7) นักวิจัยภายนอกเป็นเพียงผู้มีส่วนร่วมที่ทุ่ทุ้ง เป็นผู้อำนวยความสะดวกและเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการวิจัย

นอกจากนี้ Sumayao ยังเสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนำไปสู่การให้อำนาจแก่ประชาชน (Empowerment) โดยมีเงื่อนไขดังนี้

(1) ประชาชนต้องอยู่ในฐานะที่ควบคุมโครงการหรือกระบวนการทั้งหมด รวมทั้งการตัดสินใจและการบริหารโครงการเองด้วย

(2) การมีส่วนร่วมต้องเป็นจริงทั้งในระดับการเมือง สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

(3) การมีส่วนร่วมต้องนำไปสู่จิตสำนึกประชาธิปไตย ความสมานฉันท์และความเป็นผู้นำ

(4) วิธีการให้อำนาจแก่ประชาชน คือให้ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการค้นหาและอธิบายโลกสังคมของตน และเป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ที่จะสร้างโอกาสและความเป็นไปได้สำหรับกิจกรรมใหม่ๆ ให้กับตนเอง

นอกจากนั้น พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2545 : 42-43) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

(1) เตรียมชุมชน เพื่อที่จะให้ชุมชนมีความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยในระดับที่

เสมอภาคในทุกขั้นตอน จึงต้องมีการเตรียมชุมชน ก่อนโครงการวิจัยจะเริ่มในแง่ต่างๆ เช่น การสร้างบูรณา-
การของชุมชน การส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน ในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
หรือในการเลือก ผู้แทน ผู้ร่วมโครงการ เป็นต้น

(2) อบรมนักวิจัยร่วมจากชุมชน ในฐานะเป็นนักวิจัยจากท้องถิ่น ให้มีความรู้เกี่ยวกับ
สถานการณ์ในท้องถิ่น บทบาทของผู้ทำหน้าที่เป็นนักวิจัยท้องถิ่น การจัดองค์กร ชุมชนรูปแบบของผู้นำ
การสนับสนุน และมนุษยสัมพันธ์

(3) การกำหนดรูปแบบการวิจัย ทีมนักวิจัยท้องถิ่น จะร่วมกันกำหนดรูปแบบการวิจัย เช่น การ
แตกปัญหาทั่วไปที่ชุมชนเลือกแล้ว ลงเป็นปัญหาย่อยๆ ที่สามารถจะทำการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาทั่วไปที่ชุมชนเลือก
แล้ว ลงเป็นปัญหาย่อยๆ ที่สามารถจะทำการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาได้ทีละส่วนต่อไปก็กำหนดวิธีการที่จะรวบรวม
ข้อมูลที่ต้องการ เครื่องมือที่จะใช้ ผู้ที่จะให้คำตอบ รวมทั้งขนาดของตัวอย่าง การสร้างเครื่องมือ การกำหนด
รูปแบบคำถาม และวิธีการถาม ฯลฯ

(4) ลงมือเก็บข้อมูล โดยผู้ที่ได้รับการอบรมวิธีการเก็บข้อมูลมาแล้ว

(5) ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ทีมนักวิจัยท้องถิ่นจะร่วมกันทำการประมวลผลและสรุป
ข้อมูล ให้ข้อสังเกตหรือข้อวิจารณ์สิ่งที่พบ วิเคราะห์ว่าเหตุใดจึงได้ ข้อมูลเช่นนั้น เขียนสรุปสิ่งที่พบอย่าง
กว้างๆ พร้อมทั้งให้ ข้อเสนอแนะประกอบ

(6) หาหรือผลการค้นพบกับชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเสนอกลับคืน
ต่อชุมชน ให้มีโอกาสตรวจสอบและแก้ไขความถูกต้อง ตลอดจนทำการวิเคราะห์สรุปประเด็น หรือชี้แนะแก่ทีม
วิจัย กระบวนการหาข้อสรุปนี้อาจทำในรูปของการแสดงบทบาทสมมติ การประชุมกลุ่ม หรือวิธีการอื่นๆ เช่น
จัดแสดงข้อมูลในรูปของการแสดงบทบาทสมมติ การประชุมกลุ่ม หรือวิธีการอื่นๆ เช่น จัดแสดงข้อมูล ในรูป
ของภาพ หรือกราฟแบบต่างๆ ในที่สาธารณะ หรือ ที่ชุมชน แล้วกระตุ้นให้มีการออกความคิดเห็น การ
แสดงออกถึงความรู้สึกของชาวบ้าน การประเมิน ทำที่และปฏิกิริยาต่อข้อมูลของชุมชน ที่รวบรวมได้จาก
กระบวนการวิจัย ตลอดจนการตัดสินใจร่วมกันในเรื่องเหล่านี้

(7) วางแผนชุมชน โดยการอบรมทีมวางแผนให้สามารถเขียนโครงการได้ รวมทั้งความสามารถ
ในการจัดองค์กรชุมชนด้วย โครงการที่ทีมวางแผนเขียนนี้ จะต้องนำมาปรึกษาหารือกับชุมชน ให้ชุมชน
ตรวจสอบแก้ไข และรับรองก่อนนำไปเสนอเพื่อขอทุนสนับสนุนต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง

(8) นำแผนไปปฏิบัติ โดยการระดมทรัพยากร ทั้งบุคคลและชุมพลัง ตลอดจนองค์กรประชาชน
ต่างๆ ในชุมชน มาร่วมในการปฏิบัติตามแผนที่จัดวางขึ้นจากข้อมูลที่เป็นผลจากการศึกษาร่วมกัน โดยทีม
นักวิจัย ปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนั้น

(9) ติดตามกำกับและประเมินในชุมชน โดยทีมวิจัยและชุมชนร่วมกัน

โดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ชาวบ้านซึ่งเคยเป็นผู้ถูก
วิจัยเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้วิจัยร่วมกับนักวิจัย ทำการศึกษาวิจัยเป็นทีม และมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ
ศึกษาวิจัย ตั้งแต่ทำความเข้าใจปัญหาของชุมชน วิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้น ศึกษาชุมชนเพื่อค้นหา
ทรัพยากรชุมชนที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือแนวทางในการแก้ปัญหา ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วน
ร่วมนี้ จะทำให้ทีมวิจัยซึ่งเป็นชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจ ในปัญหา เรียนรู้ศักยภาพของชุมชน
ในการแก้ปัญหา และเป็นการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกชุมชนบนฐานของทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น
และยังเป็นการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่สร้างพลังอำนาจให้แก่ประชาชนด้วย

อย่างไรก็ดีจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดเชื่อมโยงการวิจัย เรื่อง “รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนา ศักยภาพชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม” โดยในทุกประเด็นของ วัตถุประสงค์การวิจัยจะใช้ “การจัดการความรู้” (knowledge management) เชื่อมโยงในทุกกระบวนการ

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR : Participatory Action Research) ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลักๆ คือ กรอบมาตรฐานคุณวุฒิอุดมศึกษาแห่งชาติ การจัดการความรู้ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยทีมวิจัยประกอบด้วยกลุ่มคน 3 กลุ่มหลัก คือ นักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (บุคลากรกองกิจการนิสิตและทีมกระบวนการผู้ช่วยสอนรายวิชาการพัฒนานิสิต) นิสิต (ผู้นำนิสิต, นิสิตในรายวิชาพัฒนานิสิต) และชุมชน (ทีมอัครแห่งเบิ่งแญงขามเรียง)

การวิจัยดังกล่าวนี้เน้นกระบวนการขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วมระหว่าง “มหาวิทยาลัยกับชุมชน” ประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญๆ 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ช่วงเตรียมการ, การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและศึกษาข้อมูล ระยะที่ 2 ช่วงปฏิบัติการ และระยะที่ 3 สรุปและประเมินโครงการ ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

กระบวนการวิจัยระยะที่ 1 : ช่วงเตรียมการ, การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและศึกษาข้อมูล

ในการวิจัยระยะที่ 1 เป็นการวิจัยขับเคลื่อนในช่วง “ต้นน้ำ” หลักๆ คือการเตรียมการ และการพัฒนา ศักยภาพของทีมวิจัยควบคู่ไปกับการศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชน หรือบริบทชุมชนเป็นหัวใจหลัก ประกอบด้วย การขับเคลื่อนกิจกรรมสำคัญๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กิจกรรมเสาะหาทีมวิจัย (สร้างทีมวิจัย)

การเสาะหาทีมวิจัย หมายถึงการชักชวนกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจในเรื่องการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนมาร่วมเป็นทีมวิจัย ประกอบด้วยกลุ่มคนหลัก 2 กลุ่ม คือจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (นักวิชาการและนิสิต) และกลุ่มชาวบ้าน หรือชุมชน ดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์

เพื่อค้นหาทีมวิจัย ที่ประกอบด้วย (1) นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย (2) นิสิตจากมหาวิทยาลัย (3) นักวิจัยจากชุมชน รวมถึงการสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัย

1.2 วิธีการดำเนินการ

ดำเนินการโดยใช้กระบวนการประชุมทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการบนฐานของการจัดการความรู้ที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีกิจกรรมสำคัญๆ คือ

- (1) พบปะพูดคุยชักชวนเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย
- (2) จัดประชุมเพื่อปรับความคาดหวัง/ทัศนคติ
- (3) จัดทำฐานข้อมูลเชิงประวัติทีมวิจัย

1.3 ผู้เข้าร่วม

- (1) นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 6 คน
- (2) นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 10 คน (กลุ่มผู้นำองค์กรนิสิต)
- (3) ผู้สนใจจากชุมชน จำนวน 15 คน

1.4 ผลการดำเนินการ

(1) ทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ประกอบด้วยนักวิจัยที่เป็น “นักวิชาการ” และ “นิสิต” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) นักวิชาการ

สืบเนื่องจากงานวิจัยเรื่องดังกล่าวเป็นงานวิจัยที่ต่อยอดจากโครงการ “หนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน” ที่ดำเนินการโดยองค์กรนิสิต (ชมรมและกลุ่มนิสิต) เมื่อปี พ.ศ.2555 ซึ่งดำเนินการคู่กับการให้บริการวิชาการแก่สังคม (โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน) ด้วยเหตุนี้ทีมวิจัยที่เป็นนักวิชาการที่ถูกชักชวนเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยจึงประกอบด้วยบุคลากรจากกองกิจการนิสิตที่ปฏิบัติหน้าที่หนึ่งในโครงการหนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน ทั้งการเป็น “ผู้ประสานงาน” และเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ (พี่เลี้ยง) ขณะที่บางคนก็เข้าร่วมในสถานะ “เฝ้ารู้” และ “จิตอาสา” ที่จะพัฒนานตนเอง พัฒนางานและพัฒนาชุมชน

ทีมวิจัยในกลุ่มที่เป็นนักวิชาการในสังกัดกองกิจการนิสิต ประกอบด้วยที่มาที่ไปและคุณสมบัติสำคัญๆ คือ

- เป็นบุคลากรสังกัดกลุ่มงานกิจกรรมนิสิต กลุ่มงานกีฬาและนันทนาการ เพราะเป็นบุคลากรที่รับผิดชอบหลักในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน และกิจกรรมหนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน
- เป็นบุคลากรในงานประชาสัมพันธ์และสารสนเทศ เพราะเป็นบุคลากรที่รับผิดชอบเรื่องการผลิตสื่อสร้างสรรค์ หรืองานนวัตกรรมเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ของนิสิตกับชุมชนเพื่อเป็นคลังความรู้และเผยแพร่ต่อสาธารณะ ตลอดจนบางคนก็ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ หรือพี่เลี้ยงนิสิตเนื่องในโครงการหนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน
- เป็นบุคลากรในทีมผู้ช่วยสอนรายวิชาการพัฒนานิสิต (00260007) หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า “ทีมกระบวนกร” ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน
- เป็นบุคลากรที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาองค์กรนิสิตที่เคยเข้าร่วมโครงการหนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน

2) นิสิต

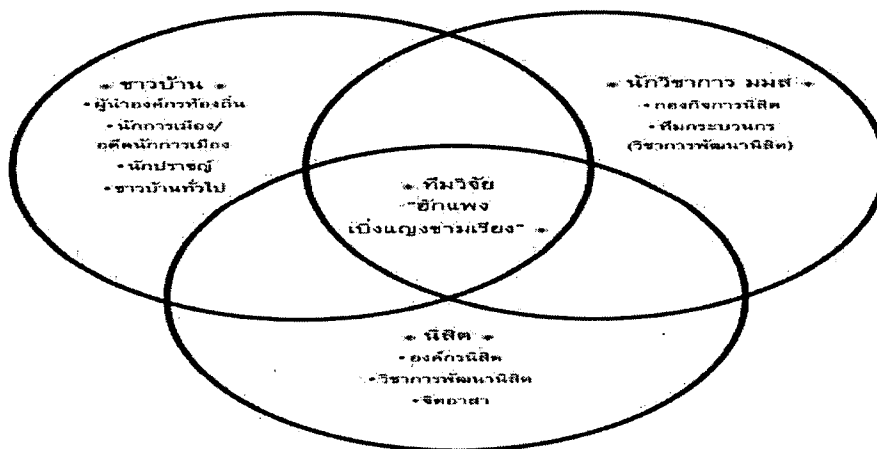
ในระยะแรกของการ “เสาะหานิสิต” มาสู่การเป็น “ทีมวิจัย” ไม่ได้เริ่มต้นจากนิสิตในกลุ่มเรียนวิชาการพัฒนานิสิต แต่เป็นการชักชวนนิสิตในกลุ่ม “ผู้นำองค์กรนิสิต” เป็นหลัก เช่น นายกองค์การนิสิต (ปีการศึกษา 2554-2555) นอกจากนั้นยังได้ชักชวนผู้นำนิสิตจาก “ชมรมและกลุ่มนิสิต” ที่เคยดำเนินงานโครงการ “หนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน” หรือโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนบนฐานคิดการ “เรียนรู้คู่บริการ” หรือ “เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” รวมถึงการชักชวน “นิสิตอิสระ” ที่ไม่สังกัดองค์กรใดแต่มีจิตอาสาที่จะเรียนรู้เข้ามาเป็นทีมวิจัย ตลอดจนการชักชวนนิสิตที่มีประสบการณ์ผ่านงานบริการวิชาการแก่สังคม (โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน) เข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัยหรือไม่ก็มาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน

(2) ทีมวิจัยจากชุมชน

ทีมวิจัยจากชุมชน เรียกอย่างเป็นทางการในทีมวิจัยว่า “นักวิจัยชุมชน” และเรียกอย่างไม่เป็นทางการในทีมวิจัยว่า “นักวิจัยไต้หวัน” ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานด้านการพัฒนาท้องถิ่น หรือเป็น “เครือข่าย” การทำกิจกรรมกับ “ฝ่ายพัฒนานิสิต” (กองกิจการนิสิต) ของมหาวิทยาลัยฯ กับชุมชน อยู่แล้ว กล่าวคือเคยเป็นกลุ่มคนที่เคยขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน หรือระหว่างองค์กรนิสิตกับชุมชน รวมถึงการมีความสนิทสนมมักคุ้นกับบุคลากรกองกิจการนิสิตและผู้นำนิสิตในระดับหนึ่งอยู่แล้ว เช่น (1) แกนนำ-ผู้นำชุมชน (2) สมาชิก-อดีตสมาชิกเทศบาลตำบลขามเรียง (3) เครือข่ายการทำงานด้านกิจกรรมนิสิตในระดับชุมชน

ระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งทีมวิจัยชุมชน มีสมาชิกร่วมก่อตั้ง 18 คน แต่สมาชิกทั้ง 18 คนได้วาง “เป้าหมาย” ร่วมกันว่าต้องมีสมาชิก (ทีมวิจัย) ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน อย่างน้อยหมู่บ้านละ 1 คน รวมถึงการมีเป้าหมายของการ “แต่งตั้งที่ปรึกษาทีมวิจัยชุมชน” ในระดับชุมชนที่มาจากปราชญ์ชาวบ้าน หรือนักวิชาการในหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับด้านสำคัญๆ คือ การศึกษา สังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว ทีมวิจัยดังกล่าวจะรวมตัวจากกลุ่มคนเป็น “เครือข่าย” การทำงานด้านการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน หรือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนอยู่แล้ว หรือไม่ก็เป็นผู้มีความ “สนใจ” ในเรื่องการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนแทบทั้งสิ้น นอกจากนั้นยังเป็นกลุ่มคนที่ “มีใจรัก” ที่จะเรียนรู้และเป็นส่วนหนึ่งในการเชื่อมประสานการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง “นิสิตกับชุมชน” โดยในระยะต่อมากรณีนักวิจัยชุมชนได้ตั้งชื่อกลุ่มว่า “ทีมวิจัยอึกแพ่งเบิ่งแญงขามเรียง” ซึ่งมีแรงบันดาลใจจากชื่อของประชาคมเมืองมหาสารคามที่ขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองมหาสารคามร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ในชื่อ “อึกแพ่งเบิ่งแญงคนสารคาม”

แผนภูมิ 3.1 : แสดงองค์ประกอบทีมวิจัย (เสาะหาทีมวิจัย)

2.กิจกรรมพัฒนาโจทย์การวิจัย

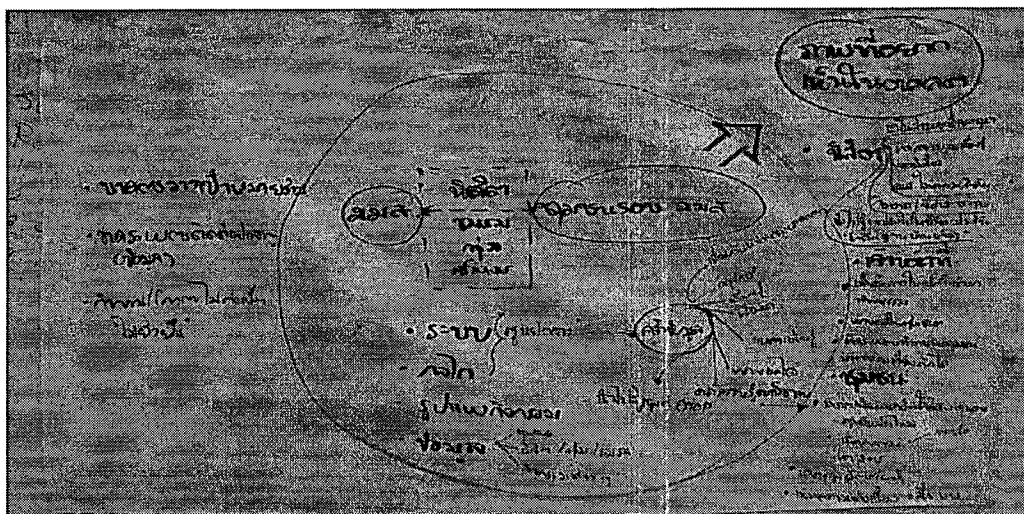
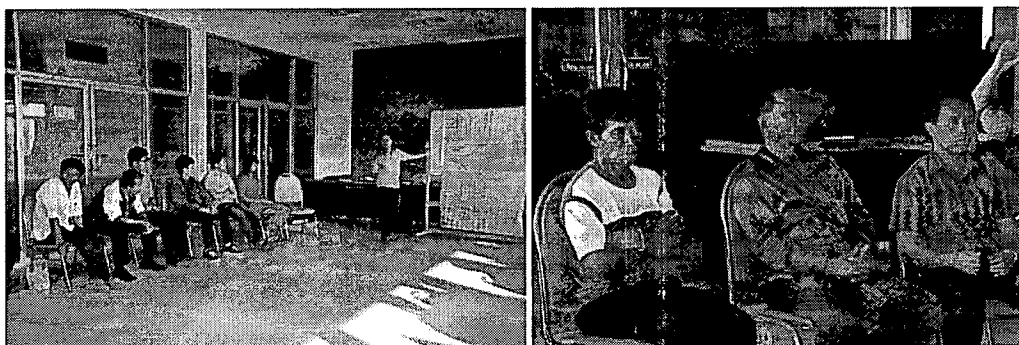
2.1 วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาโจทย์ หรือประเด็นการทำวิจัย และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทีมวิจัย
ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง

2.2 วิธีการดำเนินการ

ดำเนินการโดยจัดเวทีการประชุมอย่างเป็นทางการ เน้นการระดมสมองร่วมกัน ใช้หลักคิด
ของการจัดการความรู้มาขับเคลื่อน เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเล่าเรื่อง ประกอบด้วยระยะการดำเนินการ
3 ระยะ ดังนี้

- (1) ระยะที่ 1 : แยกพัฒนาโจทย์เป็นรายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยกับ
นิสิต และกลุ่มนักวิจัยชุมชน
- (2) ระยะที่ 2 : พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมในทีมวิจัย ที่ประกอบด้วย นักวิชาการ นิสิต และ
นักวิจัยชุมชน
- (3) ระยะที่ 3 : พัฒนาโจทย์ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภาพ 3.1 : เวทีการพัฒนาโจทย์ร่วมของทีมวิจัย
(วันที่ 11 พฤศจิกายน 2555 ณ อาคารพัฒนานิสิต ม.มหาสารคาม)

ภาพ 3.1 : เวทีพัฒนาโจทย์ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
(วันที่ 14 มกราคม 2556 ณ จังหวัดร้อยเอ็ด)

3.1 ผลการดำเนินงาน

- (1) ทีมวิจัยเกิดสัมพันธภาพและเกิดการปรับความคาดหวังร่วมกัน มีแรงบันดาลใจ และเข้าใจในวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินการวิจัยร่วมกัน
- (2) ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ของการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกันจากอดีตถึงปัจจุบันระหว่างนิสิตกับชุมชน
- (3) ทีมวิจัยได้ทบทวนองค์ความรู้ที่วาดด้วยกิจกรรมร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน
- (4) ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับประเด็นการวิจัย
- (5) ทีมวิจัยเกิดความรู้และทักษะเกี่ยวกับการนำเสนองานวิจัย

3.กิจกรรมพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

3.1 วัตถุประสงค์

เพื่อหนุนเสริมองค์ความรู้และทักษะทีมวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นสำคัญๆ เช่น การใช้เครื่องมือการศึกษาชุมชน การแตกกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน และการวิเคราะห์ศักยภาพทีมวิจัย กรณีการเสริมสร้างองค์ความรู้และทักษะการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (จัดการความรู้) ร่วมกับโหนดวิชาการ (จังหวัดมหาสารคาม) และมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่จัดขึ้น ประกอบด้วยทีมวิทยากรที่หลากหลาย คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร นันทพานิช คุณบุญเสริมฐ์ เสียงสนั่น คุณวิเชียร สอนจันทร์ คุณพรพิตรรา คลังภูเขียว คุณเรืองเดช โพธิ์ศรี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา ดร.กนกพร รัตนสุธีรกุล

3.2 การดำเนินการ

- (1) อบรมเชิงปฏิบัติการ ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และศูนย์ประชุมแก่งเลิงจาน อ.เมือง จ.มหาสารคาม
- (2) ประชุม/แลกเปลี่ยนเรียนรู้/ระดมสมอง (กลุ่มย่อย)

(3) ฝึกปฏิบัติการจริงเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ณ บ้านหินปูน ต.เขาวใหญ่ อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

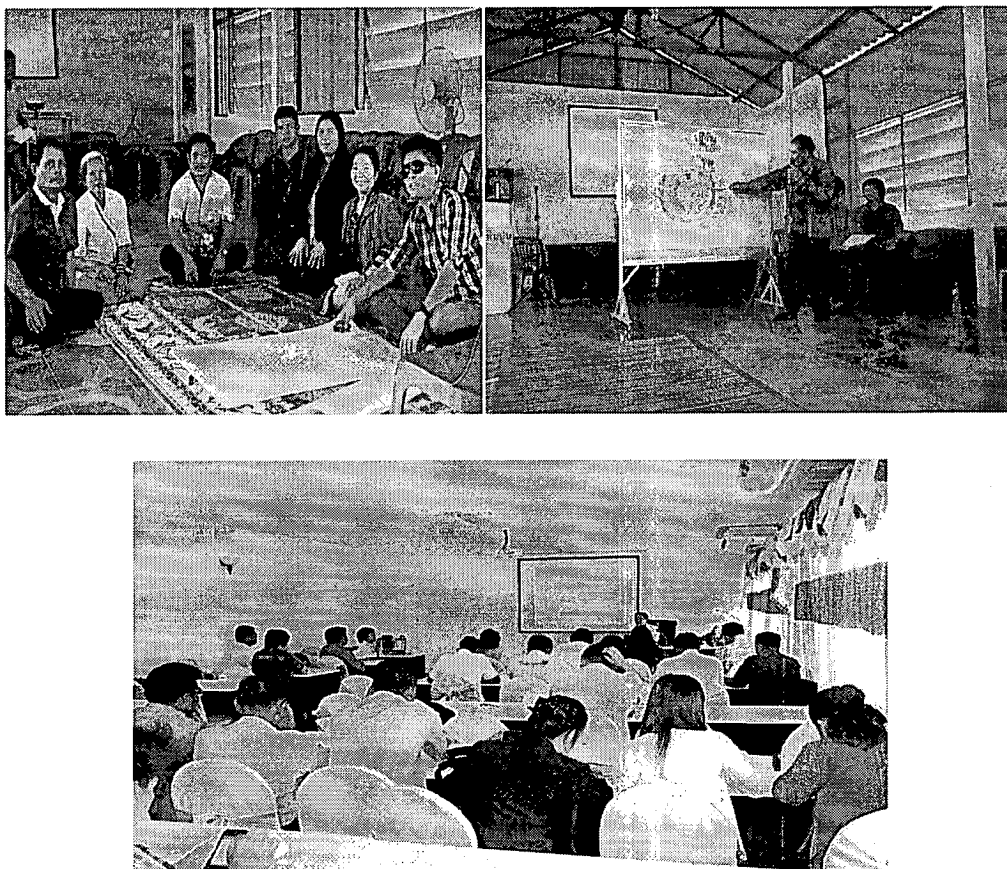
3.3 ผลการดำเนินงาน

(1) ทีมวิจัยเกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมผ่านกระบวนการ “แตกกรอบ”

(2) ทีมวิจัยเกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ “กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” เช่น การใช้เครื่องมือศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ผ่านกระบวนการปฏิบัติการจริงในชุมชน

(3) ทีมวิจัยเกิดปฏิสัมพันธ์เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับทีมวิจัยอื่นๆ ในจังหวัดมหาสารคาม (วิจัยเพื่อท้องถิ่น รุ่นที่ 7 : ปี 2556) เช่น กลุ่มวิจัยเรื่องอัตลักษณ์เมืองมหาสารคาม กลุ่มวิจัยเรื่องเยาวชนในเขตพื้นที่อำเภอบรบือ กลุ่มวิจัยเรื่องการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด อำเภอกุสุมาลย์ กลุ่มวิจัยเรื่องการจัดธนาคารข้าว อำเภอกันทรวิชัย

(4) ทีมวิจัยเกิดทัศนคติที่ดีต่อบทบาทของนักวิจัยที่มีต่อการพัฒนาท้องถิ่นผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภาพ 3.2 : อบรมเชิงปฏิบัติการกรอบและเครื่องมือการเก็บข้อมูลโครงการวิจัย
(วันที่ 20-21 มีนาคม 2556 ณ บ้านหินปูน และวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)

4. กิจกรรมวางแผนการศึกษาและวิจัย

การวางแผนการศึกษาและวิจัย เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในระยะที่1 (ต้นน้ำ) ที่บูรณาการมาตั้งแต่เริ่ม “เสาะหาทีมวิจัย” โดยร่วมกัน “ออกแบบกิจกรรม” หรือออกแบบ “ขั้นตอนการวิจัย” ตั้งแต่ต้นจนจบในแบบบูรณาการทั้ง 3 ระยะเข้าด้วยกัน (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ) ดังนี้

4.1 เสาะหาทีมวิจัย ประกอบด้วย 3 ส่วน คือนักวิชาการ นิสิต และชุมชน ดังนี้

- ทีมนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ทีมนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ทีมนักวิจัยชุมชน

4.2 ตั้งทีมวิจัย ประกอบด้วยกิจกรรม 3 กิจกรรมหลัก คือ มอบหมายภารกิจ ทบทวนกิจกรรม และเปิดตัวทีมวิจัย ดังนี้

- มอบหมายภารกิจ (เน้นให้ทีมวิจัยทำงานในแต่ละฝ่ายควบคู่กันทั้งที่เป็นนักวิชาการ นิสิตและชุมชน โดยมีฝ่ายสำคัญๆ เช่น ประชาสัมพันธ์ พิธีการ สื่อ การเงิน ข้อมูล)
- คิดทบทวนกิจกรรม (เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องข้อมูลและสถานการณ์การจัดกิจกรรมระหว่างนิสิตกับชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่นิสิตและชุมชนประทับใจ หรือ “กิจกรรมในความทรงจำ” เพื่อเป็นฐานข้อมูล หรือวัตถุดิบในการนำกลับมาวิเคราะห์รูปแบบการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมบนฐานวัฒนธรรมชุมชน)
- เปิดตัวทีมวิจัย (เน้นการเปิดตัวทีมวิจัยไปพร้อมๆ กับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยในแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงการเปิดตัวอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในเวทีอันเป็นกิจกรรมของมหาวิทยาลัยและกิจกรรมที่ชุมชนได้จัดขึ้นตามวาระต่างๆ)

4.3 ออกแบบกระบวนการและรูปแบบวิจัย

การออกแบบกระบวนการอันเป็นรูปแบบการวิจัย เป็นเสมือนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัยในเรื่องดังกล่าว ทีมวิจัยได้จัดเวที “ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้” หรือการ “ระดมสมอง” โดยออกแบบไว้ 5 ขั้นตอน (5 รูปแบบ) และมีมติร่วมกันว่าในแต่ละขั้นตอนจะไม่ถึงขั้นจำกัดว่าต้องดำเนินการตามกระบวนการ 3 ระยะ (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ) แต่ให้สามารถยืดหยุ่นและบูรณาการขั้นตอนในระยะต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยยึดสถานการณ์จริงเป็นเงื่อนไขของดำเนินงานวิจัย

ทีมวิจัยฯ ได้ออกกระบวนการ หรือรูปแบบในการวิจัย ประกอบด้วย (1) เบื้องต้นตัวเรา (2) เข้าหาเพื่อนบ้าน (3) สร้างลานโสเหล่ (3) เสวนาความรู้ (4) เปิดประตูกิจกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) เบื้องต้นตัวเรา

การเบื้องต้นตัวเรา เป็นกระบวนการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย ซึ่งทีมวิจัยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการ “พัฒนาศักยภาพทีมวิจัย” โดยกระบวนการนี้จะดำเนินการไปพร้อมๆ กับการเสาะหาทีมวิจัยและการตั้งทีมวิจัย

กระบวนการเบื้องต้นตัวเรา ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม คือ 1) เปิดตัวทีมวิจัย 2) การสำรวจข้อมูลบริบทชุมชน ทั้งสองกิจกรรมมุ่งเน้นการขับเคลื่อนเป็นรายบุคคลและภายในกลุ่มทีมวิจัย รวมถึงการดำเนินการในระดับ “ครัวเรือน” หรือ “เครือข่าย” ของทีมวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจให้แน่นหนัก

ในทีมวิจัย ตลอดจนการสร้างความเข้าใจต่อคนในครอบครัว เพื่อให้รับรู้ถึงภารกิจหน้าที่ที่กำลังดำเนินการวิจัย และที่สำคัญคือการสร้างการเรียนรู้ให้ทีมวิจัยแต่ละคนได้เรียนรู้ที่จะ “ค้นหาความรู้ด้วยตนเอง” (Self-Learning) ผ่านกลไกอันเป็นบุคคลรอบข้างให้ได้มากที่สุด เสมือนการเชิญชวนให้ทีมวิจัยได้ประเมินองค์ความรู้ตัวเองไปในตัว เพื่อนำไปสู่การศรัทธาต่อตนเอง (Self-esteem) ตามหลักปรัชญามนุษยนิยม

การเบี่ยงเบนตัวเรา ประกอบกิจกรรม 2 ขั้นตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) เปิดตัวทีมวิจัย

(1) เปิดตัวอย่างไม่เป็นทางการภายในทีมวิจัย

ก่อนจัดเวทีเปิดตัวทีมวิจัยอย่างเป็นทางการร่วมกับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ศูนย์ส่งเสริมนักวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม) ทีมวิจัยฯ มีกระบวนการขับเคลื่อนภายในองค์กรตนเองอย่างต่อเนื่องในห้วงเวลาตั้งแต่เดือนเมษายน-พฤษภาคม 2556 เช่น การจัดประชุมเปิดตัวทีมวิจัยภายในด้วยกันเองในชื่อ “ฮักแพงเบี่ยงเบนงามเรียง” เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2556 ณ ห้องประชุม 1 อาคารพัฒนานิสิต กองกิจการนิสิต

การเปิดตัวภายในดังกล่าว ประเด็นหลักมีการประชุมหารือถึงแนวทางการขับเคลื่อนทีมวิจัย บูรณาการไปกับการกำหนดบทบาทของแต่ละคน หรือแต่ละฝ่ายให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการออกแบบกิจกรรมการ “เก็บข้อมูลชุมชนแบบบูรณาการ” ระหว่างเทคโนโลยีที่ทันสมัยและวิธีการที่นักวิจัยชุมชนมีความสนใจและสันทัดโดยตรง เพื่อวิเคราะห์การเลือกใช้เครื่องมือศึกษาชุมชนให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ของชุมชน หรือกระทั่งศักยภาพของทีมวิจัย นอกจากนั้นยังรวมถึงการสร้างระบบสารสนเทศเบื้องต้น เช่น Facebook การจัดการความรู้ผ่าน Blog โดยเวทีดังกล่าว ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญๆ เช่น

- กิจกรรมการบอกเล่าประวัติชีวิต ประสบการณ์ ความสามารถพิเศษ และแรงบันดาลใจของทีมวิจัยแต่ละคน
- กิจกรรมจัดฉายวีดิทัศน์ประมวลภาพการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน
- กิจกรรมประมวลภาพ/วีดิทัศน์ “เส้นทางมาเป็นทีมวิจัย”
- กิจกรรมประชุมและชี้แจงทำความเข้าใจการทำวิจัย

(2) เปิดตัวอย่างไม่เป็นทางการภายในทีมวิจัย

ทีมวิจัยได้ทำการเปิดตัวอย่างเป็นทางการต่อชุมชนเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2556 ณ บ้านดอนนา ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม เวทีดังกล่าวเป็นเวทีบูรณาการกิจกรรม 3 กิจกรรมเข้าด้วยกัน ดังนี้

- เวทีเปิดตัวงานวิจัยร่วมกับ ศูนย์ส่งเสริมนักวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น) จังหวัดมหาสารคาม (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น)
- เวทีเปิดตัวทีมวิจัย และผู้ประสานงานทีมวิจัยประจำหมู่บ้านในแต่ละหมู่บ้าน
- เวทีประชาสัมพันธ์โครงการวิจัย และเก็บข้อมูลชุมชนผ่านการสัมภาษณ์ การบอกเล่า โดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจหลัก

อย่างไรก็ดีเวทีการเปิดตัวอย่างเป็นทางการดังกล่าว หรือแม้แต่การเก็บข้อมูลชุมชนผ่านเวทีเช่นนี้ จะมีการมอบหมายภารกิจที่ชัดเจนต่อทีมวิจัย โดยเฉพาะการมอบหมายให้ “ทีมวิจัยชุมชน” ได้มีบทบาทที่เด่นชัด นับตั้งแต่ พิธีกร การประชาสัมพันธ์ทีมวิจัย การประชาสัมพันธ์วัตถุประสงค์การวิจัย การประชาสัมพันธ์แผนการดำเนินงานการวิจัย การนำเสนอ การซักถาม หรือแม้แต่การบันทึกข้อมูล

กระบวนการ หรือวิธีการเช่นนี้ จะถูก “ออกแบบ” อย่างชัดเจนก่อนการลงสู่ชุมชนแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มทีมวิจัย และเมื่อเสร็จสิ้นเวที ทีมวิจัยจะมีกิจกรรมร่วมรับประทานอาหารเย็นกับชาวบ้าน เพื่อ “โซהל” ข้อมูลเพิ่มเติม รวมถึงชักชวนผู้สนใจเข้าร่วมขับเคลื่อนการทำงานวิจัยร่วมกัน หรือแม้แต่เพื่อตอบข้อซักถามอื่นๆ เพิ่มเติม

ทั้งนี้เมื่อรับประทานอาหารเย็นเสร็จสิ้นแล้ว ทีมวิจัย จะทำการ “ล้อมวงโซהל” เพื่อสรุปงาน (ประเมินผลการจัดเวที) เป็นการภายในร่วมกัน ทั้งในมิติ “ข้อมูล” และ “ระบบการบริหารจัดการเวที” เพื่อนำไปปรับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพในเวทีถัดไป

ส่วนกรณีบทบาทของ “ทีมวิจัย” (นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย) ในเวทีการเปิดตัวจะ “ไม่ค่อยแสดงตัวตน” ที่เด่นชัดมากนัก เพราะต้องการให้ “ทีมวิจัยชุมชน” ได้เป็น “พระเอก-นางเอก” อย่างเต็มตัว เพื่อยกฐานะของนักวิจัยชุมชนจากเบื้องหลังมาสู่เบื้องหน้า (Role shifting) อันเป็นกลยุทธ์ที่ออกแบบไว้เพื่อพัฒนาทักษะทีมวิจัยชุมชนและการกระตุ้นให้ทีมวิจัยชุมชนได้ตระหนักใน “ศักยภาพของตนเอง” ซึ่งทีมวิจัยที่เป็นนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย จะทำหน้าที่เพียงการแนะนำทีมงานจากมหาวิทยาลัยเป็นหลัก จากนั้นก็ทำหน้าที่บันทึกข้อมูล บันทึกภาพ ช่วยซักถามเพิ่มเติม หรือแม้แต่ช่วยอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นที่คิดว่าทีมวิจัยชาวชุมชนยังติดขัด ไม่ชัดเจน

2) สํารวจข้อมูลชุมชน (ระดับครัวเรือนและเครือญาติ)

ภายหลังการจัดตั้ง “ทีมวิจัย” และทีมวิจัยได้ “พัฒนาโจทย์วิจัย” ร่วมกันมาในระดับหนึ่ง จึงออกแบบกระบวนการโดยการมุ่งเน้นให้ทีมวิจัยได้ “สำรวจข้อมูลชุมชนตนเอง” เป็นอันดับแรก หรือเรียกกันภายในทีมวิจัยว่า “เบิ่งแถงตัวเรา” (เบิ่งแถงตัวเอง) ด้วยการเน้นการสำรวจข้อมูลทั่วไป (บริบท) ผ่านตัวเองและคนใกล้ชิดใน “ครัวเรือน” ไปสู่ “เครือญาติ” เป็นหัวใจหลักผ่านการสอบถามและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อกระตุ้นให้ตัวเอง (ทีมวิจัย) ได้รู้จักตัวเอง ได้รู้ว่าตัวเองมีความรู้เกี่ยวกับ “ชุมชนตัวเอง” มากน้อยแค่ไหน ตลอดจนการกระตุ้นให้คนใกล้ชิดได้ “รับรู้” หรือ “เห็นความสำคัญ” และ “เข้าใจ” ในทิศทางที่กำลังทำงานวิจัย ซึ่งเริ่มดำเนินการในช่วงเดือนเมษายน – พฤษภาคม 2556 ภายได้ประเด็นสำคัญๆ เช่น

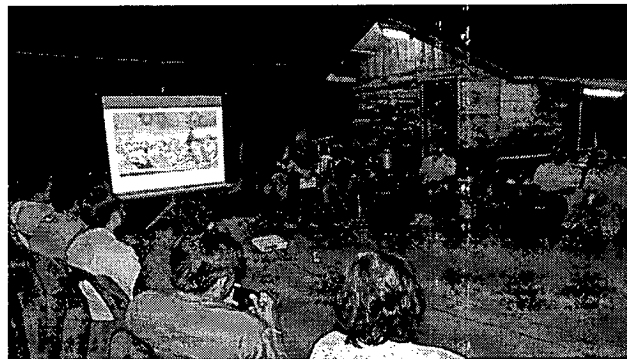
- ประวัติศาสตร์ชุมชน
- การปกครองในชุมชน
- การรวมกลุ่มในชุมชน
- ทรัพยากรในชุมชน
- ประเพณีและวัฒนธรรม/บุคคลสำคัญ
- กิจกรรมที่ชุมชนและมหาวิทยาลัยเคยได้ร่วมกันจัดขึ้น

กระบวนการสำรวจข้อมูล (เบิ่งแถงตัวเรา) เช่นนี้ ทีมวิจัยเห็นพ้องตรงกันว่า เป็นเสมือนการ “ฝึกทักษะ” ของการเป็นนักวิจัยที่เน้นการเรียนรู้จากตัวเองไปสู่การเรียนรู้จากคน หรือสิ่งใกล้ตัวเป็นอันดับแรก (เรียนรู้ด้วยตนเอง) และถือเป็นการย้ำเตือนให้นักวิจัยแต่ละคนได้ “สำรวจตัวเอง” ว่ามีความรู้ (ทุนทางสังคม) ที่เกี่ยวกับชุมชนตัวเองอย่างไร ทั้งยังเป็นเสมือนกลยุทธ์ของการออกแบบให้นักวิจัยได้เกิดการเรียนรู้

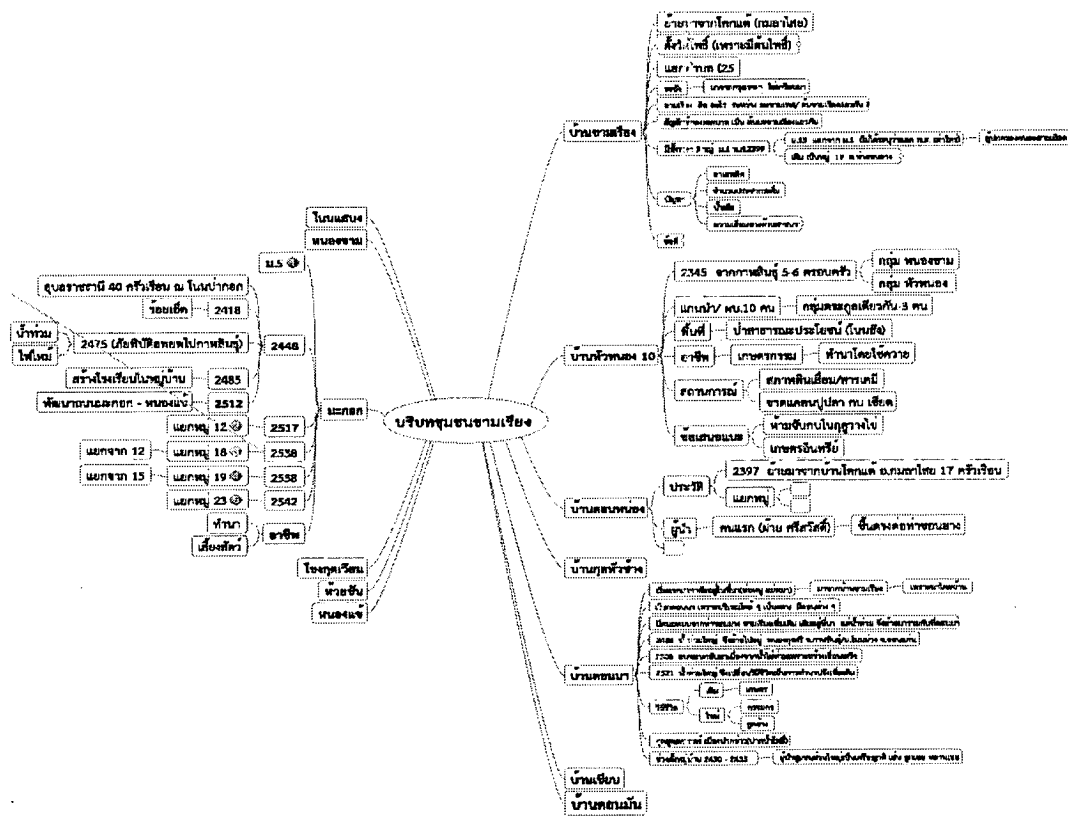
ร่วมกับ “คนใกล้ตัว” ซึ่งการเรียนรู้กับคนใกล้ตัวเช่นนี้ ไม่ใช่แค่กระตุ้นให้คนใกล้ตัวได้สำรวจทุนทางสังคมตัวเองเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการเสริมสร้าง “ความสัมพันธ์และการเรียนรู้ร่วมกันในระดับครัวเรือน” ไปในตัวได้เป็นอย่างดี เสมือนการสร้าง “นักวิจัยแถวสอง” ในระดับครัวเรือนและเครือข่ายที่ดีๆ นั่นเอง

ภาพ 3.4 : เปิดตัวทีมวิจัยเป็นการภายในเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพแต่ละบุคคลสู่การบูรณาการทีม
(วันที่ 10 พฤษภาคม 2556 ณ อาคารพัฒนานิสิต)

ภาพ 3.5 : เปิดตัวทีมวิจัยอย่างเป็นทางการ ร่วมกับโหนด สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
(ศูนย์ส่งเสริมวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.มหาสารคาม)
เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2556 ณ บ้านดอนนา ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

แผนภูมิ 3.3 : แสดงข้อมูลชุมชน

อย่างไรก็ดีจะเห็นได้ชัดเจนว่ากระบวนการของการเก็บข้อมูลดังกล่าวนี้ (เบี่ยงเบนตัวเรา-เข้าหาเพื่อนบ้าน) ได้ขับเคลื่อนก่อนการเปิดตัวทีมวิจัยหรืองานวิจัยอย่างเป็นทางการที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2556 ณ บ้านดอนนา ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม อันเป็นความร่วมมือระหว่างทีมวิจัย กับผู้แทนสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพราะใช้วิธีการทำงานแบบบูรณาการ ปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ ไม่ได้รอให้มีระบบอย่างเป็นทางการมาหนุนเสริม แต่มีกระบวนการเคลื่อนตัวยืดหยุ่น (Flexibility) ตามครรลองชีวิตในชุมชนเป็นระยะๆ เสมือนการกระตุก หรือเขย่าเบาๆ ให้ตะกอนในขวดน้ำตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา

(3) สร้างลานไถเท :

การสร้างลานสโเทล์ เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่บูรณาการอยู่ในขั้นตอนการ “เก็บข้อมูล” ดำเนินการผ่านเวทีการประชุม การสัมภาษณ์ การเล่าเรื่อง การสังเกตการณ์ หรือเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติการ (Action Learning) ผ่านกิจกรรมที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยและชุมชน ตลอดจนการวิเคราะห์ผ่านสื่อ (วีดิทัศน์) ที่นำมาฉายเพื่อสร้างการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยกับชุมชน หรือกระทั่งการศึกษาชุมชนผ่านเครื่องมืออื่นๆ เช่น

- โครงสร้างองค์กรชุมชน
- ปฎิทินชุมชน
- ประวัติศาสตร์ชุมชน

- ประวัติบุคคลสำคัญ

ด้วยเหตุนี้การสร้างลานโสเหล่ จึงเริ่มใช้ “การจัดการความรู้” เข้ามาหนุนเสริมมากเป็นพิเศษ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สุนทรียการสนทนา การฟังแบบฝังลึก การค้นหาสิ่งดีๆ (สุนทรียสาธก) การสร้างลานโสเหล่ มี 2 ลักษณะ ดังนี้

1) เวทีลานโสเหล่จาก “ครัวเรือนสู่เพื่อนบ้าน”

จัดขึ้นเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2556 เน้นการนำข้อมูลจากขั้นตอน “เบิ่งแถงตัวเรา” มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในทีมวิจัย เพื่อป้องกันมิให้ทีมวิจัยรับรู้และม้องค้ความรู้แต่เฉพาะข้อมูลหมู่บ้านของตัวเอง แต่ต้อง “เปิดใจ” รับรู้ข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้านอื่นๆ ไปในตัว เพื่อจะได้ใช้เป็น “วัตถุดิบ” หรือ “ความรู้” ในการนำไปแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ ตามขั้นตอนของการสร้างลานโสเหล่ และนั่นคือกลยุทธ์ของทีมวิจัยที่ออกแบบไว้บนฐานคิดของการเรียนรู้แบบไม่แยกส่วน หรือฐานคิดในมิติของการเชื่อมโยงกันและกัน

2) เวที “ลานโสเหล่รายหมู่บ้าน”

ลานโสเหล่รายหมู่บ้าน เป็นการสร้างเวทีเรียนรู้เรื่องข้อมูลชุมชน (เก็บข้อมูลชุมชน) ร่วมกันระหว่างทีมวิจัยกับชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งจัดเวทีเป็นรายหมู่บ้านภายใต้แผนการปฏิบัติงานที่ออกแบบร่วมกันของทีมวิจัยฯ โดยเปิดลานโสเหล่อย่างเป็นทางการครั้งแรกในระดับหมู่บ้านเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2556 ณ บ้านดอนนา ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญๆ คือ การเปิดตัวโครงการวิจัยร่วมกันระหว่างผู้แทน สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ศูนย์ส่งเสริมนักวิชาการเพื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม) และทีมวิจัยโครงการฯ

เวทีดังกล่าวนี้ เน้นการดำเนินงานหลักโดยทีมวิจัยชุมชน ทีมวิจัยชุมชนจะมอบหมายภารกิจต่อกันและกัน เช่น

- พิธีกร
- ผู้บรรยาย ชี้แจงวัตถุประสงค์การตั้งกลุ่มวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย แนะนำทีมวิจัยอีกแห่งฯ
- ผู้นำเสวนาเรื่องข้อมูลชุมชน
- ผู้จัดบันทึกข้อมูล
- ผู้ประสานงานระดับหมู่บ้าน (ทีมวิจัย)
- ผู้ดูแลสถานที่ สวัสดิการ
- ผู้ดูแลเรื่องสื่อ อุปกรณ์ เช่น วีดีทัศน์ เครื่องเสียง

การสร้างลานโสเหล่ในแต่ละหมู่บ้าน ผู้ดำเนินการหลักจะเป็นทีมนักวิจัยชุมชน โดยส่วนใหญ่จะมีพิธีกรทำหน้าที่เปิดตัว ส่วนผู้นำเสวนามักจะเป็นทีมวิจัยที่เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นๆ และก่อนการจัดเวทีในวันนั้นๆ ทีมวิจัยชุมชนจะมีการมอบหมายภารกิจการศึกษาข้อมูลชุมชนล่วงหน้าผ่าน “เอกสาร” ต่างๆ ที่มีในชุมชนและการศึกษาจาก “ปากคำของชาวบ้าน” ที่เน้นกระบวนการสัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะของการเล่าเรื่อง หรือเล่าสู่กันฟัง

เมื่อเสร็จสิ้นเวทีลานโสเหล่ในแต่ละวัน คณะทีมวิจัยจะมีการประชุมสรุปงานในทันทีเกี่ยวกับเรื่องสำคัญๆ เช่น (1) ข้อมูลชุมชน (2) จุดอ่อน จุดแข็งของชุมชน (3) รูปแบบและกระบวนการจัด

เวที (3) แนวทางที่จะปรับแก้ไขในเวทีถัดไป ทั้งนี้ยังรวมถึงการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกันเป็นระยะๆ ณ ศูนย์ประสานงานทีมวิจัยฯ (วันที่ 5 กรกฎาคม 2556) เพื่อนำไปสื่อสารต่อชุมชน หรือการตรวจทานความถูกต้อง หรือเก็บข้อมูลเพิ่มเติมผ่านเวทีตามเทศกาล หรือวาระต่างๆ ที่มีขึ้นในมหาวิทยาลัยและชุมชน

จะสังเกตได้ว่า สร้างลานโสเหล่ ดังกล่าวนี้นี้ เป็นการ “สัญจรลงสู่หมู่บ้าน” เพื่อจัดเวที “ประชาสัมพันธ์” การวิจัยสู่ชุมชนไปพร้อมๆ กับการ “สำรวจข้อมูลเชิงลึก” ร่วมกับชาวบ้าน เป็นรายหมู่บ้าน โดยทยอยจัดเวที/ลานโสเหล่หมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่างๆ ประกอบด้วยรูปแบบกิจกรรม และเครื่องมือในการศึกษาและเก็บข้อมูลสำคัญๆ เช่น

- ฉายวีดิทัศน์ กระบวนการของทีมวิจัย
- ฉายวีดิทัศน์ประมวลภาพกิจกรรมมหาวิทยาลัยกับชุมชน
- พุดคุย สัมภาษณ์
- บันทึกภาพ จัดบันทึก

ทั้งนี้กระบวนการต่างๆ จะดำเนินการโดยทีมวิจัยชุมชน เน้นให้ทีมวิจัยชาวชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หมายแบ่งงาน จัดเตรียมสถานที่ และศึกษาข้อมูลล่วงหน้าร่วมกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเวที/ลานโสเหล่แต่ละครั้ง ทีมวิจัยชุมชนมักจะลงพื้นที่ก่อนประมาณครึ่งวัน เพื่อไปจัดเตรียมสถานที่ร่วมกับทีมวิจัยที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นๆ รวมถึงการสอบถามอย่างกว้างๆ กับชาวบ้าน หรือแม้แต่ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นไปในตัว และเป็นการประชาสัมพันธ์เวที/ลานโสเหล่ที่จะมีขึ้นไปพร้อมๆ กัน โดยส่วนใหญ่ มักจัดเวทีในช่วงเวลา 18.00-20.00 น. และจัดในช่วงเดือนกรกฎาคม-ตุลาคม 2556 เป็นต้นว่า บ้านดอนนา (วันที่ 27 มิถุนายน 2557) บ้านหนองขาม (วันที่ 5 กรกฎาคม 2557) บ้านห้วยชัน (วันที่ 4 และ 21 ตุลาคม 2556) บ้านโนนแสง (วันที่ 16 ตุลาคม 2556) บ้านหนองแซ่ (วันที่ 23 ตุลาคม 2556) บ้านมะกอก (วันที่ 25 ตุลาคม 2556) บ้านเขียบ (วันที่ 27 ตุลาคม 2556) บ้านขามเรียง (วันที่ 29 ตุลาคม 2556)

ภาพ 3.5 : ลานโสเหล่ : วิเคราะห์ข้อมูล

วันที่ 5 กรกฎาคม 2556 ณ กองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ภาพ 3.6 : ลานโสเหล่ : วันที่ 11 กรกฎาคม 2556
ณ ชุมชนบ้านดอนหนอง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

4) เสวนาความรู้

เป็นขั้นตอน “วิเคราะห์ข้อมูล” และการ “นำเสนอข้อมูล” โดยนำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการทั้ง 3 ขั้นตอน (เบี่ยงเบนตัวเรา-เข้าหาเพื่อนบ้าน-สร้างลานโสเหล่) มาเสวนาภายในกลุ่มทีมวิจัยเพื่อนำไปสู่การจัดหมวดหมู่ ประเภท และตรวจสอบความถูกต้องเบื้องต้นของข้อมูลร่วมกันในเรื่องสำคัญๆ เช่น

- ประวัติศาสตร์ชุมชน
- สถานที่สำคัญชุมชน
- กลุ่มอาชีพ
- ปราชญ์ชาวบ้าน
- จุดอ่อน จุดแข็งชุมชน

รวมถึงการรวบรวมกิจกรรมสำคัญๆ ที่ชุมชนเคยได้จัดร่วมกับมหาวิทยาลัย หรือกิจกรรมสำคัญๆ ที่มหาวิทยาลัยได้จัดหรือบริการต่อชุมชน เพื่อใช้เป็น “ข้อมูล” หรือวัตถุดิบในการนำไป “สะท้อนข้อมูล” คืนกลับสู่ชุมชน รวมถึงการ “ออกแบบกิจกรรม” ตามขั้นตอน “เปิดประตูกิจกรรม” ตามขั้นตอนปฏิบัติการวิจัย (กลางน้ำ) ดังเช่นรายละเอียดสำคัญๆ ดังนี้

ชุมชน	จุดเด่น	สภาพปัญหา
บ้านหนองขาม	สมุนไพร (น้ำมันงา)	การกระบวนกรสืบสาน
	จักสาน (กระติบข้าว)	การกระบวนกรสืบสาน/การตลาด
	ทอเสื่อ	-ขาดพื้นที่แหล่งผลิต (ปลุกกก) -ขาดการตลาดเรื่องเสื่อกก
	ป่าไม้พื้นเมือง (หัวไร่ปลายนา)	ป่าเสื่อมโทรม
	บึงหนองขาม	น้ำเค็ม
บ้านหัวหนอง	กลุ่มร้านค้าชุมชน	ขาดการตลาด (กระเป๋าน้ำ)
	กลุ่มกระเป๋าน้ำ	ขาดการต่อเนื่อง/การตลาด
	กลุ่มเพาะเห็ด	-ขาดพื้นที่แหล่งผลิต (ปลุกกก) -ขาดการตลาดเรื่องเสื่อกก
	ป่าชุมชน (โนนฮัง)	ป่าเสื่อมโทรม
บ้านมะกอก	ทอเสื่อกก	
	แหล่งน้ำสาธารณะ (กุดกว้าง)	
	กลุ่มดอกไม้จัน	
	กลุ่มก๊ีบแก็บลำเพลิน	
	กลุ่มกลองยาว	ขาดการสืบสาน
	ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญา	การการจัดตั้งและบริหารจัดการเป็นแหล่งเรียนรู้
	กลุ่มปลาร้าบอง	ขาดตลาด / ปลา (ปลาร้าบอง)
	ป่าชุมชน (ดอนปู่ตา, โนนใหญ่)	
บ้านหนองแซ้	ทอเสื่อกก	การตลาด (เสื่อกก-การจักสาน)
	จักสาน	ขาดวัตถุดิบ (กก) /ขาดการรวมกลุ่ม
	ข้าวทิพย์ (กระยาสารท)	
บ้านเขียบ	กระตุมมนุษย์โบราณ 8 ศอก	การตลาด (ดอกไม้จัน, เสื่อกก)
	กลุ่มดอกไม้จัน	
	กลุ่มปลูกผักสวนครัว	
	เสื่อกก	แหล่งผลิต (ปลุกกก)
บ้านกุดหัวช้าง	เตาประหยัดพลังงาน	
	หมอยา	
	แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	
	แหล่งน้ำ (กุดหัวช้าง)	ผักตบชวา/วัชพืช/น้ำท่วม
บ้านขามเรียง	กลุ่มพรมเช็ดเท้า-กระเป๋าน้ำ	การตลาด/การออกแบบผลิตภัณฑ์
	หมอยา-หมอแคน	การสืบสานจากคนรุ่นใหม่
	ตลาดชุมชน (ตัดนัด)	การออกแบบที่ตั้งร้านค้า
	นวดแผนไทย	
	กลุ่มดอกไม้จัน	

ชุมชน	จุดเด่น	สภาพปัญหา
บ้านโนนแสง	กลุ่มทอผ้าฝ้าย	การการแปรรูป-การตลาด
	กลองยาว	การสืบสานจากคนรุ่นใหม่
	กลุ่มทำพลูโบราณ	
	แพทย์แผนไทย (นวดแผนโบราณ)	
บ้านห้วยชัน	กลุ่มปลากะชัง	การบริหารจัดการกลุ่ม/การตลาด
	หมอแคน	การสืบสานจากคนรุ่นใหม่
	แหล่งน้ำ (น้ำชี)	แห้งแล้ง/น้ำท่วม
	กลุ่มนาโยน	

ภายหลังการศึกษาเพื่อจัดหมวดหมู่ประเภท “ศักยภาพชุมชน” ตลอดจนวิเคราะห์จุดอ่อน หรือ สภาพปัญหาชุมชน เพื่อประกอบกับข้อมูลการจัดกิจกรรมในชั้น “เปิดประตูกิจกรรม” ที่อาจมีขึ้นได้ทั้งที่จัด ขึ้นภายในมหาวิทยาลัยฯ และจัดขึ้นในชุมชน ทีมวิจัยฯ จึงออกแบบเวทีสะท้อนข้อมูลหรือคืนข้อมูลให้กับ ชุมชนและมหาวิทยาลัยฯ (ครั้งที่ 1) โดยจัดร่วมในเวทีโครงการ “ศิลปวัฒนธรรมอีสาน” เมื่อวันที่ 24-26 กันยายน 2556 ณ อาคารพัฒนานิสิต โดยเชิญแกนนำชาวบ้าน ประชาชน ผู้บริหารเทศบาลตำบลขามเรียง และประชากรมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (ผู้บริหาร บุคลากร นิสิต) มาร่วมเยี่ยมชมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกัน เพื่อให้รับรู้และสัมผัสจริงกับต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนขามเรียง ซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดเป็น แผนงาน หรือภารกิจต่างๆ หรือใช้เป็นวัตถุดิบในการจัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการผ่านระบบการศึกษาเพื่อรับใช้ สังคมร่วมกัน

เวทีดังกล่าวนี้ได้นำเอาจุดเด่น หรือจุดแข็งของชุมชนมาจัดแสดง หรือสะท้อนในรูปแบบต่างๆ เช่น (1) ออกร้านแสดงผลงานถึงการจำหน่าย (2) จัดกิจกรรมการสาธิตว่าด้วยหัตถกรรมพื้นบ้าน (3) นิทรรศการภาพถ่ายสถานที่และวิถีวัฒนธรรมชุมชน โดยมีประเด็นที่ถูกนำมาสะท้อนในเวทีดังกล่าวจำนวน หนึ่ง เช่น

- การทอเสื่อกก
- การจักสานเครื่องมือการทำเลี้ยงชีพ (หาอยู่หากิน)
- การทำน้ำมันงาสมุนไพร
- การละเล่นดนตรี (กับแก๊งอีสาน) ระหว่างปราชญ์ชาวบ้านกับนิสิต
- การร้องสรภัญญะ ระหว่างปราชญ์ชาวบ้านกับนิสิต
- การร้องเพลงลูกทุ่ง ระหว่างเยาวชนในชุมชนกับนิสิต
- การร้องเพลงกล่อมลูก
- การจำหน่ายพรมเช็ดเท้า-เครื่องหนัง

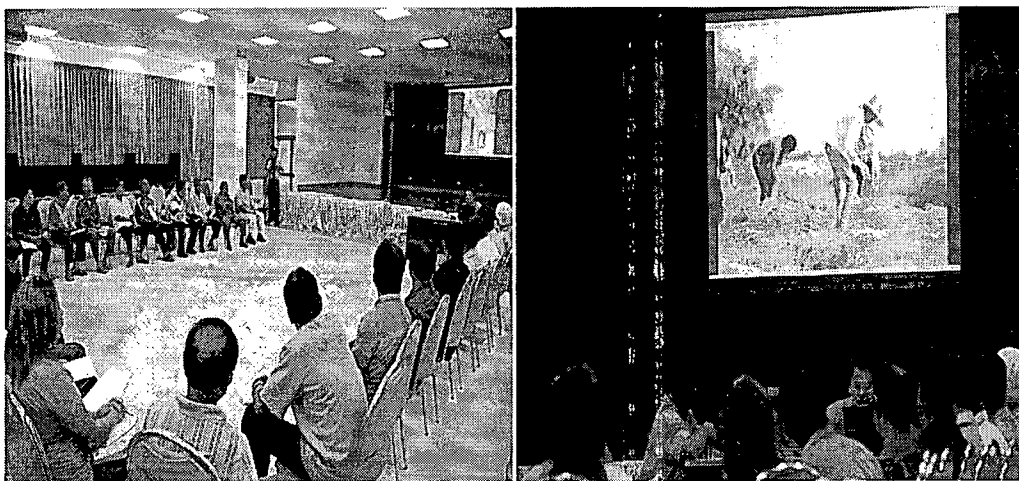
แต่อย่างไรก็ตาม เวทีการสะท้อนข้อมูล (คืนข้อมูล) ดังกล่าวนี้อย่างเน้นการสะท้อนข้อมูลกลับสู่ชุมชนในวงแคบ ยังไม่ได้สะท้อนข้อมูลกลับในวงกว้างอย่างทั่วถึง แต่มีการออกแบบกิจกรรมรองรับในการที่จะจัดเวที “สะท้อนข้อมูล” (นำเสนอข้อมูลชุมชน) ครั้งที่ 2 ในระดับชุมชนหลังจากได้ผ่านกระบวนการขั้นปฏิบัติการในระยะกลางน้ำ

อนึ่งการจัดสะท้อนข้อมูล ครั้งที่ 1 เช่นนี้ เป็นเสมือนกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ให้แก่ผู้นำชุมชน (เทศบาล) หรือมหาวิทยาลัย ได้รับรู้ข้อมูลเบื้องต้นอันเป็นจุดเด่นที่สามารถนำไป “ต่อยอด” เป็น “แผนพัฒนา” หรือ “กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” ไปในตัว อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านได้ตื่นตัวเห็นความสำคัญในศักยภาพหรือทุนทางสังคมของตนเอง มีความกล้าในการที่จะยืนหยัดสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง

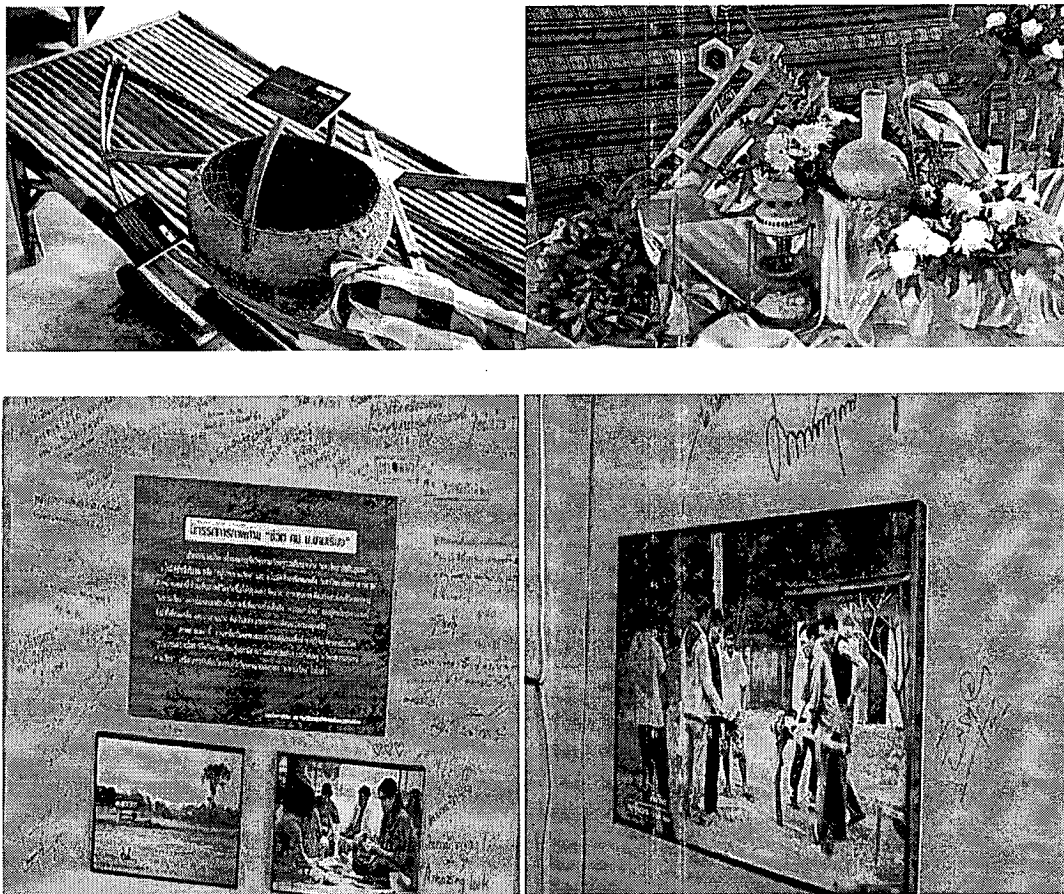
การจัดเวทีสะท้อนข้อมูลเช่นนี้ ทีมวิจัยฯ ได้ประชุมหารือร่วมกันอย่างชัดเจน โดยไม่ได้มุ่งหวังเพียงแค่ “คืนข้อมูล” หรือ “สะท้อนข้อมูล” ในระยะที่ 1 เท่านั้น หากแต่หมายถึง “กลยุทธ์” ของการเชื่อมโยง “พื้นที่การเรียนรู้” ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนเข้าด้วยกันอย่างจริงจัง หรือแม้แต่การพยายามเชื่อมโยงให้มหาวิทยาลัยมหาสารคามกับเทศบาลตำบลขามเรียงได้มองเห็นถึงกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน ซึ่งจะก่อเกิดประโยชน์ทั้งในแง่ของการ “เรียนรู้” และการ “สร้างรายได้” ให้กับชุมชนไปในตัว

ในทำนองเดียวกันนี้ ทีมวิจัยฯ จะเป็นผู้สังเคราะห์ข้อมูลว่า เวทีการสะท้อนข้อมูลนั้นจะออกมาในรูปแบบใด กลุ่มอาชีพใด สินค้าประเภทใด ผลิตภัณฑ์ อุปกรณ์ใดเหมาะสมที่จะนำมาจัดแสดงเพื่อเป็นสื่อแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการประชุมร่วมระหว่างทีมวิจัยฯ กับบุคลากรของกองกิจการนิสิตที่เป็นผู้รับผิดชอบโครงการฯ (ศิลปวัฒนธรรมอีสาน)

ดังนั้นกิจกรรมจากทีมวิจัยฯ จึงเป็นเสมือนกิจกรรมที่เข้ามาเติมเต็มในเวทีดังกล่าว แต่เป็นการเติมเต็มที่ไม่ได้เสียจุดยืนของชุมชน เพราะนอกจากสิ่งของที่นำมาจัดแสดงแล้ว ชุมชนที่หมายถึงชาวบ้านที่เป็นเจ้าของสิ่งของต่างๆ ยังได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องด้วยตนเอง รวมถึงในแต่ละวัน ทีมวิจัยฯ จะเป็นฝ่ายนำพาชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆ เข้ามาเยี่ยมชมกิจกรรมอย่างไม่ขาดสาย และที่สำคัญก็คือ การออกแบบสถานที่ หรือแม้แต่วิธีแบบของการจัดนิทรรศการและการออกร้าน ล้วนเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนิสิต เจ้าหน้าที่และทีมวิจัยฯ นับตั้งแต่กำหนดตำแหน่ง การจัดวาง การตกแต่ง เป็นต้น

ภาพ 3.7 : เวทีความรู้ (วิเคราะห์ข้อมูล)

ภาพ 3.8 : นิทรรศการ “ม.ชามเรียง” (คืนข้อมูลผ่านภาพถ่าย)

2.4 เปิดประตูกิจกรรม :

เป็นขั้นตอนการนำ “ข้อมูล” ที่เกิดจากการศึกษาชุมชน ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล และการคืนข้อมูลชุมชน เพื่อผูกโยงไปสู่กระบวนการขับเคลื่อนการวิจัยในระยะที่ 2 (ช่วงปฏิบัติการ:กลางน้ำ) ที่ว่าด้วย “กิจกรรม/โครงการ” หรือ “รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่าง นิสิตกับชุมชน” อันเป็นโจทย์ของงานวิจัย การออกแบบดังกล่าวเน้นกระบวนการ “การมีส่วนร่วม” เป็นหัวใจหลัก ประกอบด้วย การ “ร่วมคิด-ร่วมตัดสินใจ-ร่วมลงมือทำ-ร่วมรับผิดชอบต่อผลลัพธ์”

ทั้งนี้กระบวนการและขั้นตอนของการ “เปิดประตูกิจกรรม” เป็นการดำเนินการบูรณาการไปพร้อมๆ กับการกระบวนการของการ “เสวนาความรู้” เพราะปรับเปลี่ยนตามบริบทของชุมชนและมหาวิทยาลัย กล่าวคือ ยึดกิจกรรม หรือแผนงานที่มีอยู่จริงของทั้งสองส่วนเป็นที่ตั้ง ซึ่งอาจจะเป็นแผนงานของมหาวิทยาลัย แผนงานขององค์กรนิสิต รวมถึงแผนงานอันเป็นประเพณี (ฮีตฮอย) ของชุมชน ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดอีกครั้งในระยะที่ 2

กระบวนการวิจัยระยะที่ 2 : ช่วงปฏิบัติการ (กลางน้ำ)

กระบวนการวิจัยในระยะที่ 2 (ช่วงปฏิบัติการ : กลางน้ำ) ทีมวิจัยฯ ได้ตั้งชื่อกระบวนการว่า “เปิดประตูกิจกรรม” ซึ่งหมายถึงกระบวนการต่อยอดจากกระบวนการ “เสวนาความรู้” ที่บูรณาการระหว่างกิจกรรมที่วาดด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนและการนำเสนอข้อมูลชุมชนในระยะที่ 1 โดยทีมวิจัยได้นำข้อมูลดังกล่าวมาออกแบบเป็นกิจกรรมตามหลักคิดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการ (Project base learning & Activity Based Learning) เพื่อทดลองปฏิบัติการจริงร่วมกันระหว่างนิสิตกับชุมชน โดยหลักๆ แล้วเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการตามแผนงานของ “องค์กรนิสิต” และแผนงานของ “ชุมชน” ที่อยู่ในรูปลักษณะประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการแบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน ดังนี้

1.โครงการศิลปวัฒนธรรมอีสาน

1.1 วัตถุประสงค์

โครงการศิลปวัฒนธรรมอีสาน เป็นแผนงานที่ “กลุ่มงานกิจกรรมนิสิต” กองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ริเริ่มจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2553 โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างกระบวนการให้นิสิตเกิดการเรียนรู้และตระหนักในเรื่อง “มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน” ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายหลักที่เข้าร่วมตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาคือองค์กรนิสิตที่หมายถึง สภานิสิต องค์กรนิสิต ชมรม สโมสรนิสิต กลุ่มนิสิต

1.3 การดำเนินงาน

การดำเนินโครงการศิลปวัฒนธรรมในปี พ.ศ.2556 กลายเป็นความร่วมมือระหว่างกลุ่มงานกิจกรรมนิสิต (กองกิจการนิสิต) กับทีมวิจัยฯ โดยเมื่อมีการ “ถอดบทเรียน” ย้อนหลังพบว่าในแต่ละปีที่ผ่านมาการจัดกิจกรรมดังกล่าวจะเน้นให้นิสิตแต่ละองค์กรได้จัดนิทรรศการเรื่องราวอันเป็นภูมิปัญญาอีสาน ผสมผสานกับการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์อีสาน ตลอดจนการออกร้านจำหน่ายสินค้าของชุมชนและองค์กรนิสิต แต่ยังไม่พบการมีส่วนร่วมของชุมชนชาวมะเรียง

การดำเนินงานโครงการดังกล่าว ทีมวิจัยฯ ได้เข้ามามีบทบาทอันหมายถึงการเป็น “เจ้าภาพร่วม” ในกิจกรรมนี้อย่างเด่นชัดและเป็นรูปธรรม นับตั้งแต่การร่วมคิดและร่วมออกแบบกิจกรรม โดยในปีนี้ ทีมวิจัยฯ ได้นำเสนอให้เวทีดังกล่าวเป็นเวทีในลักษณะการจัดการความรู้ในแบบ Show & Share กล่าวคือเป็นเวทีที่สะท้อนเรื่องราวอันเป็นมรดกวัฒนธรรมของ “ชุมชนชาวมะเรียง” เป็นหัวใจหลัก โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชนมาเป็นวัตถุดิบเพื่อ “ออกแบบกิจกรรม” ในระหว่างวันที่ 24-26 กันยายน 2556 ณ อาคารพัฒนานิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เบื้องต้นมีการประชุมเตรียมงานร่วมกันเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2556 ณ อาคารพัฒนานิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

1.4 ผลการดำเนินการ

(1) เกิดชุดนิทรรศการภาพถ่ายในชื่อ “ม.ชาวมะเรียง” ที่ประกอบด้วย 1) ม.มหาสารคาม และ 2) หมู่บ้านชาวมะเรียง โดยสะท้อนภาพวิถีชีวิต ประเพณี และสถานที่สำคัญ ในชุมชนทั้งสองแห่ง รวมถึงการสะท้อนภาพกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยและชุมชนได้จัดขึ้นร่วมกัน

(2) เกิดนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวมะเรียงที่มีชีวิต เช่น การสาธิตการทอเสื่อจากกก การจักสานอุปกรณ์ใช้สอยในครัวเรือน โดยชุมชนบ้านหนองขาม บ้านดอนหนอง

(3) เกิดการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ในชุด “กับแก้มลำเพลิน” โดยชุมชนบ้านมะกอกร่วมกับนิสิตชมรมดนตรีและนาฏศิลป์พื้นเมือง (วงแคน)

(4) เกิดการออกร้านจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์จากชุมชน เช่น สมุนไพร เครื่องหนัง พรม เชื้อเต้า ลีอกก ผักปลอดสารพิษ จากชุมชนบ้านขามเรียง บ้านเขียบ บ้านดอนนา บ้านหัวหนอง

(5) เกิดเวทีการเสวนาเรื่อง “แนวทางการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน” ระหว่างทีมวิจัย แกนนำชุมชนและผู้นำองค์กรนิสิต (นายกองค์การนิสิต)

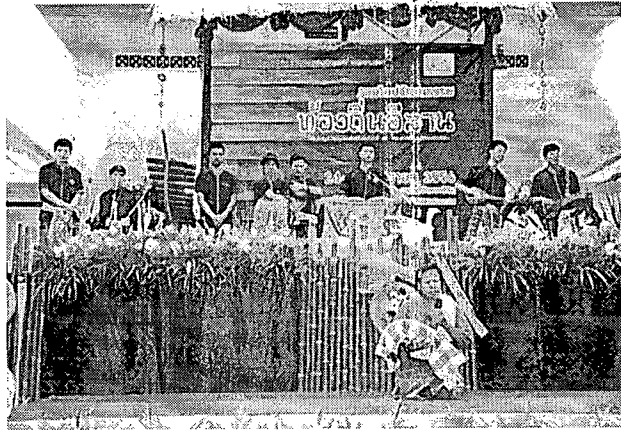
(6) เกิดเวทีการขับร้องสรภัญญะร่วมระหว่างนิสิตโครงการส่งเสริมเยาวชนดีเด่นด้านศิลปวัฒนธรรมกับทีมสรภัญญะจากหมู่บ้านต่างๆ รวมถึงเครือข่ายพัฒนานิสิตจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

(7) เกิดกิจกรรมสาธิตการขับร้องเพลงกล่อมลูก จากชุมชนบ้านมะกอก

(8) เกิดเวทีการแสดงศักยภาพของคนรุ่นใหม่ผ่านการขับร้องเพลงลูกทุ่งระหว่างนิสิตกับเยาวชนบ้านดอนนา

ภาพ 3.9 : นิทรรศการภาพถ่ายสะท้อนพิธีกรรม วิถีวัฒนธรรมและเหตุการณ์สำคัญในชุมชน

ภาพ 3.10 : กิจกรรมร้องเพลงกลุ่มลูกและสรภัญญะ

ภาพ 3.11 : กิจกรรมเสวนาร่วมระหว่างทีมวิจัยอีกแพงๆ กับนายกองค์การนิสิต
(ประเด็น“แนวทางการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน”)

ภาพ 3.12 : การแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ “ก๊ับแก๊บลำเพลิน “ โดย ชุมชนบ้านมะกอก

2.โครงการธรรมะในสถานศึกษา

กิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้นในวันที่ 4 กันยายน 2555 ณ อาคารเรียนคณะสาธิตารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งถือเป็นแผนงานหลักของกลุ่มงานกิจกรรมนิสิต (กองกิจการนิสิต) ที่จัดขึ้นในแต่ละปีการศึกษา โดยนิยมจัดขึ้นในช่วงของเทศกาลเข้าพรรษา

1.1 วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมในการดำเนินชีวิต และปลูกฝังเรื่องจิตสำนึกในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

1.2 การดำเนินการ

การจัดการความรู้ผ่านการถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างบุคลากรกลุ่มงานกิจกรรมนิสิต และทีมวิจัยฯ พบว่ามีกิจกรรมธรรมะในสถานศึกษาเคยดำเนินการในสองลักษณะ คือ จัดบรรยายธรรมะในมหาวิทยาลัยและการนำนิสิตออกไปเข้าค่ายปฏิบัติธรรมในวัดที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2552

ผลของการจัดการความรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน จึงมีข้อสรุปที่เป็นหนึ่งเดียวร่วมกัน กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2556 เห็นสมควรให้จัดกิจกรรมในลักษณะ “บริการสังคม” หรือ “บริการวิชาการแก่สังคม” โดยนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ตลอดจนการกำหนดเป้าหมายนิสิตที่จะเข้าร่วมให้หลากหลาย เช่น ผู้นำนิสิตจากองค์กรนิสิต นิสิตจากรายวิชาการพัฒนานิสิต รวมถึงการประชาสัมพันธ์บุคลากรในมหาวิทยาลัยเข้าร่วมกิจกรรมให้มากขึ้นกว่าทุกปี

การดำเนินงานครั้งนี้ ทีมวิจัยฯ ได้มีส่วนร่วมในการ “ออกแบบกิจกรรม” ร่วมกับคณะทำงานของกองกิจการนิสิตในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- (1) ประเด็นของการแสดงธรรมเรื่อง “นิสิตกับการรับใช้สังคมและชุมชน”
- (2) คุณลักษณะของพระภิกษุสงฆ์ที่จะแสดงธรรม
- (3) รูปแบบของการแสดงธรรม (บันเทิง เริงปัญญา)
- (4) รูปแบบของกิจกรรมอื่นๆ เช่น การปลูกต้นไม้
- (5) อัตราจำนวนคน/สัดส่วนการเข้าร่วมระหว่างนิสิตกับชาวบ้าน
- (6) ผังการนั่งในสถานที่จัดกิจกรรม

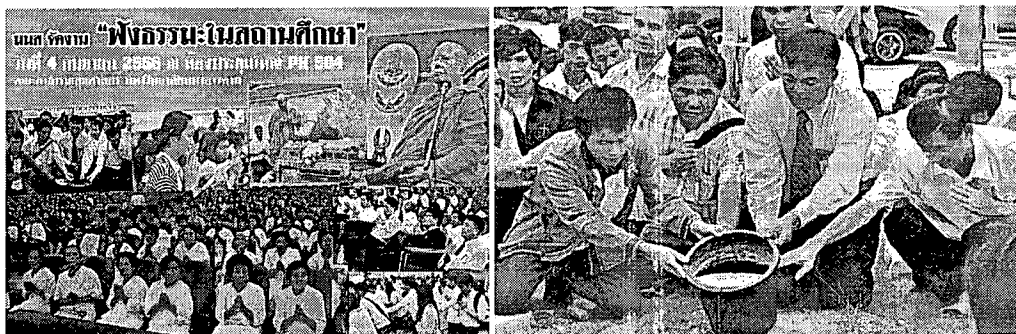
1.3 ผลการดำเนินงาน

ภายหลังการจัดกิจกรรม ทีมวิจัยฯ ได้มีเวทีประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับคณะทำงานหลักของโครงการเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน (AAR : After action review) โดยมีข้อเสนอแนะและข้อสรุปร่วมกันในประเด็นการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน ดังนี้

- (1) ยุกระดับโครงการธรรมะในสถานศึกษาจากแผนงานประจำของกองกิจการนิสิตเป็นแผนงานหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนเป็นแผนงาน
- (2) ยุกระดับโครงการธรรมะในสถานศึกษาเป็นแผนงานร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับเทศบาลตำบลขามเรียง

(3) หมุนเวียนจัดกิจกรรมดังกล่าวทั้งในมหาวิทยาลัยและชุมชน เนื่องจากหากสามารถจัดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาที่ชุมชนมักจะมีการเข้าวัดปฏิบัติธรรมเป็นประจำอยู่แล้ว จะช่วยหนุนเสริมให้นิสิตได้มีโอกาสสัมผัสและเรียนรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมชุมชนขามเรียงในแบบ “ฝังตัว” ผ่านการฟังธรรมะและปฏิบัติธรรมร่วมกับชุมชนอย่างน้อย 1 คืนโดยไม่จำเป็นต้องสัญจรเดินทางไปปฏิบัติธรรมไกลๆ ให้สิ้นเปลืองงบประมาณและส่อเสี่ยงกับความปลอดภัยในการจราจร

ทั้งนี้ทั้งนั้น ทีมวิจัยฯ ยังได้เสนอแนะเป็นประเด็นเรียนรู้ร่วมกันเพิ่มเติมว่า หากไม่กระทบต่อปัญหาเรื่องการละเมิดลิขสิทธิ์ก็อยากให้มีการบันทึกเทปการแสดงพระธรรมเทศนาแจกจ่าย เผยแพร่ไปยังโรงเรียนและชุมชน เพื่อเป็นสื่อการเรียนรู้ เช่น ผ่านระบบเสียงตามสายในชุมชนและโรงเรียน จัดฉายชั่วโมงเรียน หรือชั่วโมงกิจกรรมของนิสิตและนักเรียนในชุมชน หรือกระทั่งในวาระสำคัญๆ เช่น วันพระ วันสงกรานต์ บุญกฐิน งานศพ เป็นต้น

ภาพ 3.13 : กิจกรรมธรรมะในสถานศึกษา : วันที่ 4 กันยายน 2556

ณ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

3.โครงการกฐินโบราณ (จุลกฐิน)

โครงการกฐินโบราณ (จุลกฐิน) แต่คนอีสานเรียกว่า “กฐินแล่น” เพราะต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นในวันเดียว การเร่งรีบดำเนินการจึงมีความหมายในทำนอง “แล่น” หรือ “วิ่ง” หรือ “รีบเร่ง” โดยกลุ่มงานกิจกรรมนิสิต (กองกิจการนิสิต) ได้จัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2551 อันเป็นกิจกรรมต่อยอดจากสภาน้ำท่วมด้วยการฟื้นฟูชุมชนในมิติ “บวร” ซึ่งการดำเนินการครั้งแรกจัดขึ้น ณ วัดป่าเกาะแก้ง (สำนักสงฆ์) ต.แก้ง อ.เมือง จ.มหาสารคาม หลังจากนั้นจึงเริ่มผ่องถ่ายนโยบายให้องค์การนิสิตบรรจุเป็นแผนงานของตนเอง

จากการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน พบว่ากิจกรรมกฐินโบราณเป็นกิจกรรมสำคัญที่ชาวบ้านในชุมชนขามเรียงมีความรู้สึกประทับใจและกล่าวขานถึงอยู่บ่อยครั้ง โดยมีเหตุผลสำคัญๆ คือชุมชนได้มีส่วนร่วมกับการนิสิตอย่างลึกซึ้งในแต่ละขั้นตอน ตั้งแต่การคิดรูปแบบ การกำหนดวันเวลาและสถานที่ การจัดกิจกรรมหนุนเสริมบนทุนทางปัญญาของชาวบ้าน เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้พลังความรักความสามัคคีมากกว่าจำนวนเม็ดเงิน หรือกระทั่งเป็นกิจกรรมที่ไม่ฟูมฟือในแบบ “กินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นพื้น” หรือ “กินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นยา” ซึ่งพอไม่ฟูมฟือและยึดมั่นในแนวคิดปลอดอบายมุขก็ช่วยให้มีเงินคงเหลือถวายวัดเป็นจำนวนมาก

3.1 วัตถุประสงค์

เพื่อเสริมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้สู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของท้องถิ่นตามครรลอง “ฮิตสิบสองคองสิบสี่”

3.2 การดำเนินการ

ประกอบด้วยกระบวนการและขั้นตอนสำคัญๆ ดังนี้

1) จัดเวทีประชุมเพื่อการจัดการความรู้ร่วมกันระหว่างทีมวิจัยฯ กับคณะทำงานหลักของมหาวิทยาลัย (กลุ่มงานกิจกรรมนิสิต) เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนเกี่ยวกับรูปแบบและความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของการจัดกิจกรรมกฐินโบราณเพื่อการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนชาวขามเรียงจากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่าในชุมชนขามเรียงดำเนินการครั้งแรกที่บ้านโนนแสง (2553) บ้านดอนหนอง (2554) บ้านหัวหนอง (2555)

2) ทีมวิจัยฯ พบปะพูดคุยหารือกับองค์การนิสิตเกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน หรือความเป็นไปได้ที่จะจัดขึ้นในชุมชนขามเรียง

3) ทีมวิจัยฯ ประชุมพิจารณาคัดเลือกชุมชนร่วมกับองค์การนิสิต และบุคลากรกลุ่มงานกิจกรรมนิสิต

4) ทีมวิจัยฯ ประชุมร่วมกับชุมชนเป้าหมาย เพื่อชักชวนสู่การเป็นพื้นที่จัดกิจกรรมกฐินโบราณแบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน รวมถึงการอธิบายให้เห็นภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับคติความเชื่อและรูปแบบที่เคยดำเนินการในช่วงที่ผ่านมา โดยผ่านการบอกเล่า ฉายวีดิทัศน์ ตอบข้อซักถาม รวมถึงการเสวนาเกี่ยวกับประสบการณ์ของชุมชนที่มีต่อกฐินโบราณ

5) จัดเวทีประชุมทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมร่วมกันระหว่างนิสิตกับชุมชน รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องทุนทางสังคมในชุมชนที่สามารถจัดเป็นกิจกรรมหนุนเสริมการเรียนรู้ในเวทีโครงการกฐินโบราณ ตลอดจนการมอบหมายให้ชุมชนลงมติดำเนินการเป็นเจ้าภาพร่วมหรือไม่

3.3 ผลการดำเนินการ

1) จากการศึกษาค้นคว้าพบว่ากิจกรรมหลักที่เคยจัดขึ้นในกฐินโบราณ (จุลกฐิน) นั้นจะมุ่งเน้น “มหกรรมทำมือ” เป็นหัวใจหลัก นับตั้งแต่การเย็บจิวด้วยเข็มร่วมกัน จากนั้นก็นำไปย้อมด้วย

เปลือก หรือแก่นไม้เพื่อนำไปทอดถวายแด่พระสงฆ์ ส่วนอุปกรณ์เครื่องกฐินต่างๆ ล้วน “ทำมือ” ทั้งสิ้น นับตั้งแต่การวาดภาพ ระบายสี ฯลฯ ซึ่งในทุกกิจกรรมจะเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนิสิตกับชุมชน และในบางหมู่บ้านที่เคยร่วมเป็นเจ้าภาพจัดกิจกรรมนั้นๆ ก็จะนำมรดกวัฒนธรรมในชุมชนมาพลิกฟื้นร่วมกัน เช่น ขบวนกลองยาว พลุโบราณ การทำขนมจีน รำวงชาวบ้าน การนวดข้าว-ทาลานแบบโบราณ การทำข้าวเม่าโบราณ รวมถึงการมุ่งจัดงานภายใต้แนวคิด “กินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นพื้น” อันหมายถึงจัดงานกฐินแบบสมถะ เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย พร้อมๆ กับการรณรงค์ “งานบุญปลอดเหล้า” ไปในตัว

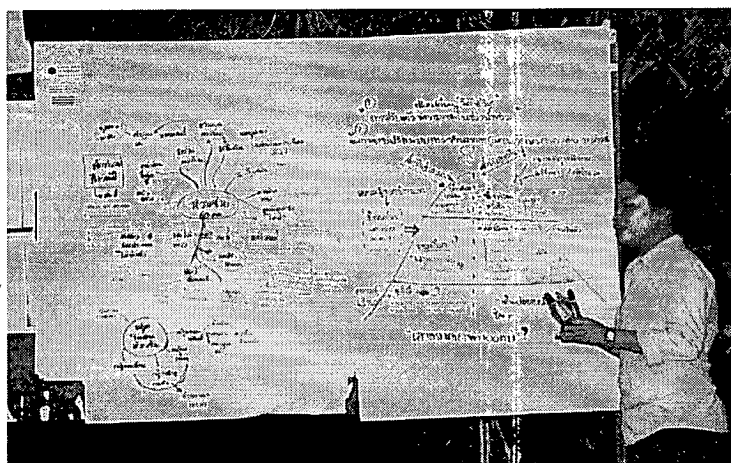
2) ในเบื้องต้นทีมวิจัยฯ ได้คัดเลือกบ้านห้วยชัน เป็นพื้นที่เป้าหมายจัดกิจกรรมโครงการกฐินโบราณ เพราะถือเป็นชุมชนขนาดเล็ก ยังไม่มีใคร หรือยังไม่มีกำหนดที่จะจัดงานบุญกฐิน อีกทั้งชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่ประสบภัยน้ำท่วมซ้ำซากมาแทบทุกปี รวมถึงเป็นหมู่บ้านที่เพิ่งเสร็จสิ้นการเลือกตั้งผู้นำในชุมชนได้ไม่นาน จึงมุ่งที่จะใช้ “กิจกรรม” หรือ “งานบุญ” เป็นระบบและกลไกในการเยียวยาและเสริมพลังให้กับชุมชน ซึ่งในเบื้องต้นทีมวิจัยฯ ได้ลงชุมชนเพื่อประชุมทำความเข้าใจในเรื่องต่างๆ เช่น รูปแบบกิจกรรม ระยะเวลา โดยชุมชนก็ให้การตอบรับ ตื่นตัว และกระหายที่จะเรียนรู้ เนื่องจากไม่เคยได้ประสบพบเห็น หรือไม่เคยได้จัดกฐินโบราณ (จุลกฐิน) กันมาก่อน

ถัดจากนั้น ขั้นตอนถัดมาทีมวิจัยฯ จึงจัดเวทีประชุมร่วมกับบุคลากรกองกิจการนิสิต และแกนนำองค์กรนิสิต เพื่อซักซ้อมความเข้าใจก่อนลงไปประชุมร่วมกับชาวบ้านห้วยชัน เพื่อหารือ “ความเป็นไปได้” ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยกัน

ในเวทีของการหารือความเป็นไปได้นั้น หลักๆ เป็นการขับเคลื่อนเวทีโดย “ทีมวิจัยชุมชน” นับตั้งแต่การประสานชุมชน จัดเตรียมสถานที่ จัดเตรียมอุปกรณ์ รวมถึงการทำหน้าที่เป็น “ผู้นำสาร” บอกเล่าเรื่องราวอันเป็นแนวปฏิบัติโครงการกฐินโบราณที่เคยขับเคลื่อนในชุมชนขามเรียง (บ้านโนนแสง, บ้านดอนนา, บ้านหัวหนอง) โดยเน้นการ “เล่าเรื่อง” (เล่าสู่กันฟัง) แบบพี่ๆ น้องๆ เพื่อก่อให้เกิดความคุ้นเคยและเป็นกันเอง ผสมผสานไปกับการเสนอภาพผ่าน “วีดิทัศน์” เพื่อก่อให้เกิดความเป็นรูปธรรมที่แต่ละต้องสัมผัสได้ หรือแม้แต่การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกี่ยวกับกฐินโบราณ (จุลกฐิน) ร่วมกัน

แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่าโครงการกฐินโบราณไม่สามารถจัดขึ้นได้ เนื่องจากชาวบ้านไม่มีความพร้อม ด้วยสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ

- เป็นช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวที่ต้องรีบเร่งทั้งโดยแรงงานส่วนตัวและการเข้าเครื่องจักร
- เป็นผลพวงของการเลือกตั้งผู้นำในชุมชนที่เพิ่งผ่านพ้นไปยังไม่นาน ชาวบ้านในบางกลุ่มจึงยังวิตกเกี่ยวกับพลังความสามัคคี เพราะโครงการกฐินโบราณเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้พลังความสามัคคีของชุมชนอย่างมหาศาล เพราะเป็น “งานบุญ” ที่ต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียว

ภาพ 3.14 : ประชุมออกแบบกิจกรรมกลืนโบราณระหว่างนิสิตกับทีมวิจัย
วันที่ 4 และ 10 ตุลาคม 2556 ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคามและบ้านห้วยชัน

4.โครงการผลิตหนังสือมหาวิทยาลัยกับชุมชน

4.1 วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างสื่อการเรียนรู้และสร้างความสัมพันธ์แห่งการอยู่ร่วมแบบพึ่งพากันและกันระหว่างนิสิตกับชุมชน บนฐานข้อมูลจากการศึกษาชุมชนในประเด็นนิสิตกับเด็กและเยาวชนในชุมชนข้ามเรียง

4.2 การดำเนินการ

มอบหมายนิสิตจิตอาสา ซึ่งเป็นอดีตนายกสโมสรนิสิตคณะวิทยาการสารสนเทศที่เคยดำเนินการกิจกรรมนอกหลักสูตรโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (หนึ่งคณะหนึ่งหมู่บ้าน) เป็นผู้ดำเนินการจัดทำ “หนังสือ” บนฐานข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชน หรือ “**ฐานวัฒนธรรมชุมชน**”

4.3 ผลการดำเนินงาน

- (1) เกิดชุดความรู้ว่าด้วยหนังสือเป็นสื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนในชื่อ “**กระเทยไต่บ้าน**”
- (2) เกิดสื่อการเรียนรู้ในรายวิชาพัฒนานิสิต เพื่อสะท้อนวิถีชีวิตระหว่างนิสิตกับชุมชน
- (3) เกิดสื่อการเรียนรู้วิถีกิจกรรมนอกหลักสูตร

ปัจจุบันหนังสือดังกล่าวนี้ ได้รับความนิยมแพร่หลายในมหาวิทยาลัยมหาสารคามและสังคมภายนอก กลายเป็นสื่อการเรียนรู้ในลักษณะ “บันเทิง เริงปัญญา” ที่มีกลิ่นกลายของการสะท้อนภาพวิถีชีวิตหรือความสัมพันธ์ของนิสิตที่เข้ามาศึกษาและใช้ชีวิตในชุมชนข้ามเรียงที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของชุมชน และปัจจุบันอยู่ระหว่างการถ่ายทำเป็นภาพยนตร์อย่างเต็มรูปแบบ

5.โครงการงานศิลปวัฒนธรรมอุดมศึกษา

กิจกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้รับเกียรติจากสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ รวมถึงสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาให้เป็นเจ้าภาพจัดงานขึ้นในระหว่างวันที่ 25-27 มกราคม 2557 โดยมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้นำศิลปะหลากหลายแขนงมาแสดงโชว์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกว่า 100 สถาบันและมีเวทีการออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน นิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่น เวทีประชุมวิชาการ และการแสดงศิลปะหลากหลายบนเวทีกว่า 150 ชุดการแสดง

โครงการดังกล่าวนี้ ทีมวิจัยฯ ได้มีส่วนร่วมไปกับกิจกรรมดังกล่าว 2 กิจกรรม คือ การแสดง “ก๊ับแก็บล่าเพลิน” ในเวทีกลางอันเป็นพิธีเปิดงานและการออกร้านจำหน่ายและสาธิตมรดกทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนข้ามเรียง ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่ทีมวิจัยฯ ได้ออกแบบเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน หรือกระทั่งระหว่างชุมชนกับเครือข่ายต่างๆ ที่เข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว

5.1 วัตถุประสงค์

เพื่อยกย่องและเชิดชูกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนข้ามเรียงที่มีความรู้ความสามารถในด้านดนตรีและนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ โดยขยายผลจากเวทีโครงการศิลปวัฒนธรรมอีสานที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 24-26 กันยายน 2556 มาสู่เวทีสาธารณะ

5.2 การดำเนินการ

จัดการแสดงดนตรีสด “ฟ้อนกับแกลบ” (กับแกลบลำเพลิน) บนเวทีการเปิดงานโครงการศิลปวัฒนธรรมอุดมศึกษา โดยก่อนหน้านี้นี้เวทีโครงการศิลปวัฒนธรรมอีสาน จะเป็นการแสดงที่ใช้คนแสดงไม่กี่คน และเป็นการแสดงร่วมกับนิสิต กล่าวคือนิสิต (ชมรมดนตรีและนาฏศิลป์พื้นเมือง) ทำหน้าที่เป็นนักดนตรีบรรเลงประกอบการฟ้อนรำ แต่ครั้งนี้ทีมวิจัยได้ออกแบบกิจกรรมให้ชุมชนได้แสดงเต็มรูปแบบ ทั้งการบรรเลงดนตรีและการฟ้อนรำ เพื่อสะท้อนศักยภาพของชุมชนอย่างเต็มที่ ซึ่งในช่วงของการฝึกซ้อมก็หนุนเสริมให้นิสิตได้ลงพื้นที่ไปช่วยดูแลและเรียนรู้กับกลุ่มนักแสดงดังกล่าวเป็นระยะๆ

5.3 ผลการดำเนินงาน

(1) ชุมชนเกิดความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง และรู้สึกเป็นเกียรติต่อการได้เป็น “เจ้าภาพร่วม” กับมหาวิทยาลัยมหาสารคามในเวทีโครงการศิลปวัฒนธรรมอุดมศึกษา

(2) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยอื่นๆ ได้รับทราบในวงกว้างเกี่ยวกับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านที่เกี่ยวกับด้านดนตรีและนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานในชุมชนขามเรียง

6.โครงการแห่พระบรมสารีริกธาตุ

โครงการแห่พระบรมสารีริกธาตุ เป็นกิจกรรมที่กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้มอบหมายให้ทุกจังหวัดได้จัดพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ เอลิมฉลองพุทธยันต์ 2600 ปี โดยเทศบาลตำบลขามเรียงเป็นหนึ่งในชุมชนที่ต้องดำเนินการ และเทศบาลตำบลขามเรียงได้มอบหมายให้แกนนำชุมชนบ้านมะกอกเป็นเจ้าภาพหลักดำเนินการในเรื่องดังกล่าว

แต่สืบเนื่องจากกิจกรรมดังกล่าว เป็นกิจกรรมแปลกใหม่ที่ชุมชนยังขาดประสบการณ์และขาดแคลนทรัพยากร โดยเฉพาะวัสดุอุปกรณ์ที่จะมาดำเนินการให้ยิ่งใหญ่และเป็นรูปธรรมเสมอค่าของการเฉลิมฉลอง ด้วยเหตุนี้กลุ่มคณะทำงานของชุมชนจึงได้เข้าหาหรือและขอความช่วยเหลือจาก “ทีมวิจัยชุมชน” (ทีมวิจัยฮักแพงเบิ่งแกงขามเรียง) เพื่อเป็น “เจ้าภาพร่วม” ในเรื่องดังกล่าว

ดังนั้นทีมวิจัยฯ จึงได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับการขับเคลื่อนเรื่องดังกล่าว โดยออกแบบให้กิจกรรมครั้งนี้เป็นหนึ่งในกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชุมชนขามเรียง ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2556 ณ วัดจันทร์ประดิษฐ์ บ้านมะกอก หมู่ที่ 12 ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

6.1 วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้กิจกรรมบนฐานวัฒนธรรมระหว่างนิสิตกับชุมชนผ่านพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ เอลิมฉลองพุทธยันต์ 2600 ปี กับชุมชนบ้านมะกอก ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

6.2 การดำเนินกิจกรรม

ในทุกขั้นตอนการดำเนินการกิจกรรม จะเป็นการร่วมระหว่างทีมวิจัยชุมชนกับทีมวิจัยที่เป็นนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม รวมถึงนิสิตจากรายวิชาการพัฒนานิสิต นิสิตจากชมรมดนตรีและนาฏศิลป์พื้นเมือง และนิสิตโครงการส่งเสริมเยาวชนดีเด่นด้านศิลปวัฒนธรรมและกลุ่มผู้นำนิสิตจิตอาสาที่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับการขับเคลื่อนกิจกรรมเหล่านี้ เช่น

- (1) ออกแบบริ้วขบวนแห่พระบรมสารีริกธาตุ
- (2) จัดตกแต่งสถานที่รองรับพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ เอลิมฉลองพุทธยันต์ 2600 ปี
- (3) กิจกรรมการณรงค์การทอดเทียนปลอดภัยและอบายมุข
- (4) การแสดงพระธรรมเทศนา

6.3 ผลการดำเนินงาน

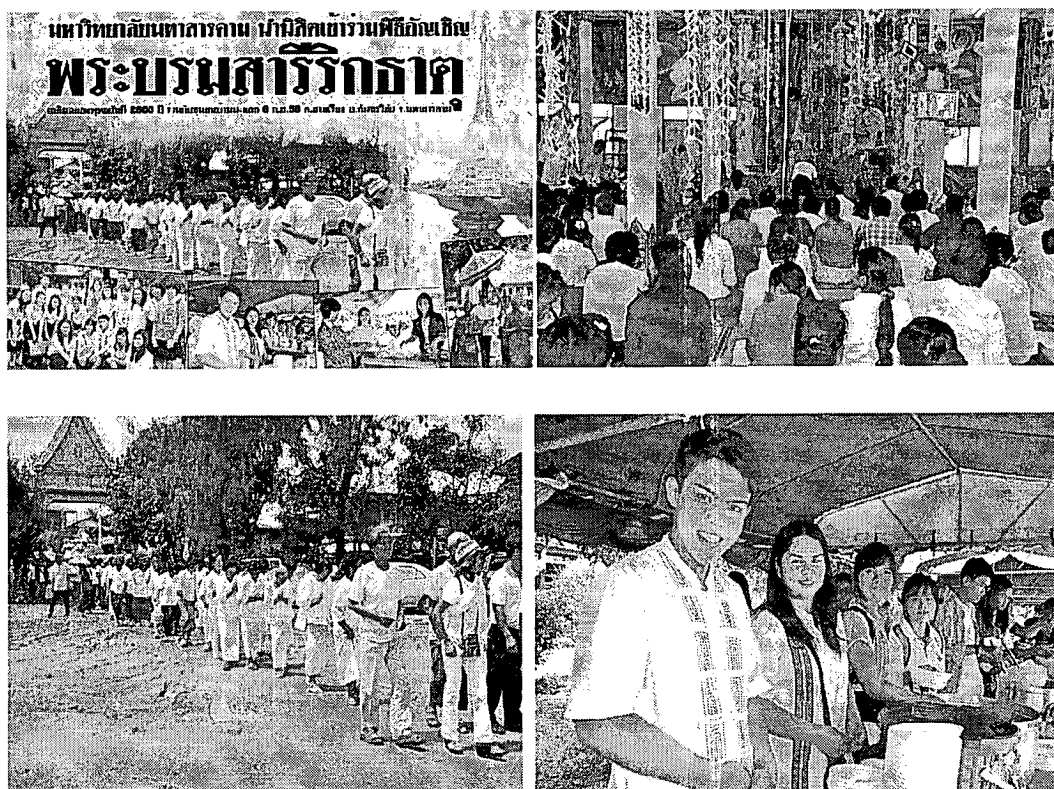
(1) เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างนิสิตกับชุมชน โดยเฉพาะบทบาทของนิสิตที่ช่วยออกแบบการตกแต่งสถานที่และรูปแบบขบวนแห่ ซึ่งชุมชนไม่มีประสบการณ์หรือคุ้นเคยกับการจัดพิธีดังกล่าว

(2) เกิดการบริหารทรัพยากรร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยฯ และองค์กรนิสิต ได้ให้สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์สมทบในการจัดพิธี เช่น แทน้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ผ้าประดับเวที โรงทาน การแสดงประกอบขบวนแห่ รวมถึงการหนุนเสริมกระบวนการประชาสัมพันธ์กิจกรรมไปสู่สาธารณะผ่านวิทยุ เว็บไซต์

(3) ชุมชนเข้าใจระบบและกลไกในการประสานงาน หรือติดต่อกันภายในมหาวิทยาลัยเพื่อหนุนเสริมกิจกรรมของชุมชน

(4) นิสิตได้เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมในชุมชนผ่านพิธีทางศาสนา

(5) เกิดกระบวนการเรียนรู้และทำงานร่วมกันระหว่างนิสิตกับชุมชน เช่น การตกแต่งสถานที่ การประกอบอาหารในงานพิธีทางศาสนา รูปแบบของการเฉลิมฉลองพิธีในทางศาสนา

ภาพ 3.15 : กิจกรรมแห่พระบรมสารีริกธาตุ (วันที่ 6 กันยายน 2556)
ณ วัดจันทร์ประดิษฐ์ บ้านมะกอก

7.โครงการปลูกป่าอักษกแพงเบึงแงงขามเรียง

โครงการ “ปลูกป่าอักษกแพงเบึงแงงขามเรียง” เกิดจากแนวคิดทีมวิจัยฯ ที่ต้องการสร้างพื้นที่การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชนขึ้นใหม่ หรือเป็นทางเลือกนอกเหนือจากที่เคยใช้พื้นที่ชุมชนในมิติ “บวร” ที่ประกอบด้วย “บ้าน วัด โรงเรียน” เป็นพื้นที่หลักจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและซ้ำซ้อนกันมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นวลีเรียกขานกันว่า “ชุมชนบอบซ้ำ” ไปแล้วก็ได้ กอปรกับในช่วงของการลงพื้นที่เก็บข้อมูลศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน พบว่าบริเวณกุดหัวช้างกำลังได้รับการพัฒนาเป็น “แก้มลิง” จากชลประทานจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือแหล่งน้ำและพื้นที่การเกษตรที่ครอบคลุมการใช้ประโยชน์ของผู้คนอย่างหลากหลาย ทั้งในเขตพื้นที่ขามเรียง และเขตชุมชนท่าขอนยาง (อ.เมือง จ.มหาสารคาม) ทีมวิจัยฯ จึงมีความเห็นว่าจะบูรณาการ “งานวิจัย” (Research) ไปสู่ “งานพัฒนาท้องถิ่น” (Development) ในพื้นที่กุดหัวช้าง พร้อมๆ กับการผลักดันเข้าสู่แผนพัฒนาของเทศบาลขามเรียงต่อไป

นอกจากนี้แล้ว ทีมวิจัยฯ ยังมีเจตนาตรงกันที่จะแสวงหาพื้นที่ปลูกต้นไม้จำนวนมาก เพื่อเป็นการ “คืนพื้นที่ป่า” ให้กับชุมชนทดแทนพื้นที่ “ป่าโคกหนองไผ่” ที่ถูกแผ้วถางไปเพื่อรองรับการพัฒนาพื้นที่เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ก็เป็นประเด็นสำคัญที่ชุมชนกล่าวถึงอย่างถี่ยิ่งในช่วงของการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน

7.1 วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอันเป็นแหล่งน้ำและต้นไม้ในชุมชนเพื่อการอุปโภคและบริโภค ตลอดจนเพื่อสร้างพื้นที่ใหม่ของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน หรือการเรียนรู้คู่บริการระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

7.2 การดำเนินกิจกรรม

การดำเนินงานใช้กระบวนการขับเคลื่อนหลากหลายกระบวนการ เช่น ประชุม ระดมสมอง สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง (ผู้ถือครองพื้นที่ แกนนำชาวบ้าน พระภิกษุ ชาวบ้านทั่วไป ชลประทานจังหวัด หน่วยงานภาคท้องถิ่น)

1) ขั้นเตรียมการ ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญๆ เช่น

(1) จัดประชุมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้านที่เจ้าของพื้นที่ในบริเวณกุดหัวช้าง แกนนำชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในประเด็นสำคัญๆ เช่น การชักชวนเข้าร่วมโครงการ การขออนุญาต ปลูกต้นไม้ในพื้นที่ส่วนบุคคล ความต้องการของชนิดหรือประเภทของต้นไม้ การบริหารจัดการ หรือการร่วมดูแลและใช้ประโยชน์จากผู้ที่เกี่ยวข้องหลังการปลูกต้นไม้

(2) จัดหากำไรไม้จำนวน 2,950 ต้น ภายใต้แนวคิดหลัก 3 ประเภทคือ ไม้ประดับ ไม้บริโภค และไม้พื้นเมือง เช่น ตะแบก เถา ทองกวาว อินทนิล ชัยพฤกษ์ ราชพฤกษ์ หางนกยูง ยางนา มะค่าโมง มะขามเปรี้ยว แคป่า ชี้เหล็ก สะเดา

(3) จัดเวทีพบปะระหว่าง “ทีมวิจัยชุมชน” กับ “นิสิตที่เรียนในรายวิชาการพัฒนานิสิต” เพื่อชี้แจงรายละเอียดกิจกรรมให้นิสิตเข้าใจ เพื่อนำไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจและการมอบหมายหน้าที่

(4) มอบหมายภารกิจแก่นิสิตในกลุ่มวิชาการพัฒนานิสิตและนิสิตจากองค์กรนิสิตเป็นผู้รับผิดชอบกิจกรรมต่างๆ เช่น เตรียมสถานที่ปลูกต้นไม้ ตกแต่งเวที ลำเลียงสวัสดิการน้ำดื่ม อาหาร ติดตั้งป้ายบอกเส้นทาง

(5) ประสานเครือข่ายระดับชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เช่น แต่ละชุมชนร่วมปลูกและร่วมสมทบวัตถุดิบท้องถิ่น เช่น ปุ๋ยคอก จอบ เสียม ถังรดน้ำ โดยแบ่งโซนความรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้านอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงเทศบาลตำบลขามเรียง เช่น หนุนเสริมเรื่องรถดับเพลิงเพื่อทำหน้าที่รดน้ำต้นไม้

(6) ประสานมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เช่น ประชาสัมพันธ์บุคลากรและนิสิตเข้าร่วม

(7) ประสานส่วนราชการระดับจังหวัด เช่น ประมงจังหวัด เพื่อสนับสนุนพันธุ์ปลาน้ำจืด

2) ขั้นตอนการ (วันที่ 14 มิถุนายน 2557) ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก คือ

(1) ปลูกต้นไม้และปล่อยพันธุ์ปลาน้ำจืด

(2) แสดงดนตรีและนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน (กับกับลำเพลิน) จากชุมชนบ้านมะกอก

(3) แสดงดนตรีลูกทุ่งหมอลำเพื่อรณรงค์การอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยศิลปินค่ายนาทามเรทคอร์ด และนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

7.3 ผลการดำเนินงาน

(1) เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด ทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชน

(2) เกิดกระบวนการเรียนรู้คู่บริการแบบมีส่วนร่วมของหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในพื้นที่เดียวกัน (แก้มลิงกุดหัวช้าง) โดยมอบหมายให้แต่ละหมู่บ้านรับผิดชอบพื้นที่ของการปลูกต้นไม้ การจัดหาปุ๋ยคอก และดูแลรักษาต้นไม้

(2) นิสิตจากวิชาการพัฒนานิสิต และนิสิตจากองค์กรนิสิต เช่น ชมรม Green Bike MSU ได้เรียนรู้วิถีวัฒนธรรมชุมชนและร่วมทำกิจกรรมสร้างสรรค์โดยการปลูกป่าตามแนวคิด “ชุมชนเป็นห้องเรียน”

(3) เกิดเครือข่ายการทำงานที่หลากหลายในด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาท้องถิ่น เช่น ชมรมจักรยานบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (MSU STAFF) ชมรมจักรยานเพื่อสุขภาพจังหวัดมหาสารคาม (MCC)

(4) เกิดความตื่นตัวและการรับรู้ใหม่เกี่ยวกับพื้นที่การเรียนรู้และการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ระหว่างนิสิตกับชุมชน หรือภาคส่วนอื่นๆ

(5) สื่อมวลชนนำข้อมูลและภาพกิจกรรมไปเผยแพร่ในโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์

(6) เกิดระบบและกลไกการทำงานวิจัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในระดับชุมชนร่วมกัน คือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เทศบาลตำบลขามเรียง นักวิจัยชุมชน

ภาพ 3.16 : กิจกรรมปลูกป่าบริเวณกุดหัวช้าง (วันที่ 14 มิถุนายน 2557)

8. ประชุมติดตามและประเมินผลการดำเนินงานวิจัย

8.1 วัตถุประสงค์

เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการดำเนินงานในทีมวิจัย ตลอดจนวิเคราะห์ข้อมูลและการประเมินผลการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ดำเนินการ รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลจากการศึกษาชุมชนเป็นระยะๆ

8.2 การดำเนินการ

- (1) จัดการประชุมภายในกลุ่มทีมวิจัย ทั้งภายในมหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย
- (2) วิเคราะห์ข้อมูลและส่งต่อข้อมูลไปยังภาคส่วนอื่นๆ เพื่อต่อยอดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและการเรียนรู้คู่บริการของมหาวิทยาลัย

8.3 ผลการดำเนินการ

- (1) การนำเสนอข้อมูลการวิจัยสู่แผนพัฒนา จังหวัดมหาสารคาม ปีงบประมาณ 2557 – 2558
- เช่น

- พื้นที่นาร่องเกี่ยวกับหมู่บ้านนาโยนและกั้นห้วยบริเวณกุดหัวช้าง
- พื้นที่ทางเลือกเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์กอกในชุมชนขามเรียง (บ้านดอนหนอง บ้านเขียบ บ้านหนองขาม บ้านมะกอก)

- (2) การนำเสนอข้อมูลสู่การต่อยอดโครงการบริการวิชาการแก่สังคม (หนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน) หรือกิจกรรมของมหาวิทยาลัย

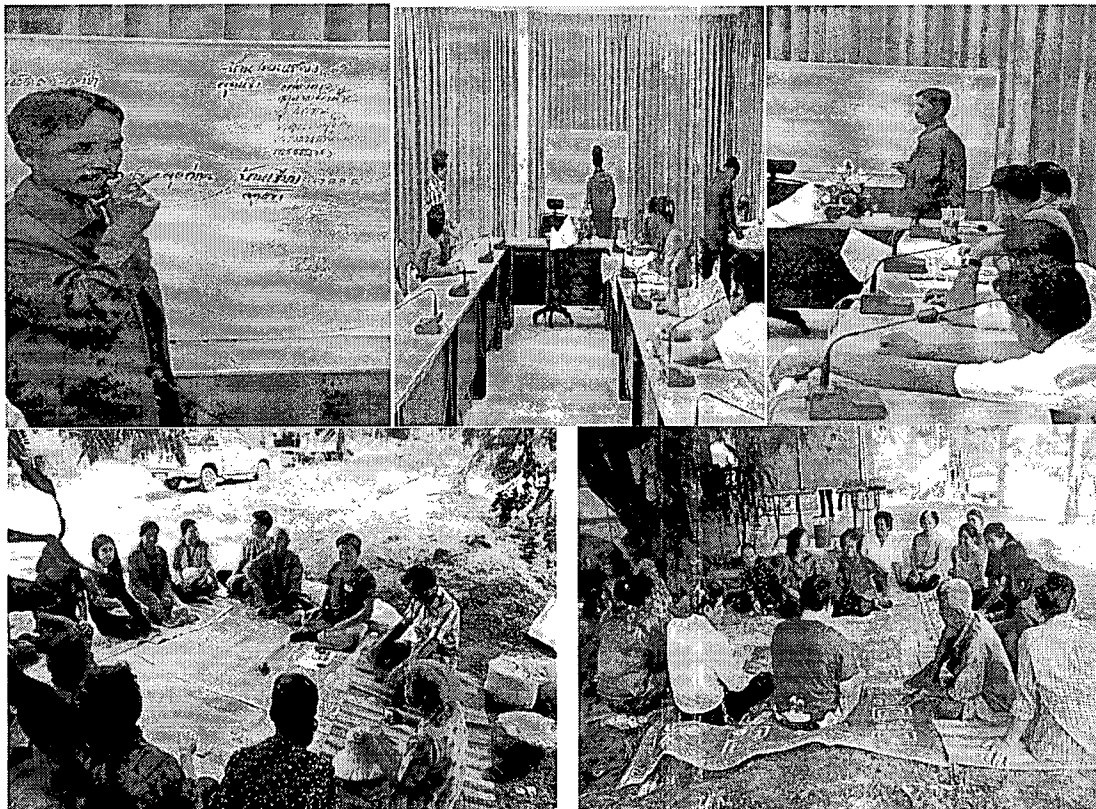
- แหล่งเรียนรู้ผลิตภัณฑ์กักและการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมในบ้านดอนหนอง โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฯ
- การออกแบบตลาดนัดชุมชนวัดชัยชุมพล (ชุมชนบ้านขามเรียง) โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฯ
- การจัดการสิ่งแวดล้อมและน้ำหมักจากผักตบชวาในบ้านกุดหัวช้าง โดย คณะสาธารณสุขศาสตร์
- พื้นที่นาร่องกังหันลมในบ้านกุดหัวช้าง โดย คณะวิทยาศาสตร์

(4) ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมประสาน หรือการหนุนเสริมการจัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการของหลักสูตรต่างๆ ในการปฏิบัติการในชุมชน เช่น

- พื้นที่บ้านห้วยชัน (เรื่องทำนาแบบโยนกกล้า หรือนาโยน)
- พื้นที่บ้านดอนหนอง (เรื่องแผนที่วัฒนธรรม)
- พื้นที่บ้านกุดหัวช้าง (เรื่องน้ำหมักจากผักตบชวา)

(5) การนำเสนอข้อมูลสู่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในรายวิชาการพัฒนานิสิต เช่น

- กิจกรรมการทอดเทียนพรรษาเพื่อให้สัมพันธ์กับปฏิทินการดำเนินการของแต่ละหมู่บ้าน
- กิจกรรมวันสงกรานต์ และประเพณีวันลอยกระทง เพื่อประสาน หรือกระตุ้นเทศบาลตำบลขามเรียงและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ภาพ 3.17 : ประชุมติดตามและประเมินผล

กระบวนการวิจัยระยะที่ 3 : สรุปผลและนำเสนองานวิจัย

1.สรุปบทเรียนปลายน้ำและการถอดบทเรียน

การสรุปบทเรียนและการถอดบทเรียน ดำเนินการใน 2 ฝั่งโดยทีมวิจัยดำเนินการด้วยตนเอง และการเข้าร่วมเวทีกับหนองวิชากรฯ ดังรายละเอียดในประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 ประเด็นกระบวนการดำเนินงานวิจัย

กระบวนการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิต และชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม” ทีมวิจัยได้ออกแบบกระบวนการขับเคลื่อนในแบบบูรณาการทั้ง 3 ระยะไปด้วยกัน โดยเฉพาะระยะที่ 1 (เตรียมการฯ) และระยะที่ 2 (ปฏิบัติการ) เนื่องจากยึดแผนกิจกรรมของมหาวิทยาลัย หรือองค์กรนิสิต และแผนปฏิทินกิจกรรมของชุมชนเป็นที่ตั้ง ในบางกระบวนการจึงมีทั้งการเปิดตัววิจัยไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลชุมชน ในบางกิจกรรมจึงมีทั้งการคืนข้อมูลกลับไปกับการจัดกิจกรรมไปในตัวอย่างเบ็ดเสร็จ ดังนี้

- 1) กระบวนการเสาะหาทีมวิจัย ประกอบด้วยแนวคิด 3 ประเด็น
 - นิสิต ทีมผู้สอนและทีมกระบวนการผู้สอนรายวิชาพัฒนานิสิต)
 - มุ่งให้ได้มาซึ่งนิสิต (ผู้นำองค์กรนิสิต นิสิตในรายวิชาการพัฒนานิสิต นิสิตโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน และนิสิตผู้สนใจทั่วไป)
 - มุ่งให้ได้มาซึ่งนักวิจัยชุมชน (เครือข่ายการพัฒนานิสิตในระดับชุมชน)
- 2) กระบวนการตั้งทีมวิจัย ประกอบด้วยแนวคิด 3 ประเด็น
 - มุ่งมอบหมายภารกิจการทำงานร่วมของทีมวิจัยระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน
 - มุ่งให้ทีมวิจัยทบทวนข้อมูลกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน
 - มุ่งสู่การเปิดตัววิจัยคู่ไปกับการเก็บข้อมูล หรือการศึกษาชุมชน

3) กระบวนการออกแบบกระบวนการและรูปแบบวิจัย ประกอบด้วยแนวคิดอันเป็นกระบวนการ 5 ประเด็น ได้แก่

- เบื้องต้นตัวเรา (เกี่ยวข้องกับระยะที่ 1 ที่มุ่งเสาะหาทีมวิจัยสู่การพัฒนาโจทย์ การเปิดตัวทีมวิจัย การมอบหมายภารกิจ การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย)
- เข้าหาเพื่อนบ้าน (เกี่ยวข้องกับระยะที่ 1 ที่มุ่งเปิดตัวทีมวิจัยต่อคนใกล้ชิด พร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลและศึกษาชุมชนจากคนใกล้ชิดในระดับครอบครัว และเครือข่าย)
- สร้างลานโสเหล่ (เกี่ยวข้องกับระยะที่ 1 และที่ 2 ที่มุ่งลงศึกษาชุมชนและ การศึกษาข้อมูลในระดับมหาวิทยาลัย)
- เสวนาความรู้ (เกี่ยวข้องกับระยะที่ 1 ที่มุ่งสู่การวิเคราะห์ข้อมูลการคืนข้อมูล)
- เปิดประตูกิจกรรม (เกี่ยวข้องกับระยะที่ 1 และที่ 2 ที่บูรณาการการจัดกิจกรรม คู่ไปกับการคืนข้อมูล)

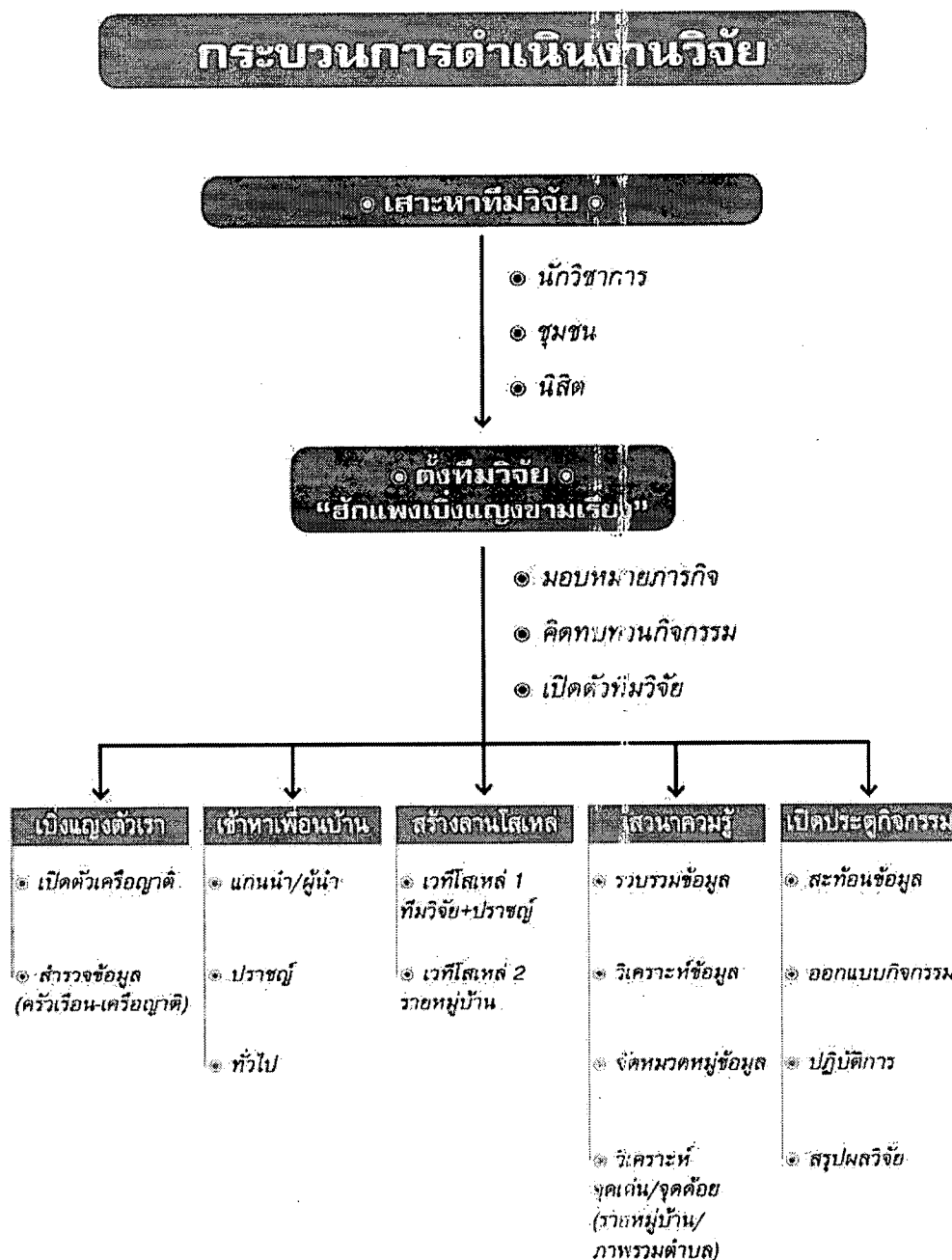
โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่ากระบวนการดำเนินงานวิจัย บูรณาการเครื่องจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับการจัดการความรู้เข้าด้วยกัน โดยเฉพาะการจัดการความรู้นั้น ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในทุกกระบวนการ หรือทุกขั้นตอน

กรณีเครื่องมือที่ใช้ศึกษาชุมชนและวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนบนฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ในงานวิจัยครั้งนี้ ทีมวิจัยฯ ได้เลือกเครื่องมือการศึกษาชุมชน 7 ชิ้นที่นายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะได้ออกแบบไว้มาใช้ในบางเครื่องมือ เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน ปฏิทินชุมชน ประวัติชีวิตบุคคลสำคัญ

นอกจากนั้นเป็นเครื่องมือของการจัดการความรู้ (knowledge management) ที่ใช้ขับเคลื่อนอยู่ในทุกกระบวนการของการดำเนินงานวิจัย เพื่อก่อให้เกิดความคล่องตัว ไหลลื่นและเป็นกันเอง เช่น

- การเล่าเรื่อง (storytelling)
- การปรับความคาดหวังก่อนการดำเนินงาน (Before action review : BAR)
- การทบทวนหลังปฏิบัติงาน (After action review : AAR)
- การทบทวนขณะปฏิบัติ (During action review : DAR)
- การสนทนา/สุนทรีสนทนา (Dialogue)
- สุนทรีสาธก หรือการค้นหาสิ่งดี ๆ รอบตัว (Appreciative Inquiring)
- การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติการจริง (Action Learning)
- การสอนงาน (Coaching)
- การเป็นพี่เลี้ยง (Mentoring)
- การเรียนรู้และถอดบทเรียนจากความผิดพลาด (Lesson Learned)

รวมถึงเครื่องมือและอุปกรณ์อื่นๆ ที่ทีมวิจัยฯ ดูเหมือนจะสันตัดและชื่นชอบเป็นการส่วนตัว เพราะเป็นเครื่องมือเชิงพฤติกรรมในวิถีชีวิตประจำวันที่ใช้อยู่แล้ว เช่น การสัมภาษณ์ที่จะเน้นแบบไม่เป็นทางการ และการสังเกตการณ์ที่มีทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม เพราะในบางกิจกรรม ทีมวิจัยฯ เป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมนั้นๆ เอง และนั่นยังรวมถึงการใช้อุปกรณ์เสริมหนุนการวิจัย เช่น กล้องถ่ายภาพ การบันทึกข้อมูลผ่านแอปเสียงและการจดบันทึก เป็นต้น

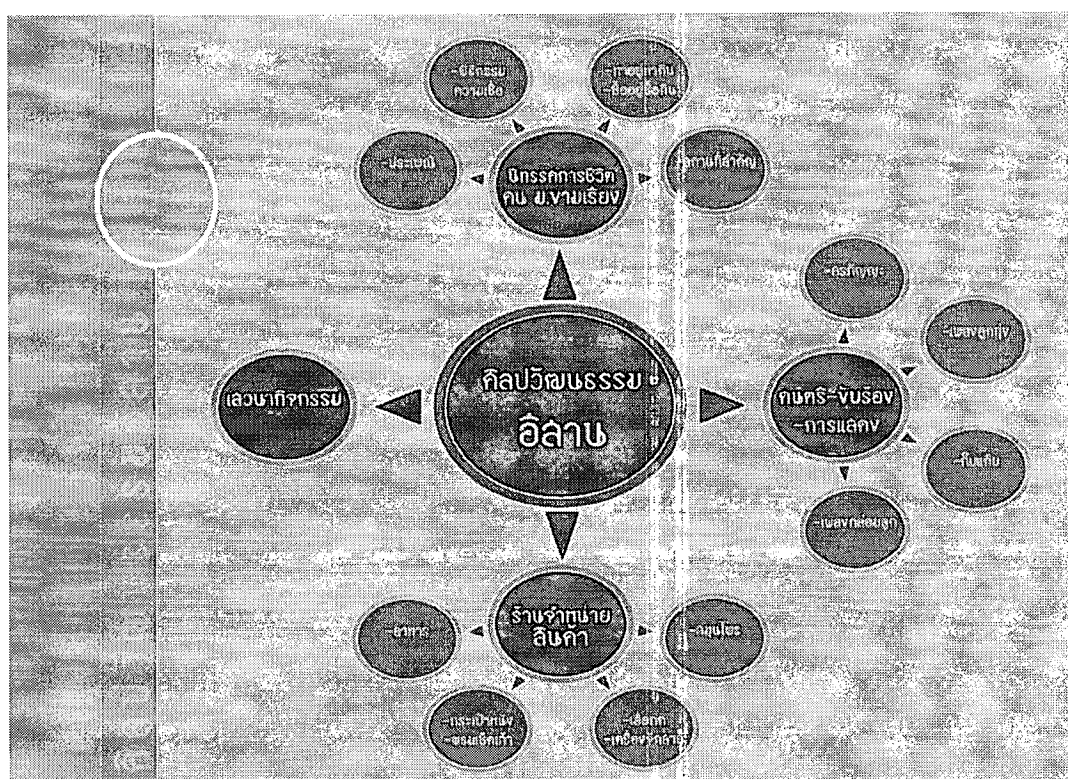
แผนภูมิ 3.5 : แสดงกระบวนการดำเนินงานวิจัย

1.2 ประเด็นการปฏิบัติการกิจกรรม

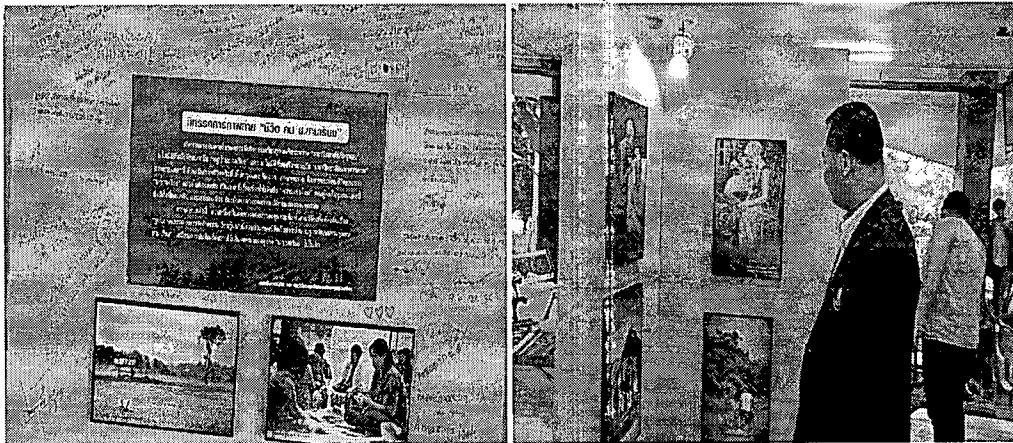
การปฏิบัติการกิจกรรม เรียกในกลุ่มวิจัยว่า “เปิดประตูกิจกรรม” โดยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชนมาเป็นวัตถุดิบในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน ซึ่งเน้นกิจกรรมที่นิสิตและชุมชนประทับใจ หรือจดจำได้ดีว่านิสิตกับชุมชน หรือชุมชนกับนิสิตได้ปฏิบัติการในรูปแบบ “เรียนรู้คู่บริการ” หรือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม อันหมายถึงมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ (ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือทำ) ผ่านกิจกรรมกรณีศึกษา จำนวน 8 กิจกรรม/โครงการ

1) กิจกรรมที่จัดขึ้นในมหาวิทยาลัย ดังเช่น

- โครงการศิลปวัฒนธรรมอีสาน : เป็นเสมือนเวทีของการคืนข้อมูล หรือสะท้อนข้อมูลการศึกษาชุมชนไปในตัว เป็นเวทีที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้นิสิตและชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนผ่านกิจกรรมอันหลากหลาย ทั้งการแสดงนิทรรศการภาพถ่าย (ม.ขามเรียง) การแสดงกับแก้ปลาเพลิน (นิสิต-ปราชญ์ชาวบ้าน) การขับร้องสรภัญญะ (นิสิต-ปราชญ์ชาวบ้าน-เครือข่ายพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) การขับร้องเพลงลูกทุ่งหมอลำ (นิสิต-เยาวชนจากชุมชน) การเสวนาเรื่องรูปแบบ-แนวทางการจัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการ (นิสิต-แกนนำชุมชนและทีมวิจัยชุมชน) เป็นต้น

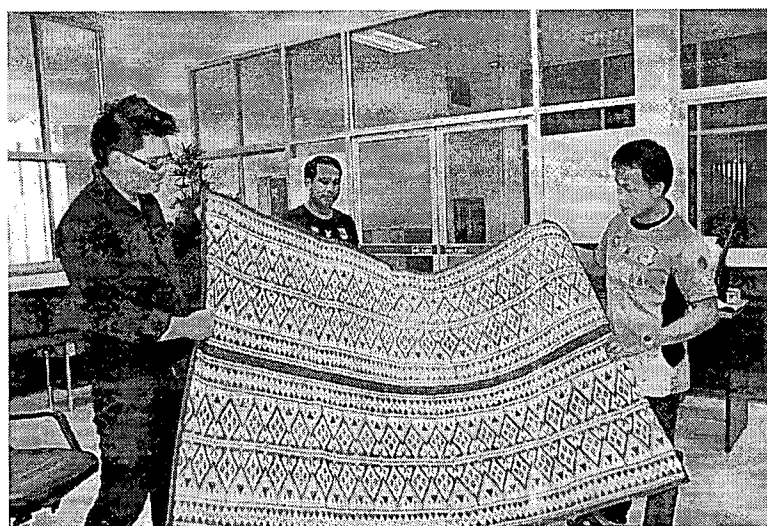

แผนภูมิ 3.6 : แสดงองค์ประกอบของการจัดกิจกรรม

ภาพ 3.18 : นิทรรศการ ม.ขามเรียง เพื่อคืนข้อมูลชุมชน เมื่อวันที่ 24-26 กันยายน 2556

- **โครงการงานศิลปวัฒนธรรมอุดมศึกษา** : เป็นกิจกรรมต่อยอดจากโครงการศิลปวัฒนธรรมอีสาน โดยเชิญชุมชนขามเรียงนำสินค้าและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดแสดงให้สถาบันอุดมศึกษาจากทั่วประเทศไทยได้เรียนรู้และสัมผัสจริงอย่างใกล้ชิด รวมถึงการนำปราชญ์ชาวบ้านจากชุมชนบ้านมะกอกมาแสดงสด “ก๊ับแก็บลำเพลิน” ในพิธีเปิดในฐานะเจ้าภาพร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ภาพ 3.19 : แสดงผลิตภัณฑ์เลือกจากชุมชนบ้านดอนหนอง

- **โครงการธรรมะในสถานศึกษา** : เป็นแผนงานประจำของฝ่ายพัฒนานิสิต โดยกองกิจการนิสิตที่รับผิดชอบหลักโดยกลุ่มงานกิจกรรมนิสิต และองค์กรนิสิตได้จัดขึ้นทุกปีในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา โดยทีมวิจัยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ นับตั้งแต่ประเด็นของการแสดงธรรม คุณลักษณะของวิทยากร การจัดผังที่นั่ง กิจกรรมหนุนเสริมอื่นๆ เช่น การปลูกต้นไม้ และมี

ข้อเสนอแนะว่าควรมีการ “สัญจร” ไปจัดในชุมชนด้วยเช่นกัน เพื่อให้บัณฑิตได้มีโอกาสเรียนรู้และสัมผัสจริงกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน

2) กิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น

- **โครงการแห่พระบรมสารีริกธาตุ** : เป็นกิจกรรมตอบสนองนโยบายจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ให้ทุกจังหวัดจัดพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ เฉลิมฉลองพุทธชยันตี 2600 ปี ซึ่งทีมวิจัยได้ทำหน้าที่เป็นกลไกในการออกแบบกิจกรรมและร่วมประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานในมหาวิทยาลัยกับชุมชน ระหว่างนิสิตกับชุมชน เช่น การออกแบบสถานที่ การออกแบบขบวนแห่ การแสดงในขบวนแห่ การทำหน้าที่ด้านปฏิคมและสวัสดิการ โดยทุกกิจกรรมเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน ซึ่งช่วยให้นิสิตได้เรียนรู้พิธีทางศาสนาและได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนชาวมะเขือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชน “บ้านมะกอก” ที่เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่สุดของเทศบาลตำบลชาวมะเขือ

- **โครงการปลูกป่าฮักแพงเบ่งเบญจขามเรียง** : เป็นกิจกรรมใหม่ที่ถูกออกแบบขึ้นในชุมชนกุดหัวช้าง โดยต่อยอดจากโครงการชุดลอกแก้มลิงของชลประทานจังหวัดมหาสารคาม ด้วยการปลูกต้นไม้บนเนื้อที่ 100 ไร่เศษ ประกอบด้วยยืนต้นที่เป็นไม้พันธุ์พื้นเมือง ไม้ประดับและไม้ที่สามารถบริโภคได้ ซึ่งมุ่งสร้างความเข้าใจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพื้นที่คุณภาพในการพัฒนาสู่การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ในมิติต่างๆ ร่วมกัน

1.3 ประเด็นการหนุนเสริมกิจกรรม

กิจกรรมการหนุนเสริมกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ทีมวิจัยออกแบบกิจกรรมในลักษณะการติดตามและประเมินผลการวิจัยและการส่งต่อ “ข้อมูล” หรือสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้คู่บริการระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน ตลอดจนกระบวนการพัฒนาชุมชนของภาคี/ภาคส่วนต่างๆ เช่น

- นำเสนอข้อมูลพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ใหม่ที่สัมพันธ์กับแผนพัฒนาจังหวัด และองค์กรท้องถิ่น เช่น บ้านกุดหัวช้าง (เกษตรทฤษฎีใหม่ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กังหันลม) บ้านดอนหนอง (ผลิตภัณฑ์จากกก) บ้านมะกอก (ศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตร และภูมิปัญญาท้องถิ่น)
- นำเสนอข้อมูลพื้นที่สู่โครงการบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัย หรือการทำหน้าที่เป็นกลไกช่วยประสานงานและจัดการเรียนรู้ในชุมชน เช่น บ้านห้วยชัน (การทำนาโยน) บ้านดอนหนอง (แผนที่วัฒนธรรมชุมชน)

ภาพ 3.20 : หนุนเสริมหลักสูตรรณานิคมสิ่งแวดล้อมและอาชีวอนามัย คณะสาธารณสุขศาสตร์ (วันที่ 19 พฤษภาคม 2557)

2.การนำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณะ

การนำเสนอผลงานวิจัยสู่สาธารณะ ดำเนินการคู่ไปกับการสังเคราะห์ความรู้ผ่านเวทีการประชุมทางวิชาการ การอบรม การนำเสนอความคืบหน้างานวิจัย หรือกระทั่งการเขียนเพื่อการจัดการความรู้ เผยแพร่ผ่าน Blog ในลักษณะของเรื่องเล่าเร้าพลัง และ RE ดังนี้

2.1 เวทีนำเสนอผลงานวิจัยในงานประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ครั้งที่ 10

ทีมวิจัยฯ ได้นำเสนอผลการวิจัยในงานประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ครั้งที่ 10 (MSU to world class) เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยทีมวิจัยนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยที่มุ่งสะท้อนข้อมูลในเชิงพัฒนาการด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนในห้วงระยะเวลาปี พ.ศ.2542-2556 อันเป็นห้วงระยะเวลาที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้เคลื่อนตัวมาจัดตั้งและเปิดการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการในชุมชนสามเรียง โดยมีข้อมูลเชิงพัฒนาการหรือปรากฏการณ์ที่สำคัญๆ ดังนี้

- 2545 : กำเนิดวาทกรรม/วลี “มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน”
- 2552 : ต่อยอด มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชนสู่การวางรากฐานเป็น “ลูกอีกในหมู่บ้าน”
- 2553 : จุดกำเนิดวาทกรรม “1 คณะ 1 หมู่บ้าน” และ “กลิ่นโบราณ”
- 2556 : จากกิจกรรมนอกชั้นเรียนสู่การวิจัยเพื่อท้องถิ่น

2.2 เวทีการนำเสนอความคืบหน้า

เป็นการนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยต่อคณะกรรมการของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557 ณ แก้มลิงกุดหัวช้าง (บ้านกุดหัวช้าง) ซึ่งเป็นเสมือนการรายงานความคืบหน้าและการถอดบทเรียน หรือสังเคราะห์ชุดความรู้ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ หรือคณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น อันเป็นความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหาสารคาม กับ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การนำเสนอดังกล่าว ทีมวิจัยฯ เจตนาใช้พื้นที่อันเป็นแก้มลิงกุดหัวช้าง เนื่องจากต้องการสะท้อนให้เห็นถึงการนำงานวิจัยไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งในเรื่องของการปลูกต้นไม้เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมบริเวณแก้มลิงกุดหัวช้าง การเชื่อมโยงให้เห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวยังสามารถต่อยอดสู่การจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน หรือระหว่างชุมชนกับภาคส่วนอื่นๆ ได้อีกเป็นจำนวนมาก เช่น

- การจัดทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากผักตบชวา
- การเพาะพันธุ์ปลา การศึกษาพันธุ์ปลา
- การเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน
- ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- การทำนาแบบโยนกกล้าและกังหันลม
- การท่องเที่ยวและกีฬา

ภาพ 3.21 : นำเสนอความคับหน้า
(วันที่ 24 เมษายน 2557 ณ แก้มลิงกุดหัวช้าง บ้านกุดหัวช้างฯ)

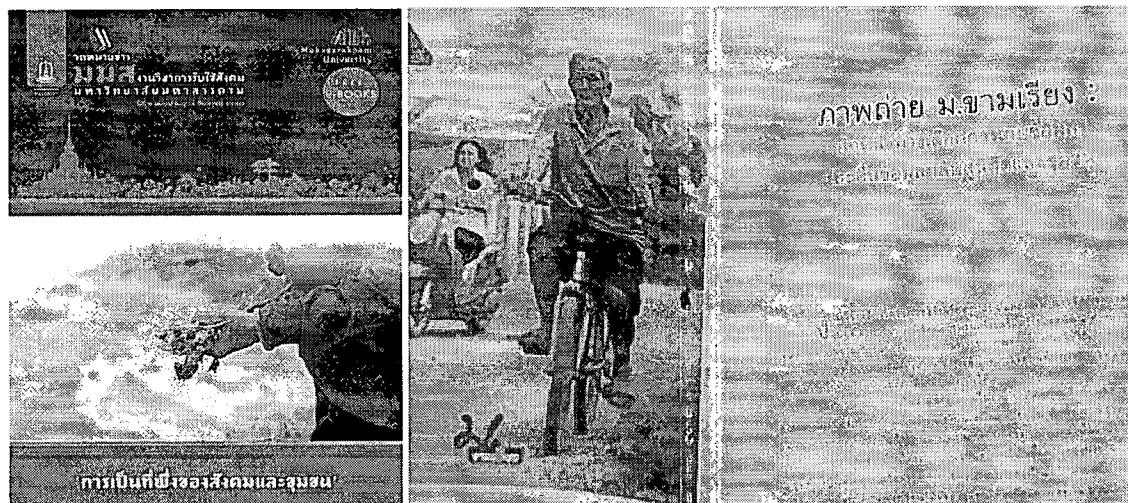
2.3 การจัดการความรู้สู่เอกสาร

การจัดการความรู้สู่เอกสาร เป็นกระบวนการหนึ่งของการวิจัยที่มุ่งสังเคราะห์ความรู้ (สกัดความรู้) ในรูปของเรื่องเล่าเร้าพลัง (storytelling) ลงใน Blog อันเป็นเว็บไซต์ หรือชุมชนออนไลน์เพื่อการจัดการความรู้ที่ดำเนินการโดย “สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม” (สคส.) โดยใช้ชื่อนามแฝงว่า “แผ่นดิน” (gotoknow.org/blog/pandin) เช่น

- เรื่อง กิจกรรมนิสิตในมิติการวิจัย รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน (<https://www.gotoknow.org/posts/535677>)
- เรื่อง อักแพงเบิ่งแฉ่งขามเรียง 1) : นิทรรศการเครื่องใช้เครื่องสอย ในเวที "ใช้จริง-ของจริง" ศิลปวัฒนธรรมอีสาน มม (<https://www.gotoknow.org/posts/550207>)
- เรื่อง อักแพงเบิ่งแฉ่งขามเรียง 2) : มีอะไรในภาพถ่าย "ขามเรียง.ชีวิต คน ม" (<https://www.gotoknow.org/posts/550404>)
- เรื่อง นิทรรศการภาพถ่าย ขามเรียง.ชีวิต คน ม : (<https://www.gotoknow.org/posts/549101>)
- เรื่อง ธรรมะในสถานศึกษา อีกหนึ่งมิติของการบริการวิชาการแก่สังคมผ่านเวทีกิจกรรม : นอกชั้นเรียน (<https://www.gotoknow.org/posts/547994>)

นอกจากนี้ยังสังเคราะห์ความรู้เผยแพร่ในจดหมายข่าว “มมส งานวิชาการรับใช้สังคม” โดยนำประเด็นของการใช้ “ภาพถ่าย” เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเก็บข้อมูลชุมชนและคืนข้อมูลชุมชน ซึ่งทำให้

เกิดทางเลือกของการใช้เครื่องมือศึกษาชุมชนมากขึ้น เชื่อมโยงถึงใช้ภาพถ่ายเป็นกลไก “การสื่อสารสร้างพลัง” ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้วยเช่นกัน ปัจจุบันได้พัฒนาจดหมายข่าวจากเอกสาร (หนังสือ) สู่การเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว <http://www.sa.msu.ac.th/onecommunitymsuE-books/NEWS-1/JOD-004.html> รวมถึงการสร้าง Facebook ขึ้นมาเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมและรองรับข้อมูลทีมวิจัยฯ <https://www.facebook.com/krthaiban?fref=ts>

ภาพ 3.22 : แสดงการสังเคราะห์ความรู้สู่เอกสารและหนังสือ E-book

2.4 กิจกรรมการเขียน RE

กิจกรรมอบรมการเขียนการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RESEARCH EXPLOITATION :RE) มีสถานะเป็นทั้งการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย และกระบวนการเขียนสังเคราะห์ความรู้ไปสู่การเผยแพร่ต่อสาธารณะ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งทีมวิจัยฯ ได้เข้าร่วมเมื่อวันที่ 7-8 พฤษภาคม 2557 ณ ห้องประชุมอินทนิล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยกลุ่มที่เข้าร่วมการอบรมการเขียน RE ประกอบด้วยโครงการวิจัยฯ รุ่น 6 จำนวน 3 โครงการและโครงการวิจัยฯ รุ่น 7 จำนวน 5 โครงการ

ด้วยเหตุนี้ในเวทีการอบรมการเขียน RE จึงไม่ใช่แค่การเสริมสร้างความรู้และทักษะการเขียนเท่านั้น แต่ยังมีสถานะของการเป็นกระบวนการในการหนุนเสริมให้ทีมวิจัยได้ทำการ “จัดการความรู้ในตัวเอง” พร้อมๆ กับการจัดการความรู้ร่วมกับเครือข่ายนักวิจัยอื่นๆ โดยทีมวิจัยฯ มีความสนใจที่จะเขียน RE ในประเด็นต่างๆ เป็นต้นว่า

- การใช้ภาพถ่ายเป็นกลไกเก็บข้อมูลชุมชนและคืนข้อมูลงานวิจัยสู่ชุมชน
- การใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อศึกษาประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน
- สถานที่สำคัญในชุมชนที่เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการระหว่างนิสิตกับชุมชน

ภาพ 3.23 : แสดงภาพการอบรมการเขียน RE
 (วันที่ 7-8 พฤษภาคม 2557 ณ ห้องประชุมอินทนิล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

4.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนตำบลขามเรียง แยกการปกครองออกจากชุมชนตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อปี พ.ศ.2516 ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลขามเรียงเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2551 มีสถานที่มีพื้นที่โดยประมาณ 48.5 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 30,312 ไร่ กลุ่มคนดั้งเดิมนอกจากเป็นคนในพื้นที่ใกล้เคียง คือ ชุมชนท่าขอนยางแล้ว ส่วนหนึ่งได้อพยพเคลื่อนถิ่นมาจากหลายจังหวัดแตกต่างกันออกไป เช่น ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ยโสธร อุบลราชธานี ต่อเมื่อมหาวิทยาลัยมหาสารคามเริ่มดำเนินการก่อสร้างอาคารต่างๆ ในปี พ.ศ.2539 กระทั่งปี พ.ศ.2542 จึงดำเนินการเปิดการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการในชุมชนขามเรียง ส่งผลให้ชุมชนขามเรียงเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วแบบ “ก้าวกระโดด” จนปัจจุบันมีลักษณะของการเป็นชุมชน “ชนบทกึ่งเมือง” มีประชากรจริงและประชากรแฝงรวม 100,000 คน ประกอบด้วยชาวบ้านดั้งเดิม นิสิตและบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตลอดจนกลุ่มพ่อค้า นักลงทุนต่างๆ ที่เดินทางมาประกอบธุรกิจในเขตชุมชนขามเรียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านที่พักอาศัยที่เป็นหอพักนิสิต คอนโดมิเนียม อาคารพาณิชย์ หมู่บ้านจัดสรร และธุรกิจสถานบริการบันเทิงต่างๆ ซึ่งในอดีตก่อนการขยายตัวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคามนั้น ชุมชนบ้านมะกอก และชุมชนบ้านขามเรียง ถือว่ามีจำนวนประชากรหนาแน่นกว่าชุมชนอื่น หากแต่ภายหลังนี้ชุมชนบ้านขามเรียง กลายเป็นชุมชนที่มีประชากรจำนวนหนาแน่นมากที่สุด เพราะเป็นพื้นที่ที่นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามได้โอนย้ายสำมะโนครัว (ทะเบียนบ้าน) เข้าสังกัด

ปัจจุบันชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ห่างจากตัวอำเภอกันทรวิชัย เป็นระยะทาง 15 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดมหาสารคาม เป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบ สภาพของดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ดินเค็มและเป็นชุมชนที่ไม่ค่อยมีพื้นที่ป่าสาธารณะในแต่ละหมู่บ้าน เช่นเดียวกับมีหลายชุมชนตั้งถิ่นฐานติดกับแม่น้ำชี หลายต่อหลายปีจึงมักประสบปัญหาน้ำท่วมที่ทำกินและบ้านเรือนอย่างซ้ำซาก เช่น บ้านห้วยชัน บ้านโขงกุดเวียน บ้านมะกอก บ้านกุดหัวช้าง

4.1.1 เรื่องเล่าและตราสัญลักษณ์ประจำเทศบาลตำบลขามเรียง

คำว่า “ขามเรียง” มีที่มาที่ไปเชิงตำนาน หรือคำบอกเล่าจากปากคำคนในชุมชนทำนองเดียวกัน กล่าวคือ คำว่า “ขามเรียง” หมายถึง “ต้นมะขามเทศ” หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า “ขามเรียง” ซึ่งเดิมเป็นพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่เต็มพื้นที่ของชุมชน ทั้งในชุมชนอันเป็นหมู่บ้าน พุงนา ป่าโคกหนองไผ่ โดยมะขามเทศถือเป็นพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งที่คนไทยผูกพันและคุ้นชินกับการใช้ประโยชน์หลายกรณี เช่น รักษาโรคปากนกกระจอกเทศ อาการปวดฟัน ต้อกระจก และสามารถขยายพันธุ์ด้วยการเพาะเมล็ดและการตอนกิ่ง

นอกจากนี้ปากคำชุมชนยังกล่าวถึงเพิ่มเติมว่า สาเหตุที่เรียกว่า “ขามเรียง” นั้นน่าจะเกิดจากสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ (1) มาจากการเรียกชื่อของชาวบ้านที่ “ตลาดเคลื่อน” หรือเกิดการ “กร่อน

เสียง” ตามหลักภาษาศาสตร์จากเดิมคือคำว่า “ขามเรียน” มาเป็น “ขามเรียง” และ (2) เรียกตามภูมิศาสตร์ที่หมายถึงภายในชุมชนมีต้นขามเรียน (ต้นขามเรียง : มะขามเทศ) หยัดยืนต้นกระจัดกระจายทั่วทั้งชุมชน รวมถึงการยืนต้นเรียงรายอย่างหนาตาในชุมชน

แต่อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่าในตราสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลขามเรียงที่มีภาพต้นไม้สามต้นและทุ่งนาอันก็ได้นิยามชื่อของต้นไม้ทั้งสามว่าเป็น “ต้นมะขาม” หรือ “ต้นมะขามเทศ” อย่างชัดเจน หากแต่เรียกรวมว่า “ต้นมะขาม” ซึ่งก็ยังเป็นทวิพจน์ หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นระยะๆ ระหว่างชาวบ้าน ตลอดจนกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มผู้ปกครองท้องถิ่น ดังนี้

ต้นไม้สามต้น หมายถึง ต้นมะขามที่มีจำนวนมาก
ในชุมชนขามเรียง

ทุ่งนา หมายถึง อาชีพหลักของชาวชุมชนขาม
เรียง คือเกษตรกร (ทำนา) และแสดงถึงความอุดม
สมบูรณ์ของพื้นที่ชุมชนขามเรียง

ภาพ 4.1 : แสดงตราสัญลักษณ์เทศบาลตำบลขามเรียง

นอกจากตราสัญลักษณ์ประจำเทศบาลตำบลขามเรียงแล้ว พบว่าปัจจุบันได้กำหนด “วิสัยทัศน์การพัฒนา” ไว้อย่างเป็นทางการ ซึ่งพิจารณาแล้วจะสังเกตได้ว่าวิสัยทัศน์ดังกล่าวอาจจะไม่ชี้ชัดถึงความเป็นรูปธรรมเชิงอัตลักษณ์ในชุมชนที่ว่าด้วยประเพณี หรือวิถีต่างๆ ที่โดดเด่นเชิงประจักษ์เหมือนชุมชนอื่นๆ ที่มีกำหนดชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรม คงมีแต่ประเด็น “การเรียนรู้และระบบสาธารณสุข” เท่านั้นที่ดูเหมือนจะเด่นชัดเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับสถานการณ์ หรือสภาพจริงในปัจจุบันของชุมชนขามเรียง เพราะส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลพวงการเติบโตของชุมชนผ่านระบบและกลไกการศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้เปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ.2542 ดังวิสัยทัศน์ของการพัฒนา ดังว่า

“ตำบลขามเรียงน่าอยู่
เชิดชูวัฒนธรรมพื้นบ้าน
งามตระการสิ่งแวดล้อม
โอบอ้อมอารีมีน้ำใจ
สังคมฝึกฝนการเรียนรู้
สาธารณสุขปลอดภัยครบครัน
สร้างสรรค์ท้องถิ่นสู่ความเจริญ”

4.1.2 ภูมิประเทศ

- ทิศเหนือ ติดกับตำบลนาสีนวน ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
- ทิศใต้ ติดกับลำน้ำชีตลอดแนวเขต
- ทิศตะวันออก ติดกับชุมชนเทศบาลตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
- ทิศตะวันตก ติดกับตำบลเขาวใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ภาพ 4.2 : แสดงการกระจายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลขามเรียง

4.1.3 จำนวนหมู่บ้าน มีจำนวนทั้งสิ้น 23 หมู่บ้าน

ตาราง 4.1 : แสดงรายชื่อหมู่บ้าน/จำนวนครัวเรือน (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม 2557)

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน	จำนวนครัวเรือน (หลัง)	จำนวนประชากร (คน)
หมู่ที่ 1	บ้านขามเรียง	นายสนอง รัตนภักดี	154	533
หมู่ที่ 2	บ้านโนนแสง	นางสมหมาย ป้องคำแสน	116	408
หมู่ที่ 3	บ้านเขียบ	นายเทียบ คลังแสง	40	144
หมู่ที่ 4	บ้านหนองแซ่	นายภานุวัฒน์ โพธิ์ซี	57	209

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน	จำนวน ครัวเรือน (หลัง)	จำนวน ประชากร (คน)
หมู่ที่ 5	บ้านมะกอก	นายสุวิทย์ บุญหล้า	135	452
หมู่ที่ 6	บ้านห้วยชัน	นายนิคม โคตรเสนา	69	299
หมู่ที่ 7	บ้านดอนนา	นายสินทร บุญหล้า	400	283
หมู่ที่ 8	บ้านดอนหนอง	นายวิโชค ไชยผง	146	480
หมู่ที่ 9	บ้านหนองขาม	นายโสภณ ฉายรัมย์	98	421
หมู่ที่ 10	บ้านหัวหนอง	นายบุญชู วงพรมบุตร	119	476
หมู่ที่ 11	บ้านกุดหัวช้าง	นายบุญศรี วิสาคาม	45	148
หมู่ที่ 12	บ้านมะกอก	นายเคน บุญรัตน์	78	280
หมู่ที่ 13	บ้านดอนมัน	นายอดิศร เหล่าสะพาน	49	172
หมู่ที่ 14	บ้านโขงกุดเวียน	นายจินดา บุญหล้า	60	160
หมู่ที่ 15	บ้านขามเรียง	นายเจริญ เนื่องกันยา	923	518
หมู่ที่ 16	บ้านดอนหนอง	นายบุญถม ผิผุย	252	449
หมู่ที่ 17	บ้านเขียบ	นายกิตติชัย คำปลิว	105	386
หมู่ที่ 18	บ้านมะกอก	นายสงวน ช้ายขวา	120	417
หมู่ที่ 19	บ้านมะกอก	นายเฉลา บุญหล้า	136	477
หมู่ที่ 20	บ้านขามเรียง	นายประทวน แสงปัญหา	1,061	5,659
หมู่ที่ 21	บ้านหนองแซ่	นายทองสีย ร่วมรส	59	226
หมู่ที่ 22	บ้านเขียบ	นายวัลลภ ไชยโสตา	77	280
หมู่ที่ 23	บ้านมะกอก	นางเพลินพิศ นามวงษา	65	220
			4,425	13,428

ทั้งนี้ในกรณีผู้นำการปกครองที่เป็น “กำนัน” ตำบลขามเรียงนั้น จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีผู้ได้รับเกียรติให้ดำรงตำแหน่งจำนวน 5 คนด้วยกัน ดังนี้

- กำนันคนแรก คือ นายประสิทธิ์ บุญเรือง
- กำนันคนที่ 2 คือ นายโลม คำปลิว .ศ.พ)2519 -พ .ศ.2525)
- กำนันคนที่ 3 คือ นายคำสิงห์ ชูพันธ์ .ศ.พ)2525- พ .ศ.2545)
- กำนันคนที่ 4 คือ นาย บุญโฮม บุญรัตน์ .ศ.พ)2545- 2550)
- กำนันคนที่ 5 คือ นายอดิศร เหล่าสะพาน .ศ.พ)2551-ปัจจุบัน(

4.1.4 การประกอบอาชีพ

ถึงแม้ในปัจจุบันชุมชนชาวมะเขวเรียม จะขยายตัวเติบโตและเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว มีทางเลือกให้เลือกประกอบอาชีพหลากหลายจากอดีตอย่างสิ้นเชิง แต่ประชากรโดยส่วนใหญ่ก็ยังคงประกอบอาชีพหลักด้วยการเกษตรกรรม (ทำนา) คิดเป็นร้อยละ 95 % โดยการทำนามีทั้งที่ทำนาปี (เดือนพฤษภาคม - เดือนพฤศจิกายน) และนาปรัง (เดือนธันวาคม - เดือนเมษายน) ซึ่งการทำนาในปัจจุบันมีทั้งที่เป็นการปักดำ การหว่าน การโยนกกล้า (นาโยน)

กรณีการทำนาแบบโยนกกล้านั้นถือเป็นผลพวงจากการบริการวิชาการแก่สังคมจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน) ของสาขาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ที่จัดกิจกรรม “การเรียนรู้คู่บริการ” อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 โดยเริ่มจากบ้านห้วยชัน จากนั้นจึงขยายตัวสู่บ้านดอนนาและบ้านกุดหัวช้างตามลำดับ

ส่วนอาชีพอื่นๆ ที่มีในชุมชน ได้แก่ เลี้ยงสัตว์ ทอเสื่อกก (เดือนมกราคม - เดือนกันยายน) จำหน่ายผ้าฝ้าย จำหน่ายพืชผักทางการเกษตร รวมถึงการรับจ้าง และรับราชการ หรืออื่นๆ เช่น การเลี้ยงปลาช่อน (เดือนมกราคม - เดือนกันยายน) รับจ้างเกี่ยวข้าว (เดือนมีนาคม - เดือนเมษายนและเดือนตุลาคม - เดือนพฤศจิกายน)

แต่ภายหลังจากที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้ย้ายมาทำการเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเติบโตขยายตัวอย่างรวดเร็ว สร้างอาชีพและรายได้ใหม่ให้กับชุมชนอย่างเด่นชัดและเป็นรูปธรรมหลายลักษณะ เช่น การประกอบธุรกิจว่าด้วยห่อผักและร้านค้า การรับจ้างเป็นแม่บ้าน รปภ. หรือกระทั่งการเข้าทำงานเป็นบุคลากรในตำแหน่งต่างๆ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

4.1.5 การสาธารณสุข

ประกอบด้วยสถานพยาบาล 3 แห่ง คือ

- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 2 แห่ง (ณ ชุมชนบ้านมะกอก และชุมชนบ้านชาวมะเขวเรียม)
- ศูนย์บริการทางการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

4.1.6 การรักษาความปลอดภัย

- สถานีตำรวจ 1 แห่ง คือสถานีตำรวจเขาใหญ่ (ที่ตั้ง ณ เขตพื้นที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)

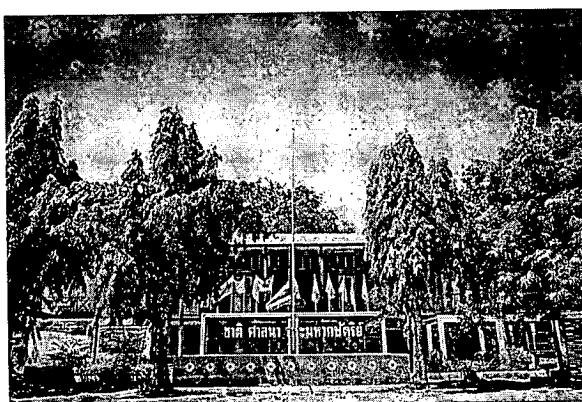
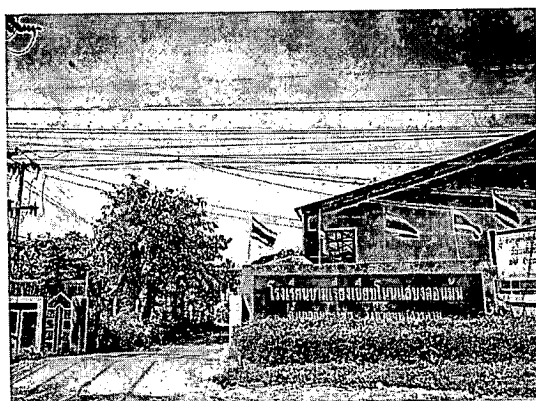
4.1.7 สถาบันการศึกษา

ประกอบด้วยสถาบันการศึกษาดังแต่ระดับก่อนวัยเรียนจนถึงระดับอุดมศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 13 แห่ง ได้แก่

- ระดับอุดมศึกษา จำนวน 1 แห่ง
- ระดับมัธยมศึกษา/ขยายโอกาส จำนวน 2 แห่ง
- ระดับประถมศึกษา จำนวน 5 แห่ง
- ระดับก่อนวัยเรียน (ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก) จำนวน 5 แห่ง

ตารางแสดง 4.2 : สถาบันการศึกษา

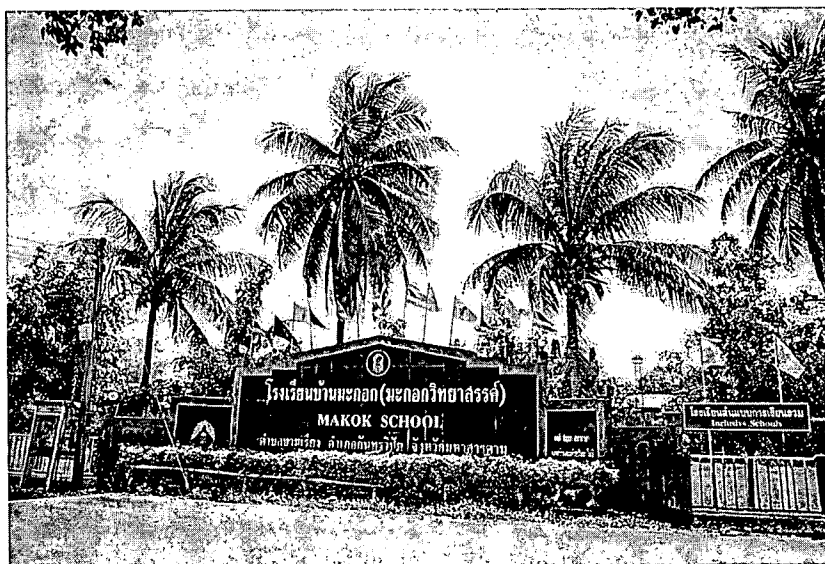
ระดับการศึกษา/หลักสูตร	ชื่อสถาบันการศึกษา	พื้นที่ตั้ง
อุดมศึกษา (ปริญญาตรี-ปริญญาเอก)	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	บ้านขามเรียง หมู่ที่ 20
ระดับมัธยมศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ 1-6)	โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	บ้านขามเรียง หมู่ที่ 20
ระดับมัธยมศึกษา (ขยายโอกาสประถมศึกษา-มัธยมต้น)	โรงเรียนบ้านมะกอก (มะกอกพิทยาสรรค์)	บ้านมะกอก หมู่ที่ 5
ระดับประถมศึกษา	โรงเรียนบ้านขามเรียง เขียบ	บ้านขามเรียง หมู่ที่ 1
	โนนแสงดอนมัน	
	โรงเรียนบ้านนา ห้วยชัน	บ้านดอนนา หมู่ที่ 7
	โรงเรียนบ้านมะกอก	บ้านมะกอก หมู่ที่ 5
	โรงเรียนดอนหนอง	บ้านดอนหนอง หมู่ที่ 8
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	โรงเรียนบ้านหัวหนอง หนองขามสามัคคี	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ 10
	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านขามเรียง	บ้านขามเรียง หมู่ที่ 20
	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านมะกอก	บ้านมะกอก หมู่ที่ 19
	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดอนหนอง	บ้านดอนหนอง หมู่ที่ 8
	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเขียบ	บ้านเขียบ หมู่ที่ 17

ภาพ 4.3 : โรงเรียนบ้านขามเรียง เขียบ โนนแสง ดอนมัน

ภาพ 4.4 : โรงเรียนดอนนา ห้วยชัน

โรงเรียนบ้านมะกอก

ภาพ 4.5 : โรงเรียนบ้านมะกอก (มะกอกวิทยาสรรค์)

4.1.8 วัด/สำนักสงฆ์

ประกอบด้วยวัดจำนวน 11 แห่ง และสำนักสงฆ์ 4 แห่ง ดังนี้

ตารางแสดง 4.3 : วัด/สำนักสงฆ์

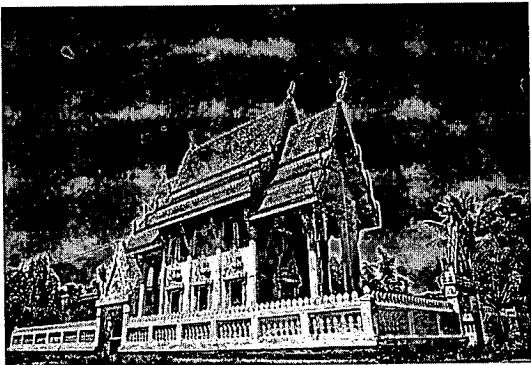
วัดในเขตเทศบาลตำบลขามเรียง

ลำดับ	ชื่อวัด/ศาสนสถาน	ชุมชน/หมู่บ้าน	หมู่ที่
1	วัดชัยจุฬพล	บ้านขามเรียง	หมู่ที่ 1,15,20
2	วัดสว่างมงคล	บ้านโนนแสง	หมู่ที่ 2
3	วัดพุทธชัยราม	บ้านเขียบ	หมู่ที่ 3,17,22

ลำดับ	ชื่อวัด/ศาสนสถาน	ชุมชน/หมู่บ้าน	หมู่ที่
4	วัดสุธัมมาราม	บ้านหนองแซ่	หมู่ที่ 4,21
5	วัดจันทร์ประดิษฐ์	บ้านมะกอก	หมู่ที่ 5,12,18,19,23
6	วัดสุวรรณวาริ	บ้านห้วยชัน	หมู่ที่ 6
7	วัดโพธาราม	บ้านดอนนา	หมู่ที่ 7
8	วัดศรีสุข	บ้านดอนหนอง	หมู่ที่ 8,16
9	วัดโนนทองวนาราม	บ้านหนองขาม	หมู่ที่ 9
10	วัดสระแก้ว	บ้านหัวหนอง	หมู่ที่ 10
11	วัดเวฬุราราม	บ้านกุดหัวช้าง	หมู่ที่ 11

ตารางแสดง 4.4 : สำนักสงฆ์
สำนักสงฆ์ในเขตเทศบาลตำบลขามเรียง

ลำดับ	ชื่อวัด/ศาสนสถาน	ชุมชน/หมู่บ้าน	หมู่ที่
1	วัดป่ากุ่มแก้ว	บ้านดอนหนอง	หมู่ที่ 8,16
2	วัดป่าบ้านดอนมัน	บ้านดอนมัน	หมู่ที่ 13
3	สำนักสงฆ์บ้านมะกอก	บ้านมะกอก	หมู่ที่ 19
4	วัดป่าดอนหนาด	บ้านดอนนา	หมู่ที่ 7

ภาพ 4.6 : วัดจันทร์ประดิษฐ์ (บ้านมะกอก)

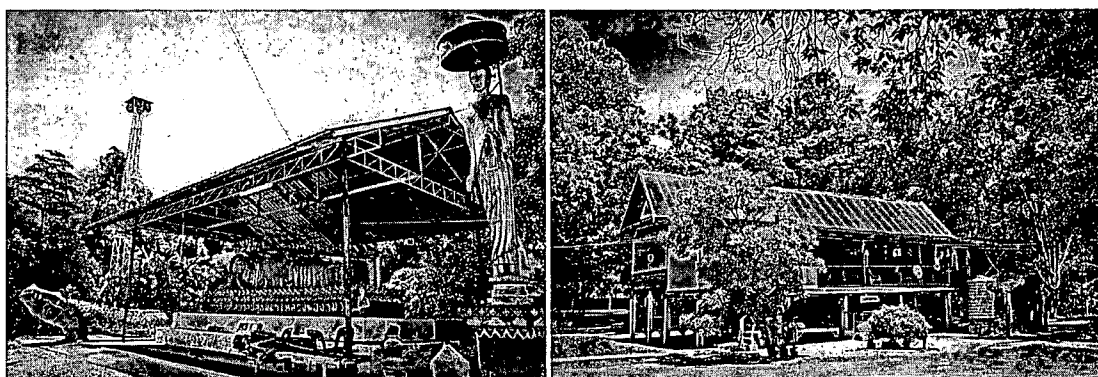
ภาพ 4.7 : วัดชัยมงคล (บ้านขามเรียง)

ภาพ 4.8 : วัดสว่างมงคล (บ้านโนนแสง)

ภาพ 4.9 : วัดพุทธชัยราม (บ้านชัย)

ภาพ 4.10 : วัดสุธัมมาราม (บ้านหนองแฮ)

ภาพ 4.11 : วัดป่าแก้ว (บ้านดอนหนอง)

4.1.8 แหล่งน้ำสำคัญ

(1) แหล่งน้ำธรรมชาติ

- ประเทบึง หนอง : จำนวน 2 แห่ง คือ บึงหนองขาม (บ้านหนองขาม) หนองสิม-ใต้ (บ้านขามเรียง)
- ลำน้ำ ลำห้วย : จำนวน 6 แห่ง ได้แก่
 - ลำน้ำชี (บ้านมะกอก,บ้านโขงกุดเวียน,บ้านกุดหัวช้าง,บ้านห้วยชัน,บ้านหนองแซ้,บ้านดอนนา)
 - กุดกว้าง หรือกุดหนองกว้าง (บ้านมะกอก)
 - ลำห้วยสายคอ (บ้านดอนหนอง)
 - หนองสิม (บ้านขามเรียง)
 - หนองบัวแดง (บ้านขามเรียง)
 - หนองเสือ (บ้านดอนนา)

(2) แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของ “ฝาย” บางแห่งเคยเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติมาก่อนแล้วจึงได้รับการพัฒนาเป็นฝายเพื่อให้สะดวกต่อการใช้ประโยชน์ทั้งต่อการอุปโภค-บริโภค ซึ่งมี 7 แห่ง ได้แก่

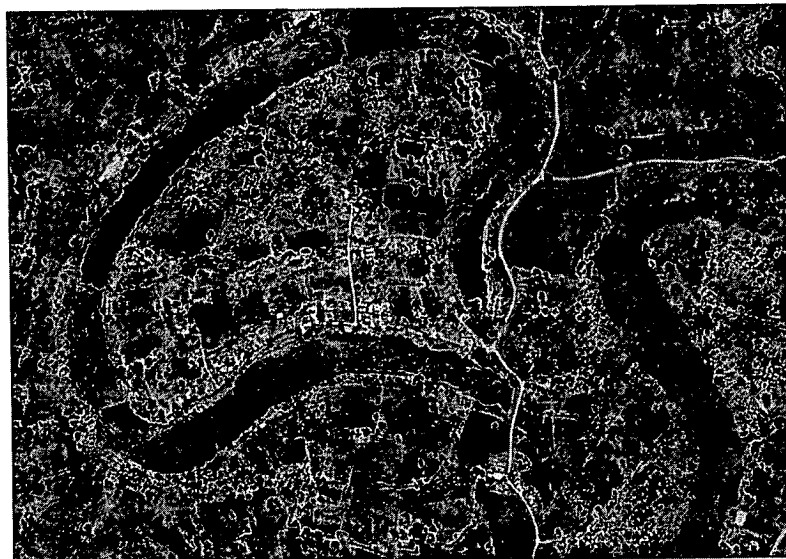
- ฝายชะลอน้ำห้วยสายคอ (บ้านดอนหนอง)
- ฝายหนองพันบาง (บ้านโนนแสง)
- ฝายกุดกว้าง (บ้านมะกอก)
- ฝายกุดหัวช้าง (บ้านกุดหัวช้าง)
- ฝายห้วยชัน (บ้านห้วยชัน)
- ฝายกุดคำอิง (บ้านดอนนา)
- ฝายโขงกุดเวียน (บ้านโขงกุดเวียน)

ภาพ 4.12 : กุดหัวช้าง / ฝายกุดหัวช้าง
(ปัจจุบันได้รับการพัฒนาเป็นแก้มลิง)

ปัจจุบันมีแหล่งน้ำที่ได้รับการพัฒนาขุดลอกเพื่อใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมแล้ว เช่น ฝายกุดหัวช้างถูกพัฒนาเป็นแก้มลิง เช่นเดียวกับ “กุดกว้าง” และ “ฝายโขงกุดเวียน” ก็ได้รับการพัฒนาขุดลอกและปรับแต่งหน้าดินบนตลิ่งเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเกษตรกรรม ขณะที่แหล่งน้ำก็ถูกใช้ประโยชน์ทั้งในด้านเกษตรกรรม ประมง และการเลี้ยงสัตว์

เช่นเดียวกับกุดกว้าง ฝายกุดกว้างและฝายกุดหัวช้างที่เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ไม่เพียงรองรับวิถีเกษตรกรรมและการประมงเท่านั้น ทว่ายังสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ได้ด้วยเช่นกัน ส่วนกรณี “บึงหนองขาม” ที่เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่อีกแห่งที่อยู่ในพื้นที่บ้านหนองขาม เป็นที่น่าเสียดายว่ายังไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้มากเท่าที่ควร เนื่องจากเป็น “น้ำเค็ม” หรือ “น้ำกร่อย”

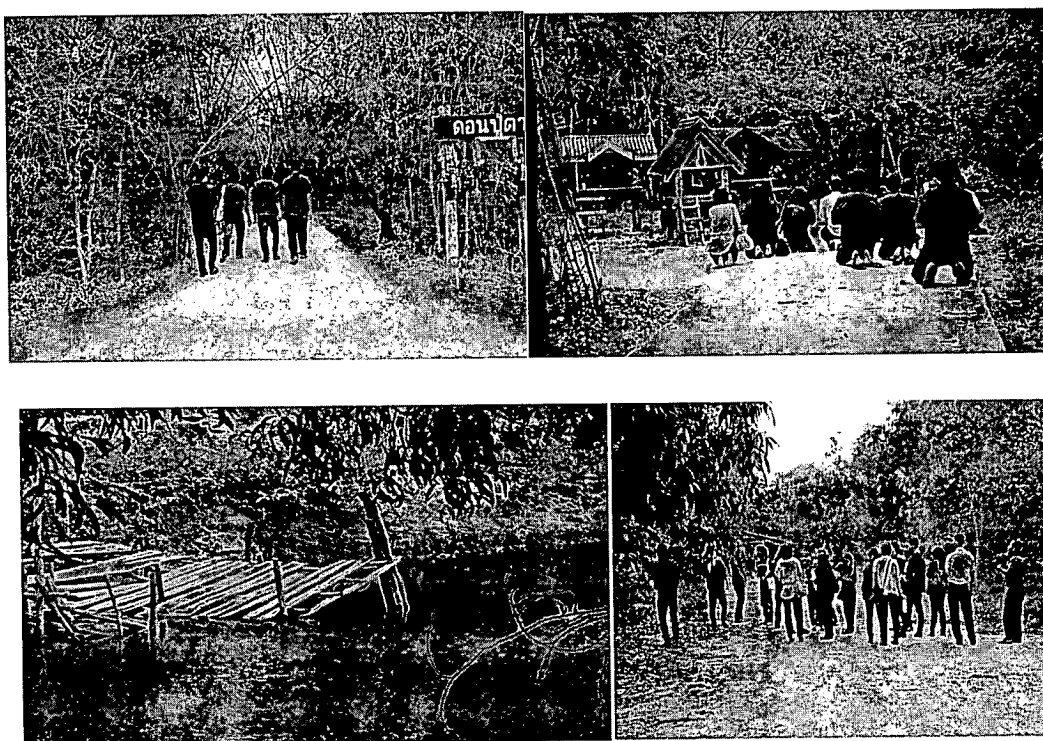

ภาพ 4.13 : แสดงลักษณะกุดหัวช้างที่เรียกตามภูมิศาสตร์

4.1.8 พื้นที่ป่าชุมชน

ในอดีตชุมชนชาวมะเกลือมีป่าชุมชนขนาดใหญ่ คือ “ป่าโคกหนองไผ่” อันเป็นที่ตั้งปัจจุบันของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม อดีตชาวบ้านในเขตชุมชนชาวมะเกลือ-ท่าขอนยางต่างเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าโคกหนองไผ่ร่วมกัน ทั้งในแง่การเก็บฟืน เก็บของป่า เลี้ยงสัตว์ เผาศพ แต่ปัจจุบันป่าชุมชนที่มีอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ลดน้อยถอยลงจนไม่หลงเหลือความเป็นพื้นที่เป็นป่า หรือป่าชุมชนอย่างเด่นชัด จะมีก็แต่พื้นที่ “ดอนปู่ตา” และ “ป่าโนนใหญ่” (เนื้อที่ประมาณ 155 ไร่) ในชุมชนบ้านมะกอกเท่านั้นที่พอจะเรียกได้ว่าเป็นพื้นที่ป่าชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ยังพบว่าในอดีต “บ้านหนองขาม” เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีพื้นที่ป่าจำนวนมาก เช่น โกงโนนหนาด โกงโนนน้อย โกงบักกอน เป็นต้น แต่ปัจจุบันมีสภาพไม่ต่างจากที่อื่นๆ ที่ไม่หลงเหลือความเป็นพื้นที่ป่า เช่นเดียวกับ “ป่าโนนรัง” (โนนฮัง) ที่อยู่ในเขตพื้นที่บ้านหัวหนอง เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เคยปรากฏว่าเป็นพื้นที่ป่าชุมชนขนาดใหญ่ แต่ถูกบุกรุกแผ้วถางต่อเนื่องมายาวนานจนกลายเป็นพื้นที่โล่งเตียนและเสื่อมโทรม ซึ่งล่าสุดปี พ.ศ.2553 ทางเทศบาลตำบลชาวมะเกลือ ร่วมกับการหอพักนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามได้จัดกิจกรรมปลูกป่าเนื่องใน “วันแม่แห่งชาติ” เพื่อกระตุ้นให้นิสิตและชุมชนเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ในเขตชุมชนชาวมะเกลือเพื่อชดเชยการขาดหายไปของป่า “โคกหนองไผ่” ของชุมชนชาวมะเกลือ

ภาพ 4.14 : ดอนปู่ตา (ป่าชุมชน : มะกอก)

4.2 ประเพณีสำคัญในชุมชนขามเรียง

ชุมชนขามเรียงทั้ง 23 หมู่เป็นชุมชนคนอีสานที่ดำเนินชีวิตภายใต้วิถีวัฒนธรรมประเพณีอีสานหรือที่เรียกว่า “ฮีต 12 คอง 14”

คำว่าฮีต 12 หมายถึงจารีต หรือประเพณี หรือกิจกรรมหลักที่ชุมชนยึดปฏิบัติร่วมกันในแต่ละเดือน ส่วนคำว่า คอง 14 หมายถึงแบบแผนและแนวปฏิบัติ โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวพันกับการรอบแนวคิดแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับศีลธรรม ในที่นี้จะนำเสนอผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องแต่เฉพาะกับความเป็น “ฮีต 12” ดังนี้

ตาราง 4.5 : แสดงประเพณีสำคัญในชุมชน

ฮีต 12 (เดือน)	ประเพณี	กิจกรรม/สำนวนที่เกี่ยวข้อง	ชุมชน
ฮีต1 เดือนอ้าย (ธันวาคม)	บุญเข้ากรรม	พระสงฆ์เข้าปริวาสกรรม ขณะที่ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร รับศีลถวายทาน	ดำเนินการในทุกชุมชนที่มีวัดและสำนักสงฆ์
ฮีต2 เดือนยี่ (มกราคม)	บุญคูณลาน	-เป็นการทำขวัญข้าวและฉลองหรือขอบคุณพระแม่โพสพ นิยมทำที่บริเวณลานข้าวก่อนนำข้าวเก็บที่ยังฉาง -สำนวนอีสานที่เกี่ยวข้อง “แก่ (ขน) ข้าวขึ้นเล่า”	ส่วนใหญ่จะดำเนินการในแต่ละครัวเรือน
ฮีต3 เดือนสาม (กุมภาพันธ์)	บุญข้าวจี	-ภายหลังนำข้าวเปลือกขึ้นฉาง ชาวบ้านมีความเชื่อว่ายังไม่บริโภคน้ำก่อน แต่จะนำข้าวเหล่านั้นมาทำเป็น “ข้าวจี” ถวายพระ โดยเชื่อว่าการทำเช่นนั้นจะช่วยให้ “ได้ดวงตาเห็นธรรม” -สำนวนอีสานเกี่ยวข้อง คือ “เดือนสามค้อยนายหัวน้อยค้อยข้าวจี”	ดำเนินการในทุกชุมชนที่มีวัดและสำนักสงฆ์
ฮีต4 เดือนสี่ (มีนาคม)	บุญผะเวส	-ชาวบ้านเชื่อว่าหากสามารถพึ่งตนได้ครบทั้ง 13 กัณฑ์จะได้รับอานิสงส์ไม่ตกนรก -สำนวนที่เกี่ยวข้อง เช่น “บุญมหาทาน-บุญมหาชาติ”	ดำเนินการในทุกชุมชนที่มีวัด ยกเว้นสำนักสงฆ์และชุมชนบ้านห้วยชันเป็นชุมชนที่ไม่สามารถจัดบุญผะเวสได้ทุกปี โดยล่าสุดในรอบ 30 ปีการก่อตั้งหมู่บ้านเพิ่งจัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2552
ฮีต5 เดือนห้า (เมษายน)	บุญสงกรานต์	-เป็นวันขึ้นปีใหม่ไทยในอดีต มีพิธีรดน้ำดำหัวขอพรจากผู้ใหญ่ สรงน้ำพระ ก่อเจดีย์ทราย บังสุกุลให้ญาติที่ล่วงลับ	-ดำเนินการในทุกชุมชน -เป็นกิจกรรมที่ชุมชนเคยได้เข้าร่วมกับทางมหาวิทยาลัย ทั้งที่จัดโดย

ฮีต 12 (เดือน)	ประเพณี	กิจกรรม/สำนวนที่เกี่ยวข้อง	ชุมชน
		-สำนวนอีสานที่เกี่ยวข้อง เช่น บุญสงฆ์ เอาพระลง วันรวมญาติ วันกตัญญู ตบปะ ท่าย	มหาวิทยาลัยและองค์กร นิสิต
ฮีต6 เดือนหก (พฤษภาคม)	บุญบั้งไฟ	-เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเสี่ยงทายความ อุดมสมบูรณ์ ดินฟ้าอากาศผ่านการจัดทำบั้ง ไฟ และการขอฝนจากเทวดา (พญาแถน) -สำนวนที่เกี่ยวข้อง เช่น ถวายแถน	-เดิมเป็นแผนงานของ เทศบาล หมุนเวียนกัน เป็นเจ้าภาพแต่ละชุมชน ล่าสุดที่จัดในภาพรวม ของชุมชน คือปี พ.ศ. 2557 -ปี พ.ศ.2558 จัดขึ้นที่ บ้านดอนนา บ้านห้วยชัน แต่เป็นประเพณีเล็กๆ ที่เน้นการเสี่ยงทายและ พบปะสังสรรค์
ฮีต7 เดือนเจ็ด (มิถุนายน)	บุญข้าชะ	-เป็นกิจกรรมไล่เสนียดจัญไรออกจากชีวิต และชุมชน ชาวบ้านจะทำความสะอาด บ้านเรือนและสถานที่สาธารณะในชุมชน ร่วมกัน ทำบุญเลี้ยงหมเห็คคี่ (หลักบ้าน) -สำนวนที่เกี่ยวข้อง เช่น บุญเบิกบ้าน	ดำเนินการในทุกชุมชน
ฮีต8 เดือนแปด (กรกฎาคม)	บุญเข้าพรรษา	-เป็นกิจกรรมที่พระสงฆ์ต้องเข้าจำพรรษา ชาวบ้านจะถวายผ้าอาบน้ำฝน เทียนพรรษา ข้าวสารอาหารแห้งและเครื่องใช้สอยที่จำเป็น ต่อพระสงฆ์ มีการแสดงธรรมในช่วงเข้าพรรษา	-ดำเนินการในทุกชุมชน ที่มีวัดและสำนักสงฆ์ -เป็นกิจกรรมที่แต่ละ หมู่บ้านจะร่วมเป็น เจ้าภาพไปถวายเทียน ในแต่ละวัด -เป็นกิจกรรมที่ มหาวิทยาลัยได้มีส่วน ร่วมกับชุมชนโดยการ ถวายเทียนพรรษา และ การจัดเทศน์มหาชาติ ขึ้นภายในมหาวิทยาลัย
ฮีต 9 เดือนเก้า (สิงหาคม)	บุญข้าว ประดับดิน	-ทำบุญตักบาตรอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติ ผู้ล่วงลับ หรือผีไร้ญาติที่ขึ้นมารับส่วนบุญใน เมืองมนุษย์ โดยในรุ่งเช้าชาวบ้านจะนำอาหาร คาวหวาน หมากพลู บุหรี่บรรจุลงในกระทง ที่ทำด้วยใบตอง หรือกระดาษไปวางไว้ตาม โคนต้นไม้ กำแพง เนินดิน	ดำเนินการในทุกชุมชน

ฮีต 12 (เดือน)	ประเพณี	กิจกรรม/สำนวนที่เกี่ยวข้อง	ชุมชน
		-สำนวนอีสานที่เกี่ยวข้อง คือ “บุญห่อข้าว น้อย”	
ฮีต 10 เดือน สิบ (กันยายน)	บุญข้าวสาก	-ทำบุญในลักษณะคล้ายคลึงกับบุญข้าว ประดับดิน แต่จะมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพ บุรุษ (ผีตาแฮก) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจาก ย่างเข้าฤดูเก็บเกี่ยว -สำนวนที่เกี่ยวข้อง คือ “บุญห่อข้าวใหญ่- สลาภัตต์”	ดำเนินการในทุกชุมชน
ฮีต 11 เดือน สิบเอ็ด (ตุลาคม)	บุญออก พรรษา	-พระสงฆ์จะดำเนินการปวารณาตน ชาวบ้าน จะทำบุญตักบาตรเทโว จุดประทีปโคมไฟ หรือแขวนประทีปโคมไฟไว้ตามต้นไม้หรือริม รั้ววัด -สำนวนที่เกี่ยวข้อง “บุญจุดประทีป กวนข้าวทิพย์”	ดำเนินการในทุกชุมชน
ฮีต 12 เดือน สิบสอง (พฤศจิกายน)	บุญกฐิน	-ชาวบ้านทำบุญตักบาตร ถวายกฐิน เป็นบุญ ที่ทำได้ครั้งเดียวในแต่ละปี และแต่ละวัดจะรับ กฐินได้แค่หนึ่งครั้งเท่านั้น -สำนวนที่เกี่ยวข้อง “กาลกฐิน”	-ดำเนินการในทุกชุมชน ที่มีวัด -เป็นกิจกรรมที่ชุมชนได้มี ส่วนร่วมกับมหาวิทยาลัย ทั้งกฐินพระราชทาน และ กฐินโบราณ (จุลกฐิน)

เป็นที่น่าสังเกตว่าภายใต้ประเพณีหลักในฮีต 12 เดือนนี้ พบว่าทั้งหมดล้วนยึดโยงกับวิถีความเชื่อและความศรัทธาใน “พระพุทธศาสนา” ตลอดจนวิถีความเชื่อและความผูกพันเกี่ยวกับแนวคิดอันเป็น “คติชนวิทยา” ที่ว่าด้วยเรื่องของ “ผีบรรพบุรุษ” อำนาจเหนือธรรมชาติ หรือกระทั่งวิถีความเชื่อใน “วิถีพราหมณ์” ซึ่งทุกประเพณีจะร้อยรัดเป็นหนึ่งเดียวกับวิถีชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพในแต่ละฤดูกาลอย่างกลมกลืนและสนิทแนบ

นอกจากนี้ยังพบว่าในบรรดา “ประเพณีประจำฮีตแต่ละฮีต” ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา กรณีหมู่บ้านที่ไม่มีวัดประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านจะเดินทางไปร่วมกิจกรรมกับหมู่บ้านใกล้เคียง รวมถึงขนานนามสิ่งต่าง ๆ เป็นต้นว่า

- บุญผะเวส (เดือนสี่) : ในทุกชุมชนจะสามารถจัดบุญผะเวสได้ครบทุกชุมชน ยกเว้นชุมชนบ้านห้วยชันเท่านั้นที่ไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะเป็นชุมชนขนาดเล็ก ประสบกับน้ำท่วมอยู่บ่อยครั้ง จึงขาดความพร้อมที่จะดำเนินการ ตรงกันข้ามกับบุญกฐิน (เดือนสิบสอง) ซึ่งในแต่ละปีแต่ละชุมชนจะจัดประเพณีนี้ครบทุกวัดอย่างไม่ตกหล่น โดยมีเจ้าภาพจากภายนอกและภายในชุมชนสลับหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพตามความพร้อมและความศรัทธา

กรณีบุญกฐินใน “บ้านขามเรียง” จะมีแนวปฏิบัติที่ต่างไปจากชุมชนอื่นๆ กล่าวคือ เมื่อมีเจ้าภาพ หรือพิจารณาเจ้าภาพกฐินเสร็จสิ้นแล้ว จะมีการจัดทำเป็นหนังสือปิดประกาศไว้รอบศาลาการเปรียญ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้รับรู้ร่วมกันอย่างกว้างขวาง ขณะที่ชุมชนอื่นจะดำเนินการเพียงแค่การประชุม หรือประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าว ซึ่งในบุญกฐินนี้ถือเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้เข้าไปขับเคลื่อนการเรียนรู้คู่บริการร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่จัดโดยมหาวิทยาลัยฯ (กฐินพระราชทาน กฐินสามัคคี) และที่จัดโดยฝ่ายพัฒนานิสิต อันหมายถึงกองกิจการนิสิต และองค์กรนิสิต (กฐินโบราณ : จุลกฐิน)

- **บุญสงกรานต์ (เดือนห้า) :** เป็นประเพณีที่ทุกชุมชนดำเนินการเองในแต่ละหมู่บ้าน เพราะถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ไทย และเป็นวันที่จะแสดงความรักและเคารพกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และเป็นกิจกรรมที่เทศบาลตำบลขามเรียงเคยบรรจุเป็นแผนงานในระดับชุมชนเพื่อดำเนินการร่วมกับกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยฯ และองค์กรนิสิตได้จัดขึ้นร่วมกันเมื่อปี พ.ศ.2552

- **บุญบั้งไฟ (เดือนหก) และบุญซำฮะ (เดือนเจ็ด) :** จะมีการเลี้ยง “ผีป่วน” และ “ผีตาแฮก” ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีประจำทุ่งนาไปพร้อมๆ กัน โดยแต่ละชุมชนจะประกอบพิธีก่อนการ “ลงนา” เพื่อก่อให้เกิดมรรคผลเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของข้าวกล้าและพืชผลทางการเกษตร

กรณีบุญบั้งไฟถือเป็นประเพณีที่เคยถูกยกระดับขึ้นเป็นประเพณีหลักในชุมชนขามเรียงในช่วงเวลาหนึ่ง กล่าวคือมีการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาของเทศบาลตำบลขามเรียง ก่อนจะชะงักไปในปี พ.ศ.2557 กระนั้นก็ยังพบว่าในบางหมู่บ้านยังคงจัดขึ้นเองตามความพร้อมของชุมชน เช่น บ้านดอนนา บ้านห้วยชัน บ้านโนนแสง

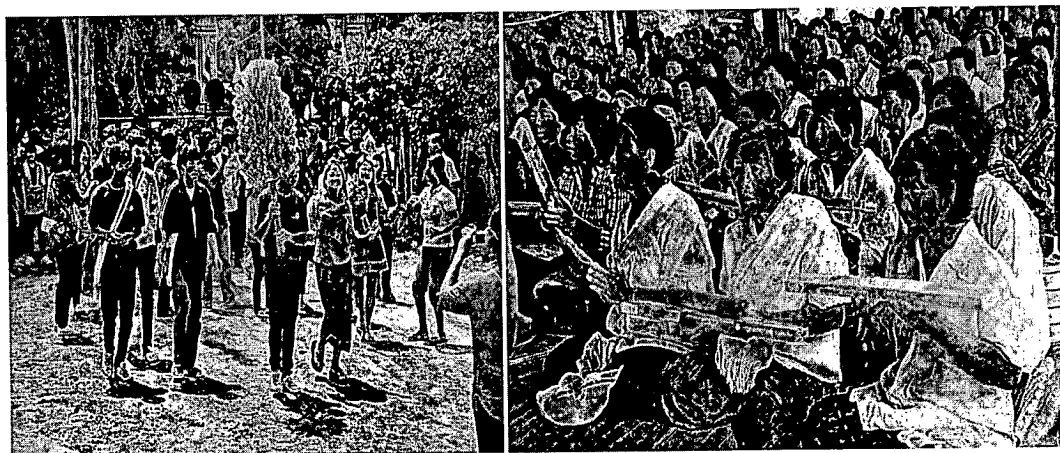
- **บุญเข้าพรรษา (เดือนแปด) :** เป็นช่วงเทศกาลงานบุญที่แต่ละหมู่บ้านจะเดินทางไปทอดเทียนพรรษาร่วมกันในทุกวัดตามหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งเป็นแผนงาน หรือวัฒนธรรมร่วมของฝ่ายปกครองท้องถิ่นที่ประกอบด้วย กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน และถือเป็นกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้จัดกิจกรรมทอดเทียนพรรษาหนุนเสริมเข้าไปร่วมกับชุมชนด้วยเช่นกัน โดยที่เด่นชัดมากคือ ปีพ.ศ.2552 ที่กองกิจการนิสิต ร่วมกับองค์กรนิสิตได้ขับเคลื่อน และล่าสุดกองกิจการนิสิตร่วมกับองค์กรนิสิตได้จัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2556

ขณะที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามเองก็มีนโยบายให้ทุกคณะ และแต่ละหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยได้จัดกิจกรรมทอดเทียนพรรษาขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน ครอบคลุมทั้งพื้นที่เทศบาลตำบลขามเรียง เทศบาลตำบลท่าขอนยาง รวมถึงวัดและชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม โดยกรณีการทอดเทียนในช่วงเทศกาลพรรษานั้น เมื่อปี พ.ศ.2557 ได้บูรณาการผ่านภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โครงการหนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรม (คณะวิทยาศาสตร์) และในปี พ.ศ.2558 ได้ดำเนินการในระดับมหาวิทยาลัยฯ กล่าวคือ มีการจัดกิจกรรมหล่อเทียนพรรษาขึ้นภายในมหาวิทยาลัยอย่างเป็นทางการ เพื่อให้ทุกภาคส่วนในมหาวิทยาลัยได้เรียนรู้ถึงศาสตร์แห่งประเพณีนี้ร่วมกัน

- **บุญข้าวสาก (เดือนสิบ) :** จะมีการเลี้ยงผีตาแฮกอีกครั้งหนึ่ง เป็นการเลี้ยงหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตในทุ่งนา

ภาพ 4.15 : บุญกฐินในชุมชนบ้านเขียบ และบ้านโนนแสง

ภาพ 4.16 : กิจกรรมทอดเทียนพรรษา ณ บ้านกุดหัวช้าง

ภาพ 4.17 : องค์การนิสิตจัดวันสงกรานต์เป็นครั้งแรกในพื้นที่ตั้งขามเรียง (พ.ศ.2550)

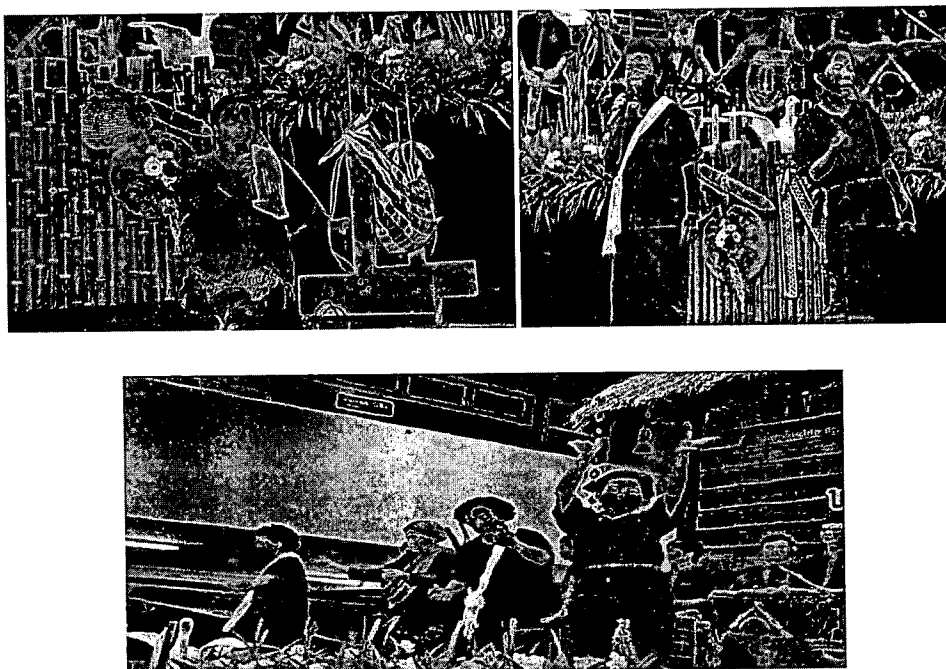
4.3 บุคคลสำคัญ/กลุ่มคนสำคัญ

บุคคลสำคัญ หรือกลุ่มคนสำคัญหมายถึง “บุคคล” หรือ “กลุ่มบุคคล” ที่มีความรู้ความสามารถ เฉพาะด้านจนเป็นที่ยอมรับในสถานะของการเป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” ซึ่งอาจมีทั้งที่รวมกลุ่มอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรืออาจจะไม่มีการรวมกลุ่ม แต่เป็นบุคคล หรือกลุ่มคนที่ได้รับการยอมรับ ในชุมชน มีบทบาทสำคัญๆ ในการขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินชีวิตและการพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ ซึ่งทีมวิจัยฯ ได้ดำเนินการ “สัมภาษณ์” (Interview) อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนการใช้ เครื่องมือ “ประวัติบุคคลสำคัญ” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) กลุ่มดนตรี การขับร้องและนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน

กลุ่มดนตรี การขับร้องและนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานในชุมชนขามเรียง พบเห็นเด่นชัดใน ชุมชนบ้านมะกอก หมู่ที่ 19 ผลจากการวิจัยได้ศึกษาชุมชนผ่านการสัมภาษณ์ พบว่ากลุ่มคนดังกล่าวเป็นกลุ่ม คนในระบบเครือญาติ หรือครอบครัวเดียวกัน ศิลปะการแสดงดังกล่าวจึงเป็นเสมือน “มรดกภูมิปัญญา” ที่สืบทอดกันมาในเครือญาติ โดยทีมวิจัยได้เรียนเชิญกลุ่มดังกล่าวมาร่วมแสดงศิลปวัฒนธรรมอันเป็นภูมิปัญญา ด้านดนตรี ขับร้องและนาฏศิลป์อีสานในรูปแบบ “ก๊ับแก็บล่าเพลิน” ร่วมกับนิสิตชมรมดนตรีและนาฏศิลป์ พื้นเมือง (วงแคน) และการขับร้องที่ในประเภท “เพลงกล่อมลูก” รวมถึงการร้องหมอลำและลูกทุ่งหมอลำ ในเวทีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยฯ 3 กิจกรรม คือ โครงการศิลปวัฒนธรรมอีสาน โครงการศิลปวัฒนธรรม อุดมศึกษา และโครงการ “ปลูกป่าฮักแพงเบ่งแฉ่งขามเรียง” ดังนี้

- นางไพร ประทุมมา (เพื่อนรำ)
- นางแพงศรี บุญหล้า (เพื่อนรำ)
- นางประคอง บุญหล้า (ขับร้อง)
- นางปรวทพิทย์ มะลิวัลย์ (ขับร้อง)
- นางสมร นนทะภา (ขับร้อง)

ภาพ 4.18 : กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น (ดนตรี ขับร้องและนาฏศิลป์อีสาน)

เช่นเดียวกับละเล่น “กลองยาว” ที่มีในบ้านโนนแสง บ้านดอนหนอง บ้านขามเรียง ซึ่งมีการรวมกลุ่มกันทำหน้าที่ตีกลองยาวในขบวนแห่ “งานบุญ” ต่างๆ ดังเช่น

- นายจำเพาะ ไพบุลย์ (บ้านขามเรียง)
- นายสน ช่างสากล (บ้านขามเรียง)
- นายเจริญ เนื่องวันยา (บ้านขามเรียง)
- นายบุญเขียว แห่ล่งหล้า (บ้านดอนหนอง)

รวมถึง “คณะพิณแคนเสียงอีสาน” ในบ้านหนองแซ่ที่ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2533 ซึ่งเป็นคณะกลองยาวพื้นบ้านที่เคยได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดงานมรดกอีสาน ณ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อปี พ.ศ. 2537 และปีพ.ศ. 2543 ได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทลายพิณ ณ อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

ภาพ 4.19 : กลุ่มกลองยาวบ้านดอนหนอง

2) กลุ่มเกษตรกรดอนนาสามัคคี

กลุ่มเกษตรกรดอนนาสามัคคี จัดตั้งเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2530 มีสมาชิกแรกเริ่มจำนวน 23 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 63 คน มี “นางสมนึก สุวรรณภักดี” ดำรงตำแหน่งเป็นประธานกลุ่ม

กลุ่มดังกล่าวนี้ เคยเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนงานวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาสารคามในประเด็น “ฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและสารพฤกษเคมีในข้าวหอมนิลงอกและข้าวฮางอก” ที่มีผู้ช่วย-ศาสตราจารย์ ดร.มณฑนา นครเรียบ สาขาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย

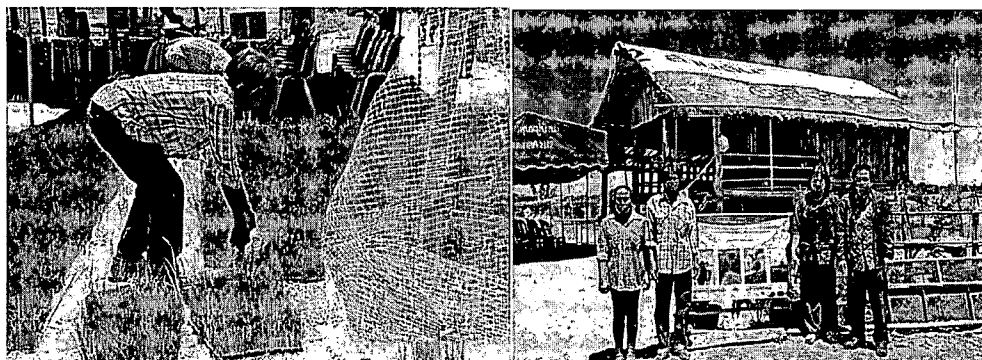
ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าภายในชุมชนบ้านดอนนา เป็นชุมชนอีกชุมชนหนึ่งที่มีการรวมกลุ่มของประชาชนในหมู่บ้านหลายกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงชีพ เช่น กลุ่มรถไถเพื่อการเกษตร กลุ่มโรงสีข้าวเพื่อชุมชน กลุ่มขนมจีน กลุ่มเพราะพันธุ์ปลาและกบ กระนั้นก็พบว่าสถานะภาพของการรวมกลุ่มยังไม่มั่นคง เนื่องจากขาดการดำเนินการที่ต่อเนื่องของสมาชิกภายในกลุ่ม ระบบการตลาด และขาดการสนับสนุนจากองค์กรภาคท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

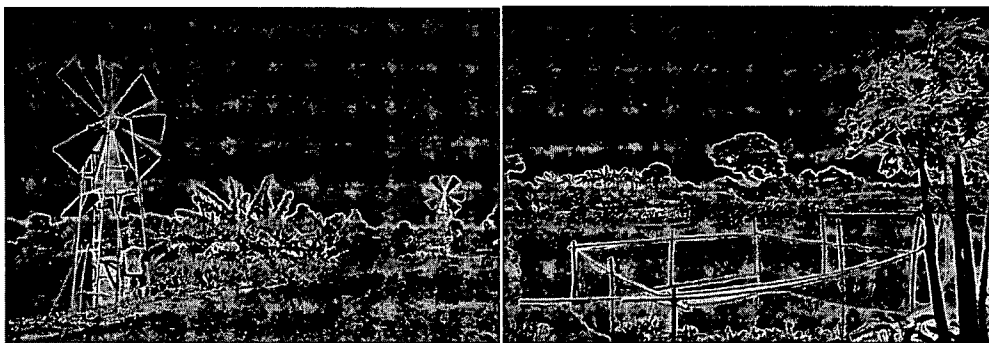
3) กลุ่มเกษตรการทำนาแบบโยนกกล้า (นาโยน)

กลุ่มเกษตรการทำนาแบบโยนกกล้า หรือ “นาโยน” ถือเป็นกลุ่มคนในชุมชนที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2555 อันเป็นผลพวงของการจัดกิจกรรมบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน) ที่มุ่งบูรณาการเทคโนโลยีการทำนาแบบโยนกกล้าเข้าสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมเกี่ยวกับการทำนาในพื้นที่ “น้ำท่วมซ้ำซาก” ผสมผสานกับองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการทำน้ำหมักชีวภาพ น้ำส้มควันไม้ไล่แมลง การเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งเพื่อกำจัดหอยเชอรี่

ด้วยเหตุนี้กลุ่มบุคคลดังกล่าวจึงไม่ได้มีความรู้เฉพาะเรื่องการทำนาแบบโยนกกล้าเท่านั้น หากแต่มีความรู้และทักษะเกี่ยวกับการเกษตรแบบอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยเช่นกัน โดยปัจจุบันสามารถเป็น “วิทยากร” ให้ความรู้แก่เครือข่ายต่างๆ ได้อย่างดีเยี่ยมและกำลังอยู่ระหว่างการศึกษาริเริ่มว่าด้วยเรื่อง “พลังงานกังหันลม” และการสร้างแหล่งเรียนรู้ในวิถีเกษตรกรรมทางเลือก เช่น

- นายสันติ สุวรรณภักดี (บ้านมะกอก)
- นายเจน บุญหล้า (บ้านมะกอก)
- นายนิคม โคตรเสนา (บ้านห้วยชัน)
- นายบุญชู วรไวย์ (บ้านห้วยชัน)
- นายโกศล กุณโธง (บ้านห้วยชัน)

ภาพ 4.20 : นายเจน บุญหล้า (นาโยน-กังหันลม)

4) กลุ่มทอเสื่อกก

การทอเสื่อกก ถือเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนขามเรียงได้เป็นอย่างดีและนิยมทอเสื่อกกกันอย่างแพร่หลาย ทั้งโดยการย้อมสีธรรมชาติและสีเคมี ซึ่งวัตถุดิบเกือบทั้งหมดเป็นวัตถุดิบที่มีในชุมชน ปัจจุบันมีชาวบ้านนิยมทอเสื่อกกอย่างหนาแน่น คือ บ้านดอนหนอง บ้านหนองขาม บ้านหัวหนอง บ้านมะกอก บ้านเขียบ และบ้านดอนนา เช่น

- นายสมหวัง ไซดา (บ้านดอนหนอง)
- นางจ่วน ชันโยธา (บ้านหนองขาม)
- นางตุ่น ไซโยธา (บ้านเขียบ)

ภาพ 4.21 : เสื่อกกจากชุมชนบ้านดอนหนอง

5) กลุ่มภูมิปัญญานวดแผนไทย

กลุ่มภูมิปัญญานวดแผนไทย กระจุกกระจายอยู่ในบ้านโนนแสง บ้านมะกอก บ้านดอนหนอง บ้านขามเรียง ซึ่งบางรายประกอบธุรกิจร้านนวดโดยตรง ขณะที่บางรายให้บริการเป็นครั้งคราวตามหมู่บ้าน รวมถึงการให้ความอนุเคราะห์เป็นวิทยากรเสริมสร้างการเรียนรู้แก่นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เป็นระยะๆ โดยเฉพาะความร่วมมือกับคณะพยาบาลศาสตร์ ภูมิปัญญาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ่งบอกความเป็นภูมิปัญญาไทยอย่างเด่นชัดและควรค่าต่อการอนุรักษ์และเชิดชูไม่แพ้ภูมิปัญญาด้านอื่นๆ เช่น

- นางทองใบ ศรีจันโคตร (บ้านโนนแสง)
- นางพัน พรหมลี (บ้านโนนแสง)
- นางดำ บุญผิง (บ้านโนนแสง)
- นางตา วงศ์ช่าง (บ้านขามเรียง)
- นางสาว สีดาทะลาศรี (บ้านดอนหนอง)
- นางทองมา ชินช่าง (บ้านดอนหนอง)

ภาพ 4.22: นางทองใบ ศรีจันโคตร (บ้านโนนแสง) เป็นวิทยากรแก่นิสิต

6) กลุ่มศาสนา พิธีกรรม และหมอยา

กลุ่มศาสนา พิธีกรรมและหมอสูตร เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีสถานะเป็นเสมือน “ผู้นำชุมชน” ในอีกมิติหนึ่ง คอยเชื่อมประสานวิถีแห่งจิตใจจากความเชื่อ ความศรัทธาจากผู้คนผ่านกระบวนการในประเพณีวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับศาสนา พิธีกรรมทางผีและพราหมณ์ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ตลอดจนผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอภูมิปัญญาคอยบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยของคนในชุมชนและต่างชุมชน ดังเช่น

- นายจ่านง โคตรบรรเทา (ด้านศาสนา : บ้านมะกอก)
- นายบุญเลี้ยง วรรณภักดี (ด้านศาสนา : บ้านดอนหนอง)
- นายเคนปอง วรรณภักดี (ด้านศาสนา : บ้านดอนหนอง)
- นายทองแดง ไชยผิง (ด้านพิธีกรรมหมอสูตร : บ้านดอนหนอง)
- นายเนียม พลศิริ (ด้านหมอสูตร : บ้านดอนหนองขาม)

- นายเทียบ ทองชั้น (ด้านหมอสูตร : บ้านเขียบ)
- นายกิตติชัย คำปลิว (ด้านหมอสูตร : บ้านเขียบ)
- นายบุญมี ไชยคลัง (หมอสูตร : บ้านหนองแซ่)
- นายทองพูน เอกวงษา (ด้านหมอสูตร : บ้านขามเรียง)
- นายสุข ศรีโนรินทร์ (ด้านหมอเป่า : บ้านกุดหัวช้าง)
- นายทวี บุญหล้า (ด้านหมอเป่า : บ้านขามเรียง)
- นายวิสัย บุญหล้า (ด้านหมอยาสมุนไพร : บ้านมะกอก)
- นายจิ้น เหล่าวงศ์ศรี (ด้านหมอยาสมุนไพร : บ้านดอนหนอง)
- นายบุญมี บุญหล้า (ด้านหมอยาสมุนไพร : บ้านหนองแซ่)
- นายแดง จันทรพิณ (ด้านหมอยาสมุนไพร (น้ำมันงา) : บ้านหนองแซ่)
- นางบุญแปลง พานพันธุ์ (ด้านการสกัดยาสมุนไพร : บ้านหนองขาม)
- นายจันทรา ไชยดา (ด้านโหราศาสตร์ : บ้านดอนหนอง)

7) กลุ่มจักสาน

เป็นกลุ่มคนที่กระจัดกระจายอยู่ในทุกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จักสานอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือนเป็นสำคัญ โดยส่วนใหญ่จะเน้นการใช้ในครัวเรือน ตลอดจนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน มีจำนวนไม่มากนักที่ผลิตขึ้นเพื่อการค้า หรือการจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้โดยตรง เช่น

- นายคำปุ่น พานพันธุ์ (กระติบข้าว : บ้านหนองขาม)
- นางไพรวรรณ ชินสีห์ (จักสานทั่วไป : บ้านดอนนา)
- นายวิมล ทองชั้น (ตะกร้า แหวน ไช : บ้านดอนหนอง)
- นายลิ วงษ์ช่าง (ลอบ แห ไช เบ็ด : บ้านดอนหนอง)
- นายสุภาพ ไชยดา (ลอบ : บ้านดอนหนอง)
- นายบุญ เหล่าหล้า (ลอบ แห ไช เบ็ด : บ้านดอนหนอง)
- นายคำปลิว พรหมจรรย์ (กระติบข้าว : บ้านดอนหนอง)
- นางแพงศรี บุญหล้า (จักสานทั่วไป : บ้านมะกอก)
- นางหลง นนทะพา (จักสานทั่วไป : บ้านมะกอก)
- นายน้อย บุญหล้า (จักสานทั่วไป : บ้านหนองแซ่)
- นายสุทิพย์ เนตรสงคราม (ลอบ แห : บ้านหนองแซ่)

นอกจากนี้ยังมีบุคคลอีกจำนวนหนึ่งที่มีความรู้และทักษะความสามารถในเรื่องอื่นๆ

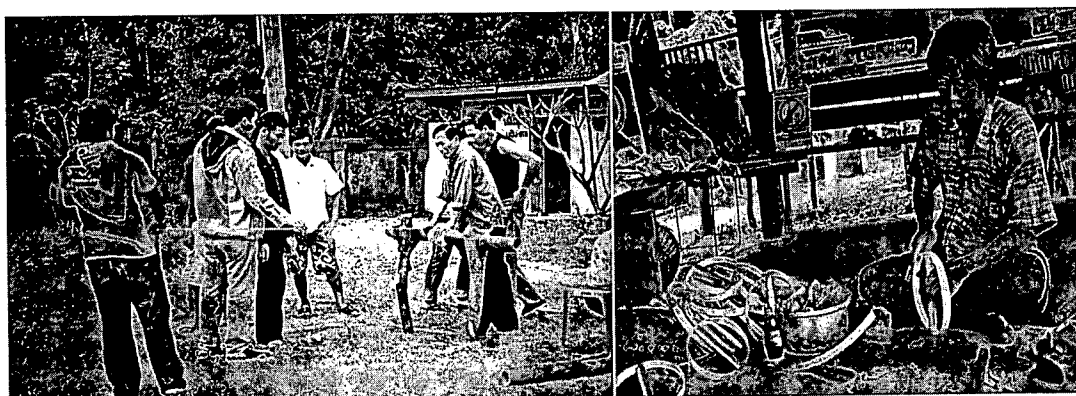
ยกตัวอย่างเช่น

- นายคำกอง หลวงแก้ว (ทำวาว ชะนุ : บ้านดอนหนอง)
- นายบุญส่ง สีตาแก้ว (พลู ตะไล ดินปืน : บ้านดอนหนอง)
- นายแพง สำราญวงศ์ (ตองกิ้ง ผักสวนครัว : บ้านดอนหนอง)

- นายอุดม ไชยคลัง (เกษตรกรทั่วไป : บ้านห้วยชัน)
- นายสีโท อันทะสี (ผักสวนครัว : บ้านเขียบ)

ภาพ 4.22 : แสดงการจักสาน

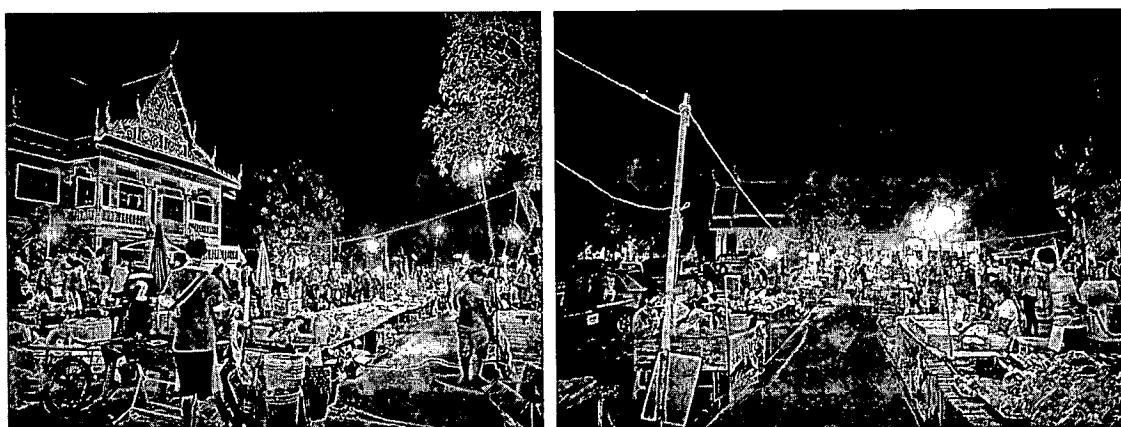
ภาพ 4.23 : กิจกรรมทำพลูโบราณ ตะไล (บ้านโนนแสง)

แต่อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ปี พ.ศ.2552-2553 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยคณะสาธารณสุขศาสตร์ ซึ่งมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิระศักดิ์ เจริญพันธุ์ เป็นผู้รับผิดชอบหลักกิจกรรมการบริการวิชาการแก่สังคม ได้ดำเนินงาน “โครงการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” (โครงการมะกอกศึกษา) ณ ชุมชนบ้านมะกอก จนเกิดเครือข่ายมะกอกสามัคคี สร้างสุข โดยมุ่งขับเคลื่อนองค์ความรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน ผ่านกลไกการสร้างอาชีพและรายได้เสริมจำนวน 9 กลุ่ม ซึ่งปัจจุบันยังมีการดำเนินการเป็นระยะๆ ขณะที่บางกลุ่มก็ปิดตัวลงด้วยเงื่อนไขทางการตลาด และการไม่ได้รับการพัฒนาต่อยอดเป็นแผนงานเชิงยุทธศาสตร์ของเทศบาลฯ หรือภาคส่วนอื่นๆ ได้แก่

- กลุ่มปลูกแก้วมังกร
- กลุ่มปลูกมะลิขายดอก
- กลุ่มปลูกไผ่บ้าน
- กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นบ้าน
- กลุ่มเลี้ยงลาдук
- กลุ่มเลี้ยงกบ
- กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารปลาร้าบอง
- กลุ่มผลิตแจกันดอกไม้จากของเหลือใช้
- กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพและน้ำหมักชีวภาพ

รวมถึงการขับเคลื่อน “ธนาคารขยะ” ในบ้านหัวหนอง ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความน่าสนใจที่กำลังดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตอบโจทย์แผนพัฒนาของเทศบาลขามเรียงที่ว่าด้วยเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมและขยะในชุมชน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ปฏิบัติการเรียนรู้คู่บริการเรื่องธนาคารขยะเนื่องในโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนที่ดำเนินการโดยคณะสาธารณสุขศาสตร์และต่อยอดเป็นงานวิจัย “มมส เพื่อชุมชน” ที่มุ่งจัดการเรียนรู้คู่กับการพัฒนาท้องถิ่นตามหลักปรัชญา “การศึกษาเพื่อรับใช้สังคม” และเอกลักษณ์มหาวิทยาลัยฯ (เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน)

หรือในอีกกรณีที่น่าสนใจก็คือ “ตลาดนัดชุมชนบ้านขามเรียง” ซึ่งจัดขึ้น ณ วัดชัยจุฬพลในทุกๆ วันอังคารและวันเสาร์ กลายเป็นพื้นที่สาธารณะในทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในเทศบาลตำบลขามเรียงไปโดยปริยาย เนื่องจากชาวบ้านได้นำสินค้าพื้นบ้านมาแลกเปลี่ยนจำหน่ายกันอย่างหลากหลาย รวมถึงสินค้าอื่นๆ จากพ่อค้าต่างถิ่น โดยเก็บค่าเช่าบริการแผงละ 5 บาทขึ้นไป รายได้ส่วนหนึ่งจะนำไปถวายวัดและส่วนที่เหลือจะแกนนำชุมชนจะเก็บสะสมเข้าเป็นกองทุนกลางเพื่อใช้ประโยชน์ในหมู่บ้านต่อไป

ภาพ 4.24 : แสดงตลาดนัดชุมชนบ้านขามเรียง ณ วัดชัยจุฬพล

โดยสรุปแล้วภาพรวมชุมชนชามเรียง คือ “ชุมชนชนบทกึ่งเมือง” มีความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลพวงของการขยายตัวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทั้งนี้ นอกจากเป็นบุคคลในพื้นที่แล้ว ส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดต่างๆ เช่น ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ยโสธร อุบลราชธานี ถึงแม้จะไม่ใช้ชุมชนที่พรั่งพร้อมด้วยทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากประสบปัญหาเรื่องน้ำเค็ม หรือน้ำกร่อย รวมถึงภาวะน้ำท่วมและภัยแล้ง แต่ประชากรส่วนใหญ่ก็ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา) เป็นที่ตั้ง นับถือพุทธศาสนา และดำเนินชีวิตตามครรลอง “ฮึดสู้สองคองสิบสี่” (ฮึด 12 คอง 14) เหมือนเช่นสังคมอีสานทั่วไป ทั้งนี้ทั้งนั้นสามารถประมวลเหตุการณ์สำคัญๆ ในชุมชนโดยสังเขป ได้ดังนี้

ตาราง 4.6 : เหตุการณ์สำคัญๆ ในชุมชนเทศบาลตำบลชามเรียง

ช่วงเวลา (ปี พ.ศ.)	เหตุการณ์	ชุมชน/สถานที่
2349	ตั้งรกรากชุมชน	บ้านหนองชาม
2395	ตั้งรกรากชุมชน	บ้านชามเรียง
2479	ติดตั้งระฆังและพระพุทธรูป ณ วัดชัยจุมพล	บ้านชามเรียง
2380	ตั้งรกรากชุมชน	บ้านดอนหนอง
2418	จัดตั้งวัดจันทร์ประดิษฐ์	บ้านมะกอก
2430	จัดตั้งสำนักสงฆ์	บ้านมะกอก
2447	ตั้งรกรากชุมชน	บ้านห้วยชัน
2452	ตั้งรกรากชุมชน	บ้านกุดหัวช้าง
2465	จัดตั้งโรงเรียน (ป.1-3)	บ้านชามเรียง
2469	จัดตั้งโรงเรียนบ้านมะกอกวิทยาสรรค์	บ้านมะกอก
2475	เกิดอัคคีภัย	บ้านมะกอก
2492	ขุดลอกหนองสิม	บ้านชามเรียง
2496	จัดตั้งบ้านกุดหัวช้างอย่างเป็นทางการ	บ้านกุดหัวช้าง
2506	บ้านโนนแสง แยกตัวออกจากบ้านชามเรียง	
2515	จัดตั้งบ้านกุดหัวช้าง (หลังจากยุบรวมกับบ้านมะกอก)	บ้านกุดหัวช้าง
2516	แยกการปกครองออกจากชุมชนตำบลท่าขอนยาง	
	จัดตั้งวัดสว่างมงคล	บ้านโนนแสง
	ตัดถนนจากบ้านกุดหัวช้างเข้าสู่บ้านมะกอก	
2517	เปิดทำการสำนักผดุงครรภ์	บ้านชามเรียง (รพ.สต.ชามเรียง)
2521	จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	บ้านดอนมัน
2522	ระบบไฟฟ้าชุมชน	บ้านชามเรียง
2523	สร้างถนนลาดยางในชุมชน	บ้านดอนหนอง
2527	ดำเนินการระบบไฟฟ้าชุมชน	บ้านโนนแสง
2530	จัดตั้งวัดป่าบ้านดอนมัน	บ้านดอนมัน
2533	สร้างพระประธานวัดสุธัมมาราม	บ้านหนองแซ่
2536	สร้างระบบประปาชุมชน	บ้านชามเรียง

ช่วงเวลา (ปี พ.ศ.)	เหตุการณ์	ชุมชน/สถานที่
2537	ก่อสร้างอาคารสถานีนามัย	บ้านขามเรียง
2539	มหาวิทยาลัยมหาสารคามเริ่มดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนและสำนักงาน เช่น อาคารราชนครินทร์	ป่าโคกหนองไผ่
	ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขามเรียง มีนายคำสิงห์ ชูพันธ์ ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลขามเรียง	
2541	จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านมะกอก	บ้านมะกอก
2542	มหาวิทยาลัยมหาสารคามเริ่มเปิดการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ	
2545	สร้างถนนลูกช้าง	บ้านโนนแสง
2548	จัดตั้งบ้านดอนมัน	บ้านดอนมัน
2550	สร้างสะพานคอนกรีตเชื่อมโยงบ้านกุดหัวช้าง-บ้านท่าสองคอน	
2551	ภาวะอุทกภัย	บ้านห้วยชัน บ้านดอนนา บ้านโขงกุดเวียน บ้านมะกอก บ้านหนอง แซ่ บ้านกุดหัวช้าง
	ยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลขามเรียง มีนายคำสอน ชุ่มอภัย ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลขามเรียง	
	เปลี่ยนชื่อโรงเรียนบ้านขามเรียง เป็น โรงเรียนขามเรียง เขียบ โนนแสง ดอนมัน	
2552	รางวัลหมู่บ้านแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างเสริมสุขภาพ ภายใต้โครงการหมู่บ้านสร้างเสริมสุขภาพตามแนวพระราชดำริฯ โดย สสส.	บ้านดอนมัน
	รองชนะเลิศอันดับ 1 โครงการเพชรน้ำหนึ่งพึ่งตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดย สำนักวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม	บ้านดอนมัน
	เทศบาลตำบลขามเรียงจัดกิจกรรมฟื้นฟูการ “ทำขนมจีน” ในประเพณีเทศน์มหาชาติ	บ้านขามเรียง
2552-2553	มหาวิทยาลัยมหาสารคามจัดโครงการพัฒนาเครือข่ายโครงการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข (โครงการมะกอกศึกษา) ระยะที่ 1 และ 2	บ้านมะกอก
2554	ภาวะอุทกภัย	บ้านห้วยชัน บ้านโขงกุด เวียน บ้านดอนนา บ้าน มะกอก บ้านหนองแซ่ บ้านกุดหัวช้าง
2555-ปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยมหาสารคามขับเคลื่อนงานบริการวิชาการแก่สังคม (โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน)	ชุมชนขามเรียง

ส่วนที่ 2 : ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหา นโยบาย ระบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่ผ่านมาระหว่างนิสิตและชุมชน

การศึกษาสภาพปัญหา นโยบาย ระบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่ผ่านมาระหว่างนิสิตและชุมชน ดำเนินการผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่วาด้วยนโยบาย แผนงานของมหาวิทยาลัยมหาสารคามกับแผนงานของเทศบาลตำบลขามเรียง รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ผ่านกระบวนการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบนฐานคิด “การจัดการความรู้” และหลักการ “มีส่วนร่วม” รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 อันเป็นปีที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามเปิดทำการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ ณ พื้นที่ตั้งขามเรียง และมุ่งศึกษาเฉพาะกิจกรรมหลักที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการ “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชนขามเรียง” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ยุคก่อนการประกาศแผนยุทธศาสตร์การพัฒนานิสิต (พ.ศ.2542-2551)

ช่วงปี พ.ศ. 2542 – 2551 เป็นช่วงระยะเวลาที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ยังไม่ประกาศใช้นโยบายเชิงรุกที่วาดด้วยการพัฒนานิสิตผ่านระบบและกลไกการจัดการเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนหรือระหว่างนิสิตกับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม หากแต่ยังคงมุ่งเน้นแนวทางผ่านภารกิจหลัก 4 ด้านเหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งเป็นภารกิจเดียวกับที่มหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศไทยได้ขับเคลื่อน คือ (1) ผลิตบัณฑิตหรือการเรียนการสอน (2) การบริการวิชาการแก่สังคม (3) การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (4) การวิจัย โดยประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนานิสิตผ่านการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชนถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งในการกิจด้าน “การผลิตบัณฑิต” ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนผ่านภารกิจการเรียนการสอน

(ผลิตบัณฑิต)

พบว่าถึงแม้จะมีนโยบาย หรือ “ระบบ” การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered & Student Centered) และเน้นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการ (Project-Based Learning) แต่ก็ไม่พบความเด่นชัดว่ามี “กลไก” ที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงห้องเรียนจากมหาวิทยาลัยออกสู่ “ชุมชนขามเรียง” ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-Based Learning) มากนัก ด้วยเหตุนี้ระบบและกลไกหลักของการจัดการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนขามเรียงจึงเป็นดุลยพินิจของผู้สอนในแต่ละรายวิชาว่าจะออกแบบการเรียนรู้หรือวัดผลการเรียนรู้ของนิสิตอย่างไร ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมักจะมุ่งเน้นการเรียนรู้วิชาชีพผ่าน “การเรียนรู้ในชั้นเรียน” (curriculum) เป็นหัวใจหลัก ส่วนการจัดกิจกรรม “การเรียนรู้นอกชั้นเรียน” ก็เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือจำกัดขอบเขตการเรียนรู้อยู่ภายในรอบรั้วมหาวิทยาลัยเป็นส่วนใหญ่

ระบบและกลไกดังกล่าว สันนิษฐานว่าน่าจะมีมูลเหตุมาจากสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ สืบเนื่องจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเพิ่งเปิดทำการเรียนการสอนใหม่ในปี พ.ศ.2542 อาจารย์ผู้สอนจึงอาจยังไม่คุ้นเคยกับชุมชนขามเรียงและยังไม่มี “เครือข่ายการเรียนรู้” ร่วมกับชุมชนขามเรียงเท่าที่ควร อีกทั้งอาจารย์ผู้สอนในแต่ละรายวิชาต่างยังไม่มีข้อมูลชุมชน ตลอดจนขาดประสบการณ์ด้านการจัดการเรียนการสอนที่วาดด้วยการใช้ “ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้” จึงยังไม่พร้อมที่จะนำพานิสิตออกไปสู่การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

กระนั้นก็ยังพบว่าในช่วงระยะดังกล่าว ยังคงมีบางรายวิชาในหมวดศึกษาทั่วไปที่เริ่มมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนให้อาจารย์ผู้สอนและนิสิตได้ช่วยออกไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัย โดยการศึกษาบริบทชุมชนและร่วมจัดกิจกรรมบริการชุมชน เช่น วิชามนุษยกับการใช้เหตุผล วิชามนุษยกับการเรียนรู้ วิชาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนั้นก็เป็นการเรียนรู้ในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพโดยตรง เช่น กลุ่มวิชาชีพด้านการพัฒนาชุมชน กลุ่มวิชาชีพด้านพยาบาลศาสตร์ สาธารณสุขศาสตร์และเภสัชศาสตร์ ซึ่งพบว่าเริ่มมีการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (ห้องเรียน) ในชุมชนหลักๆ เช่น บ้านมะกอก บ้านดอนหนอง บ้านขามเรียง บ้านดอนนา บ้านดอนมัน รวมถึงชุมชนในเขตเทศบาลตำบลท่าขอนยาง เช่น บ้านวังห้าว บ้านท่าขอนยาง บ้านกุดร่อง เป็นต้น

(2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนผ่านภารกิจบริการวิชาการ

แก้สังคม

ปี พ.ศ.2542-2551 เป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ยังไม่มี “ระบบ” อันเป็นนโยบายเกี่ยวกับการบูรณาการภารกิจการจัดการบริการวิชาการแก้สังคมเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันกับภารกิจการจัดการเรียนการสอน (ผลิตบัณฑิต) ส่งผลให้นิสิตยังไม่มีสถานะเป็น “กลไก” ในการบริการวิชาการแก้สังคมร่วมกับอาจารย์ผู้สอน ทำให้นิสิตยังไม่มีโอกาสได้นำความรู้จากรายวิชาใดวิชาหนึ่งไปประยุกต์ใช้ด้วยการให้บริการวิชาการแก้สังคมร่วมกับอาจารย์ผู้สอน ถึงแม้ในความเป็นจริงจะมีนิสิตจำนวนหนึ่งได้รับโอกาสเข้าร่วมการบริการวิชาการดังกล่าว แต่ก็ยังมีสถานะเป็นเพียงกลไกเล็กๆ ที่ถูกมอบหมายให้รับผิดชอบเฉพาะด้านการอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการบริหารจัดการทั่วไป เช่น ลงทะเบียน สวัสดิการและปฏิคม หรือไม่กี่เป็น “ผู้ช่วยวิทยากร” ซึ่งวิทยากรก็มีทั้งที่เป็นอาจารย์ภายในมหาวิทยาลัยและวิทยากรจากองค์กรภายนอกมหาวิทยาลัยเสียมากกว่า

อีกทั้งยังพบว่าช่วงระยะเวลาดังกล่าวมหาวิทยาลัยมหาสารคามยังไม่ระบบหรือนโยบายเฉพาะเจาะจงให้มีการบริการวิชาการแก้สังคมในชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัยที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นโครงการบริการวิชาการแก้สังคมในช่วงเวลานี้จึงมักดำเนินการอยู่ในพื้นที่อื่นๆ ที่ไม่ใช่พื้นที่ชุมชนขามเรียง รวมถึงการไม่มีนโยบายที่เป็นรูปธรรมในการนำประเด็นที่เป็น “ปัญหาของชุมชนขามเรียง” มาเป็น “โจทย์” ในการจัดการ “เรียนรู้คู่บริการ” ระหว่างนิสิตกับชุมชน ซึ่งประเด็นที่นำมาขับเคลื่อนมักเป็นประเด็นที่ครอบคลุมไปยังอำเภอต่างๆ ในจังหวัดมหาสารคาม รวมถึงจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ หรือกระทั่งการขับเคลื่อนในลักษณะของการจัดตั้งศูนย์ขึ้นภายในมหาวิทยาลัยเพื่อทำหน้าที่ให้บริการวิชาการแก่ชุมชน ซึ่งมีทั้งที่เคลื่อนตัวออกไปถ่ายทอดเทคโนโลยีตามหมู่บ้านและหน่วยงานภายนอกหรือไม่ก็ปักหลักจัดกิจกรรมให้บริการวิชาการอยู่ภายในมหาวิทยาลัยตามวาระต่างๆ ดังเช่นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตาราง 4.7 : ระบบ นโยบายการบริการวิชาการแก้สังคม ปี พ.ศ.2542-2551

ช่วงเวลา (ปี พ.ศ.)	ระบบ นโยบาย/กลไก	ประเด็นการขับเคลื่อน
2547	ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนผ่านศูนย์บริการให้คำปรึกษาเทคโนโลยีสู่ชุมชน และโครงการคลินิกเทคโนโลยี	เลี้ยงไหม
2548	ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนผ่านศูนย์บริการให้คำปรึกษา	ผลิตไวน์ผลไม้

ช่วงเวลา (ปี พ.ศ.)	ระบบ นโยบาย/กลไก	ประเด็นการขับเคลื่อน
	เทคโนโลยีสู่ชุมชน และโครงการคลินิกเทคโนโลยี	ผลิตและพัฒนาเครื่องดนตรีพื้นบ้าน อีสาน/หมอยาน้อย/ลูกประคบ สมุนไพร/เตาพลังงาน/การเลี้ยงไก่ พื้นเมือง
2549	ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนผ่านศูนย์บริการให้คำปรึกษา เทคโนโลยีสู่ชุมชน และโครงการคลินิกเทคโนโลยี	เลี้ยงไหม/พลังงานไบโอดีเซล/
2550	- ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนผ่านศูนย์บริการ ให้คำปรึกษาเทคโนโลยีสู่ชุมชน และโครงการ คลินิกเทคโนโลยี - ส่งเสริมการบริการสังคมผ่านงานด้านกิจกรรม นอกหลักสูตรของฝ่ายพัฒนานิสิต (เด็กสุขใจ กับมหาวิทยาลัยมหาสารคาม)	เลี้ยงไหม/พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร/ ผู้สูงอายุ/หมอยาน้อย/บรรพชีวิน วิทยา/หอยเชอรี่/
2551	- ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนผ่านศูนย์บริการ ให้คำปรึกษาเทคโนโลยีสู่ชุมชน และโครงการ คลินิกเทคโนโลยี - สร้างความร่วมมือกับประชาคมทุกระดับ และชุมชน โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ทั้งในลักษณะการให้ เปล่าและการว่าจ้าง	วิจัยการใช้ประโยชน์จากหอยเชอรี่/ โคเนื้อ/โคนม/คุณภาพผลิตภัณฑ์/ เลี้ยงไหม/ผลิตภัณฑ์ไหม/ปุ๋ยอินทรีย์/ ไบโอดีเซล/พัฒนาศักยภาพครู/ชุมชน ต้นแบบรอบมหาวิทยาลัย (ท่าขอน ยาง)/สื่อเพื่อชุมชน/โยคะ/บรรพชีวิน/ พานบายศรี/OTOP

(3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตร

พบว่าช่วง ปี พ.ศ.2542-2551 ยังไม่พบความเด่นชัดเกี่ยวกับระบบและกลไกเชิง

นโยบายในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนข้ามเรียงผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตร (extra curriculum) เนื่องจากกิจกรรมในระดับองค์กรบริหาร (องค์การนิสิต สภานิสิต สโมสรนิสิต) ส่วนใหญ่จะมุ่งจัดกิจกรรมหลักที่เป็น “ประเพณีนิยม” ในวิถีกิจกรรมนอกหลักสูตรผ่านโครงการสำคัญๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน เช่น การรับน้อง ประภาคารดาวเดือน ไหว้ครู กีฬาภายในคณะ กีฬาระหว่างคณะ สัมมนา เป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับกรณีชมรมทั้ง 4 ด้าน (ด้านบำเพ็ญประโยชน์ ด้านกีฬา ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านนิสิตสัมพันธ์และวิชาการ) ต่างล้วนแล้วแต่มุ่งเดินทางไปจัดกิจกรรมนอกสถานที่ในต่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมในกลุ่มบำเพ็ญประโยชน์ที่เกี่ยวกับ “ค่ายอาสาพัฒนา” ที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนโดยตรงก็พบน้อยมากที่จะจัดกิจกรรมบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนข้ามเรียง หรือกระทั่งชุมชนท่าขอนยาง

อย่างไรก็ดีในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้นี้สามารถสรุปภาพรวมเชิงระบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตร ดังรายละเอียดโดยสังเขปดังต่อไปนี้

ตาราง 4.8 : การจัดกิจกรรมเรียนรู้นอกหลักสูตรระหว่างนิสิตกับชุมชน ปี พ.ศ.2542-2551

ช่วงเวลา (ปี พ.ศ.)	กิจกรรม / ระบบ	ประเด็นขับเคลื่อน	กลไก/หน่วยงาน/ องค์กร
2545	โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน ณ บ้านหนองแซ่	สร้างลานกีฬาอเนกประสงค์	กองกิจการนิสิต และ องค์กรนิสิต
	มอบนโยบายให้คณบดีอนุมัติการจัด กิจกรรมนอกหลักสูตรในระดับคณะ	คณบดีมีอำนาจในการอนุมัติ โครงการกิจกรรมขององค์กร นิสิตในสังกัดคณะ	
2547	โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน ณ บ้านหนองแซ่	สร้างลานกีฬาอเนกประสงค์	กองกิจการนิสิต และ องค์กรนิสิต
2550	โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน ณ บ้านดอนหนอง	สร้างศาลาริมน้ำ/สำนักงาน กองทุนปลา	กองกิจการนิสิต และ องค์กรนิสิต
2551	โครงการสัมมนาสถานีสิต ณ บ้านดอนมัน	สัมมนาสถานีสิต และเรียนรู้ วิถีชุมชน/ปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง	สถานีสิต
	โครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำ ท่วม	แจกถุงยังชีพ/ตรวจสอบสุขภาพ	กองกิจการนิสิต และ องค์กรนิสิต

2.1.2 ยุคการประกาศใช้แผนพัฒนานิสิตกับยุทธศาสตร์ 1 มหาวิทยาลัย 1 จังหวัด และการจัดการเรียนรู้วิชาการพัฒนานิสิต (พ.ศ.2552-2554)

ช่วงปี พ.ศ.2552-2554 เป็นช่วงเวลาที่เริ่มปรากฏความเป็นรูปธรรมว่าด้วยการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนมาเรียงอย่างเด่นชัดขึ้นตามลำดับบนภารกิจสำคัญๆ เช่น การบริการวิชาการแก่สังคม การเรียนนอกหลักสูตร และการเรียนการสอนในรายวิชาการพัฒนานิสิต

ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงต้นของการบริหารของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย สมบัติโต (อธิการบดี) ซึ่งเริ่มวางระบบและกลไกการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนผ่านภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ เริ่มกำหนดทิศทางการบริการวิชาการแก่สังคมในชุมชนรอบมหาวิทยาลัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับอาจารย์ผู้สอนและชุมชนบนฐานคิด “เรียนรู้คู่บริการ” โดยใช้ “ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้”

แต่ก็ยังพบว่าช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มียุทธศาสตร์ที่มุ่งให้บูรณาการงานบริการวิชาการเข้าสู่การเรียนการสอนอย่างแท้จริง หากแต่มีนโยบายบ่งชี้ชัดเจนว่า “เป็นโครงการ/กิจกรรมที่ส่งเสริมและ

สนับสนุนการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน การบริการสาธารณะและการส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างความร่วมมือกับชุมชน”

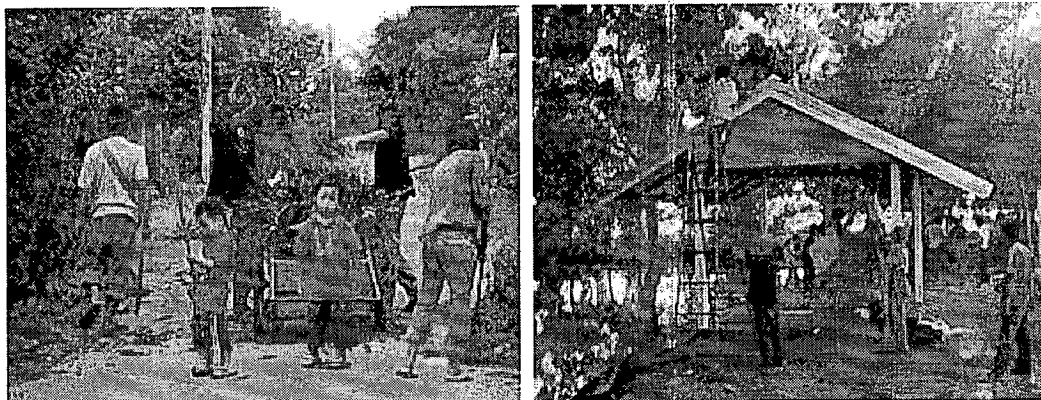
เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ช่วงเวลาดังกล่าวนิสิตเริ่มจะมีบทบาทและสถานะเป็นกลไกหนึ่งในการบริการสังคมร่วมกับอาจารย์บ้างแล้ว แต่โครงการ/กิจกรรมในหลายๆ กิจกรรมก็ยังไม่ได้มุ่งเน้นการให้บริการต่อชุมชนชาวมะเขือเรียงโดยตรง เพราะส่วนใหญ่ขับเคลื่อนนอกพื้นที่ชุมชนมะเขือเรียง หรือกระทั่งชุมชนท่าขอนยางแทบทั้งสิ้น ส่วนกรณีที่มีการขับเคลื่อนในชุมชนชาวมะเขือเรียงอย่างโดดเด่นและปรากฏเด่นชัดพร้อมทั้งสามารถตอบโจทย์ระบบอันเป็นนโยบายการถ่ายทอดองค์ความรู้และการสร้างความร่วมมือกับชุมชนมากที่สุดก็คือ “โครงการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” (โครงการมะกอกศึกษา) ณ ชุมชนบ้านมะกอก ซึ่งดำเนินการโดยคณะสาธารณสุขศาสตร์เมื่อปี พ.ศ.2552-2553

ขณะที่ปี พ.ศ.2553 ถือเป็นปีแรกที่กองกิจการนิสิต ร่วมกับฝ่ายพัฒนานิสิตทุกคณะที่ประกาศกลยุทธ์ว่าด้วยการพัฒนานิสิตปี 2553-2556 เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการโดยใช้ชุมชนรอบมหาวิทยาลัยเป็นฐานการเรียนรู้ ดังว่า ...

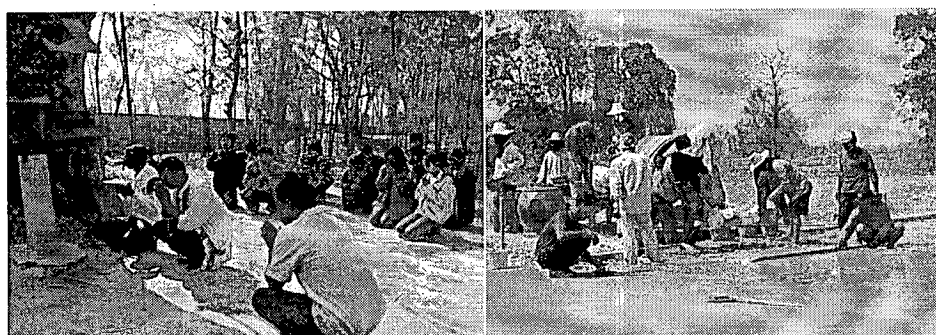
● “มุ่งเป็นปีแห่งการยกระดับกิจกรรมสู่มิติการให้บริการสังคม โดยมีชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่เป้าหมายของการให้บริการ มุ่งสร้างความร่วมมือด้วยการสร้างสรรค์ชุมชนเป็นห้องเรียนชีวิตสำหรับนิสิต ผ่านกระบวนการของการจัดกิจกรรมให้บริการแก่สังคมในมิติต่างๆ ไปพร้อมๆ กับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน ภายใต้อำนาจคิดโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน หรือ 1 คณะ 1 หมู่บ้าน”

การประกาศกลยุทธ์ในปี พ.ศ.2553 นับเป็นนโยบายอันเป็นรูปธรรมครั้งแรกในระบบของการพัฒนานิสิตผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตรที่ว่าด้วยการจัดการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนรอบมหาวิทยาลัย เสมอเหมือนการยกระดับกิจกรรมนิสิต (กิจกรรมนอกหลักสูตร) สู่กิจกรรมการบริการสังคมอย่างเป็นทางการ ภายใต้อำนาจคิด “เรียนรู้คู่บริการ” (Service Learning) ซึ่งจะเห็นได้ว่ากลยุทธ์และยุทธศาสตร์ดังกล่าวเป็นการนำเอาโครงการ “มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน” กลับมาใช้เป็นแผนพัฒนาเชิงรุกอีกครั้ง หลังจากเคยดำเนินการครั้งแรกด้วยการสร้างลานกีฬาอเนกประสงค์ขึ้นที่บ้านหนองแซ่ เมื่อปี พ.ศ.2545 และปี พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นค่ายอาสาพัฒนาที่กองกิจการนิสิต เป็นผู้รับผิดชอบหลัก โดยมีองค์กรนิสิต (ชมรมอาสาพัฒนา กลุ่มนิสิตชาวดินและชมรมส่งเสริมสุขภาพ) เป็นผู้ร่วมรับผิดชอบ ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ได้แก่

- กิจกรรมสร้างลานกีฬาอเนกประสงค์
- กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีและนาฏศิลป์พื้นบ้าน
- กิจกรรมการให้บริการตรวจสุขภาพเบื้องต้น
- กิจกรรมการรณรงค์เรื่องยาเสพติดและโรคเอดส์
- กิจกรรมการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตกับชุมชน/มหาวิทยาลัยกับชุมชน

ภาพ 4.25 : เรียนรู้คู่มือบริการ (มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน ครั้งที่ 4) ปี พ.ศ.2550 ณ บ้านดอนนา

ภาพ 4.26 : แสดงการสร้างลานกีฬาอเนกประสงค์ ปี พ.ศ.2547 (มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน)
ณ บ้านหนองแข้

ภาพ 4.27 : แสดงกิจกรรม (มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน) ปี พ.ศ.2547 ณ บ้านหนองแซ่

ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า การประกาศกลยุทธ์และยุทธศาสตร์การพัฒนานิสิตเมื่อปี พ.ศ.2553 จะมีนัยสำคัญหลายประการ เป็นต้นว่า มุ่งยกระดับกิจกรรมนิสิตนอกหลักสูตร (extra curriculum) สู่การเป็น “งานบริการสังคม” ที่มีกลิ่นอายของการ “เรียนรู้คู่บริการ” (Service Learning) อย่างค่อยเป็นค่อยไป และที่สำคัญคือการแฝงแนวคิดที่ว่าด้วยการใช้กิจกรรมนิสิตเป็น “สะพานใจ” เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน เพื่อเยียวยาประเด็นข้อขัดแย้งของมหาวิทยาลัยกับชุมชนในเรื่องพื้นที่ป่าสาธารณะและถนนหน้ามหาวิทยาลัยไปในตัว

เหนือสิ่งอื่นใด การประกาศกลยุทธ์และแผนยุทธศาสตร์เช่นนั้น กลายเป็นปรากฏการณ์แรกเริ่มด้านกิจกรรมนอกหลักสูตรที่มุ่งให้นิสิตได้ตื่นตัวที่จะจัดกิจกรรมเรียนรู้ในชุมชนตามเรียง กระตุ้นให้ชุมชนตามเรียงได้ทบทวน “ต้นทุนทางสังคม” ของชุมชนไปในตัวด้วยเช่นกัน เพราะโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นบนโจทย์ที่เป็นความต้องการของชุมชนเป็นหัวใจหลัก รวมถึงการตกผลึกทางความคิดด้วยการยกระดับกิจกรรมนอกหลักสูตรเข้าสู่กิจกรรมในหลักสูตรของหมวดศึกษาทั่วไปในชื่อรายวิชา “การพัฒนานิสิต” เมื่อปี พ.ศ.2554

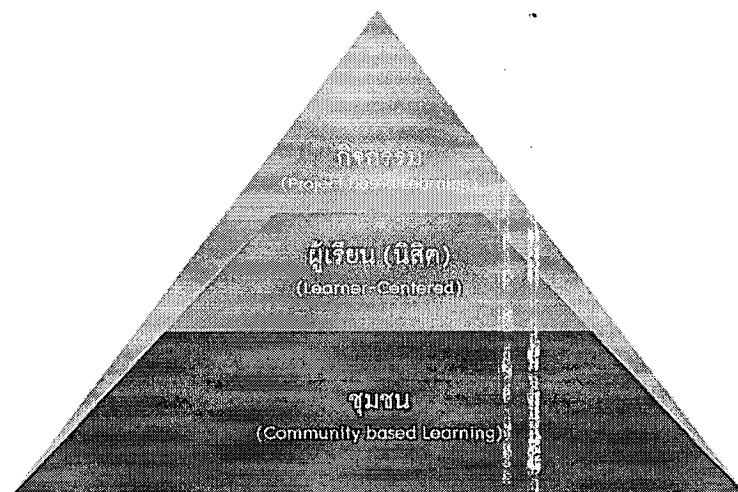
ต่อเมื่อ ปี พ.ศ.2550 กองกิจการนิสิต ร่วมกับชมรมรัฐศาสตร์สัมพันธ์ ที่มีแกนนำหลักๆ มาจากนิสิตสังกัดวิทยาลัยการเมืองการปกครอง ได้ดำเนินการโครงการ “มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน ครั้งที่ 4” ขึ้น ณ บ้านดอนนา ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญๆ คือ สร้างศาลาริมน้ำเพื่อเป็นสำนักงานกองทุนปลาของกลุ่มเยาวชนบ้านดอนนา กิจกรรมปล่อยพันธุ์ปลา กิจกรรมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชุมชนระหว่างนิสิตกับชาวบ้าน เพียงแค่ว่าขณะนั้นโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน ยังไม่ได้ถูกเรียกเป็นวาทกรรมว่า “หนึ่งคณะ หนึ่งหมู่บ้าน” เท่านั้นเอง เพราะชื่อหรือวาทกรรมดังกล่าวถูกเรียกอย่างเป็นทางการในวิถีกิจกรรมนอกหลักสูตรเมื่อปี พ.ศ.2553

จากนั้นในปี พ.ศ.2554 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ประกาศนโยบายการบริการวิชาการ แก่สังคมให้สอดคล้องกับนโยบายระดับชาติที่ว่าด้วย “1 มหาวิทยาลัย 1 จังหวัด” ในชื่อโครงการ “หนึ่งคณะ

หนึ่งชุมชน” (1 คณะ 1 ชุมชน) จำนวน 34 โครงการ ครอบคลุม 7 อำเภอในจังหวัดมหาสารคาม โดย
อำเภอกันทรวิชัยเป็นอำเภอที่มีจำนวนโครงการขับเคลื่อนมากที่สุดถึง 18 โครงการ

ในทำนองเดียวกันนี้ ปี พ.ศ.2554 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยสำนักศึกษาทั่วไปทำการ
เปิดการเรียนการสอนในรายวิชา “การพัฒนานิสิต” ขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งมีอาจารย์และเจ้าหน้าที่ในสังกัดกอง
กิจการนิสิตและจากคณะต่างๆ มาทำหน้าที่เป็น “ผู้สอน” และ “ผู้ช่วยสอน” เพื่อสร้างการเรียนรู้แก่นิสิต
โดยมีเป้าประสงค์หลักคือการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการและเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม หรือใช้ชุมชนรอบ
มหาวิทยาลัยเป็นฐานการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาการพัฒนานิสิต ใช้แนวคิดกระบวนการการเรียนรู้ 3
มิติ ประกอบด้วย ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered) เรียนรู้ผ่านโครงการ/กิจกรรม (Project base
learning & Activity Based Learning) และใช้ชุมชนเป็นห้องเรียน (Community-based learning) โดย
ก่อนออกปฏิบัติการกิจกรรมบริการสังคม จะมีกระบวนการบรรยายภาคทฤษฎีคู่กับกระบวนการเชิงปฏิบัติการ
ในชั้นเรียนเพื่อเตรียมความพร้อม หรือเสริมสร้างทัศนคติและทักษะการเรียนรู้ชุมชนบนหลัก “ความเป็นทีม”
และหลัก “การมีส่วนร่วม” ก่อนเสมอ โดยมีประเด็นการจัดการเรียนการสอนสำคัญๆ เช่น หลักคิดในการ
พัฒนาบัณฑิตไทย หลักคิดในการพัฒนานิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จิตสาธารณะ หลักการเขียน
โครงการและประเมินผลโครงการ หลักคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเรียนรู้ชุมชน (เรียนรู้คู่บริการ) การจัดการ
ความรู้ผ่านภาพถ่ายและเรื่องเล่าเร้าพลัง

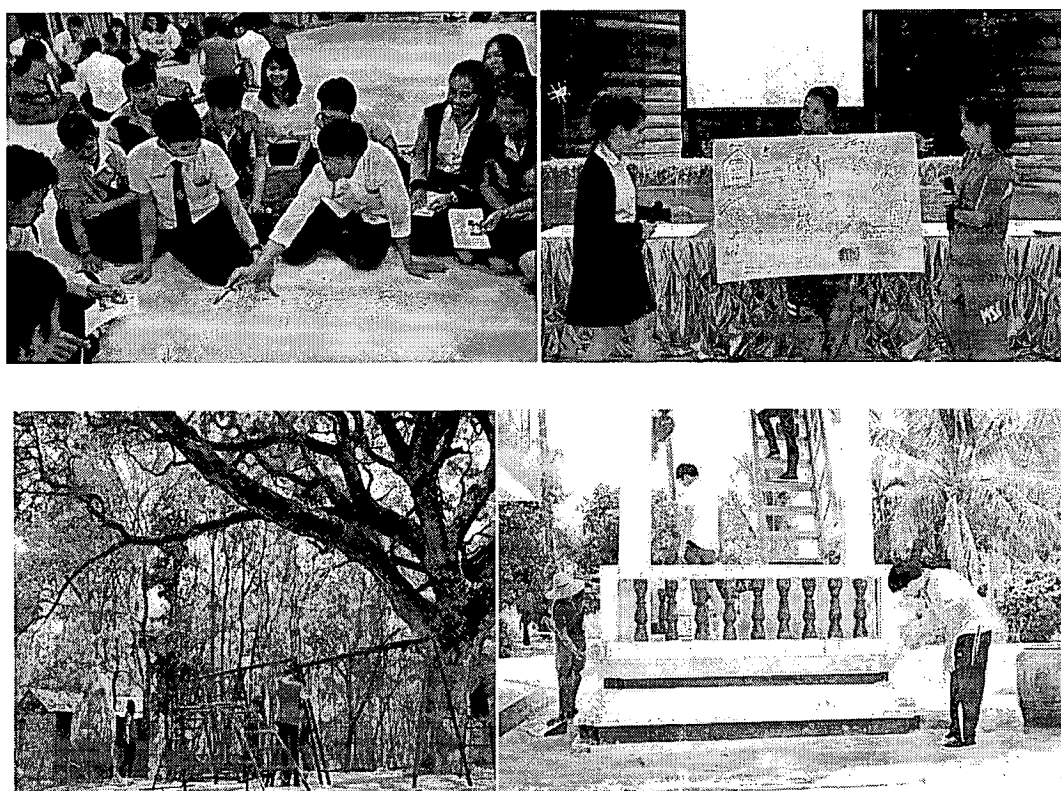

กระบวนการเรียนรู้ 3 มิติ

ดังนั้นการเรียนรู้ในรายการวิชาพัฒนานิสิต จึงเปรียบได้กับการฝึกการเรียนรู้ในหลักสูตรและ
การเรียนรู้นอกหลักสูตรเข้าด้วยกันอย่างหนึ่งเดียว เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้อย่างเป็นทีมและเรียนรู้
ผ่านการลงมือทำจริงเพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ตรงและปัญญา (ปัญญาปฏิบัติ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ
ส่งเสริมและสนับสนุน “ให้นิสิตได้เรียนรู้ผ่านชุมชน” ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งของการบ่มเพาะจิตอาสา/จิต
สาธารณะสู่การเป็น “พลเมือง” ของสังคมที่สอดคล้องกับปรัชญา (ผู้มีปัญญาพึงเป็นอยู่เพื่อมหาชน) เอกลักษณ์

มหาวิทยาลัย (เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน) และอัตลักษณ์ความเป็นนิสิต (เป็นผู้ช่วยเหลือสังคมและชุมชน) ทีมมหาวิทยาลัยหาสารคามได้กำหนดไว้

ในการทำงานเดียวกันนี้ การเรียนรู้ว่าด้วยแนวคิดการจัดกิจกรรมเรียนรู้ชุมชนในรายวิชาการพัฒนานิสิต จะมุ่งเน้นกรอบแนวคิด 9 ประการ เพื่อให้ นิสิตได้พึ่งตระหนักต่อการเรียนรู้คู่บริการสังคมควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเอง เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งล้วนเป็นหลักคิดที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน และเป็นหลักคิดที่เชื่อว่า “ชุมชนคือคลังความรู้” ที่ควรค่าต่อการเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง ได้แก่ (1) รู้ตัวตนโครงการ (2) ทุกถิ่นฐานมีเรื่องเล่า (3) เราไม่ใช่นักเสกสร้าง (4) ทุกเส้นทางมีปัญหา (5) คลังปัญญาชุมชน (6) เราคือคนต้นแบบ (7) อย่าแยกส่วนการเรียนรู้ (8) หันกลับไปดูบ้านเกิด (9) ก่อเกิดความรู้ใหม่

ภาพ 4.28 : การเรียนรู้ในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน (วิชาการพัฒนานิสิต)

กรณีการเรียนรู้คู่บริการในรายวิชาการพัฒนานิสิต จะฝึกให้นิสิตได้เรียนรู้กระบวนการบริการสังคมบนฐานความต้องการของชุมชน โดยใช้ชุมชนขามเรียงและชุมชนในละแวกมหาวิทยาลัยเป็นกรณีศึกษาเพื่อบ่มเพาะแนวคิดจิตอาสา (volunteer) และทักษะต่างๆ แก่นิสิต เช่น การทำงานอย่างเป็นทีม การบริหารโครงการ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การทำงานร่วมกับชุมชน และเนื่องจากผู้เรียนโดยส่วนใหญ่จะเป็นนิสิตชั้นปีที่ 1 หรือไม่ก็เป็นกลุ่มผู้นำนิสิต หรือกลุ่มที่สนใจเรื่องการจัดกิจกรรมกับชุมชน จึงมุ่งเน้นกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อนและให้สอดคล้องกับห้วงเวลาของการเรียนรู้ในหนึ่งภาคเรียน กิจกรรมที่จัดขึ้น

จึงเรียกโดยรวมว่า “ง่ายงามบนความต้องการของชุมชน” กล่าวคือ เป็นการจัดกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อนใหญ่โต และไม่ใช้งบประมาณจำนวนมาก แต่ต้องเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ซึ่งนิสิตจะทำการวิเคราะห์ปัญหาที่ไม่ซับซ้อนแล้วนำมาออกแบบเป็นกิจกรรม/โครงการเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา ร่วมกับชุมชน โดยส่วนใหญ่ นิสิตแต่ละกลุ่มจะเลือกขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนขามเรียง หรือชุมชนอื่นๆ ที่อยู่รายรอบมหาวิทยาลัย เช่น ชุมชนเทศบาลท่าขอนยาง ชุมชนตำบลเขาใหญ่ ดังตัวอย่างภาพรวมโดยสังเขป ดังนี้

ตาราง 4.9 : การจัดกิจกรรมเรียนรู้ยุคการประกาศใช้แผนพัฒนานิสิตกับยุทธศาสตร์ 1 มหาวิทยาลัย 1 จังหวัด และการจัดการเรียนรู้วิชาการพัฒนานิสิต (พ.ศ.2552-2554)

ช่วงเวลา (ปี พ.ศ.)	ระบบ นโยบาย/กลไก	ประเด็นการขับเคลื่อน
2552	ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนผ่านศูนย์บริการให้คำปรึกษาเทคโนโลยีสู่ชุมชน และโครงการคลินิกเทคโนโลยี	เครือข่ายการเลี้ยงไหม/ผลิตภัณฑ์เซรามิกจากหอยเชอรี่
2552-2553	ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนผ่านศูนย์บริการให้คำปรึกษาเทคโนโลยีสู่ชุมชน และโครงการคลินิกเทคโนโลยี	ผลิตสีผงจากธรรมชาติ/ก๊าซชีวภาพจากขยะอินทรีย์
	โครงการมะกอกศึกษา : มะกอกโมเดล (โครงการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข)	หมู่บ้านต้นแบบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
	น้องใหม่ใส่ใจชุมชน	เรียนรู้คู่บริการ (กิจกรรมนอกหลักสูตร)
	โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (หนึ่งคณะ หนึ่งหมู่บ้าน)	
2554	หนึ่งมหาวิทยาลัย หนึ่งจังหวัด (หนึ่งคณะ หนึ่งชุมชน)	เรียนรู้คู่บริการ (บริการวิชาการแก่สังคม)
	เปิดสอนวิชาการพัฒนานิสิต	เรียนรู้คู่บริการ (บูรณาการเรียนรู้ในหลักสูตรสู่ นอกหลักสูตร)

2.1.3 ยุคการประกาศวิสัยทัศน์มหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน (พ.ศ.2555-ปัจจุบัน)

ช่วงปี พ.ศ.2555-ปัจจุบัน คือห้วงระยะเวลาที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามมีระบบและกลไกที่เป็นรูปธรรมมากที่สุดเมื่อเทียบกับ 2 ยุคที่ผ่านมา เพราะเป็นวาระที่มหาวิทยาลัยได้ประกาศจุดยืนสู่การเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน หรือสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสังคม (Engaged Higher Education) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.3.1 วิสัยทัศน์การเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน

1) สภาพปัญหา

ก่อนปี พ.ศ.2555 ภายใต้ภารกิจหลัก 4 ด้านที่ประกอบด้วยการเรียน การสอน (ผลิตบัณฑิต) การบริการวิชาการแก่สังคม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการวิจัย เป็น กระบวนการจัดการเรียนรู้ในแบบแยกส่วน กล่าวคือ ไม่มีการบูรณาการภารกิจทั้ง 4 ด้านเข้าด้วยกัน รวมถึง สภาพปัญหาอื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น

(1) ระดับมหาวิทยาลัย

- ไม่มีนโยบายมุ่งเป้าการจัดการเรียนรู้คู่บริการที่เน้น “ชุมชนขาม เรียง” เป็นหัวใจหลัก
- กิจกรรม/โครงการว่าด้วยภารกิจหลัก ไม่ตอบสนอง “ความต้องการ” ของชุมชน เพราะยังไม่มี “พัฒนาโจทย์” ร่วมกับ ชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะงานบริการวิชาการแก่สังคม
- กระบวนการและรูปแบบการเรียนรู้คู่บริการเน้นการถ่ายทอด ความรู้ (Transmit) มากกว่าการติดตั้ง (Install) กล่าวคือเน้น การถ่ายทอดองค์ความรู้ในแบบอบรมและอบรมเชิงปฏิบัติการจาก มหาวิทยาลัยสู่ชุมชน แต่ไม่เน้นการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ไม่มีการบูรณาการร่วมกันระหว่าง “ภูมิปัญญา” ในท้องถิ่นกับ เทคโนโลยีทันสมัย” จากมหาวิทยาลัย
- การเรียนรู้คู่บริการในภารกิจไม่มีการเชื่อมโยงกับรายวิชาใดวิชา หนึ่งอย่างชัดเจน
- นิสิตไม่ค่อยได้มีบทบาทและสถานะที่เด่นชัดในเวทีการเรียนรู้ คู่บริการร่วมกับอาจารย์ผู้สอนและชุมชน

(2) ระดับชุมชน

- ไม่มีนโยบาย แผนพัฒนาประจำปีที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม เรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนที่เป็นรูปธรรม
- ไม่มีฐานข้อมูล หรือวัตถุดิบที่จะกำหนดพื้นที่เป้าหมายรองรับ กิจกรรมเรียนรู้คู่บริการ หรือการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ระหว่างนิสิตกับชุมชน และระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัย

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าในระดับนโยบายยังไม่มีการพัฒนาแผน หรือกลยุทธ์ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมที่ว่า ด้วยการจัดกิจกรรม/โครงการในมิติการเรียนรู้ของนิสิตกับชุมชน ยังผลให้กิจกรรมหรือโครงการจาก มหาวิทยาลัยกระจายไปสู่ชุมชนอื่นๆ และจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะเดียวกันเมื่อ ภารกิจการเรียนรู้คู่บริการไม่ได้ยึดแนวคิดการบูรณาการภารกิจทั้ง 4 ด้านเข้าด้วยกัน จึงส่งผลกระทบต่อ นิสิต (ผู้เรียน) ไม่มีส่วนร่วมกับกระบวนการเหล่านั้น กลายเป็นการจัดการเรียนการสอนที่สวนทางกับหลักคิดการ จัดการเรียนรู้โดย “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” (Learner-centered) และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมนอกชั้นเรียน อันมี “ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้” (Community-based learning)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะกรณีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จะเห็นได้ชัดว่ากระบวนการขับเคลื่อนภารกิจทั้ง 4 ด้านนั้นไม่ได้ดำเนินการในแบบบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการจัดการเรียนรู้ในแบบแยกส่วน เป็นการเรียนรู้ที่ลดทอนการมีส่วนร่วมของนิสิต (ผู้เรียน) กับชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่สอดคล้องหลักการของการจัดการศึกษาเพื่อรับใช้สังคมและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และที่สำคัญคือไม่มีความเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนในการบูรณาการแผนพัฒนา หรือแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

2.1.3.2 บูรณาการภารกิจการเรียนรู้คู่บริการโดยให้นิสิตและชุมชนเป็นศูนย์กลาง

ปีพ.ศ. 2555 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ประกาศแผนกลยุทธ์ (2555-2559) ว่าด้วยวิสัยทัศน์การเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน คือ “เป็นมหาวิทยาลัยที่ได้รับการจัดอันดับ 1 ใน 10 ของประเทศ และได้รับการยอมรับ เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อชุมชนอันดับ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”

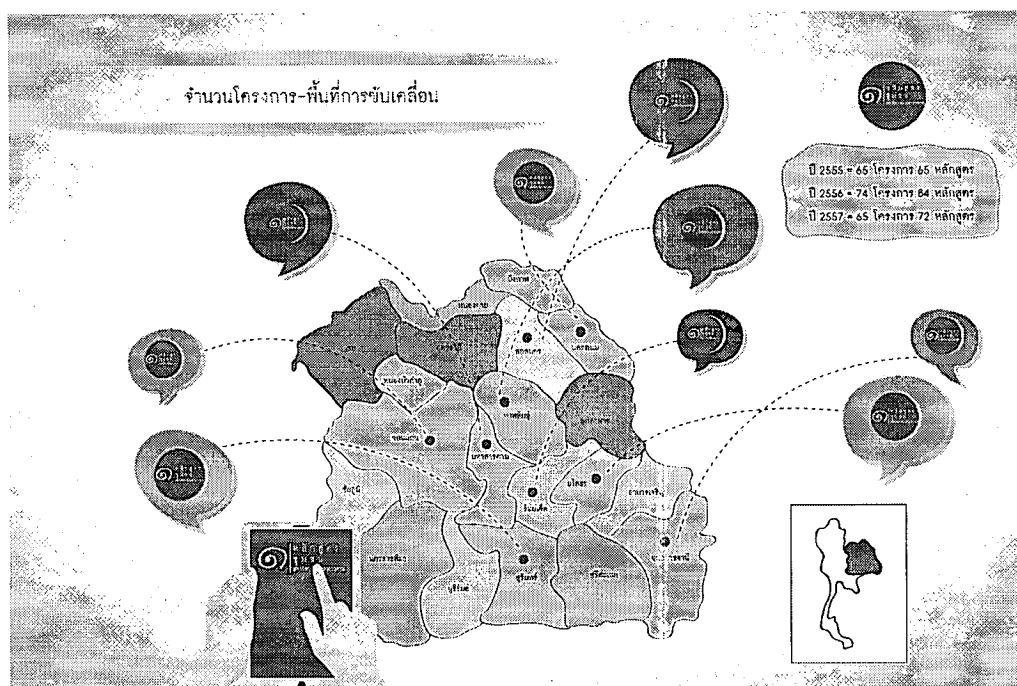
วิสัยทัศน์ดังกล่าวสะท้อนหมุดหมายการ “จัดการศึกษาเพื่อการรับใช้สังคม” ไปในตัวอย่างเสร็จสรรพ เพราะมุ่งนำองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาชุมชนบนฐานคิดการบริการวิชาการในแบบ “เรียนรู้คู่บริการ” ที่หมายถึงการนำองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัยไปสู่การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยบูรณาการเทคโนโลยีจากมหาวิทยาลัยเข้ากับองค์ความรู้อันเป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน โดยใช้หลักคิดของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่าง “นิสิตกับชุมชน”

ด้วยวิสัยทัศน์ดังกล่าวมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จึงปฏิรูปความเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อชุมชนผ่าน “ภารกิจหลัก 4 ด้าน” โดยการผนึกเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน หรือที่เรียกว่า “4 In 1” (การเรียนการสอน การบริการวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การวิจัย) ซึ่งทั้งสี่ประเด็นมุ่งให้ “นิสิต” ได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้คู่บริการร่วมกับอาจารย์และชุมชนมากกว่าที่ผ่านมา โดยเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Project base learning & Activity Based Learning) ใช้ชุมชนเป็นห้องเรียน (Community-based learning) จนในที่สุดเมื่อปี พ.ศ.2555-2556 มหาวิทยาลัยมหาสารคามจึงประกาศนโยบายเชิงรุกเพื่อให้นิสิตและชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ผ่านโครงการและภารกิจสำคัญๆ ดังนี้

- ปี พ.ศ.2555 : ขับเคลื่อนโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน (บริการวิชาแก่สังคม) โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งศิลปวัฒนธรรม (ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม) โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (การวิจัยบนความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหาสารคาม กับ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น)
- ปี พ.ศ.2556 : ขับเคลื่อนโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน (บริการวิชาแก่สังคม) โครงการหนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรม (ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม) โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (การวิจัยบนความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหาสารคาม กับ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น) โครงการ “มมส วิจัยเพื่อชุมชน”

ทั้งปวงนั้น เห็นได้ชัดว่านโยบายดังกล่าวกลายเป็นปัจจัยหลักที่หนุนเสริมให้นิสิตได้มีส่วนร่วมกับการเรียนรู้ผ่านภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยที่เชื่อมโยงกับการรับใช้สังคมในแบบ “เรียนรู้คู่บริการ” ที่นิสิตมีส่วนร่วมด้วยการนำองค์ความรู้ไปบริการสังคม เสมือนนำ “ทฤษฎีสู่การปฏิบัติการ”

ร่วมกับอาจารย์และชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความแจ่มชัดและตลกในวิชาชีพ รวมถึงการบ่มเพาะจิตอาสา/จิตสาธารณะแก่นิสิตตามอัตลักษณ์ที่กล่าวไว้ว่า “เป็นผู้ช่วยเหลือสังคมและชุมชน” ส่วนอาจารย์ก็ได้ขับเคลื่อนภารกิจตอบโจทย์เอกลักษณ์มหาวิทยาลัยฯ (เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน) ด้วยเช่นกัน

ภาพ 4.29 : แสดงพื้นที่บริการวิชาการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน)

โดยสรุปแล้วการกำหนดวิสัยทัศน์ “มหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน” ตลอดจนการประกาศนโยบายเชิงรุกในแบบบูรณาการภารกิจ 4 In 1 รวมถึงการประกาศวาทกรรมอันเป็นหมุดหมายของการบ่มเพาะนิสิตให้เป็นไปตามครรลองแห่งปรัชญา (ผู้มีปัญญาพึงเป็นอยู่เพื่อมหาชน) เอกลักษณ์ (เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน) และอัตลักษณ์นิสิต (เป็นผู้ช่วยเหลือสังคมและชุมชน) ส่งผลให้นิสิตได้เกิดกระบวนการเรียนรู้คู่บริการต่อชุมชนผ่านวิชาชีพมากยิ่งขึ้น และถือเป็นกลยุทธ์อันสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้นิสิตเกิดความตระหนักและมีแรงบันดาลใจในการเป็นอาสาสมัคร หรือมีจิตสาธารณะ ทั้งนี้ทั้งนั้นยังรวมถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คู่บริการที่หยั่งยึบนโยบายอันเป็นความต้องการของชุมชนมากกว่าที่ผ่านมา เพราะในกระบวนการของโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนและโครงการหนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรม หรือกระทั่งโครงการวิจัยฯ ล้วนส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกหลักสูตร /ทุกคณะได้จัดเวทีการพัฒนาโจทย์ร่วมกับชุมชนอย่างจริงจัง

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและ

ชุมชน

การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน มุ่งศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุการก่อเกิดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน ซึ่งพบประเด็นที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 2 ประเด็นหลัก คือปัจจัยและเงื่อนไขภายในมหาวิทยาลัยและปัจจุบันเงื่อนไขภายนอกมหาวิทยาลัย ดังนี้

2.2.1 ปัจจัยและเงื่อนไขภายในมหาวิทยาลัย

ประกอบด้วย ปัจจัยและเงื่อนไขภายในที่หมายถึงระบบและกลไกการขับเคลื่อนของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 6 ประเด็น คือ ปัจจัยและเงื่อนไขจากนโยบายการบูรณาการภารกิจหลักสู่การรับใช้สังคม ปัจจัยและเงื่อนไขจากนโยบายการพัฒนา นิสิตผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตร ปัจจัยและเงื่อนไขจากกิจกรรมบนฐานประเพณีนิยมขององค์กรนิสิต ปัจจัยและเงื่อนไขจากโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) ปัจจัยและเงื่อนไขจากการเรียนรู้ในรายวิชาการพัฒนานิสิต ปัจจัยและเงื่อนไขจากโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ

2.2.1.1 ปัจจัยและเงื่อนไขจากนโยบายการบูรณาการภารกิจหลักสู่การรับใช้สังคม

จากการที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีปรัชญา (ผู้มีปัญญาพึงเป็นอยู่เพื่อมหาชน) และการประกาศเอกลักษณ์ (เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน) อัตลักษณ์นิสิต (เป็นผู้ช่วยเหลือสังคมและชุมชน) รวมถึงการประกาศจุดยืนอันเป็นวิสัยทัศน์ของการเป็น “มหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน” หรือการจัดการเรียนการสอนเพื่อการรับใช้สังคม (การศึกษาเพื่อรับใช้สังคม) ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการกระตุ้น หรือส่งเสริมและสนับสนุนให้ “นิสิต” (ผู้เรียน) ได้มีโอกาสร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้คู่บริการร่วมกับชุมชนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในฐานะผู้ดำเนินการเองโดยตรงและในฐานะของการเป็นผู้ช่วยอาจารย์ที่รับผิดชอบกิจกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการบูรณาการภารกิจหลัก 4 ด้านเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันในแบบ 4 In 1 (การเรียนรู้ การบริการ วิชาการแก่สังคม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การวิจัย) ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลขามเรียงที่สำคัญ ๆ โดยสังเขป ดังนี้

ตาราง 4.10 : กิจกรรมบูรณาการภารกิจหลักสู่การรับใช้สังคม

ปี พ.ศ.	โครงการ/กิจกรรม	หน่วยงาน/องค์กรผู้รับผิดชอบ
2551	โครงการกฐินสามัคคี (บ้านดอนหนอง)	งานกิจการพิเศษ
2552	โครงการกฐินสามัคคี (บ้านหนองแซ่)	งานกิจการพิเศษ
	โครงการสงกรานต์	สโมสรบุคลากร
2553	โครงการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข) หรือ “มะกอกศึกษา : มะกอกโมเดล)	กองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ /คณะสาธารณสุขศาสตร์
	โครงการกฐินสามัคคี (บ้านดอนนา)	งานกิจการพิเศษ
	โครงการเทศน์มหาชาติ	

ปี พ.ศ.	โครงการ/กิจกรรม	หน่วยงาน/องค์กรผู้รับผิดชอบ
2554	โครงการหนึ่งคณะหนึ่งชุมชน (หนึ่งมหาวิทยาลัย หนึ่งจังหวัด)	กองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ/คณะ
	โครงการกฐินสามัคคี (บ้านโนนแสง)	งานกิจการพิเศษ
2555	โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน	กองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ
	โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งศิลปวัฒนธรรม	หลักสูตร/คณะ
	โครงการหนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน	กองกิจการนิสิต/องค์กรนิสิต (ชมรม)
2556	โครงการกฐินสามัคคี (วัดป่าแก้ว : บ้านดอนหนอง)	งานกิจการพิเศษ
	โครงการเทศน์มหาชาติ	
	โครงการศิลปวัฒนธรรมอุดมศึกษา	กองกิจการนิสิต
2557	โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน	กองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ
	โครงการหนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรม	หลักสูตร/คณะ
	โครงการเทศน์มหาชาติ	งานกิจการพิเศษ

โดยสรุปแล้ว กิจกรรม/โครงการที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามจัดขึ้นบนฐานคิดการบูรณาการภารกิจหลักทั้ง 4 ด้านเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน (4 In 1) ถือเป็น “นวัตกรรม” อันสำคัญของการจัดการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน (มหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน) เพราะเป็นการจัดการเรียนรู้คู่บริการที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน (อาจารย์-นิสิต-ชุมชน) เน้นกระบวนการพัฒนาใจทย์-ลงมือทำ-ประเมินผลความสำเร็จและความล้มเหลวร่วมกัน โดยเฉพาะภารกิจที่ว่าด้วยการบริการวิชาการแก่สังคมในชื่อ “โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน” (1 หลักสูตร 1 ชุมชน) ถือว่าเด่นชัดและเป็นรูปธรรมมากที่สุดกึ่งว่าได้

ส่วนกิจกรรม/โครงการอื่นๆ กลับยังไม่เห็นภาพการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน หรือระหว่างนิสิตกับชุมชนเท่าที่ควร ดังนี้

- **กิจกรรมวันสงกรานต์ :** นิสิตกับชุมชนจะพบปะกันในเวทีกลางที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้นโดยมิได้นัดหมาย เหมือนการไม่มีส่วนร่วมกับการจัดการความรู้และไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัย – นิสิต – ชุมชน
- **เทศน์มหาชาติ :** เป็นกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้นในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา นิสิตและชุมชนจะเข้ามาร่วมในฐานะการถูกรับเชิญและนำปัจจัยมาถวายตามกัณฑ์เทศน์ที่จับฉลากได้ ซึ่งก็เป็นอีกกิจกรรมที่นิสิตและชุมชนไม่มีโอกาสได้ร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงานโดยการเริ่มต้นจากการได้ร่วมคิด ร่วมออกแบบกิจกรรมและร่วมลงมือทำภายใต้กรอบหน้าที่ที่มาตั้งแต่ระยะต้นน้ำ
 - **กฐินสามัคคี กฐินพระราชทาน :** ส่วนใหญ่ชุมชนจะมีสถานะเป็น “ผู้เข้าร่วม” หรือไม่ก็เป็น “เจ้าภาพ” ในด้านสถานที่และ

รับผิดชอบการทำงานที่ต้อนรับและอำนวยความสะดวกการจัดกิจกรรมตามกำหนดการที่มหาวิทยาลัยได้กำหนดขึ้น รวมถึงในบางหมู่บ้านก็มีส่วนตั้งแต่เริ่มต้น (ต้นน้ำ) ที่หมายถึงชุมชนร้องขอให้มหาวิทยาลัยฯ เป็นเจ้าภาพทอดกฐิน นั่นเอง

2.2.1.2 ปัจจัยและเงื่อนไขจากนโยบายการพัฒนาหลักสูตรผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตร

ในหลักการของการพัฒนานิสิตของฝ่ายพัฒนาผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตร (extra curriculum) จะประกอบด้วยการเรียนรู้กิจกรรมจาก 2 ประเภท ดังนี้

1) กิจกรรมโดยมหาวิทยาลัยเพื่อนิสิต หมายถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย เช่น กองกิจการนิสิต ฝ่ายพัฒนานิสิตในระดับคณะ งานกิจการพิเศษ สโมสรบุคลากร

2) กิจกรรมโดยนิสิตเพื่อนิสิต หมายถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยองค์กรนิสิต ได้แก่ สภานิสิต องค์กรนิสิต ชมรม กลุ่มนิสิต สโมสรนิสิต

ทั้งนี้การจัดกิจกรรมทั้งสองประเภทจะดำเนินการบนฐานคิดอันเป็นระบบและกลไกหลัก 4 ด้าน คือ ด้านบำเพ็ญประโยชน์ ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านนิสิตสัมพันธ์และวิชาการ ด้านกีฬา ซึ่งระบบและกลไกทั้ง 4 ด้านนี้จะคล้ายคลึงกับการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเฉพาะประเด็นที่เป็นปัจจัยและเงื่อนไขการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน โดยพิจารณาผ่านระบบและกลไกที่ขับเคลื่อนโดยกิจกรรมที่ว่าด้วย “มหาวิทยาลัยเพื่อนิสิต” จะมีโครงการ/กิจกรรมสำคัญที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่าง “นิสิตกับชุมชนสามเรียง” ดังนี้

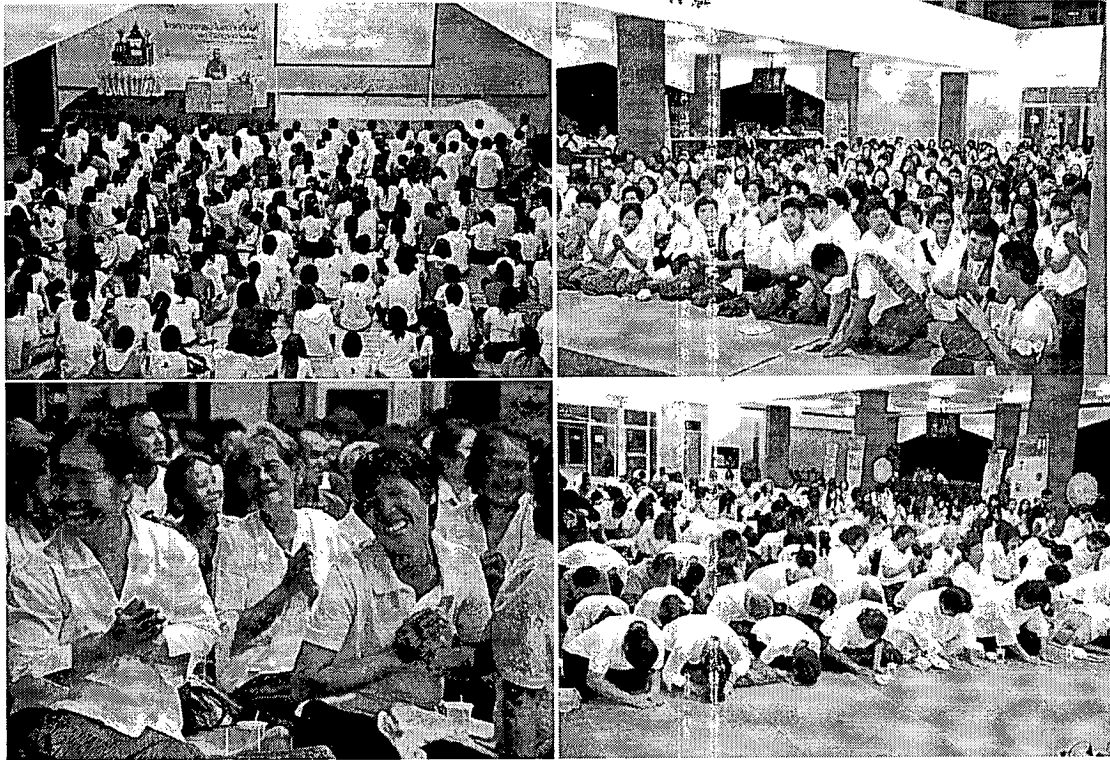
ตาราง 4.11 : กิจกรรมนอกหลักสูตรโดยมหาวิทยาลัยเพื่อนิสิต

ปี พ.ศ.	โครงการ/กิจกรรม	หน่วยงาน/องค์กรผู้รับผิดชอบ
2545	โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน -สร้างลานกีฬาอเนกประสงค์	กองกิจการนิสิต/ชมรมอาสาพัฒนา
2547	โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน -สร้างลานกีฬาอเนกประสงค์	กองกิจการนิสิต/กลุ่มนิสิตชาวดิน/ นิสิตคณะพยาบาลศาสตร์
2550	โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน	กองกิจการนิสิต
2552	โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน -ซ่อมแซมภูมิทัศน์ -เทพื้นถนนคอนกรีตรอบอุโบสถ -บริการตรวจสุขภาพ -ทอดผ้าป่า -แลกเปลี่ยนดนตรี การขับร้องและนาฏศิลป์	กองกิจการนิสิต ชมรมนาฏศิลป์และดนตรีพื้นเมือง สโมสรนิสิตคณะแพทยศาสตร์ สโมสรนิสิตคณะพยาบาลศาสตร์
	ทอดเทียนพรรษามหากุศล เนื่องในวันแม่แห่งชาติ	กองกิจการนิสิต/องค์กรนิสิต
2553	ทอดเทียนพรรษามหากุศล	งานหอพักนิสิต
	ปลูกป่าโนนรัง (บ้านหัวหนอง)	งานหอพัก
2554	โครงการธรรมะในสถานศึกษา	กองกิจการนิสิต/องค์กรนิสิต
	โครงการทอดเทียนเฉลิมพระเกียรติ	

ปี พ.ศ.	โครงการ/กิจกรรม	หน่วยงาน/องค์กรผู้รับผิดชอบ
2555	ธรรมะในสถานศึกษา	กองกิจการนิสิต/องค์กรนิสิต/ทีมวิจัยฯ
	โครงการ 1 ชมรม 1 ชุมชน	กองกิจการนิสิต องค์กรนิสิต
2556	โครงการศิลปวัฒนธรรมอีสาน -ออกร้านแสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน -แสดงดนตรี ขับร้องและนาฏศิลป์อีสาน -ขับร้องสรภัญญะ -เสวนากิจกรรม (แนวทางการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน)	กองกิจการนิสิต/องค์กรนิสิต ทีมวิจัยฯ

ภาพ 4.30 : โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน ณ วัดศรีสุข บ้านดอนหนอง (2552)

ภาพ 4.31 : โครงการธรรมะในสถานศึกษา ณ อาคารพัฒนานิสิต (2552)

ภาพ 4.32 : โครงการทอเทียนพรหมหากุล ณ วัดชัยมงคล (งานหอพักนิสิต : 2553)

2.2.1.3 ปัจจัยและเงื่อนไขจากกิจกรรมบนฐานประเพณีนิยมองค์กรนิสิต

ปัจจัยและเงื่อนไขจากกิจกรรมบนฐานประเพณีนิยมองค์กรนิสิต หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมบนฐาน “ฮิต 12 คอง 14” อันเป็นประเพณีที่ชุมชนชาวมะริดได้ถือปฏิบัติ สืบทอดกันมายาวนานเหมือนชุมชนอีสานทั่วไป ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ระหว่างนิสิตกับชุมชนอย่างดียิ่ง ดังเช่น

(1) ประเพณีบุญเดือนห้า (สงกรานต์)

กิจกรรมวันสงกรานต์ที่จัดขึ้นในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ (1) จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัย มีสโมสรบุคลากรและงานกิจการพิเศษเป็นผู้รับผิดชอบหลัก (2) จัดโดยองค์กรนิสิต มีองค์การนิสิตเป็นผู้รับผิดชอบหลัก

กิจกรรมวันสงกรานต์ในระดับมหาวิทยาลัยฯ ปรากฏเด่นชัด 2 ครั้งที่นิสิตได้เข้าไปมีส่วนต่อการเรียนรู้ร่วมกับ “มหาวิทยาลัยและชุมชน” ประกอบด้วยกิจกรรมหลักคือการรดน้ำดำหัว ขอพรจากผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัย การให้บริการตรวจสุขภาพแก่ชาวบ้าน การแสดงมหรสพสมโภช เช่น วงโปงลาง ลูกทุ่งหมอลำ เป็นต้น

ขณะที่การจัดกิจกรรมวันสงกรานต์ในความรับผิดชอบของ “องค์กรนิสิต” จะประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลายกว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัย เช่น กิจกรรมขบวนแห่พระพุทธรูปประจำมหาวิทยาลัย และพระพุทธรูปประจำคณะ การก่อเจดีย์ทราย การประกวดเทพีนางนพมาศ ประกวดเทพีสูงอายุ การขับร้องสรภัญญะ ขบวนแห่ดอกไม้และการเผยแพร่เรื่องราวประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน และการมอบเกียรติบัตรเชิดชูปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องการก่อเจดีย์ทราย การทำขนมพื้นบ้าน

ภาพ 4.33 : กิจกรรมวันสงกรานต์ที่จัดโดยมหาวิทยาลัยและองค์กรนิสิต

ภาพ 4.34 : กิจกรรมวันสงกรานต์ที่จัดโดยองค์การนิสิต

ทั้งนี้ทั้งนั้นการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนในประเพณีบุญสงกรานต์ (ฮีต 5 : บุญเดือนห้า) พบว่ากระบวนการจัดกิจกรรมขององค์การนิสิตจะเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมร่วมกับกิจกรรมค่อนข้างเด่นชัดกว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัยฯ โดยในบางปีองค์การนิสิตประสานงานและหารือร่วมกับเทศบาลตำบลขามเรียงเรื่องเรื่องกรอบแนวคิดการจัดกิจกรรม การคัดเลือกผู้สูงอายุมาร่วมเป็นเกียรติเพื่อให้นิสิตได้รดน้ำดำหัว การเชิดชูปราชญ์ชาวบ้านในวาระที่เกี่ยวข้อง ขณะที่บางปีองค์การนิสิต จะประสานโดยตรงผ่านฝ่ายปกครองท้องถิ่นที่หมายถึง “กำนันและผู้ใหญ่บ้าน” แต่ไม่ว่ากรณีใดก็จะมีกองกิจการนิสิต ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก หรือการเป็น “พี่เลี้ยง” ให้คำปรึกษาแก่องค์การนิสิตอย่างใกล้ชิด

แต่ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัย หรือที่จัดขึ้นโดยองค์การนิสิต เกี่ยวกับสวัสดิการต่างๆ มหาวิทยาลัยจะเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด ยกเว้นปี พ.ศ. 2552 เท่านั้นที่มีกระบวนการในลักษณะของการ “สมทบทุน” (ลงขัน) ร่วมกันระหว่างองค์การนิสิตกับเทศบาลตำบลขามเรียง และในปีเดียวกันก็มีระบบการแบ่งหน้าที่การทำงานร่วมระหว่างนิสิตและเจ้าหน้าที่จากกองกิจการนิสิตกับเจ้าหน้าที่ในสังกัดเทศบาลตำบลขามเรียง ซึ่งถือเป็นภาพแห่งการบริหารจัดการร่วมอย่างน่าสนใจ

(2) ประเพณีบุญเดือนสิบ (บุญกฐิน)

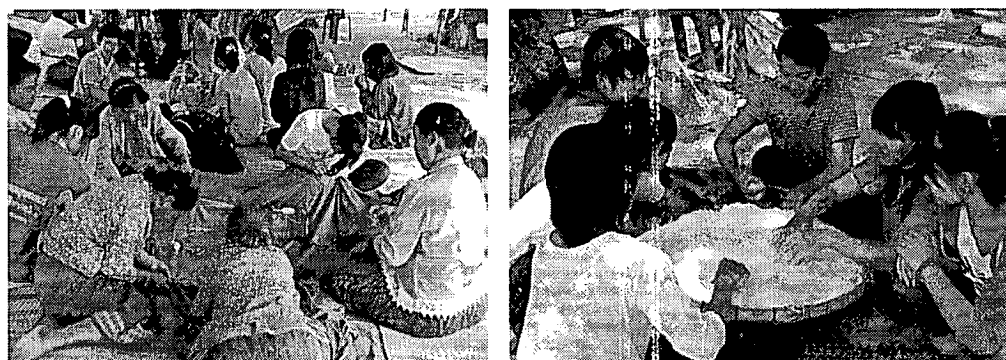
ประเพณีบุญกฐิน เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่จัดขึ้นในลักษณะเดียวกับประเพณี

บุญสงกรานต์ที่หมายถึงจัดโดยมหาวิทยาลัย คือ กฐินสามัคคี และกฐินพระราชทาน และอีกส่วนหนึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดโดยองค์กรนิสิต เรียกอย่างไม่เป็นทางการเชิงวาทกรรมว่า “กฐินโบราณ” (จุลกฐิน) เดิมริเริ่มโดยกลุ่มงานกิจกรรมนิสิต (กองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) จากนั้นจึงแผ่ขยายและรับผิดชอบร่วมระหว่างกลุ่มงานกิจกรรมนิสิตกับองค์กรนิสิตซึ่งเป็นกิจกรรมที่นิสิตกับชุมชนมีบทบาทและสถานะของการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมากมาย แตกต่างจากกิจกรรมที่จัดโดยมหาวิทยาลัยที่ชุมชนมักอยู่ในฐานะของ “เจ้าบ้าน” คอยต้อนรับและอำนวยความสะดวกให้แก่ “เจ้าภาพกฐิน” ที่หมายถึงมหาวิทยาลัย นั่นเอง

ในทำนองเดียวกันนี้ กฐินโบราณ (จุลกฐิน) หมายถึง กิจกรรมที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยกองกิจการนิสิต ร่วมกับองค์กรนิสิตได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมหลักคือการเย็บจีวรด้วยมือ ย้อมสีจีวรจากเปลือกไม้ (สีธรรมชาติ) ถวายผ้าไตรจีวรและปัจจัยต่างๆ ตามขนบนิยม มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมระหว่าง “นิสิตกับชุมชน” และมุ่งเน้นให้ชุมชนได้คิด “ทบทวนถึงศักยภาพของตนเอง” พร้อมทั้งนำศักยภาพ หรือทุนทางสังคมที่มีอยู่ออกมาจัดแสดงและสาธิตให้เกิดการเรียนรู้และสืบสานร่วมกัน รวมถึงการจัดมหรสปสมโภชในแบบเรียบง่ายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น รำวงชาวบ้าน กิจกรรมสอยดาว กิจกรรมปล่อยโยคัม กิจกรรมหนูนาคาโชค กิจกรรมพลุโบราณ ซึ่งในชุมชนขามเรียงเคยได้ดำเนินการร่วมกับมหาวิทยาลัยฯ (กองกิจการนิสิต และองค์กรนิสิต) มาแล้วจำนวน 3 ครั้ง ณ บ้านโนนแสง (2553) บ้านดอนหนอง (2554) และบ้านหัวหนอง (2555)

ภาพการทำลานนวดข้าวด้วยมูลสัตว์ ณ บ้านดอนหนอง

ภาพกิจกรรมการเย็บจีวรและทำขนมจีน ณ บ้านโนนแสง

ภาพ 4.35 : กิจกรรมร่วชาวบ้าน การเย็บจีวร และขันหมากเบ็งในกฐินโบราณ (จุลกฐิน)

ภาพ 4.36 : กิจกรรมการแห่กฐินโบราณ (จุลกฐิน)

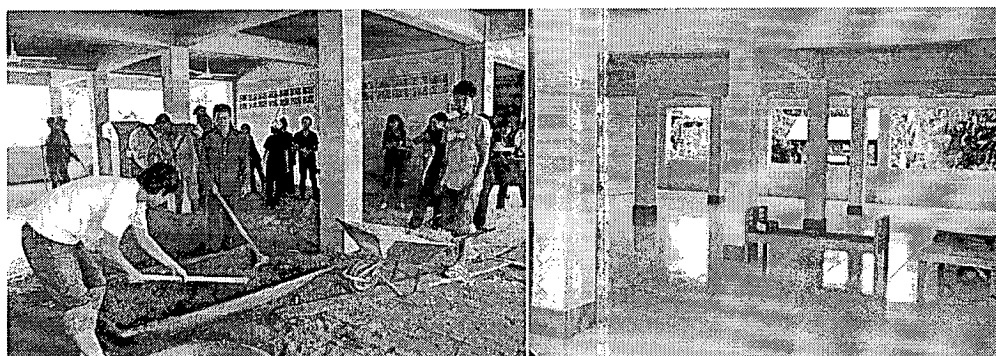
2.2.1.4 ปัจจัยและเงื่อนไขจากโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน)

โครงการ “มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน” หรือ “1 คณะ 1 หมู่บ้าน” กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้ “องค์กรนิสิต” ในกลุ่ม “สโมสรนิสิต” ได้เปลี่ยนแนวคิดการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร (นอกชั้นเรียน) ที่มักจะยึดติดอยู่กับ “กิจกรรมเชิงประเพณีนิยม” ที่ใช้งบประมาณจำนวนมากไปกับวิถีของการพบปะสังสรรค์ เสวนา สัมมนา ศึกษาดูงาน หรือกระทั่งการรับน้อง แข่งกีฬาเชื่อมความสัมพันธ์ แต่ไม่ตอบสนองต่อการรับใช้สังคมตามปรัชญา “การศึกษาเพื่อรับใช้สังคม” รวมถึงปรัชญามหาวิทยาลัย คือ “ผู้มีปัญญาพึงเป็นอยู่เพื่อมหาชน” หรืออัตลักษณ์นิสิต (ผู้ช่วยเหลือสังคมและชุมชน) อย่างที่ควรจะเป็น

ภายหลังการประกาศกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ว่าด้วย “หนึ่งคณะหนึ่งหมู่บ้าน” (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) เมื่อปี พ.ศ.2553 ส่งผลให้สโมสรนิสิตคณะต่างๆ ได้ขับเคลื่อนกิจกรรมในลักษณะ “เรียนรู้คู่บริการ” โดยใช้ชุมชนรอบมหาวิทยาลัยฯ เป็นฐานการเรียนรู้อย่างเด่นชัดขึ้นจากอดีตประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม คือ (1) กิจกรรมฝากตัวเป็นลูกอีก (ลูกในบ้าน...ว่านในสวน) และ (2) กิจกรรมอันเป็นโจทย์หรือความต้องการของชุมชน โดยครอบคลุมทุกหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลท่าขอนยางและเทศบาลตำบลขามเรียง

กรณีการดำเนินงานในชุมชนขามเรียงนั้น รูปแบบกิจกรรมอันเป็นความต้องการของชุมชนแตกต่างกันออกไป โดยทุกๆ กิจกรรมจะดำเนินการคู่กับการเรียนรู้รับทราบชุมชนของนิสิต เช่น

- การสร้างศาลาประชาคม
- การจัดทำสื่อเผยแพร่ชุมชน
- การเทพื้นศาลาการเปรียญ
- การให้ความรู้และบริการเรื่องสุขภาพ
- การจัดทำซุ้มประตูหมู่บ้าน
- การจัดทำรั้วรายรอบครัวเรือนในหมู่บ้าน
- การจัดสวนหย่อม
- การปลูกต้นไม้

ภาพ 4.37 : การเทพื้นศาลาฯ (บ้านขามเรียง)

โดยสโมสรนิสิตคณะพยาบาลศาสตร์ และวิทยาลัยดุริยางคศิลป์

ภาพ 4.38 : การทำรั้วบ้านโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (บ้านหนองแซ่)
โดย สโมสรนิสิตคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ภาพ 4.39 : การจัดทำสวนหย่อมและซ่อมแซมศาลาประชาคม
โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (บ้านหัวหนอง)
โดย สโมสรนิสิตคณะศึกษาศาสตร์

ภาพ 4.40 : กิจกรรมปลูกต้นไม้สายใยรัก
โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (บ้านดอนนา)
โดย สโมสรนิสิตคณะสาธารณสุขศาสตร์

จะเห็นได้ว่าโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) เป็นการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรเชิงนโยบายที่เน้นการเรียนรู้คู่บริการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Participatory Learning) อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้นิสิตจากแต่ละคณะได้เรียนรู้ที่จะนำองค์ความรู้ในวิชาชีพไปบริการชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัย ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับการบริการวิชาการแก่สังคมที่ดำเนินการบนหลักคิด “เรียนรู้คู่บริการ” (Service Learning) ซึ่งมีผลลัพธ์ที่เด่นชัดทั้งต่อนิสิตและชุมชน อย่างน้อยที่สุดก็ตอบโจทย์เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และตอบโจทย์การบ่มเพาะนิสิตในเรื่อง “จิตอาสา” หรือ “จิตสาธารณะ” สอดคล้องกับวาระ “การศึกษาเพื่อรับใช้สังคม” หรือกระทั่งสอดคล้องกับปรัชญาเอกลักษณ์และอัตลักษณ์นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามได้อย่างน่าสนใจ

ในทางกระบวนการนั้น โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน เกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของบุคลากรในสังกัดกลุ่มงานกิจกรรมนิสิต (กองกิจการนิสิต) การขับเคลื่อนจะขับเคลื่อนในระดับมหาวิทยาลัยฯ มีการลงนามความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน และมีกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการว่าด้วยความรู้และเทคนิคการจัดกิจกรรมเรียนรู้ชุมชนให้กับนิสิตในแต่ละคณะ รวมถึงเมื่อถึงขั้นตอนการดำเนินงานก็มีเจ้าหน้าที่จากกองกิจการนิสิตเดินทางลงพื้นที่คอยดูแลให้คำปรึกษา หรือกระทั่งลงมือปฏิบัติการร่วมกับนิสิต

ด้วยเหตุนี้จึงนับได้ว่า โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) เป็นปัจจัย

สำคัญในการผลักดันให้เกิดกระบวนการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนชาวมะเขืออย่างโดดเด่น และถือเป็นโครงการนำร่อง (Pilot Projects) ซึ่งรุกที่มุ่งจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรของฝ่ายพัฒนานิสิตในแบบเรียนรู้คู่บริการในชุมชนเทศบาลชุมเรียง และถูกต่อยอดในปี พ.ศ.2555 ในชื่อโครงการ “1 ชมรม 1 ชุมชน” หรือกระทั่งเป็นอีกหนึ่งฐานคิดการขับเคลื่อนงานบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยมหาสารคามในชื่อโครงการ “1 หลักสูตร 1 ชุมชน” ตลอดจนเป็นฐานคิดสำคัญในการผลักดันให้องค์กรนิสิตได้จัดกิจกรรมสู่การเรียนรู้ชุมชนในเขตเทศบาลชุมเรียง โดยบูรณาการเข้ากับแผนงานประจำปีขององค์กรนิสิตในระยะต่อมา เช่น นื่องใหม่ใส่ใจชุมชน การประกวดดาวและเดือน หนึ่งชุมชนหนึ่งจิตอาสา เป็นต้น

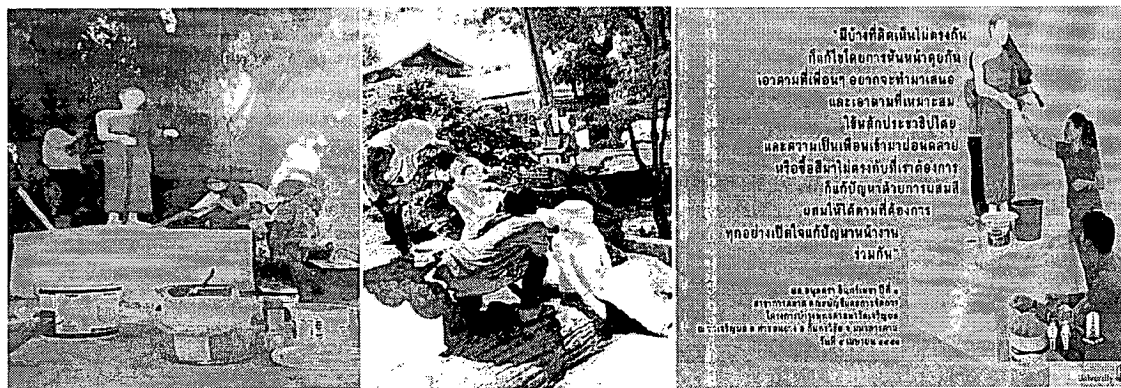
2.2.1.5 ปัจจัยและเงื่อนไขจากการเรียนรู้ในรายวิชาการพัฒนานิสิต

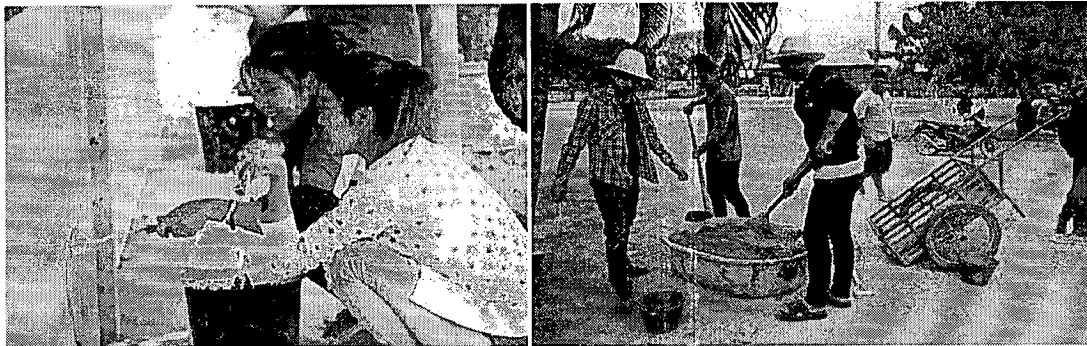
กระบวนการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการพัฒนานิสิต (หมวดศึกษาทั่วไป)

เกิดจากระบบคิดในวิถีกิจกรรมนิสิต (พัฒนานิสิต) ที่มุ่งให้นิสิตได้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ เรียนรู้ผ่านการจัดทำโครงการ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (ห้องเรียน) โดยกำหนดให้นิสิตได้จับกลุ่ม “คิดและออกแบบกิจกรรมร่วมกัน” รวมถึงลงมือจัดกิจกรรมและเรียนรู้ร่วมกันทั้งระหว่างนิสิตกับผู้สอน นิสิตกับนิสิตและนิสิตกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต (Mutu skill) ที่หลากหลาย

ด้วยเหตุนี้รายวิชาการพัฒนานิสิต จึงเป็นระบบและกลไกที่ช่วยกระตุ้นให้นิสิตได้นำองค์ความรู้ในชั้นเรียนไปสู่การปฏิบัติจริง เพื่อก่อให้เกิด “ปัญญาปฏิบัติ” โดยใช้ชุมชนเป็นห้องเรียนตามครรลองการมีส่วนร่วมของ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน หรือ “ราชการ”)

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาการพัฒนานิสิตที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 จึงเป็นปัจจัยหนุนเสริมหลักอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยผลักดันให้นิสิตได้จัดกิจกรรมเรียนรู้กับชุมชนชาวมะเขือ ถึงแม้จะเป็นกิจกรรมเล็กๆ ที่ไม่ซับซ้อนอะไรมาก แต่อย่างน้อยก็ทำให้นิสิตได้สัมผัสประสบการณ์ตรงจากการทำงานเพื่อสังคมโดยมีชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัยเป็น “โจทย์” ให้เรียนรู้ และการเรียนรู้ที่ว่านี้ก็คือการเรียนรู้ในมิติ “เรียนรู้คู่บริการ” ที่ได้ประโยชน์ทั้งนิสิตและชุมชน

ภาพ 4.41 : กิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในรายวิชาการพัฒนานิสิต

2.2.1.6 ปัจจัยและเงื่อนไขจากการจัดการเรียนรู้ในโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติฯ

โครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติฯ ระดับอุดมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดำเนินการโดยกองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ร่วมกับมูลนิธิเปรม ติณสูลานนท์ จัดขึ้นครั้งแรกเมื่อ ปีพ.ศ.2554 แต่เป็นการดำเนินการในรูปคณะทำงานในระดับมหาวิทยาลัย มีอาจารย์กนกกุล มาเวียง เป็นหัวหน้าโครงการ จากนั้นมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จึงมีนโยบายถ่ายโอน หรือมอบหมายให้กองกิจการนิสิต เป็นผู้รับผิดชอบโครงการอย่างเต็มรูปแบบตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

โครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติฯ ในระยะแรกเริ่มไม่ได้มีกลุ่มเป้าหมายหลักที่เป็น “องค์กรนิสิต” ทว่าเปิดกว้างให้นิสิตรวมกลุ่มกันภายใต้คณะต้นสังกัดเพื่อจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ในประเด็น “คุณธรรมจริยธรรม” โดยสามารถจัดขึ้นได้ทั้งภายในมหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย อันหมายถึง ชุมชนรอบมหาวิทยาลัยฯ กิจกรรมดังกล่าวได้เชื่อมโยงเข้าสู่การเรียนรู้ในรายวิชาการพัฒนานิสิตด้วยเช่นกัน

กระทั่งปี พ.ศ.2557 กองกิจการนิสิต และฝ่ายพัฒนานิสิตทุกคณะ ได้ประกาศให้ โครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติฯ เป็นกิจกรรมหลักเชิงนโยบายเพื่อการบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมด้านจิตอาสาแก่นิสิต หรือเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองโจทย์การพัฒนานิสิตตามอัตลักษณ์นิสิต (เป็นผู้ช่วยเหลือสังคมและชุมชน) เอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัย (เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน) ค่านิสิตนิสิต (MSU FOR ALL : พึ่งได้) ที่หมายถึงพึ่งพาตนเองได้และเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ ซึ่งคำว่า “พึ่งได้” ยังมีนัยสำคัญถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และปรัชญาการศึกษาไทยที่ว่าด้วย “เก่ง-ดี-มีความสุข” ด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้โครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติฯ จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่หนุนเสริมให้นิสิต ผู้นำนิสิต และองค์กรนิสิต โดยเฉพาะในกลุ่มสโมสรนิสิตคณะได้ทวนกลับไปสู่การจัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้อีกครั้งหนึ่งหลังจากเคยขับเคลื่อนในทำนองเดียวกันเมื่อปี พ.ศ.2553 ในชื่อโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยส่วนใหญ่จะมุ่งเข้าสู่กิจกรรมในหมู่บ้านและสถานศึกษาในชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัย กรณีชุมชนชาวมะลิวัลย์นั้นมีการขับเคลื่อนการเรียนรู้เนื่องในโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติฯ ร่วมกับชุมชนหลายชุมชน เป็นต้นว่า บ้านดอนหนอง บ้านชาวมะลิวัลย์ บ้านหัวหนอง เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว ปัจจัยและเงื่อนไขการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน พบว่าไม่ว่าเงื่อนไขใดก็ตาม กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยระบบและไกการเรียนรู้ในแบบบูรณาการทั้งในหลักสูตร (curriculum) เช่น รายวิชาการพัฒนานิสิต โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน หรือกิจกรรมนอกหลักสูตร (extra curriculum) ที่เชื่อมโยงอยู่กับกิจกรรม “จิตอาสา” ที่จัดขึ้น

โดยมหาวิทยาลัย องค์การนิสิต หรือกระทั่งชุมชน โดยเฉพาะเทศบาลตำบลขามเรียง ซึ่งทั้งปวงนั้นมีทั้งที่เป็นกิจกรรมในทางประเพณีวัฒนธรรม (ฮีต 12 คอง 14) หรือกิจกรรมทั่วไป เช่น โครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน กิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมกฐินโบราณ กฐินสามัคคี หรือลอยกระทง ทอดเทียนพรรษา

แต่ไม่ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมผ่านระบบและกลไกใดก็ตาม ล้วนหยั่งยืนอยู่บนหลักคิดการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) แทบทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับว่าในแต่ละกิจกรรม “นิสิตกับชุมชน” จะมีส่วนร่วม หรือเรียนรู้ที่จะร่วม “ออกแบบกิจกรรม” ร่วมกันมากหรือน้อยเท่านั้นเอง

2.2.2 ปัจจัยและเงื่อนไขจากภายนอก

ปัจจัยและเงื่อนไขจากภายนอก หมายถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่มาจากการขับเคลื่อนของชุมชนหรือหน่วยงานภายนอกมหาวิทยาลัย หรือกระทั่งปัจจัยทางธรรมชาติที่อยู่เหนือการควบคุม หรือยากต่อการควบคุมของชุมชนและมหาวิทยาลัย โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยปัจจัยและเงื่อนไข 2 ประการ ปัจจัยและเงื่อนไขจากแผนพัฒนาของชุมชน ปัจจัยและเงื่อนไขจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ

2.2.2.1 ปัจจัยและเงื่อนไขจากแผนพัฒนาของชุมชน

ปัจจัยและเงื่อนไขจากแผนพัฒนาของชุมชน ประกอบด้วยแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยภาคส่วนชุมชน ได้แก่ เทศบาลตำบลขามเรียง และชุมชนอันเป็นหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นแล้วนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามมีโอกาสได้เข้าร่วมการเรียนรู้กับชุมชน พบว่าเป็นรูปธรรมชัดเจนในช่วง ปี พ.ศ.2551-2553 แต่ในภาพรวมก็ไม่มีความต่อเนื่อง ยั่งยืน เพราะส่วนใหญ่แผนพัฒนาชุมชนหรือโครงการที่เกิดขึ้นมักเป็นการขับเคลื่อนเฉพาะภายในกลุ่มชุมชนเป็นสำคัญ เป็นแผนงาน/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีในหมู่บ้าน และเกี่ยวพันกับการพัฒนาท้องถิ่นด้วยระบบสาธารณสุขปลอดภัยมากกว่า ดังรายละเอียดในตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 4.7 : กิจกรรมจากแผนพัฒนาของชุมชน

ปี พ.ศ.	โครงการ/กิจกรรม	หน่วยงาน/องค์กรผู้รับผิดชอบ
2551	การเลือกตั้งผู้บริหารเทศบาลตำบลขามเรียง	เทศบาลตำบลขามเรียง
2552	นโยบายการจัดตั้งสถาบันเคียงมอ	เทศบาลตำบลขามเรียง
	กิจกรรมสงกรานต์ (เข้าร่วมกับองค์การนิสิต)	เทศบาลตำบลขามเรียง
	กิจกรรมวันลอยกระทง (เข้าร่วมกับองค์การนิสิต)	เทศบาลตำบลขามเรียง
	เยี่ยมเยียนผู้ประสบภัยน้ำท่วม (เข้าร่วมกับกองกิจการนิสิต/องค์การนิสิต)	เทศบาลตำบลขามเรียง
	เยี่ยมเยียนผู้ประสบภัยหนาว (เข้าร่วมกับกองกิจการนิสิต/องค์การนิสิต)	เทศบาลตำบลขามเรียง
	ฟื้นฟูการเทศน์มหาชาติ/กฐินและการจัดทำ “บุญข้าวปุ้น”	เทศบาลตำบลขามเรียง/บ้านขามเรียง
2553	ปลูกป่าโนนรัง (เข้าร่วมกับงานหอพักนิสิต)	เทศบาลตำบลขามเรียง

เป็นที่น่าสนใจว่า ปี พ.ศ.2552 เทศบาลตำบลขามเรียง มีแนวคิดเชิงระบบและกลไกในการที่จะจัดตั้ง “สถาบันเคียงมอ” ขึ้นมาเพื่อหนุนเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน ซึ่งสมาชิกของสถาบันเคียงมอทั้งหมดเป็นผู้แทนนิสิตจากคณะต่างๆ โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็น “ผู้นำองค์กรนิสิต” หรือ “นายกสโมสรนิสิต”

เบื้องต้นแนวคิดการจัดตั้งสถาบันเคียงมอ เป็นแนวคิดของผู้บริหารเทศบาลตำบลขามเรียงที่มีความต้องการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างการจัดกิจกรรมของนิสิตกับชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบการ “โอนย้ายทะเบียนบ้าน” จากภูมิลำเนาเดิมของนิสิตมายังมหาวิทยาลัยฯ และเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอันสำคัญที่นิสิตเหล่านี้ต้องทำหน้าที่ “เลือกตั้ง” ผู้บริหารท้องถิ่นและการเมืองระดับชาติในฐานะพลเมืองของชุมชนขามเรียง จึงต้องการสร้างการรับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของนิสิตกลุ่มดังกล่าว ด้วยการสร้างระบบและกลไกของการมีส่วนร่วมกับการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนร่วมกับคณะทำงานของเทศบาลตำบลขามเรียง โดยใช้ “กิจกรรม” เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่าง “นิสิตกับชุมชน” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เคยได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นทางการระหว่างเทศบาลตำบลขามเรียงกับบรรดานิสิต

อย่างไรก็ดี สถาบันเคียงมอก็ไม่สามารถดำเนินการและจัดตั้งได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากส่วนหนึ่งเกิดจากฐานคิดการจัดการของคณะทำงานของเทศบาลตำบลขามเรียงที่ร่วมคิดกับผู้นำนิสิต แต่ไม่มีการประสานแนวคิด หรือประสานความร่วมมือกับทางมหาวิทยาลัยฯ เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งอย่างเป็นทางการ

กระนั้นก็นับได้ว่าปี พ.ศ.2552 ถือเป็นปีแรกที่เทศบาลตำบลขามเรียงมีแผนพัฒนา หรือแผนการจัดกิจกรรมร่วมกับนิสิตอย่างเป็นทางการ รวมถึงการจัดกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานในมหาวิทยาลัยที่หมายถึงการได้ “ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือทำ” กับงานหอพักนิสิต และกองกิจการนิสิตอย่างเป็นทางการ เช่น

- กิจกรรมวันสงกรานต์
- กิจกรรมวันลอยกระทง
- กิจกรรมการทอดเทียนพรรษา
- กิจกรรมการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ (ป่าโนนรัง : บ้านหัวหนอง)
- กิจกรรมเยี่ยมยาผู้ประสบภัยน้ำท่วม
- กิจกรรมเยี่ยมยาผู้ประสบภัยหนาว

ภาพ 4.28 : เยียวยาผู้ประสบภัยน้ำท่วม : ด้านคมนาคม (2552)

ภาพ 4.29 : ขบวนแห่ในกิจกรรมวันลอยกระทงร่วมกับองค์การนิสิต (2552)

2.2.2.2. ปัจจัยและเงื่อนไขจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ

การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ กลายเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนอย่างเด่นชัด ดังเช่นปี พ.ศ.2551 ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลขามเรียง ประสบภาวะอุทกภัย กองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทำหน้าที่เป็นกลไกประสานงานกับชุมชน โดยตรงที่ผู้นำชุมชนบ้านห้วยชัน บ้านโขงกุดเวียน บ้านกุดหัวช้างและบ้านมะกอก เนื่องจากในปีดังกล่าว ยังไม่เกิด “เครือข่ายการทำงาน” กับเทศบาลตำบลขามเรียง โดยเครือข่ายการทำงาน หรือการจัดกิจกรรมระหว่างนิสิตกับชุมชนได้เกิดขึ้นครั้งแรกอย่างเป็นระบบเมื่อปี พ.ศ.2552 ผ่านแนวความคิดการพยายามจัดตั้ง “สถาบันเคียงมอ” และแนวความคิดการจัดกิจกรรมเรียนรู้ชุมชนของกองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งเริ่มขับเคลื่อนออกสู่ชุมชนรอบมหาวิทยาลัยเป็นระยะๆ จนกระทั่งประกาศเป็นแผนกลยุทธ์อย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ.2553

ต่อเมื่อ ปีพ.ศ.2554 ชุมชนขามเรียงประสบภัยพิบัติด้านอุทกภัยอีกรอบ จึงเกิดการประสานความร่วมมือกับเทศบาลตำบลขามเรียงเพื่อดำเนินการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมร่วมกันอย่างเป็นระบบ

กระบวนการทำงานในปีดังกล่าวนี้ กองกิจการนิสิต ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้ประสานหลักในนามมหาวิทยาลัยฯ ร่วมกับเทศบาลตำบลขามเรียง ขณะที่นิสิตโดยเฉพาะนิสิตในแต่ละคณะได้ลงพื้นที่

ช่วยเหลือชุมชนอย่างต่อเนื่อง เป็นการขับเคลื่อนอย่างมีเป้าหมาย อันหมายถึง ใช้กระบวนการ “ลูกยักษ์” ลงชุมชนซึ่งต่อยอดฐานคิดจากการโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) เมื่อปี พ.ศ.2553

กรณีดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบและกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในมหาวิทยาลัย องค์กรนิสิต และองค์กรท้องถิ่นในรูปของเครือข่ายอาสาสมัครทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการร่วมกัน (Volunteer Spirit Network) ผ่านกิจกรรมสำคัญที่ทั้งสองภาคส่วนได้ “ร่วมคิด-ร่วมทำ” เช่น

- การคัดกรองพื้นที่ อาทิจ หมู่บ้าน วัด โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- การประสานชุมชน
- การออกแบบกิจกรรม อาทิจ บริการด้านสุขภาพ ซ่อมแซมห้องสุขา ห้องเรียน โรงอาหาร การจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค

ภาพ 4.30 : กิจกรรมช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม (2551)

ภาพ 4.31 : กิจกรรมช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม (2554)

ภาพ 4.32 : กิจกรรมฟื้นฟูศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเขียบ (2554)

2.3 เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกที่เหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ร่วมของนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนขามเรียง

จากผลการศึกษาผ่านกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ทีมวิจัยได้ค้นพบรูปแบบและกลไกที่เหมาะสมของ
การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนขามเรียง 4 ประเด็น
ดังนี้

2.3.1 รูปแบบและกลไกบนแผนกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยกับองค์กรท้องถิ่น

รูปแบบและกลไกบนแผนกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยกับองค์กรท้องถิ่น เป็นผลการศึกษา
ที่เกิดจากการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในขั้นตอนที่เป็นกระบวนการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

(1) กระบวนการวิจัย : “สร้างลานไธสงค์ – เสวนาความรู้-เปิดประตูกิจกรรม”
อันหมายถึง การเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ค้นข้อมูลคู่ไปกับการปฏิบัติการ หรือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่าน
แผนงานประจำและแผนงานที่เกิดขึ้นใหม่ขององค์กรนิสิต หน่วยงานมหาวิทยาลัย เทศบาลตำบลขามเรียงและ
กิจกรรมในหมู่บ้านของชุมชนขามเรียง

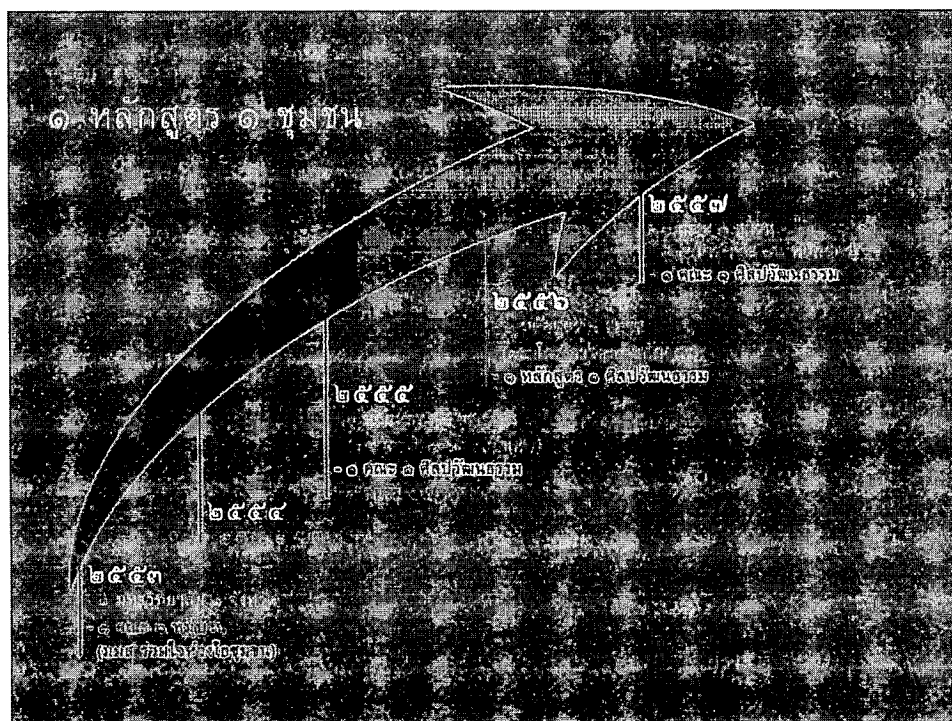
(2) **วัตถุประสงค์การวิจัย :** (1) สภาพปัญหา นโยบาย ระบบและกลไกการจัดการกิจกรรมเรียนรู้ที่ผ่านมาระหว่างนิสิตกับชุมชน (2) ปัจจัยและเงื่อนไขการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน

ผลของการดำเนินงานวิจัย ทำให้ค้นพบข้อเท็จจริงเรื่องระบบและกลไกหลักที่ว่าด้วย “แผนกลยุทธ์” ทั้งจากองค์กรนิสิต มหาวิทยาลัยฯ และชุมชนที่ยังไม่มีการนำมาพัฒนาเป็นแผนกลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์หลักร่วมกันทั้ง 3 ฝ่าย เป็นเหมือนต่างคนต่างขับเคลื่อนตามเจตนารมณ์อันเป็นภารกิจหลักตนเอง แต่ไม่มีกระบวนการของการพัฒนา หรือยกระดับการทำงานด้วยการระดมความคิดจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน หรือระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัยอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ช่วงกลางน้ำ) กิจกรรมต่างๆ ที่ถูกออกแบบการเรียนรู้ร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็นแผนงานประจำ (กิจกรรมนอกหลักสูตร) ขององค์กรนิสิต อีกส่วนคือแผนงานประจำ หรือแผนกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัย แต่กลับไม่ปรากฏว่าชุมชน หรือเทศบาลตำบลขามเรียงมีแผนพัฒนาชุมชนรองรับการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับนิสิต หรือชุมชนกับมหาวิทยาลัยอย่างชัดเจน

ทั้งนี้กรณีแผนกลยุทธ์ในระดับมหาวิทยาลัย พบว่า ปี พ.ศ.2555 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีระบบและกลไกการจัดการเรียนรู้ในมิติการศึกษาเพื่อรับใช้สังคม โดยบูรณาการภารกิจหลักทั้ง 4 ด้านเข้าด้วยกัน เพื่อเชื่อมโยงให้ “นิสิตกับอาจารย์และชุมชน” เกิดการ “เรียนรู้คู่บริการ” ร่วมกัน ตลอดจนการส่งเสริมให้องค์กรนิสิตได้เรียนรู้ชุมชนผ่าน “กิจกรรมนอกหลักสูตร” อย่างจริงจังมากขึ้น ประกอบด้วยโครงการเชิงนโยบาย 5 โครงการ ดังนี้

- โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน (การบริการวิชาการแก่สังคม)
- โครงการหนึ่งหลักสูตร/หนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรม (การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม)
- โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (การวิจัย) โดยความร่วมมือกับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- โครงการวิจัย มมส เพื่อชุมชน (การวิจัย)
- โครงการหนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน (กิจกรรมนอกหลักสูตร : ฝ่ายพัฒนานิสิต)

จากข้อมูลข้างต้น คือกระบวนการจัดการเรียนรู้คู่บริการที่ขับเคลื่อนบนฐาน “วัฒนธรรมชุมชน” มีกระบวนการ “พัฒนาโจทย์” (ความต้องการของชุมชน) อย่างชัดเจน ซึ่งมีพัฒนาการมาเป็นระยะๆ และเป็นการขับเคลื่อนที่ชี้ชัดว่ามหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพียรพยายามลดความเหลื่อมล้ำระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม สอดรับกับเอกลักษณ์มหาวิทยาลัยที่กำหนดไว้ว่า “เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน” ด้วยเหตุนี้ในทุกโครงการจึงหมายถึงการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ “ชุมชนเป็นห้องเรียน” และห้องเรียนชุมชนที่ว่านั้นก็ได้รับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ผ่านมิติการศึกษาที่ผสมผสานระหว่าง “ศักยภาพชุมชน” ที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” กับองค์ความรู้ที่ทันสมัยจากมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน และโครงการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้นถือว่าตอบโจทย์เหล่านี้อย่างเด่นชัด รวมถึงตอบโจทย์ของการใช้ “ชุมชนขามเรียง” เป็นฐานการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนและการผลิตบัณฑิต หรือการวิจัยควบคู่กันไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านระบบและกลไกเสริมพลังจาก สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังรายละเอียดเชิงพัฒนาการอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ชุมชนขามเรียง ดังนี้

แผนภูมิ 4.1 : พัฒนาการโครงการอันเป็นกลยุทธ์ “มหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน”

ด้วยเหตุนี้ การขับเคลื่อนรูปแบบและกลไกผ่านการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในแผนยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยกับองค์กรท้องถิ่น จึงประกอบด้วยกลไก ดังนี้

1) กลไกหลัก

กลไกหลัก ประกอบด้วยคณะทำงานในระดับมหาวิทยาลัยกับท้องถิ่น หรือชุมชน ซึ่งเป็นความท้าทายอย่างยิ่งใหญ่ในการที่จะสร้างการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น อันหมายถึงกำหนดนโยบายอันเป็นทิศทางของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนร่วมกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะพบแผนกลยุทธ์ที่เด่นชัดในระดับมหาวิทยาลัย แต่ในระดับชุมชน จะไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร

(1) กลไกในระดับมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย คณะกรรมการทำงานในระดับมหาวิทยาลัย และคณะกรรมการทำงานในระดับคณะ หรือหลักสูตร ซึ่งกรณีในระดับคณะและหลักสูตรนั้นประกอบด้วย อาจารย์ บุคลากรและนิสิต

(2) กลไกในระดับท้องถิ่น ประกอบด้วย คณะกรรมการการทำงานในระดับชุมชน โดยหลักแล้วคือกลุ่มบุคคลที่ “ผู้นำชุมชน” ดำเนินการแต่งตั้ง

2) กลไกภาคี ประกอบด้วย คณะทำงานจากหน่วยงาน หรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานภายนอกมหาวิทยาลัยและชุมชน

3) กลไกสนับสนุน ประกอบด้วยคณะทำงานที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย

มหาสารคาม กับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งดำเนินการภายใต้ระบบและกลไก 5 อย่าง คือ การกลั่นกรอง การหนุนเสริม การจัดการความรู้ การสื่อสารสร้างพลัง การบริหารโครงการและงบประมาณ

2.3.2 รูปแบบและกลไกบนฐานประเพณี ฮีต 12 คองกิจกรรม

รูปแบบและกลไกบนฐานประเพณี ฮีต 12 คองกิจกรรม คือผลของการศึกษาจากการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการและวัตถุประสงค์การวิจัยเช่นเดียวกับ “รูปแบบและกลไกบนแผนกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยกับองค์กรท้องถิ่น” เพียงแต่ข้อค้นพบในนี้เกิดจากการปฏิบัติการจริง หรือทดลองใช้จริงผ่านกิจกรรมสำคัญๆ ของมหาวิทยาลัยฯ องค์กรนิสิตและชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านั้นคือกิจกรรมที่ว่าด้วยประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละเดือนของสังคมอีสาน (ฮีต 12 คอง 14)

ดังนั้นในกระบวนการวิจัยจึงขับเคลื่อนด้วยการจัดการความรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรม (Project base learning & Activity Based Learning) ซึ่งกิจกรรมที่ออกแบบสู่การเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนล้วนเป็นกิจกรรมที่ยึดโยงอยู่กับกิจกรรมอันเป็นแผนงานหลักขององค์กรนิสิตและมหาวิทยาลัย รวมถึงกิจกรรมอันเป็นประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ทีมวิจัยเรียกรูปแบบและกลไกดังกล่าวนี้ว่า “ฮีต 12 คองกิจกรรม”

“ฮีต 12 คองกิจกรรม” หมายถึงรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชุมชนขามเรียง ที่ประกอบด้วยประเพณีประจำเดือนในแต่ละเดือนของสังคมอีสานซึ่งเรียก “ฮีต 12” หรือ “คองอีสาน” ส่วนคำว่า “คองกิจกรรม” คือกิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัย เรียกว่า “คองมหา’ลัย” และที่จัดขึ้นโดยองค์กรนิสิต เรียกว่า “คองนิสิต” ซึ่งอาจเกี่ยวข้องโดยตรง หรือไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับ “ฮีต 12” ก็ได้ แต่มีความสัมพันธ์กันในเชิงการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนิสิตกับชุมชน ดังรายละเอียดกิจกรรมที่อยู่ในกระบวนการวิจัยฯ ต่อไปนี้

- 1) รูปแบบ : เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการบนฐานคิดของการเรียนรู้คู่บริการบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนขามเรียง โดยในแต่ละกิจกรรมจะให้ความสำคัญกับรูปแบบอันเป็นขนบนิยมของแต่ละกิจกรรม (ประเพณี) มีทั้งที่จัดขึ้นในมหาวิทยาลัยและจัดขึ้นในชุมชน ได้แก่
 - กิจกรรมหลักในฮีต 12 : ประเพณีอันเป็นรูปแบบหลักของการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีบุญกฐิน ประเพณีวันเข้าพรรษา
 - กิจกรรมหลักที่หนุนเสริมในฮีต 12 : กิจกรรมที่เป็นรูปแบบของการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนที่สอดแทรกเป็นหนึ่งเดียวกับประเพณีหลักของชุมชนและแผนกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยกับชุมชน เช่น การทอดเทียนพรรษาและการเทศน์มหาชาติ (ประเพณีบุญเข้าพรรษา) การลอยกระทง (ประเพณีบุญกฐิน)

กรณีแผนภูมิ 4.2 และ 4.3 จะพบว่า กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานมหาวิทยาลัยฯ และองค์กรนิสิต ถือเป็น “คองกิจกรรม” ที่สอดคล้องและเป็นหนึ่งเดียวอยู่กับ “ฮิต 12” ของชุมชนชาวมะริ่ง และกิจกรรมดังกล่าวก็เป็นรูปแบบและกลไกอันสำคัญที่กลายเป็นโจทย์การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนิสิตกับชุมชน มีผลต่อการพัฒนานิสิต (ผลิตบัณฑิต) และการพัฒนาชุมชนชาวมะริ่งเป็นระยะๆ ยกตัวอย่างเช่น

- นิสิตและมหาวิทยาลัยได้เรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนชาวมะริ่งผ่านประเพณีนิยมของชุมชน (ฮิต 12) และกิจกรรมประเพณีนิยมของมหาวิทยาลัยและองค์กรนิสิต (คองกิจกรรม) ซึ่งมีทั้งที่จัดขึ้นภายในมหาวิทยาลัยและชุมชนชาวมะริ่ง
- นิสิตได้จัดกิจกรรมการบริการสังคมบนฐานประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนชาวมะริ่ง
- มหาวิทยาลัยได้บูรณาการภารกิจสู่การรับใช้สังคม ทั้งในมิติการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การบริการวิชาการ การเรียนการสอน การวิจัย
- ชุมชนได้รับการส่งเสริมและพัฒนา ร่วมกับมหาวิทยาลัย เช่น ได้รับงบประมาณสนับสนุนเข้าสู่ระบบการพัฒนาท้องถิ่นผ่านประเพณีหลัก (ฮิต 12)
- ชุมชนเกิดการทบทวนทุนทางสังคมที่มีในหมู่บ้านผ่านเทศกาลสำคัญๆ

ในส่วนกรณีกลไกการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนผ่านกิจกรรม/โครงการตามรูปแบบ ฮิต 12 คองกิจกรรม มีข้อค้นพบและควรนำมาสู่การยกระดับเพื่อการพัฒนากิจกรรม/โครงการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นนิสิต-บุคลากร-ชุมชน ดังนี้

1) กลไก ประกอบด้วยกลไกการทำงาน ดังนี้

(1) กลไกหลัก ประกอบด้วยกลไกสำคัญๆ 3 กลไก คือ

- **กลไกระดับมหาวิทยาลัย** ประกอบด้วย คณะกรรมการที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้งขึ้นมาเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนบนฐานประเพณีวัฒนธรรม อันเป็น “ฮิต 12 คองกิจกรรม” ซึ่งหลักๆ แล้วจะเป็นโครงการ หรือกิจกรรมเนื่องในวันสงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์มหาชาติ โดยมี “งานกิจการพิเศษ” สังกัดสำนักงานอธิการบดีเป็นเจ้าภาพหลัก และมีกองกิจการนิสิตเป็นฝ่ายประสานงานกับองค์กรนิสิตเพื่อเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับกิจกรรมที่จัดขึ้น

- **กลไกระดับท้องถิ่น** ประกอบด้วย คณะกรรมการ หรือคณะทำงานที่แต่งตั้งจากเทศบาลตำบลชาวมะริ่ง เพื่อเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับกิจกรรมที่จัดขึ้น โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับคณะทำงานจากเทศบาลตำบลชาวมะริ่ง และฝ่ายปกครอง ที่ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

- **กลไกระดับนิสิต** ประกอบด้วยคณะทำงานที่มีสถานะเป็นนิสิตที่ได้รับการแต่งตั้งจากมหาวิทยาลัย อันหมายถึงฝ่ายพัฒนานิสิต ซึ่งมีรองอธิการบดีฝ่ายพัฒนานิสิตและบริการวิชาการเป็นผู้กำกับดูแล และเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่นิสิต

สืบเนื่องจากการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่าง “นิสิตกับชุมชน” บนฐานวัฒนธรรม “ฮิต 12 คองกิจกรรม” ล้วนเป็นกิจกรรมหลักที่ยึดโยงอยู่กับประเพณีทางสังคมของชาวอีสาน และเป็นกิจกรรมที่ต้องจัดขึ้นในระดับมหาวิทยาลัย เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง กลืนโบราณ ธรรมะ

ในสถานศึกษา ลักษณะการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานในเชิงกลไกจึงเป็นการบูรณาการคณะทำงานจากองค์กรต่างๆ ครอบคลุมองค์กรนิสิต หรือผู้นำนิสิตอย่างหลากหลาย ทั้งที่เป็นสภานิสิต องค์การนิสิต สโมสรนิสิต

- **กลไกระดับภาคี** โดยส่วนใหญ่ที่พบจากกิจกรรมหลักๆ ที่จัดโดยมหาวิทยาลัย (คองมหา'ลัย) เช่น กลืนสามัคคี กลืนพระราชทาน เทศน์มหาชาติ มักจะเป็นคณะกรรมการที่ได้รับเชิญจากหลายภาคส่วน เป็นต้นว่า ศิษย์เก่า และส่วนราชการในจังหวัดมหาสารคาม แต่ถ้าหากเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยองค์กรนิสิต (คองนิสิต) จะเน้นกลไกการทำงานร่วมระหว่างนิสิตกับองค์กรท้องถิ่น หรือไม่ก็ระหว่างนิสิตกับผู้นำชุมชนเป็นที่ตั้ง

- **กลไกสนับสนุน** ในที่นี้หมายถึงหน่วยงานที่เข้ามาหนุนเสริมด้านสวัสดิภาพแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยหลักแล้วจะเป็นฝ่ายรักษาความปลอดภัย (เจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจเขาใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม)

2.3.4 รูปแบบและกลไกในรายวิชาการพัฒนานิสิต

รูปแบบและกลไกในรายวิชาการพัฒนานิสิต เป็นการบูรณาการงานวิจัยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรของหมวดศึกษาทั่วไป โดยใช้วิชา “การพัฒนานิสิต” เป็นเครื่องมือจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชนบนฐานคิด 3 ประการ (3 มิติ) คือ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการ และการใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (ห้องเรียน) ทั้งเพื่อการพัฒนานิสิตและชุมชนไปพร้อมกัน

จากการศึกษาวิจัย นิสิตในรายวิชาการพัฒนานิสิต ได้เข้าสู่กระบวนการวิจัยในหลายลักษณะ เช่น การลงชุมชนเพื่อศึกษาบริบทชุมชน การจัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการในชุมชน การช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคมในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดโดยมหาวิทยาลัยและองค์กรนิสิตร่วมกับชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

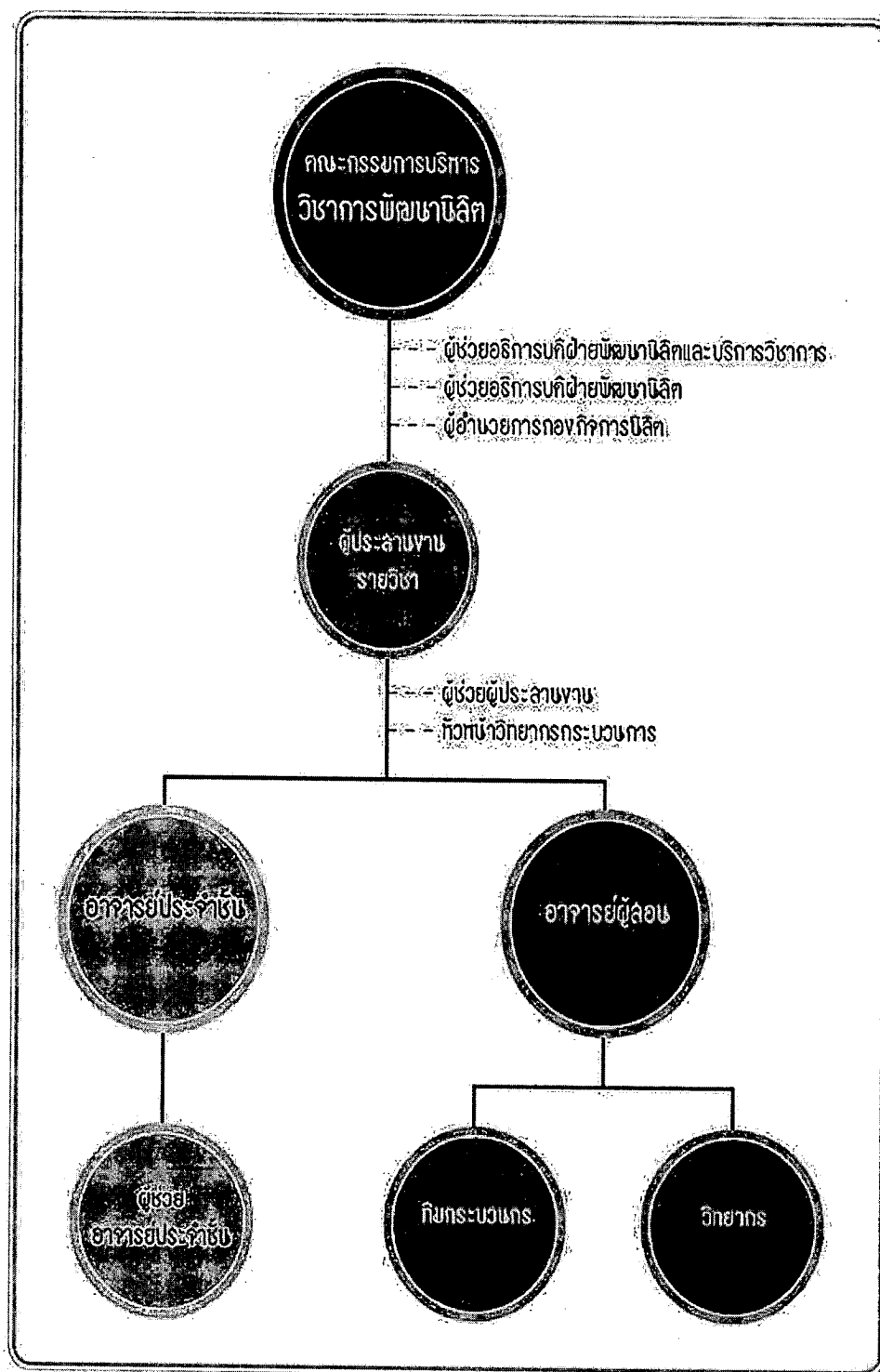
1) รูปแบบ

รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนในรายวิชาการพัฒนานิสิต จะเน้นการจัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการ หรือเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับนิสิต และนิสิตกับชุมชนเป็นหัวใจหลัก ซึ่งหัวใจหลักของการจัดกิจกรรมจะเริ่มต้นจากการเรียนรู้ที่จะวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชน เพื่อเชื่อมโยงมาเป็น “โจทย์” การเรียนรู้คู่บริการ ประกอบด้วยรูปแบบหลักการจัดกิจกรรม 4 ด้าน ดังนี้

- (1) ด้านบำเพ็ญประโยชน์
- (2) ด้านศิลปวัฒนธรรม
- (3) ด้านนิสิตสัมพันธ์และวิชาการ
- (4) ด้านกีฬา

2) กลไก

กลไกการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาพัฒนานิสิต เป็นการบูรณาการคณะทำงานจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยส่วนใหญ่จะเป็นคณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับระบบการพัฒนานิสิตของฝ่ายพัฒนานิสิต ที่หมายถึงผู้สอนจากคณะต่างๆ และบุคลากรประจำจากกองกิจการนิสิต เพื่อทำหน้าที่หนุนเสริมเป็น “กระบวนการ” หรือ “ผู้ช่วยสอน” รวมถึงการเป็น “พี่เลี้ยง” หนุนเสริมการทำงานในระดับพื้นที่แก่นิสิต ดังนี้

แผนภูมิ 4.4 : แสดงโครงสร้างและกลไกคณะทำงานวิชาการพัฒนานิสิต

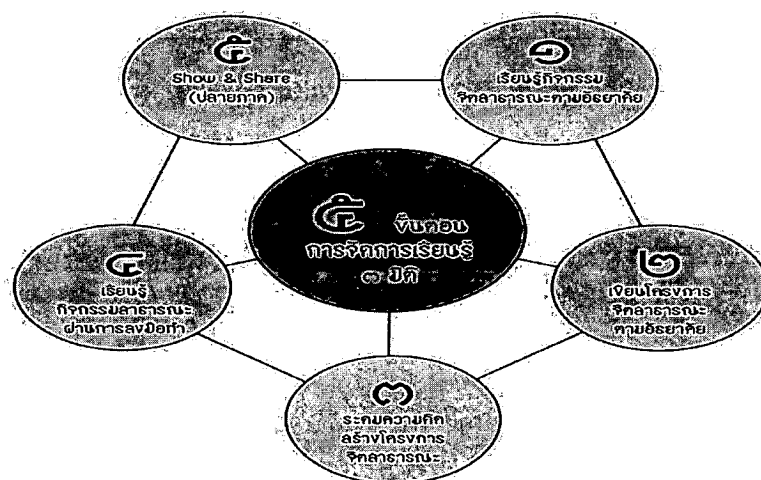
จากแผนภูมิ 4.4 พบกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ในรายวิชาการพัฒนานิสิตสำคัญๆ ดังนี้

(1) **กลไกหลัก** ประกอบด้วยอาจารย์ที่มีคุณสมบัติสำคัญๆ เช่น เป็นผู้บริหารฝ่ายพัฒนานิสิต ทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและระดับคณะ รวมถึงอาจารย์ที่มีประสบการณ์ตรงในด้านการเป็นผู้นำนิสิต หรือมีประสบการณ์ตรงในเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งอาจารย์ดังกล่าวจะประกอบด้วยกลุ่มสำคัญๆ ดังนี้

- คณะกรรมการบริหาร
- ผู้ประสานงาน และผู้ช่วยผู้ประสานงาน
- อาจารย์ผู้สอน และอาจารย์ประจำชั้น

(2) **กลไกสนับสนุน** ประกอบด้วยบุคลากรจากกองกิจการนิสิต ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสันทัด หรือประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับเรื่องการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน หรือกิจกรรมนอกหลักสูตร ซึ่งบุคลากรกลุ่มดังกล่าวจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยสอน เรียกโดยทั่วไปในรายวิชาพัฒนานิสิตว่า “ทีมผู้ช่วยสอน” หรือ “ทีมกระบวนกร” โดยมีหน้าที่สำคัญๆ เช่น จัดกระบวนการเรียนรู้ในชั้นเรียนในแบบ “บันทึงเรียงปัญญา” ให้คำแนะนำและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ชุมชนแก่นิสิต หนุนเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ชุมชน ทั้งในชั้นเรียนและในพื้นที่อันเป็นชุมชนการเรียนรู้

ด้วยเหตุนี้วิชาการศึกษาพัฒนานิสิต เป็นการเรียนรู้ 3 มิติที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการ โดยมีชุมชนเป็นฐาน/ห้องเรียน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้จึงถูกออกแบบให้เป็นการเรียนรู้คู่กระบวนการที่หลากหลาย เพื่อเตรียมความพร้อม หรือบ่มเพาะให้นิสิต (ผู้เรียน) มี “ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ” ที่ดีในเรื่องการจัดกิจกรรมเรียนรู้กับชุมชน โดยปี พ.ศ.2554-2555 จะออกแบบการเรียนรู้ในลักษณะ “3 มิติ 5 ขั้นตอน” หรือ “3 มิติ 5 Act” ดังนี้

แผนภูมิ 4.5 : แสดงกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาการพัฒนานิสิต “3 มิติ 5 ขั้นตอน”

ต่อเมื่อ ปี พ.ศ.2556-2557 จึงปรับปรุงแก้ไขกระบวนการจัดการเรียนรู้รายวิชาการพัฒนานิสิต จาก “3 มิติ 5 ขั้นตอน” (3 มิติ 5 Act) มาเป็นการเรียนรู้ในลักษณะ “3 มิติ 10 Act” ดังนี้

แผนภูมิ 4.6 : แสดงกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาการพัฒนานิสิต “3 มิติ 10 Act”

ทั้งนี้รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชุมชนชาวมะเขือ ในรายวิชาการพัฒนานิสิต เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตร (curriculum) ที่บูรณาการการเรียนรู้ผ่าน กิจกรรม หรือกระบวนการหลักใน “โครงการปลูกป่าฮักแพงเบ่งแฉ่งชาวมะเขือ” ณ พื้นที่แก้มลิงกุดหัวช้าง ต.ชาวมะเขือ อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม ซึ่งนิสิตได้ศึกษาชุมชนผ่านการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ ประชุม ทหารเรือ (ระดมสมอง-แลกเปลี่ยนเรียนรู้) ร่วมกับทีมวิจัยทั้งที่เป็นนักวิชาการและนักวิจัยชุมชน รวมถึงการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการต่างๆ ที่นิสิต (ผู้เรียน) ได้ออกแบบร่วมกับชุมชนเป็นกลุ่มและรายโครงการ เพื่อให้บรรลุซึ่งการเรียนรู้คู่บริการและผลมรรคของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ ในแบบ “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” ดังนี้

**ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
(Student-Centered)**

แผนภูมิ 4.7 : แสดงผลลัพธ์การเรียนรู้ในมิติ “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง”

2.3.4 รูปแบบและกลไกในกิจกรรมนอกหลักสูตร

กิจกรรมนอกหลักสูตร (extra curriculum) เป็นกิจกรรมนอกชั้นเรียนในมิติของการพัฒนานิสิตในฝ่ายพัฒนานิสิต หรือกิจการนิสิต เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้นิสิตได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อการ “พัฒนาตนเอง” ควบคู่ไปกับการ “พัฒนาสังคม” ตามความชื่นชอบและตามความสนใจของนิสิต เฉกเช่นกับปรัชญามหาวิทยาลัย (ผู้มีปัญญาพึงเป็นอยู่เพื่อมหาชน) เอกลักษณ์มหาวิทยาลัย (เป็นที่พึ่งของสังคมและชุมชน) อัตลักษณ์นิสิต (เป็นผู้ช่วยเหลือสังคมและชุมชน) ซึ่งล้วนแล้วแต่สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาเพื่อรับใช้สังคม หรือจิตอาสา หรือจิตสาธารณะ

รูปแบบและกลไกในกิจกรรมนอกหลักสูตรในที่นี้ หมายถึงกิจกรรมการเรียนรู้นอกหลักสูตร (นอกชั้นเรียน) ที่จัดขึ้นเพื่อการพัฒนาให้นิสิตให้เป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์ของสังคมไทยและพลเมืองของโลก ประกอบด้วยกิจกรรมที่จัดโดยมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยเพื่อนิสิต) หรือกิจกรรมที่จัดโดยองค์กรนิสิต (นิสิตเพื่อนิสิต) และองค์กรนิสิตในที่นี้ครอบคลุมถึง สภานิสิต องค์กรนิสิต สโมสรนิสิต ชมรมและกลุ่มนิสิต

1) รูปแบบ

รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน ยึดมั่นแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ทั้งระหว่าง “นิสิตกับนิสิต – นิสิตกับอาจารย์ที่ปรึกษา-นิสิตกับชุมชน-นิสิตกับภาคี” การจัดการเรียนรู้ดังกล่าวจะอยู่ในรูปของกิจกรรม/โครงการ (Project base learning & Activity Based Learning) ที่ครอบคลุมใน 4 ด้าน ดังนี้

- (1) ด้านบำเพ็ญประโยชน์
- (2) ด้านศิลปวัฒนธรรม
- (3) ด้านนิสิตสัมพันธ์และวิชาการ
- (4) ด้านกีฬา

3) กลไก

(1) **กลไกหลัก** ประกอบด้วยคณะทำงานในระดับองค์กรนิสิต พบว่าในบางกิจกรรม/โครงการ ผู้รับผิดชอบหลักโครงการมีทั้งที่เป็น “ผู้นำองค์กร” เช่น ประธานองค์กร คณะกรรมการบริการองค์กร (กกบ.) หรือไม่กี่สมาชิกทั่วไปในองค์กร

(2) **กลไกสนับสนุน** ประกอบด้วยที่ปรึกษาโครงการ ประกอบด้วยมี 2 ลักษณะ คือที่ปรึกษาองค์กรต้นสังกัดที่จัดกิจกรรม/โครงการ และอาจารย์ที่ปรึกษาที่นิสิตได้เรียนเชิญมาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาเฉพาะกิจเป็นรายโครงการ ซึ่งกรณีหลังนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่นิสิตมีความสนิทสนม ให้ความเคารพศรัทธา และเป็นผู้ที่มีความรู้ความสันทัดในเรื่องกิจกรรม/โครงการที่กำลังดำเนินการ

(3) **กลไกภาคี** ในที่นี้ครอบคลุมถึงหน่วยงานในท้องถิ่น ตลอดจนการเอกชน หรือกลุ่มคน หรือบุคคลที่ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมขององค์กรนิสิตด้วยทรัพยากรต่างๆ

ในทางกระบวนการจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตรนั้น ปัจจุบันมุ่งเน้นให้นิสิต หรือองค์กรนิสิตได้จัดการเรียนรู้ในแบบบูรณาการด้านทั้ง 4 ด้านเข้าด้วยกันเหมือนการบูรณาการภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยสู่การรับใช้สังคมในแบบ “4 In 1” ยกตัวอย่างเช่น

- การประกวด “ดาว-เดือน” ของนิสิตใหม่อันเป็นกิจกรรมประเพณีนิยมที่จัดขึ้นในทุกปี จะมีการกำหนดให้นิสิตใหม่แต่ละคณะนำเรื่องราวอันเป็นมรดกวัฒนธรรมในชุมชนมาเรียงและทำขออนุญาตนำเสนอในเวทีประกวด
- การนำนิสิตใหม่ออกไปบริการสังคม ผ่านกิจกรรมสำคัญๆ เช่น รมรงค์การเลือกตั้ง การลงแขกดำนา และเกี่ยวข้าว
- การตั้งชวนแห่กีฬา เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทงจากชุมชนเข้าสู่มหาวิทยาลัย เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้และตื่นตัวกับกิจกรรมของนิสิต

เช่นเดียวกับการใช้ “หลักคิด 9 ข้อของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ชุมชน” (9 แนวคิดการจัดกิจกรรมนิสิตในชุมชน) ในรายวิชาการพัฒนานิสิตมาบูรณาการใช้กับการจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียน ซึ่งในความเป็นจริงหลักคิดทั้ง 9 ข้อล้วนเกิดจากกระบวนการการสกัดความรู้ผ่านประสบการณ์ หรือปรากฏการณ์ การขับเคลื่อนกิจกรรมนอกหลักสูตรที่เป็นกิจกรรมการบริการสังคมในมิติ “ค่ายอาสาพัฒนา” นั้นเอง ประกอบด้วย (1) รู้ตัวตนโครงการ (2) ทุกถิ่นฐานมีเรื่องเล่า (3) เราไม่ใช่ นักเสกสร้าง (4) ทุกเส้นทางมีปัญหา (5) คลังปัญญาชุมชน (6) เราคือคนต้นแบบ (7) อย่าแยกส่วนการเรียนรู้ (8) หันกลับไปดูบ้านเกิด (9) ก่อเกิดความรู้ใหม่

แผนภูมิ 4.8 : แสดงแนวคิดการจัดกิจกรรมเรียนรู้ชุมชน

จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่าในบรรดากิจกรรมนอกหลักสูตรที่จัดขึ้นบนฐานคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน เป็นการจัดกิจกรรมในแบบบูรณาการด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน ในหลายกิจกรรม/โครงการเริ่มพัฒนา หรือยกระดับจากกิจกรรมบริการสังคมขึ้นสู่กิจกรรมบริการวิชาการแก่สังคม แต่ทั้งปวงก็ยังยึดมั่นในแนวทางการเรียนรู้คู่บริการ (Service Learning) หรืออื่นๆ เป็นต้นว่า การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ (Learning by Doing) เพื่อก่อให้เกิดปัญญาปฏิบัติ การจัดการความรู้ผ่านเรื่องเล่าพลัง (Storytelling) รวมถึงหัวใจหลักของการเรียนรู้ในแบบ 3 มิติ นั่นก็คือ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered) เรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Project base learning & Activity Based Learning) และเรียนรู้โดยมีชุมชนเป็นห้องเรียน (Community-based learning)

ส่วนที่ 3 : การบูรณาการงานวิจัยสู่ภารกิจหลัก

3.1 การบูรณาการงานวิจัยกับการเรียนการสอน

โครงการวิจัยเรื่องรูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม บูรณาการกับการเรียนการสอนในหมวดศึกษาทั่วไป คือวิชา “การพัฒนาคนนิสิต” (Student Development : 0026007) นิสิตที่เรียนในรายวิชาการพัฒนาคนนิสิต จะเป็นนิสิตใน 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ผู้นำนิสิต (ผู้นำองค์กรนิสิต) ที่เป็นกลุ่ม “นักกิจกรรม” รวมถึงนิสิตที่ทำกิจกรรมนอกหลักสูตรจากองค์กรต่างๆ และกลุ่มนิสิตทั่วไป ที่มีทั้งชั้นปีที่ 1 จนถึงชั้นปีสุดท้าย

จุดมุ่งหมายของรายวิชาการพัฒนานิสิต คือ “พัฒนานิสิตให้เป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์” ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ คือ (1) ให้นิสิตเข้าใจบทบาทและความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (2) พัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะความเป็นผู้นำ (3) ให้นิสิตมีทักษะกล้าแสดงออกและสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ คณะผู้สอนฯ จึงกำหนดประเด็นการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

- นโยบายการพัฒนานิสิต
- ลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์
- บทบาทและความรับผิดชอบของนิสิตที่มีต่อสังคม
- การพัฒนานิสิตสู่การเป็นผู้นำ
- การพัฒนาบุคลิกภาพ
- ทักษะในการทำงานเป็นทีม
- ทักษะในการติดต่อสื่อสาร
- จริยธรรมในการทำงาน
- การจัดทำโครงการ
- การวางแผนการทำงาน
- การนำเสนอและประเมินผลโครงการ

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ วิชาการพัฒนานิสิต จึงเป็นการเรียนรู้ในลักษณะการบูรณาการระหว่างภาคทฤษฎีกับการปฏิบัติการ ทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน และยึดมั่นในหลักคิด 3 มิติ คือ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการ และเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ดังนั้นโครงการหรือกิจกรรมที่นิสิตได้ออกแบบการเรียนรู้จึงหยดยืนอยู่บนชุมชนรอบมหาวิทยาลัยแทบทั้งสิ้น

การวิจัยครั้งนี้มีกระบวนการบูรณาการกับการเรียนการสอนในแบบ “บัณฑิต เรืองปัญญา” ดังนี้

1) ภาคทฤษฎี

เป็นการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน ประกอบด้วยประเด็นที่ยึดโยงกับการจัดการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน คือ แนวคิดการจัดกิจกรรมเรียนรู้ชุมชน (การใช้เครื่องมือและหลักคิดในการเรียนรู้ชุมชน) การเขียนโครงการเพื่อพัฒนานิสิต การประเมินโครงการ โดยการบรรยายในภาคทฤษฎีจะถูกออกแบบเป็นกระบวนการ โดยทีมกระบวนการ (ทีมวิจัย) ซึ่งการบรรยายในชั้นเรียนจะมีสื่อประกอบการเรียนรู้ เช่น คลิปและภาพถ่ายที่เน้นเกี่ยวกับกิจกรรมของนิสิตที่จัดขึ้นในชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัยและที่จัดขึ้นในพื้นที่อื่นๆ

2) ภาคกระบวนการหนุนเสริมความรู้และทักษะ

ทีมกระบวนการ (ผู้ช่วยสอน) ซึ่งโดยส่วนใหญ่คือ “ทีมวิจัย” จะจัดกิจกรรมปฏิบัติการในแต่ละทฤษฎี เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและการสร้างทักษะในการทำงานอย่างเป็นทีม หรือการบ่มเพาะทัศนคติสู่การจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น

- รู้จักฉันรู้จักเธอ (สร้างความสัมพันธ์ในทีม และการเปิดเปลือยศักยภาพของนิสิตแต่ละคน ผ่านการวาดภาพ การเขียนเรื่องเล่าและการเล่าเรื่อง)
- โครงการในฝัน (ฝึกทักษะการเขียนโครงการเพื่อพัฒนานิสิตและบริการสังคม และนำมาแลกเปลี่ยนในกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมโครงการที่จะดำเนินการ

จริงร่วมกับชุมชน ผ่านกระบวนการเล่าเรื่อง สุนทรียสนทนา (Dialogue) การระดมสมอง)

- สถานการณ์เฉพาะกิจ ความคิดเฉพาะตน ข้ามพ้นความเป็นทีม (สร้างความรู้และทักษะการเรียนรู้ชุมชนผ่านบริบทและโครงสร้างชุมชน ผ่านการวาดภาพ การสนทนา การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การระดมสมอง การเขียนเรื่องราว)

3) ภาคปฏิบัติการในชุมชน

- (1) ระยะเวลาศึกษาข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลชุมชน : นิสิตแต่ละกลุ่มสำรวจพื้นที่ เก็บข้อมูลชุมชนแล้วนำกลับมานำเสนอในชั้นเรียนร่วมกับนิสิตกลุ่มอื่นๆ โดยมีอาจารย์ผู้สอนและผู้ช่วยสอน (ทีมกระบวนการ) กลั่นกรองให้ข้อเสนอแนะ
- (2) ระยะเวลาขออนุมัติโครงการ : นิสิตแต่ละกลุ่มจะเขียนโครงการเพื่อพัฒนานิสิตสู่การเรียนรู้ชุมชน โดยใช้พื้นที่ที่ได้รับการเห็นชอบร่วมจากเวทีการกลั่นกรอง แต่โดยหลักแล้วจะเป็นพื้นที่ที่นิสิตได้นำเสนออยู่แล้ว
- (3) ระยะการดำเนินงาน : นิสิตแต่ละกลุ่มลงพื้นที่จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยมีอาจารย์และทีมผู้ช่วยสอนลงพื้นที่หนุนเสริมการเรียนรู้ของนิสิต

4) ภาคสรุปผล

เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมการปฏิบัติการในชุมชน นิสิตจะดำเนินการประเมินผลและสรุปผลการดำเนินงานในลักษณะต่างๆ เช่น

- จัดทำรูปเล่มรายงาน (รายกลุ่ม)
- เขียนเรื่องเล่าเร้าพลัง (รายบุคคล)
- จัดนิทรรศการ (รายกลุ่ม)
- นำเสนอหน้าชั้นเรียน (รายกลุ่ม)
- จัดทำคลิป/วีดิทัศน์ (รายกลุ่ม)

ทั้งนี้ทั้งนั้น ทีมวิจัยฯ ได้ทำการหนุนเสริมการเรียนรู้ในรายวิชาการพัฒนานิสิตสู่การจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในหลายประเด็น เช่น การแนะนำพื้นที่และประเด็นเชิงพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น โครงการของนิสิตที่จัดในชื่อ “ปันจักรยานปลูกป่า” ซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัยสู่การพัฒนา ณ กุดหัวช้าง (แก้มลิงกุดหัวช้าง) บ้านกุดหัวช้าง ต.ขามเรียง อ.เมือง จ.มหาสารคาม โดยนำทีมวิจัยชุมชนเข้ามาพบปะกับนิสิตแนะนำบริบทพื้นที่และพานิสิตลงสู่ชุมชน ทั้งในการเรียนรู้บริบทและการปฏิบัติการจริงในชุมชน

โครงการดังกล่าวนี้ ไม่ได้ปฏิบัติการแต่เฉพาะกลุ่มทีมที่เป็นเจ้าของโครงการเท่านั้น แต่นำพานิสิตในชั้นเรียนเดียวกันลงปฏิบัติการแบบ “จิตอาสา” เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นกิจกรรมที่นิสิตได้เรียนรู้การทำงานในแบบบูรณาการรูปแบบกิจกรรมและการทำงานในแบบ “สหทีม” หรือเครือข่ายอย่างหลากหลายทั้งที่เป็นภาครัฐ ภาคเอกชน

นอกจากนั้นนิสิตในรายวิชาการพัฒนานิสิต ยังได้เข้าร่วมกิจกรรมเนื่องในกระบวนการวิจัย เช่น โครงการธรรมะในสถานศึกษา กิจกรรมเฉลิมฉลองพระบรมสารีริกธาตุ

3.2 การบูรณาการงานวิจัยกับการบริการวิชาการแก่สังคม

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ทีมวิจัยออกแบบการบูรณาการกับงานบริการวิชาการแก่สังคมในลักษณะการทำหน้าที่เป็น “กลไก” หรือกระทั่ง “พี่เลี้ยง” เพื่อหนุนเสริมด้าน “ข้อมูลและการเชื่อมประสานชุมชน” แก่หน่วยงานในมหาวิทยาลัยที่ประสงค์จะจัดกิจกรรมบริการวิชาการแก่สังคมในชุมชนสามเรียง ซึ่งจะไม่ใช้การถ่ายทอดองค์ความรู้จากงานวิจัยที่กำลังดำเนินการ กล่าวคือ ทีมวิจัยฯ ได้นำเสนอข้อมูลชุมชนแก่หลักสูตรต่างๆ เพื่อนำไปพิจารณาถึงความเหมาะสม หรือความเป็นไปได้ในการจัดกิจกรรมตามนโยบายเชิงรุกของมหาวิทยาลัยฯ (โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน โครงการหนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรม) และเมื่ออาจารย์ หรือหลักสูตรมีความประสงค์จะพัฒนาโจทย์ร่วมกับชุมชน หรือเมื่อต้องจัดเวทีการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ทีมวิจัยฯ จะลงพื้นที่และร่วมดำเนินการกับหลักสูตรนั้นๆ เช่น

- การแนะนำพื้นที่และร่วมพัฒนาโจทย์การดำเนินงานโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน ว่าด้วยเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมในบริเวณแก้มลิงกุดหัวช้าง โดยหลักสูตรในคณะสาธารณสุขศาสตร์
- การแนะนำพื้นที่และประเด็นการทำงานเรื่อง “เสื่อกก” และ “แผนที่วัฒนธรรม” ในชุมชนบ้านดอนหนอง และการประสานงานเวทีการเรียนรู้ระหว่างหลักสูตรกับชุมชน โดยหลักสูตรในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์
- การแนะนำพื้นที่และประเด็นเชิงพื้นที่การเรียนรู้ใหม่เรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทำนาแบบโยนกกล้า กังหันลม หรือหมู่บ้านนาโยน ณ รวมถึงการเป็นวิทยากรในเวทีการเรียนรู้ระหว่างหลักสูตรกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยสาขาเคมี คณะวิทยาศาสตร์
- การหนุนเสริมเวทีคืนข้อมูลโครงการหนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรมว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับแพทย์แผนโบราณ (นวดแผนไทย) ณ บ้านโนนแสวง
- การแนะนำพื้นที่และการประสานงานเวทีชุมชนเรื่อง “ตลาดชุมชนบ้านสามเรียง” โดยหลักสูตรในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์

3.3 การบูรณาการงานวิจัยกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ทีมวิจัยฯ คำนึงถึงประเด็นนี้เป็นหัวใจหลัก เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมเป็นฐานการเรียนรู้ที่สำคัญทั้งในด้านการศึกษา วิจัยและการพัฒนาท้องถิ่น โดยผลของการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล พบว่ากิจกรรมจากอดีตถึงปัจจุบันที่สะท้อนให้เห็นภาพการมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน หรือมหาวิทยาลัยกับชุมชนล้วนหยั่งย่นเป็นหนึ่งในอยู่กับเรื่องศิลปวัฒนธรรม หรือประเพณีตามครรลองอันเป็น “ฮิต 12 คอง 14” แทบทั้งสิ้น

ดังนั้นทีมวิจัยฯ จึงออกแบบการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมในชื่อ “ฮิต 12 คองกิจกรรม” โดยมีทั้งกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัย กิจกรรมที่จัดขึ้นโดยองค์กรนิสิต และกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยชุมชนที่อาจมีทั้งที่เป็นเทศบาลตำบลสามเรียงและกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยชุมชนที่หมายถึงหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน โดยกิจกรรมที่อยู่ในกระบวนการของการสร้างการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของงานวิจัย ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญๆ เช่น

- โครงการศิลปวัฒนธรรมอีสาน ผู้รับผิดชอบหลัก คือ กองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และทีมวิจัยฯ
- โครงการธรรมะในสถานศึกษา ผู้รับผิดชอบหลัก คือ กองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และทีมวิจัยฯ
- โครงการศิลปวัฒนธรรมอุดมศึกษา ผู้รับผิดชอบหลัก คือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- โครงการปลูกป่าอภัยแก่งแก่งแฉ่งขามเรียง ผู้รับผิดชอบหลัก คือ ทีมวิจัยฯ โดยมีกองกิจการนิสิต องค์การนิสิต และนิสิตวิชาการพัฒนานิสิต ร่วมดำเนินการ
- โครงการเฉลิมฉลองแห่งพระบรมสารีริกธาตุ ผู้รับผิดชอบหลัก คือ เทศบาลตำบลขามเรียง และชุมชนบ้านมะกอก โดยมีทีมวิจัยฯ เป็นกลไกสนับสนุน
- โครงการกฐินโบราณ (ไม่สามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์)

โดยสรุปแล้ว การบูรณาการงานวิจัยเรื่องโครงการวิจัยเรื่องรูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม ได้บูรณาการการเรียนรู้เข้าสู่ภารกิจหลักได้ครบทั้ง 4 ด้าน เพียงแต่ประเด็นการบริการวิชาการแก่สังคมจะปรับเปลี่ยนสถานะของการถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนมาสู่การเป็นกลไกช่วยประสานงาน หรืออำนวยความสะดวกให้กับหลักสูตรที่กำลังขับเคลื่อนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนเป็นหัวใจหลัก โดยเริ่มตั้งแต่การสะท้อนข้อมูลเชิงพื้นที่ การกำหนดเวทีพัฒนาโจทย์และการเรียนรู้ในพื้นที่ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว ด้วยเหตุที่งานวิจัยดังกล่าว ก่อเกิดจากฐานการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน อันหมายถึงกิจกรรม “นอกหลักสูตร” ดังนั้นกิจกรรมที่ขับเคลื่อน จึงไม่ใช่แค่การบูรณาการผ่านระบบการเรียนการสอน (ผลิตบัณฑิต) หรือภารกิจการบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่ได้ดำเนินการบูรณาการการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมขององค์การนิสิต ทั้งที่เป็นแผนงานหลักประจำปีขององค์การนิสิต แผนงานประจำปีของกองกิจการนิสิต และการเชื่อมโยงให้ “ชมรม” หรือกระทั่งกลุ่มนิสิตอื่นๆ เช่น “โครงการส่งเสริมเยาวชนดีเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งกับการเรียนรู้อย่างชัดเจน ซึ่งอาจเรียกได้ว่างานวิจัยดังกล่าว ไม่ได้บูรณาการแค่หลักคิด 4 In 1 เท่านั้น ทว่าเป็นการบูรณาการในแบบ 5 In 1 ด้วยเหมือนกัน เพราะมีกระบวนการยึดโยงอยู่กับกิจกรรมนอกหลักสูตรของฝ่ายพัฒนานิสิตโดยตรง

บทสรุปและอภิปรายผล

การดำเนินงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม” มีบทสรุปและอภิปรายผล ดังนี้

บทสรุปการวิจัย : กระบวนการวิจัย

กระบวนการวิจัย ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การเสาะหาทีมวิจัย (2) การตั้งทีมวิจัย (3) การออกแบบกระบวนการและรูปแบบการวิจัย ดังนี้

1.การเสาะหาทีมวิจัย ประกอบด้วยนักวิชาการ นิสิต และชุมชน โดยนักวิชาการมาจากบุคลากรกองกิจการนิสิตที่รับผิดชอบด้านการพัฒนานิสิตและผู้ช่วยสอนวิชาพัฒนานิสิต (ทีมกระบวนการ) กรณีนิสิตมาจากกลุ่มผู้นำองค์กรนิสิต นิสิตในรายวิชาการพัฒนานิสิต นิสิตทั่วไป ส่วนทีมวิจัยชุมชนมาจากผู้นำชุมชน อดีตผู้นำชุมชน สมาชิกเทศบาลและอดีตสมาชิกเทศบาลตำบลขามเรียง เครือข่ายการทำงานด้านกิจกรรมนิสิตในระดับชุมชน และประชาชนทั่วไป

2.ตั้งทีมวิจัย เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการ “เสาะหาทีมวิจัย” กล่าวคือ เมื่อได้ทีมวิจัยแล้วก็เข้าสู่กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ วิเคราะห์ศักยภาพทีมวิจัย กระบวนการดังกล่าวประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม คือ (1) มอบหมายภารกิจ เน้นให้ทีมวิจัยทำงานในแต่ละฝ่ายควบคู่กันทั้งที่เป็นนักวิชาการ นิสิตและชุมชน โดยมีฝ่ายสำคัญๆ เช่น ประชาสัมพันธ์ พิธีการ สื่อ การเงิน ข้อมูล (2) ทบทวนกิจกรรม เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องข้อมูลและสถานการณ์การจัดกิจกรรมระหว่าง “นิสิตกับชุมชน” จากอดีตจนถึงปัจจุบันที่นิสิตและชุมชนประทับใจ หรือยังจดจำ เพื่อเป็น “วัตถุดิบ” ในการนำมาวิเคราะห์รูปแบบการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมบนฐานวัฒนธรรมชุมชน (3) เปิดตัวทีมวิจัย โดยเน้นการเปิดตัวทีมวิจัยไปพร้อมๆ กับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยในแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงการเปิดตัวอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในเวทีอันเป็นกิจกรรมของมหาวิทยาลัยและกิจกรรมที่ชุมชนได้จัดขึ้นตามวาระต่างๆ

3.ออกแบบกระบวนการและรูปแบบวิจัย เป็นเสมือนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานวิจัย 5 ขั้นตอน (5 กระบวนการ) โดยแต่ละขั้นตอนจะไม่จำกัดกรอบการดำเนินการว่าต้องดำเนินการตามกระบวนการทั้ง 3 ระยะ (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ) แต่ให้สามารถบูรณาการร่วมกันได้ เพราะคำนึงถึง “ปฏิทินกิจกรรม” และ “สถานการณ์จริง” ที่มีขึ้นในมหาวิทยาลัยและชุมชน ดังรายละเอียดโดยสังเขป คือ

3.1 เบื้องต้นตัวเรา : เน้นการทบทวนองค์ความรู้ในตัวตนของทีมวิจัยแต่ละคนในเรื่องสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับการวิจัย เช่น บริบทชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน หรือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน โดยเน้นทบทวนความรู้หรือข้อมูลผ่านคนใกล้ชิดที่อยู่ใน “ครัวเรือน” ของผู้วิจัย เช่น สามเณร ภรรยา บิดา มารดา บุตร

3.2 เข้าหาเพื่อนบ้าน : เน้นการเก็บข้อมูลผ่านการ “สัมภาษณ์” จาก “เพื่อนบ้าน” อย่างไม่เป็นทางการ เหมือนการเปิดตัวตนเองในฐานะทีมวิจัยไปในตัว รวมถึงการเชิญชวนเพื่อนบ้านที่สนใจเข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัย หรือการขอความร่วมมือจากเพื่อนบ้านเพื่อหนุนเสริมทีมวิจัย จากนั้นจึงเชิญเพื่อนบ้านมาร่วมเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (โสเหล่) ร่วมกัน

3.3 สร้างลานโสเหล่ : เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยกับเพื่อนบ้านที่ประกอบด้วยแกนนำชุมชนและผู้สนใจจำนวนหนึ่ง เน้นกระบวนการกลุ่ม (ระดมสมอง) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากแกนนำและปราชญ์ชาวบ้าน รวมถึงการเปิดเวทีในระดับชุมชนเป็นรายชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ตลอดจนเพื่อสะท้อนข้อมูลจากกลุ่มแกนนำและปราชญ์ชาวบ้านไปยังชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อรับรู้ ร่วมตรวจสอบ หรือร่วมชำระข้อมูลอีกรอบหนึ่ง

3.4 เสวนาความรู้ : เป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและค้นข้อมูลแก่ชุมชนผ่านเวทีอันหลากหลายรูปแบบ เช่น นิทรรศการ ออกранจำหน่ายผลิตภัณฑ์ สาธิตการจักสาน ทอผ้า ผลิตภัณฑ์โพร แสดงดนตรีและนาฏศิลป์อีสาน การร้องเพลงกล่อมลูก-สรภัญญะ การเสวนา ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดจะเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการ “วิเคราะห์ต้นทุน” หรือ “ศักยภาพของชุมชน” เสร็จแล้วจึงนำออกมาจัดแสดงต่อนิสิต และผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผู้บริหารเทศบาลตำบลขามเรียง และชาวบ้านผู้สนใจ โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละกิจกรรมจะถูกออกแบบให้ชุมชนกับนิสิตได้ปฏิบัติการร่วมกัน

3.5 ประตุกิจกรรม : เป็นการดำเนินกิจกรรมในชั้นกลางน้ำ เพื่อศึกษารูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน โดยใช้ฐานข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลวิเคราะห์ เพื่อกำหนดเป็นแผนกิจกรรมเพื่อปฏิบัติการจริงร่วมกัน ซึ่งมีทั้งที่จัดในมหาวิทยาลัยและที่จัดขึ้นภายในชุมชน เช่น ธรรมะในสถานศึกษา ศิลปวัฒนธรรมอีสาน กฐินโบราณ ปลุกต้นไม้บริเวณแก้มลิงกุดหัวช้าง การผลิตหนังสือเพื่อสะท้อนภาพการอยู่ร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน (กระเทยไต่บ้าน) รวมถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นตามนโยบายของมหาวิทยาลัยและชุมชน เช่น ศิลปวัฒนธรรมอุดมศึกษา การแห่เฉลิมฉลองพระบรมสารีริกธาตุ

โดยสรุปแล้วกระบวนการวิจัยทั้ง 3 ขั้นตอน เป็นการขับเคลื่อนในแบบบูรณาการ กล่าวคือในบางขั้นตอนดำเนินการคู่กันไประหว่างระยะต้นน้ำกับระยะกลางน้ำ เช่น เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ค้นข้อมูล หรือกระทั่งการเก็บข้อมูลผ่านกิจกรรมอันเป็นแผนปฏิทินหรือแผนกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัยและชุมชน เพราะต้องยึดหยุ่นไปกับสถานการณ์จริงของกิจกรรมที่มีการขับเคลื่อนตามแผนขององค์กร หรือชุมชน

ในส่วนของการใช้เครื่องมือในกระบวนการวิจัย ประกอบด้วยการศึกษาชุมชนผ่านเครื่องมือและกรอบแนวคิดสำคัญ เช่น ปฏิทินชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติชีวิตบุคคลสำคัญ โครงสร้างชุมชน การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ ระดมสมอง/ประชุม รวมถึงเครื่องมือสำคัญๆ ของการจัดการความรู้ที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นหัวใจหลัก เช่น สนทนาสนทนา (Dialogue) เรื่องเล่าเร้าพลัง (Storytelling) การสรุปบทเรียน/ถอดบทเรียน After action review (AAR) การสรุปบทเรียนระหว่างทาง (During action review : DAR) การปรับความคาดหวัง(Before action review : BAR) สนทนาสนทนา หรือการสืบค้นสิ่งดีๆ รอบตัว (Appreciative Inquiring) การสอนงาน (Coaching) การเรียนรู้จากการลงมือทำอย่างเป็นทีม (Action Learning)

ทั้งนี้ยังรวมถึงการใช้อุปกรณ์หนุนเสริมเพื่อการศึกษาชุมชนอื่นๆ เช่น การจดบันทึก การบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว การบันทึกเสียง เป็นต้น

บทสรุปการวิจัย : ข้อมูลชุมชน

เทศบาลตำบลขามเรียง แยกตัวออกจากเทศบาลตำบลท่าขอนยาง (ต.ท่าขอนยาง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2551 ประชากรส่วนใหญ่ย้ายชุมชนมาจากชุมชนท่าขอนยาง ขณะที่ส่วนหนึ่งมีพื้นเพมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี โดยเหตุผลของการอพยพนั้นประกอบด้วยความหนาแน่นแออัดในหมู่บ้าน จึงต้องเคลื่อนตัวออกมาอาศัยอยู่ตามหัวไร่ปลายนา รวมถึงการประสบภัยธรรมชาติและการหนีภัยจากโรคระบาด

เทศบาลตำบลขามเรียงแบ่งการปกครองออกเป็น 23 หมู่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และอื่นๆ เช่น รับจ้างทั่วไป รับราชการ หากแต่ภายหลังการเปิดทำการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการของมหาวิทยาลัยมหาสารคามเมื่อปี พ.ศ.2542 ยังผลให้ชาวบ้านในเขตชุมชนขามเรียงได้ประกอบอาชีพอื่นๆ หรือมีอาชีพเสริมเข้ามาอย่างหลากหลาย เช่น การรับจ้างเป็นแม่บ้าน รปภ. กรรมกรก่อสร้าง ธุรกิจหอพัก-อาคารพาณิชย์ ร้านค้า ซึ่งในบางอาชีพสามารถสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำมากกว่าอาชีพหลักอย่างเห็นได้ชัด

ปัจจุบันชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง เป็นชุมชนที่มีแหล่งน้ำรายรอบเป็นจำนวนมากสามารถใช้ประโยชน์ต่อการเกษตร ประมง เลี้ยงสัตว์ได้เป็นอย่างดี กระนั้นก็ยังพบว่าแหล่งน้ำในหลายแห่งกลับไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็น “น้ำเค็ม” คือ “บึงหนองขาม” ที่อยู่ในโซนบ้านหนองขาม - ดอนหนอง-หัวหนอง ขณะที่แหล่งน้ำในบางแหล่งสามารถพัฒนาสู่การใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย เช่น กุดหัวช้างในชุมชนบ้านกุดหัวช้างได้รับการพัฒนาเป็นแก้มลิงรองรับการใช้ประโยชน์ในแก้มขำบ้านในบ้านกุดหัวช้าง-มะกอก-โขงกุดเวียน-ห้วยชัน รวมถึงบ้านท่าสองคอน ต.ท่าสองคอน อ.เมือง จ.มหาสารคาม ต่อเมื่อถึงฤดูฝนก็ประสบปัญหาน้ำท่วมเรือสวนไร่นาและบ้านเรือน โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำชี เช่น บ้านห้วยชัน-โขงกุดเวียน-กุดหัวช้าง-มะกอก

เช่นเดียวกับกรณีป่าชุมชนนั้น เดิมชุมชนขามเรียงจะอุดมไปด้วยป่าไม้ เพราะมีป่า “โคกหนองไผ่” เป็นป่าชุมชนขนาดใหญ่ที่เกื้อหนุนชีวิตชาวบ้านในสองตำบล (ขามเรียง-ท่าขอนยาง) แต่ภายหลังที่มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้ขยายการศึกษาเข้ามายังชุมชน ป่าโคกหนองไผ่จึงถูกแผ้วถางลงเพื่อรองรับการขยายตัวของมหาวิทยาลัยฯ ยังผลให้ชุมชนขามเรียงไม่เหลือป่าชุมชนที่เป็นรูปธรรมเหมือนเช่นในอดีต จะมีก็แต่ป่าชุมชนในบ้านมะกอกเท่านั้นที่ดูจะคงสภาพของป่าชุมชนมากกว่าที่อื่นๆ ขณะที่ “โคกโนนรัง” (โนนยัง) ที่บ้านหัวหนอง เดิมเคยเป็นพื้นที่ป่าชุมชนขนาดใหญ่ก็ถูกรุกคืบถือครองและแผ้วถางทำการเกษตรจนโล่งเตียนและเสื่อมโทรมทั้งป่าและดิน กระทั่งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ.2552 จึงสามารถนำกลับมาเป็นสมบัติสาธารณะให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อีกวาระ

ในส่วนประเด็นที่เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมนั้น ชุมชนขามเรียงเป็นชุมชนที่ดำเนินชีวิตในครรลอง “ฮีต 12 คอง 14” เฉกเช่นคนอีสานทั่วไป ประเพณีและพิธีกรรมร้อยรัดสนิทแน่นอยู่กับวิถีแห่งพระพุทธศาสนา วิถีแห่งพราหมณ์และผีบรรพบุรุษ โดยส่วนใหญ่ในแต่ละชุมชนยังคงสืบทอดประเพณีฮีต 12 ไว้อย่างครบถ้วน จะมีบ้างที่รูปแบบของประเพณีเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งในประเพณีสำคัญๆ ในแต่ละเดือนที่ยังถือปฏิบัติร่วมกันทั้งในระดับครัวเรือน หมู่บ้านและตำบลนั้น ได้แก่ เทศน์มหาชาติ (บุญผะเวส) สงกรานต์ เข้าพรรษา กลืน ซึ่งในทุกหมู่บ้านที่มีวัดจะจัดประเพณีเหล่านี้ในทุกปี ยกเว้นเพียงบ้านห้วยชันเท่านั้นที่ไม่สามารถจัดเทศน์มหาชาติได้ในทุกปี เนื่องจากเป็นชุมชนขนาดเล็ก ขณะที่บุญบังไฟซึ่งเดิมเป็นที่นิยมในชุมชนขามเรียง ถึงขั้นยกระดับเป็นแผนงานในระดับตำบล โดยหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพในแต่ละหมู่บ้าน พบว่าปัจจุบันไม่ได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาของเทศบาลตำบลขามเรียง จะมีเพียงหมู่บ้านเพียงไม่กี่หมู่บ้านที่ยังคงจัดตามความพร้อมของตนเอง เช่น บ้านห้วยชัน บ้านดอนนา เป็นต้น

บทสรุปการวิจัย : สรุปผลการศึกษารายวัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหา นโยบาย ระบบและกลไกการจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่ผ่านมาระหว่างนิสิตและชุมชน

ประกอบด้วย 3 ยุค คือ ก่อนการประกาศแผนยุทธศาสตร์การพัฒนานิสิต (2542-2551) การประกาศใช้แผนพัฒนานิสิตกับยุทธศาสตร์ 1 มหาวิทยาลัย 1 จังหวัดกับการจัดการเรียนรู้วิชาการพัฒนานิสิต (2552-2554) และการประกาศวิสัยทัศน์มหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน (2555-ปัจจุบัน)

2.1.1 ยุคก่อนการประกาศแผนยุทธศาสตร์การพัฒนานิสิต (2542-2551)

(1) พบว่าห้วงระยะเวลาดังกล่าว ถึงแม้จะมีแนวคิดเรื่อง “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” แต่ระบบและกลไกการเรียนการสอนส่วนใหญ่ก็ยังขับเคลื่อนในชั้นเรียนและภายในมหาวิทยาลัย มากกว่าการออกสู่ชุมชนขามเรียง อีกทั้งนิสิตยังไม่มีบทบาทต่อการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกับการบริการวิชาการแก่สังคมร่วมกับอาจารย์และชุมชน

(2) พบว่ายังไม่มียุทธศาสตร์การบูรณาการภารกิจหลักทั้ง 4 ด้านเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันตามปรัชญา “การศึกษาเพื่อรับใช้สังคม” และประเด็นการขับเคลื่อนส่วนใหญ่ก็จะเป็นประเด็นในทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี

(3) พบว่าภารกิจหลัก เช่น การบริการวิชาการแก่สังคม เน้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน ทั้งในรูปของหน่วย/ศูนย์เคลื่อนที่ และการให้คำปรึกษายู่ภายในมหาวิทยาลัย ซึ่งมีทั้งระบบการให้บริการแบบให้เปล่าและการว่าจ้าง ภายใต้การกำกับดูแลหลักของกองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ

(4) พบว่าการบริการวิชาการแก่สังคม ยังไม่เปิดโอกาสให้นิสิตได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งกับการขับเคลื่อน ขาดกระบวนการพัฒนาโจทย์บนความต้องการของชุมชน และไม่มีเป้าหมายเชิงพื้นที่หลักในชุมชนขามเรียง รวมถึงยังไม่ค่อนำหลักคิดของ “การเรียนรู้คู่บริการ” มาใช้ในการบริการวิชาการที่หมายถึงการบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านกับเทคโนโลยีอันเป็นองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัย

(5) พบว่ายังไม่มียุทธศาสตร์เชิงรุกที่ว่าด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนให้นิสิต/องค์กรนิสิต จัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการโดยใช้ชุมชนขามเรียงเป็นฐานการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ

ข้อค้นพบต่างๆ ข้างต้น เป็นผลพวงจากเป็นระยะเริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยเพิ่งย้ายมาเปิดทำการเรียนการสอนในพื้นที่ตั้งชุมชนขามเรียง ผู้บริหาร อาจารย์ บุคลากรและนิสิตจึงยังไม่คุ้นเคย ไม่มีข้อมูลและยังไม่มีเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน กระนั้นก็ยังพบจุดเด่นในบางกรณี เช่น การจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรของกองกิจการนิสิตกับองค์กรนิสิตในชุมชนขามเรียงในชื่อโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน ณ บ้านหนองแซ่ และบ้านดอนนา รวมถึงการสัมมนาของสภานิสิตในบ้านดอนมัน อันเป็นหมู่บ้านต้นแบบตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.2 ยุคการประกาศใช้แผนพัฒนานิสิตกับยุทธศาสตร์ 1 มหาวิทยาลัย 1 จังหวัดและการจัดการเรียนรู้วิชาการพัฒนานิสิต (2552-2554)

(1) พบว่ามหาวิทยาลัยเริ่มขับเคลื่อนการบริการวิชาการในชุมชนขามเรียงอย่างเป็นทางการผ่านโครงการ “มะกอกศึกษา” (คณะสาธารณสุขศาสตร์) ที่หมายถึงหมู่บ้านต้นแบบตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งตนเองอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

(2) พบว่ามหาวิทยาลัยเปิดกว้างเรื่องประเด็นของการบริการสังคมโดยไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังจะเห็นได้จากประเด็นการบริการสังคมจากด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพและด้านสังคมศาสตร์ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา

(3) พบว่ามหาวิทยาลัยขนานนโยบาย “1 มหาวิทยาลัย 1 จังหวัด” โดยมอบหมายให้ทุกคณะจัดกิจกรรมบริการสังคมชื่อโครงการ “1 คณะ 1 ชุมชน”

(4) พบว่าฝ่ายพัฒนานิสิต หรือกิจการนิสิต ประกาศนโยบายเชิงรุกเป็นแผนกลยุทธ์ว่าด้วยการจัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการในชุมชนรอบมหาวิทยาลัย และยกระดับกิจกรรมนอกหลักสูตรสู่การเป็นกิจกรรมบริการวิชาการในชื่อโครงการ “มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน” (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) ที่หมายถึงกำหนดให้ “สโมสรนิสิตทุกคณะ” ได้จัดกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการ หรือ “กิจกรรมนอกหลักสูตร” ในชุมชนตามเรื่อง

(5) พบว่ามีการเปิดการเรียนการสอนวิชา “การพัฒนานิสิต” ในหมวดศึกษาทั่วไป บนความรับผิดชอบหลักของฝ่ายพัฒนานิสิต โดยมีหลักคิดสำคัญคือการจัดการเรียนรู้ให้นิสิตมีจิตสาธารณะผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนรอบมหาวิทยาลัยเป็นฐานการเรียนรู้ หรือเป็นฐานการบริการ ประกอบด้วยหัวใจหลักการเรียนรู้ 3 มิติ (3 ประเด็น) คือ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered) เรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการ กิจกรรม (Project base learning & Activity Based Learning) และเรียนรู้ผ่านชุมชน หรือใช้ชุมชนเป็นห้องเรียน (Community-based learning)

2.1.3 ยุคการประกาศวิสัยทัศน์มหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน (2555-ปัจจุบัน)

พบว่าเป็นยุคที่มีรูปแบบและกลไกในการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนชัดเจนเป็นรูปธรรมมากกว่ายุคอื่นๆ เนื่องจากมหาวิทยาลัยประกาศวิสัยทัศน์สู่การเป็น “มหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน” กล่าวคือ มีนโยบายที่เด่นชัดเกี่ยวกับการบูรณาการภารกิจหลักสู่การบริการสังคม (4 In 1) ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการลงนามความร่วมมือกับ “สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ที่มุ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้นักวิชาการได้ทำงานวิชาการเพื่อการรับใช้สังคมมากขึ้น ดังนั้นในยุคดังกล่าวนี้ จึงพบว่านิสิตมีสถานะเป็นกลไกหนึ่งของการขับเคลื่อนงานวิชาการเพื่อการรับใช้สังคม ผ่านการเรียนการสอน ผ่านงานบริการวิชาการ ผ่านงานวิจัยและผ่านงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งนิสิตยังได้รับการสนับสนุนให้จัดกิจกรรมนอกหลักสูตร (กิจกรรมนิสิต) เพื่อเรียนรู้และบริการชุมชนตามเรื่องด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างโครงการเชิงรุกสำคัญๆ ที่บ่งชี้ถึงแนวทางของการเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อชุมชน หรือการปฏิบัติการเรียนรู้เพื่อการรับใช้สังคม ดังนี้

- ด้านบริการวิชาการ (โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน)
- ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (โครงการหนึ่งหลักสูตร/หนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรม)
- ด้านวิจัย (โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โครงการ มมส วิจัยเพื่อชุมชน)
- ด้านการพัฒนานิสิต (โครงการ 1 ชมรม 1 ชุมชน)

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชน

ประกอบด้วยปัจจัยและเงื่อนไขหลัก 2 ประเด็น คือ ปัจจัยและเงื่อนไขภายในมหาวิทยาลัย ปัจจัยและเงื่อนไขจากภายนอกมหาวิทยาลัย ดังนี้

2.2.1 ปัจจัยและเงื่อนไขภายในมหาวิทยาลัย

(1) ปัจจัยและเงื่อนไขจากนโยบายการบูรณาการภารกิจหลักสู่การรับใช้สังคม

พบว่ามีการขับเคลื่อนระดับมหาวิทยาลัยด้วยการบูรณาการภารกิจหลัก 4 ด้านสู่การรับใช้สังคมที่เด่นชัดและเป็นรูปธรรมที่หมายถึง “นิสิตและชุมชน” ได้มีส่วนร่วม เช่น โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน โครงการหนึ่งคณะหนึ่งศิลปวัฒนธรรม ซึ่งดำเนินการต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 ซึ่งการที่นิสิตมีส่วนร่วมกิจกรรมเช่นนั้น ทำให้นิสิตได้นำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการบริการสังคม ก่อเกิดทักษะทางวิชาชีพ (Hard skill) และทักษะชีวิต (Soft skill) ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะตามปรัชญา/เอกลักษณ์/อัตลักษณ์และค่านิยมของนิสิตไปโดยปริยาย และเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้แยกส่วนจากความเป็นชุมชนและท้องถิ่นตามครรลองการศึกษาเพื่อรับใช้สังคม

(2) ปัจจัยและเงื่อนไขจากนโยบายการพัฒนานิสิตผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตร

พบว่าการประกาศใช้นโยบายการพัฒนานิสิตอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ.2553 ยังผลให้เกิดกิจกรรมนอกหลักสูตรในลักษณะโครงการบริการสังคมรอบมหาวิทยาลัยขึ้นมาเป็นจำนวนมาก รวมถึงกิจกรรมที่ขับเคลื่อนคู่ขนานกับภารกิจของมหาวิทยาลัย นั่นก็คือ โครงการหนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน หรือโครงการอื่นๆ เช่น โครงการธรรมะในสถานศึกษา โครงการทอดเทียนพรรษา โครงการศิลปวัฒนธรรมอีสาน

(3) ปัจจัยและเงื่อนไขจากกิจกรรมบนฐานประเพณีนิยมขององค์กรนิสิต

กิจกรรมบนฐานประเพณีนิยมตามครรลอง “ฮิต 12 คอง 14” ถือเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน หรือระหว่างนิสิตกับชุมชน ก่อให้เกิดการจัดกิจกรรมร่วมกัน ทั้งในฐานะของการเป็นเจ้าภาพร่วมและในฐานะของการเข้าร่วม เช่น

- ประเพณีวันสงกรานต์ (มีทั้งที่จัดโดยมหาวิทยาลัยและองค์กรนิสิต)
- ประเพณีวันเข้าพรรษาที่มีกิจกรรมการทอดเทียนพรรษาและการเทศน์มหาชาติ หรือการแสดงธรรมะในสถานศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งในเทศกาลอันเป็นประเพณีดังกล่าว (จัดโดยมหาวิทยาลัย)
- ประเพณีบุญกฐิน (มีทั้งที่จัดโดยมหาวิทยาลัยและองค์กรนิสิต)
- กิจกรรมวันลอยกระทง (จัดโดยองค์กรนิสิต)

(4) ปัจจัยและเงื่อนไขจากโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน)

พบว่าโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน จัดขึ้นเป็นครั้งแรกในชุมชนชาวมะเรียงเมื่อปี พ.ศ. 2545 และปรากฏเป็นรูปธรรมที่โดดเด่นในปี พ.ศ.2553 เนื่องจากมีการกำหนดนโยบายให้แต่ละคณะ (สโมสรมนิสิต) ได้เข้าไปฝากตัวเป็น “ลูกฮัก” ในชุมชนชาวมะเรียง พร้อมๆ กับการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยเน้นการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมชุมชนคู่ไปกับการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์บนความต้องการของชุมชน ซึ่งโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน ได้เป็นส่วนหนึ่งต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการแก่ชุมชนอย่างหลากหลายแนวทาง ทั้งในระดับมหาวิทยาลัย เช่น โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน และกิจกรรมนอกหลักสูตร เช่น โครงการหนึ่งองค์กรหนึ่งจิตอาสา โครงการหนึ่งชมรมหนึ่งชุมชน หรือกระทั่งการเป็นฐานคิดสำคัญในการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาพัฒนานิสิตและโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ ระดับอุดมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2554

(5) ปัจจัยและเงื่อนไขจากการเรียนรู้ในรายวิชาการพัฒนานิสิต

พบว่ารายวิชาการพัฒนานิสิต เป็นเสมือนนวัตกรรมการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน เพราะสามารถบูรณาการระหว่างการเรียนรู้ในหลักสูตร (ในชั้นเรียน) ให้เป็นหนึ่งเดียวกับการเรียนรู้นอกหลักสูตร (นอกชั้นเรียน) โดยใช้การเรียนรู้ผ่านกิจกรรม/โครงการ และเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ ซึ่งรายวิชาการพัฒนานิสิตเป็นทั้งระบบและกลไกสำคัญที่หนุนส่งให้นิสิตได้เรียนรู้ชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัย มากยิ่งขึ้น และเป็นการเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรมของชุมชน เพราะสร้างการเรียนรู้ตั้งแต่การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ชุมชน การออกแบบกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาพร้อมกับชุมชนในรูปของกิจกรรมเรียนรู้คู่บริการอย่างง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนดังเช่นวลี “ง่ายงาม ตามความต้องการของชุมชน”

(6) ปัจจัยและเงื่อนไขจากโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติฯ

พบว่าโครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ ระดับอุดมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการจัดประกวดโครงการ/กิจกรรมของสถาบันอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้นิสิตได้ฝึกทักษะในการแก้ปัญหาตัวเองและสังคมผ่านกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นทีม และเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้คุณธรรมจริยธรรมแก่นิสิต อันเป็นความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหาสารคามกับมูลนิธิเปรมติณสูลานนท์ กิจกรรมดังกล่าวนี้กลายเป็นแผนงานเชิงนโยบายของฝ่ายพัฒนานิสิตที่ประกาศการขับเคลื่อนในทุกคณะ (สโมสรมินิต) โดยให้องค์กรนิสิตได้จัดกิจกรรมในประเด็นดังกล่าว ซึ่งมีหลายกิจกรรมที่ออกสู่การรับใช้สังคม โดยเฉพาะชุมชนรายรอบมหาวิทยาลัย ทั้งที่เป็นชุมชนชาวมะเขีง และชุมชนท่าขอนยาง ทั้งยังเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่รายวิชาการพัฒนานิสิต หรือกระทั่งการเชื่อมประสานสู่เครือข่ายพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยเช่นกัน

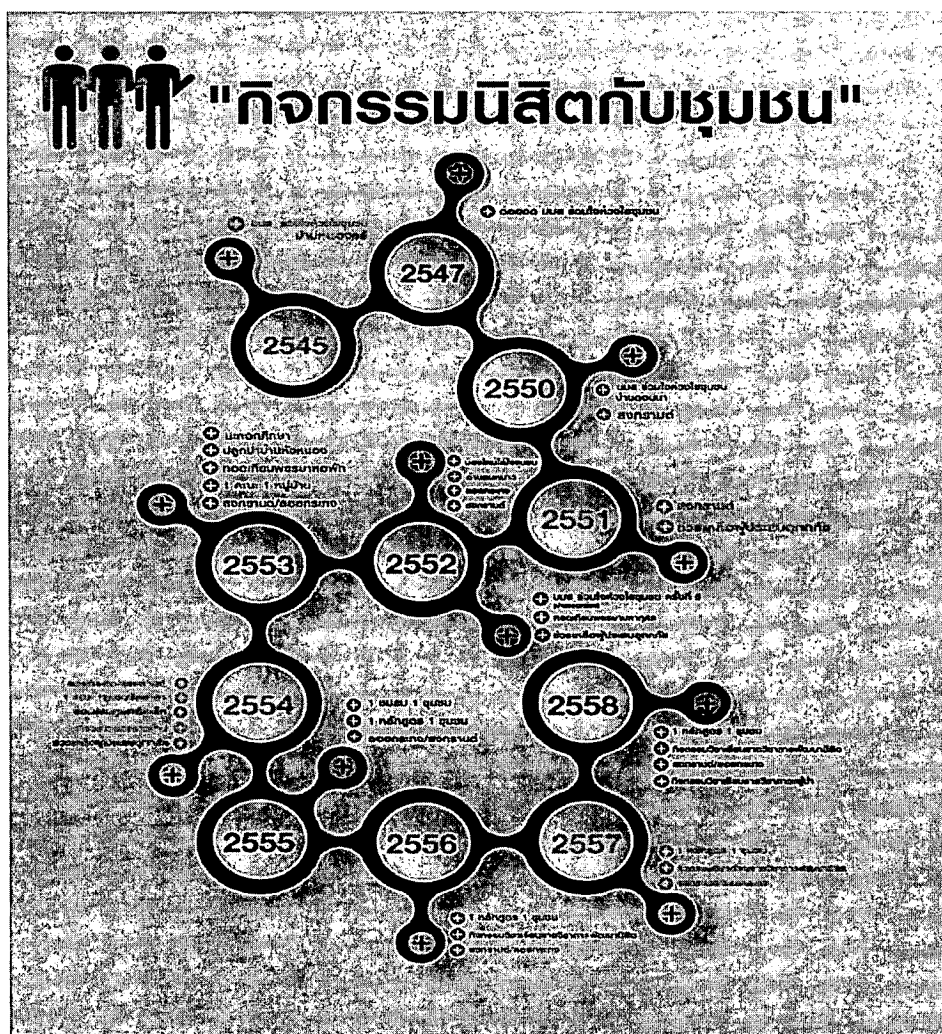
2.2.1 ปัจจัยและเงื่อนไขภายนอก

(1) ปัจจัยและเงื่อนไขจากแผนพัฒนาของชุมชน

พบเด่นชัดในปี พ.ศ.2552 โดยเทศบาลตำบลขามเรียงเริ่มมีแนวคิดที่จะจัดตั้ง “สถาบันเคียงมอ” ขึ้นมา โดยรวมผู้นำนิสิตจากสโมสรมินิตคณะต่างๆ มาเป็นกลไกการทำงานในระดับท้องถิ่น ร่วมกับเทศบาล ซึ่งหมายถึงหนุนเสริมการจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับเทศบาลตำบลขามเรียง เพื่อตอบสนองต่อระบบการโอนย้ายทะเบียนบ้านเข้าสู่ชุมชนชาวมะเขีง ในปีเดียวกันนี้เทศบาลตำบลขามเรียงได้บรรจุแผนงานการจัดกิจกรรมร่วมกับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามอย่างเป็นทางการ เช่น กิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมวันลอยกระทง จากนั้นก็เกิดเป็นภาควิชา “เครือข่ายการทำงานจิตอาสา” (Volunteer Spirit Network) ในวาระต่างๆ เช่น วาระภัยพิบัติที่ประกอบด้วยเรื่องน้ำท่วมและภัยหนาว

(2) ปัจจัยและเงื่อนไขจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ

พบว่าปี พ.ศ.2551 กองกิจการนิสิต ร่วมกับนิสิตกลุ่มอิสระ (กลุ่มไหล) และองค์กรนิสิต ได้กลายเป็นกลไกกลางในการช่วยเหลือชาวบ้านผู้ประสบภัยน้ำท่วมในเขตพื้นที่บ้านห้วยชัน-โขงกุดเวียง-กุดหัวช้าง-มะกอก กระบวนการทำงานเป็นการทำงานตรงกับชุมชน หรือหมู่บ้านนั้นๆ โดยตรง จนกระทั่งปี พ.ศ.2554 เป็นปีที่ชุมชนประสบภัยน้ำท่วมอีกครั้ง จึงเป็นการทำงานในลักษณะของ “ภาคีเครือข่าย” ระหว่างหน่วยงานในมหาวิทยาลัยกับเทศบาลตำบลขามเรียง และเป็นการทำงานระหว่างองค์กรนิสิตกับชุมชน โดยใช้ฐานคิดจากโครงการ มมส ร่วมใจห่วงใยชุมชน (1 คณะ 1 หมู่บ้าน) ซึ่งนิสิตในแต่ละคณะจะกลับลงสู่ชุมชนอันเป็นหมู่บ้าน “พ่อฮัก-แม่ฮัก” ของตนเอง

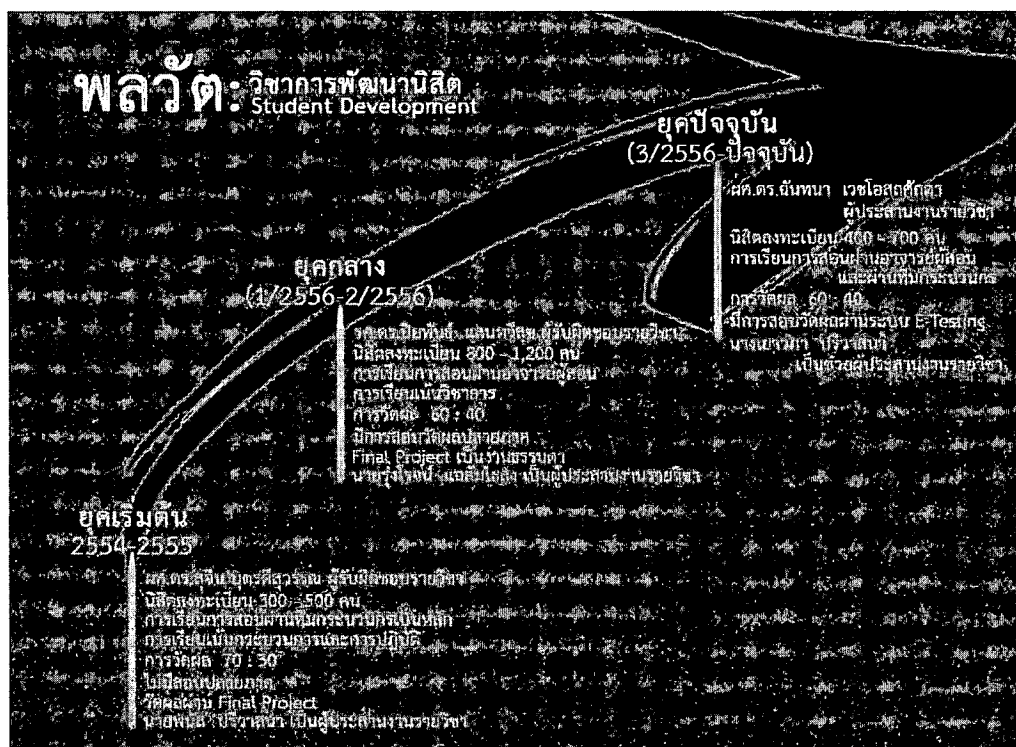

แผนภูมิ 5.1 : แสดงกิจกรรมสำคัญๆ ว่าด้วยสภาพปัญหาและปัจจัย
การจัดกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน

แผนผังเวลา
(ปรากฏการณ์กิจกรรมร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนชาวเรียง)

แผนภูมิ 5.2 : แสดงผังเวลากิจกรรมการเรียนรู้รื้อฟื้นกับชุมชน

แผนภูมิ 5.3 : พัฒนาการรายวิชาการพัฒนานิสิต

2.3 เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกที่เหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ของนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนขามเรียง

การพัฒนาารูปแบบและกลไกที่เหมาะสมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของ
นิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของชุมชนขามเรียง ประกอบด้วยรูปแบบและกลไกที่เหมาะสม 4 กลไก ดังนี้

2.3.1 รูปแบบและกลไกบนแผนกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยกับองค์กรท้องถิ่น

พบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน มีความ
จำเป็นต้องขับเคลื่อนตามกลยุทธ์ขององค์กรหลักนั่นคือ “มหาวิทยาลัยมหาสารคามและเทศบาลตำบลขาม
เรียง” ปัจจุบันแผนกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เริ่มตอบโจทย์ประเด็นการศึกษาเพื่อรับใช้สังคม
หรือการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เด่นชัดขึ้น โดยการบูรณาการภารกิจหลัก ทั้ง 4 ด้านเข้าเป็นหนึ่ง
เดียวกัน โดยเฉพาะโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนนั้นนับเป็นแผนกลยุทธ์ที่สร้างการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับ
ชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะนิสิตได้เรียนรู้จากชุมชน เพียงแต่แผนกลยุทธ์ของชุมชน (เทศบาลตำบลขาม
เรียง) กลับยังไม่เชื่อมโยงกับแผนงานเชิงนโยบายของมหาวิทยาลัยฯ หรือในบางแผนงานอาจจะมีความ
เชื่อมโยง แต่ไม่มีการประสานความร่วมมือในการที่จะขับเคลื่อนร่วมกัน

2.3.2 รูปแบบและกลไกบนฐานประเพณี ฮิต 12 คองกิจกรรม

พบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน ผ่านรูปแบบและกลไกบนฐานประเพณี “ฮิต 12 คองกิจกรรม” คือหัวใจหลักของการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน เพราะข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพที่เกิดขึ้นล้วนสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมบนฐานวัฒนธรรมเช่นนี้ได้สร้างการมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนอย่างหลากหลาย เป็นเสมือนการเรียนรู้ “รากเหง้า” และ “ภูมิปัญญา” ของความเป็นชาติและท้องถิ่นไปในตัว ซึ่งจะเห็นได้ว่ารูปแบบและกิจกรรมเช่นนี้มีทั้งที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัยและที่จัดขึ้นโดยองค์กรนิสิต และด้วยความที่เป็นประเพณีวัฒนธรรม จึงมีพลังต่อการเชื่อมประสานให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการเรียนรู้เหล่านี้ได้อย่างไม่เคอะเขิน เพราะเป็นเสมือนวิถีชีวิตประจำวันและเป็นครรลองของสังคมที่ต้องร่วมทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองร่วมกัน ซึ่งในภาคส่วนชุมชนนั้นจะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านจะเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการเชื่อมโยงการเรียนรู้ในประเด็นเหล่านี้ร่วมกับมหาวิทยาลัยได้เป็นอย่างดี

2.3.3 รูปแบบและกลไกในรายวิชาการพัฒนานิสิต

พบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน ผ่านรูปแบบและกลไกในรายวิชาการพัฒนานิสิต เป็นอีกกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ในชั้นเรียนกับการเรียนนอกชั้นเรียน เป็นการเรียนรู้ที่ลดทอนภาคทฤษฎีลง แต่มุ่งให้นิสิตได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติการจริงร่วมกันอย่างเป็นทีมผ่านกิจกรรม/โครงการ โดยมียุทธศาสตร์การเรียนรู้อยู่ที่ชุมชน ขณะที่ผู้สอน (อาจารย์) ทำหน้าที่เป็น “กระบวนการ” (Facilitator) คอยเกื้อหนุนการเรียนรู้ให้แก่นิสิต รวมถึงการที่ผู้สอนได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กับนิสิตและชุมชน

2.3.4 รูปแบบและกลไกในกิจกรรมนอกหลักสูตร

พบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตกับชุมชน ผ่านรูปแบบและกลไกในกิจกรรมนอกหลักสูตร ยังคงเป็นรูปแบบและกลไกที่ขาดไม่ได้ เนื่องจากกิจกรรมนอกหลักสูตรเป็นกิจกรรมที่ตอบโจทย์การเรียนรู้ของนิสิตในมิติ “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” ได้อย่างแจ่มชัด โดยนิสิตสามารถเลือกที่จะเข้าร่วมการเรียนรู้ได้ตามอัธยาศัย และเป็นรูปแบบและกลไกที่เปิดโอกาสให้นิสิตได้ “ออกแบบกิจกรรม” ด้วยตนเองอย่างเต็มที่ โดยไม่มีค่าคะแนนแห่งผลการเรียนเข้ามากำหนด ซึ่งกิจกรรมนอกหลักสูตร โดยเฉพาะที่จัดขึ้นโดยองค์กรนิสิต จะช่วยให้นิสิตเกิดภาวะและทักษะของการกล้าคิด (brave to think) กล้าทำ (brave to take action) กล้ารับผิดชอบ (brave to take responsibility) ซึ่งหลอมรวมถึงการกล้าคิด กล้าทำ กล้ารับผิดชอบอย่าง “เป็นทีม”

ต่อเมื่อพิจารณาองค์ประกอบ ทั้ง 3 วัตถุประสงค์ยิ่งพบเด่นชัดว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนนั้น เป็นการเรียนรู้คู่บริการแบบมีส่วนร่วมในลักษณะของกิจกรรม “นอกชั้นเรียน” ซึ่งเชื่อมโยงอยู่กับกิจกรรมนอกหลักสูตรอย่างเลี่ยงไม่ได้ และกิจกรรมนอกหลักสูตรหลายๆ กิจกรรมก็เริ่มยกระดับจากกิจกรรมบริการสังคมมาสู่การเป็นกิจกรรมที่มีกลิ่นอายของการบริการวิชาการแก่สังคมบ้างแล้วอย่างน้อยก็อย่าง

เช่นเดียวกับเมื่อนิสิตเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้งนิสิตและชุมชนย่อมเกิดความเข้าใจในบริบทของชุมชนและบริบทของมหาวิทยาลัย ซึ่งสามารถนำบริบทอันเป็นต้นทุนเหล่านั้นมากำหนดเป็นแผนกลยุทธ์ หรือกิจกรรม/โครงการในมิติเรียนรู้คู่บริการได้อย่างมีพลัง โดยชุมชนก็ได้รับการพัฒนาสู่ชุมชน

นโยบาย หรือแผนพัฒนาที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้คู่บริการต่อชุมชนชาวมอญเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการบูรณาการภารกิจ 4 ด้านเข้าด้วยกัน (4 In 1) ผ่านโครงการสำคัญๆ ที่เน้นพื้นที่เป้าหมายในชุมชนรอบมหาวิทยาลัย เช่น โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน แต่ก็ยังพบว่าเป็นการพัฒนาโจทย์ หรือแผนดำเนินงานในระดับหลักสูตรกับชุมชน ยังไม่ใช้การกำหนดยุทธศาสตร์หลักในเชิงนโยบายร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

เช่นเดียวการที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีนโยบายเชิงรุกกว่าด้วยการพัฒนานิสิตนอกหลักสูตร ก็เป็นความสำเร็จเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม เพราะนิสิตเป็นกลไกในการขับเคลื่อนแนวคิดนี้ออกสู่ชุมชนรอบมหาวิทยาลัย โดยมีกองกิจการนิสิต ทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยง” หนุนเสริมกระบวนการอันเป็นรูปแบบและกลไกเรียนรู้ของนิสิตเป็นระยะๆ

กรณีดังกล่าวหากสามารถจัดทำแผนพัฒนาร่วมกันได้จริงทั้งในระดับที่เป็นภารกิจหลักและการเรียนรู้นอกหลักสูตรจากฝ่ายพัฒนานิสิต ย่อมค้นพบ “ฐานข้อมูล” (ระบบสารสนเทศ) ว่าในแต่ละชุมชนมีประเด็นการเรียนรู้และพัฒนาอย่างไร ในชุมชนแต่ละชุมชนมีทุนทางสังคมอย่างไร และทุนทางสังคมเหล่านั้นเอื้อต่อการบูรณาการเข้ากับศาสตร์อันเป็นความรู้ของมหาวิทยาลัยอย่างไร ซึ่งแผนงานเชิงนโยบายดังกล่าวอาจเป็นได้ทั้งรูปแบบของการจัดทำแผนร่วมกันและการบริหารทรัพยากรต่างๆ ร่วมกันทั้งในระยะสั้นและระยะยาว สอดรับกับการจัดการเรียนรู้ที่ว่าด้วยการปฏิรูปการศึกษาในแผนพัฒนาที่ 11 ที่ว่าด้วยการใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ เรียนรู้เพื่อรับใช้สังคม หรือร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสังคมของการจัดการ

2) หลักการมีส่วนร่วมบนฐานประเพณีและวัฒนธรรม

หลักการมีส่วนร่วมบนฐานประเพณีและวัฒนธรรม คือหัวใจของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน เพราะหมายถึงการขับเคลื่อนบนทุนทางสังคมหรือทุนทางปัญญาของทั้งสองส่วน กรณีชุมชนพบว่า ชุมชนชาวมอญยังไม่มีประเพณีที่เด่นชัดถึงขั้นยกระดับเป็นกิจกรรมหลักของการเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน หรือกระทั่งยังไม่มียกระดับประเพณีในท้องถิ่นสู่แผนพัฒนาขององค์กรท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม จนยังไม่สามารถมองเห็นความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ว่าด้วยประเพณีนิยมของชุมชนชาวมอญ

ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นต้องขับเคลื่อนบนฐานวัฒนธรรมอันเป็นประเพณีนิยมในลักษณะ “ฮิต 12 คองกิจกรรม” ที่ประกอบด้วยประเพณีในแต่ละเดือนของชาวอีสาน (ฮิต 12 คองอีสาน) กิจกรรมนิสิต (ฮิต 12 คองนิสิต) และกิจกรรมที่จัดโดยมหาวิทยาลัย (ฮิต 12 คองมหา'ลัย) เพราะเป็นการเรียนรู้ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติและเป็นการเรียนรู้ที่ไม่อดกระชากให้นิสิตและชุมชนห่างไกลไปจากรากเหง้าของตนเอง โดยในแต่ละฮิตนั้นยังสามารถใช้พื้นที่ดำเนินการได้ทั้งภายในมหาวิทยาลัยและภายในชุมชน ทั้งยังสามารถหนุนเสริมกิจกรรมต่างๆ เข้าไปบูรณาการในแต่ละกิจกรรมที่จัดขึ้น ซึ่งหลักการมีส่วนร่วมดังกล่าว ยังสอดคล้องกับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ว่าด้วยความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ด้วยเช่นกัน

3) หลักการมีส่วนร่วมบนฐาน ICT

การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชนบนฐานวัฒนธรรมดังเช่นในปัจจุบัน พบว่ายังไม่มีระบบสารสนเทศ หรือฐานข้อมูลมารองรับอย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติพัฒนาการกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ประเด็นเชิงพื้นที่ หรือกระทั่งข้อมูลอันเป็นแผนพัฒนาของทั้งมหาวิทยาลัยกับชุมชนที่รองรับการสืบค้นและใช้ประโยชน์ได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานวิจัยในประเด็นทำนองเดียวกันในครั้งต่อไป ดังนี้

- 1) การสร้างทีมวิจัย เป็นประเด็นต้นน้ำที่สำคัญ เพราะถือเป็นปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของการวิจัยได้เป็นอย่างดี หากไม่จำเป็นจะต้องหลีกเลี่ยงบุคคล หรือกลุ่มคนสุมเสี่ยงในระบบการเมืองท้องถิ่นที่มีทัศนคติเชิงลบต่อมหาวิทยาลัยและองค์กรท้องถิ่นนั้นๆ
- 2) การใช้เครื่องมือวิจัย เป็นประเด็นที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก จำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับทีมวิจัยให้แตกฉานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้เข้าใจและมีทักษะการใช้เครื่องมือศึกษาชุมชนและวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีศาสตร์และศิลป์ และกล่าหาญที่จะเลือกใช้เครื่องมือให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน หรือประเด็นของการวิจัย
- 3) กระบวนการวิจัย เป็นการขับเคลื่อนงานวิจัยที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจหลัก และการ “จัดการความรักและความรู้” ไปพร้อมๆ กัน และดำเนินการเป็นระยะๆ เพื่อตรวจทานความเป็นทีมของทีมวิจัย ซึ่งหมายถึงความรักและความสัมพันธ์ในกลุ่มทีมวิจัย รวมถึงความรักและความผูกพันของทีมวิจัยที่มีต่อชุมชน/องค์กรที่จะทำการวิจัย และนอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงการยืดหยุ่น ซึ่งชุมชนมักมีกิจกรรมในระดับชุมชน หรือภาระส่วนบุคคลของทีมวิจัยมาซ้อนทับอยู่เนืองๆ เช่น การเลี้ยงชีพที่ต้องปลิกตัวไปรับผิดชอบ
- 4) กิจกรรมอื่นๆ ที่สามารถนำมาขับเคลื่อนเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนิสิตกับชุมชน หรือชุมชนกับมหาวิทยาลัยบนฐานของการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เช่น
 - วันสงกรานต์ คือ นอกจากกิจกรรมหลักที่จัดขึ้นในแต่ละปี อาจออกแบบกิจกรรม “ถนนสงกรานต์” อันเป็นความร่วมมือระดับนโยบาย หรือผู้บริหารของมหาวิทยาลัยกับเทศบาลตำบลขามเรียง
 - วันเด็กแห่งชาติ คือ นอกจากแยกกันจัดในแต่ละปี อาจผนึกกำลังจัดรวมกันในภาพรวมของ “มหาวิทยาลัยกับเทศบาลตำบลขามเรียง”
 - วันนัดพบตลาดงาน คือ นอกจากการเปิดรับสมัครงานโดยห้างร้านผู้ประกอบการต่างๆ อาจบูรณาการให้ชุมชนมีส่วนร่วม เช่น นำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมาออกร้าน เชิญชุมชนมาอบรมและสาธิตการประกอบอาชีพต่างๆ เพื่อเป็นทางเลือกของผู้ที่มาสมัครงาน หรือ กระทั่งจัดอบรมอาชีพต่างๆ ให้กับชุมชน
 - กิจกรรมน้องใหม่ใส่ใจชุมชน คือ การรับน้องอย่างสร้างสรรค์ด้วยการนำนิสิตใหม่ชั้นปีที่ 1 จัดกิจกรรมบริการสังคมเพื่อบ่มเพาะเรื่องจิตสาธารณะร่วมกับสโมสรนิสิตของแต่ละคณะ
 - วันสถาปนามหาวิทยาลัย คือ เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มาออกร้าน จำหน่ายสินค้าเพื่อสร้างรายได้และแสดงศักยภาพอันเป็นภูมิปัญญาในด้านต่างๆ รวมถึงการยกย่องเชิดชูปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน
 - กลู๊นโบราณ (จุลกฐิน) เพื่อเป็นทางเลือกของชุมชนขนาดเล็กที่ประสบปัญหาเรื่องเจ้าภาพการจัดกฐิน และกลู๊นโบราณคือกระบวนการที่ชี้ชัดว่าสามารถสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมบนฐานวัฒนธรรมชุมชนได้อย่างโดดเด่น

- ทอดเทียนพรรษา โดยจัดกระบวนการหล่อเทียนพรรษาร่วมกับชุมชน และจัดทำแผนการทอดเทียนพรรษาร่วมกับชุมชน รวมถึง บุญเดือนสี่ (บุญผะเวส) หนุนเสริมชุมชนที่ยังไม่มีการจัดประเพณีดังกล่าว เช่น บ้านห้วยชัน
- เทศน์มหาชาติ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งอาจหมุนเวียนสลับการจัดภายในมหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย อันหมายถึงชุมชนขามเรียง หรือ ธรรมะในสถานศึกษา เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งอาจหมุนเวียนสลับการจัดภายในมหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย อันหมายถึงชุมชนขามเรียง
- กิจกรรมดำนาและลงแขกเกี่ยวข้าว โดยมุ่งเน้นไปยังครัวเรือนที่ประสบปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ และดำเนินการควบคู่กับการกระตุ้นให้ชุมชนได้ช่วยกัน “ลงแขก” ดำนาและเกี่ยวข้าว
- กิจกรรมส่งเสริมอาชีพระหว่างเรียน โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นวิทยากรแก่นิสิต หรือเชิญชุมชนเข้ามาร่วมเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องอาชีพ เสมือนการบริการสังคมไปในตัว
- กิจกรรมเพื่อนคู่คิดในระดับชุมชน โดยมุ่งสร้างแกนนำเด็กและเยาวชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปที่มีจิตอาสาในการเป็นแกนนำที่จะดูแลชุมชนผ่านการเป็น “นักให้คำปรึกษา” ในเรื่องต่างๆ
- กิจกรรมลานกีฬาเพื่อชุมชน โดยมุ่งจัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬาระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน หรือการเปิดให้ชุมชนเข้ามาใช้พื้นที่ในมหาวิทยาลัยเพื่อแข่งขันกีฬาระดับชุมชน
- จัดฐานการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยเป็นห้องเรียนสำหรับชุมชน หรือฐานการเรียนรู้สำหรับกลุ่มนักเรียนในชุมชน เช่น โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อีสาน พิพิธภัณฑ์หัตถ์มีฤทธิ์เป็นยา แหล่งเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ป่าโคกหนองไผ่)
- สร้างศูนย์-แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เพื่อเป็นฐานการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมของนิสิตและคนในชุมชน เช่น บ้านมะกอก
- พัฒนาสภาพพื้นที่ป่าสาธารณะโนนรัง เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะในการศึกษาและใช้ประโยชน์ เช่น เป็นพื้นที่ “นากลาง” ศึกษาวิจัยพันธุ์ข้าวในชุมชนขามเรียงร่วมกับมหาวิทยาลัย

5) การวิจัยในอนาคต เช่น

- ระบบและกลไกของการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน
- ผลสัมฤทธิ์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของนิสิตกับชุมชนผ่านรายวิชาการพัฒนานิสิต
- ผลสัมฤทธิ์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของนิสิตกับชุมชนผ่านกิจกรรมนอกหลักสูตร
- ความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนที่เกิดจากโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมของมหาวิทยาลัยบนฐานฮีต 12 คองกิจกรรม

ภาคผนวก

การเผยแพร่ข่าวสารงานวิจัย
ในหนังสือพิมพ์ “มติชน”
(ปีที่ 37 ฉบับที่ 1325)

טרגער

[illegible]

1. **Einleitung**
 2. **Ziele und Zwecksetzung**
 3. **Methodik**
 4. **Ergebnisse**
 5. **Diskussion**
 6. **Fazit**
 7. **Literaturverzeichnis**
 8. **Anhang**
 9. **Danksagung**
 10. **Abkürzungen**
 11. **Index**
 12. **Register**
 13. **Verzeichnis der Abbildungen**
 14. **Verzeichnis der Tabellen**
 15. **Verzeichnis der Formeln**
 16. **Verzeichnis der Symbole**
 17. **Verzeichnis der Abkürzungen**
 18. **Verzeichnis der Begriffe**
 19. **Verzeichnis der Fachausdrücke**
 20. **Verzeichnis der Fremdwörter**
 21. **Verzeichnis der Eigennamen**
 22. **Verzeichnis der Ortsnamen**
 23. **Verzeichnis der Personennamen**
 24. **Verzeichnis der Firmennamen**
 25. **Verzeichnis der Produktnamen**
 26. **Verzeichnis der Dienstleistungsnamen**
 27. **Verzeichnis der Marken**
 28. **Verzeichnis der Handelsmarken**
 29. **Verzeichnis der Gebrauchsmarken**
 30. **Verzeichnis der Patente**
 31. **Verzeichnis der Erfindungen**
 32. **Verzeichnis der Erfindungen**
 33. **Verzeichnis der Erfindungen**
 34. **Verzeichnis der Erfindungen**
 35. **Verzeichnis der Erfindungen**
 36. **Verzeichnis der Erfindungen**
 37. **Verzeichnis der Erfindungen**
 38. **Verzeichnis der Erfindungen**
 39. **Verzeichnis der Erfindungen**
 40. **Verzeichnis der Erfindungen**
 41. **Verzeichnis der Erfindungen**
 42. **Verzeichnis der Erfindungen**
 43. **Verzeichnis der Erfindungen**
 44. **Verzeichnis der Erfindungen**
 45. **Verzeichnis der Erfindungen**
 46. **Verzeichnis der Erfindungen**
 47. **Verzeichnis der Erfindungen**
 48. **Verzeichnis der Erfindungen**
 49. **Verzeichnis der Erfindungen**
 50. **Verzeichnis der Erfindungen**
 51. **Verzeichnis der Erfindungen**
 52. **Verzeichnis der Erfindungen**
 53. **Verzeichnis der Erfindungen**
 54. **Verzeichnis der Erfindungen**
 55. **Verzeichnis der Erfindungen**
 56. **Verzeichnis der Erfindungen**
 57. **Verzeichnis der Erfindungen**
 58. **Verzeichnis der Erfindungen**
 59. **Verzeichnis der Erfindungen**
 60. **Verzeichnis der Erfindungen**
 61. **Verzeichnis der Erfindungen**
 62. **Verzeichnis der Erfindungen**
 63. **Verzeichnis der Erfindungen**
 64. **Verzeichnis der Erfindungen**
 65. **Verzeichnis der Erfindungen**
 66. **Verzeichnis der Erfindungen**
 67. **Verzeichnis der Erfindungen**
 68. **Verzeichnis der Erfindungen**
 69. **Verzeichnis der Erfindungen**
 70. **Verzeichnis der Erfindungen**
 71. **Verzeichnis der Erfindungen**
 72. **Verzeichnis der Erfindungen**
 73. **Verzeichnis der Erfindungen**
 74. **Verzeichnis der Erfindungen**
 75. **Verzeichnis der Erfindungen**
 76. **Verzeichnis der Erfindungen**
 77. **Verzeichnis der Erfindungen**
 78. **Verzeichnis der Erfindungen**
 79. **Verzeichnis der Erfindungen**
 80. **Verzeichnis der Erfindungen**
 81. **Verzeichnis der Erfindungen**
 82. **Verzeichnis der Erfindungen**
 83. **Verzeichnis der Erfindungen**
 84. **Verzeichnis der Erfindungen**
 85. **Verzeichnis der Erfindungen**
 86. **Verzeichnis der Erfindungen**
 87. **Verzeichnis der Erfindungen**
 88. **Verzeichnis der Erfindungen**
 89. **Verzeichnis der Erfindungen**
 90. **Verzeichnis der Erfindungen**
 91. **Verzeichnis der Erfindungen**
 92. **Verzeichnis der Erfindungen**
 93. **Verzeichnis der Erfindungen**
 94. **Verzeichnis der Erfindungen**
 95. **Verzeichnis der Erfindungen**
 96. **Verzeichnis der Erfindungen**
 97. **Verzeichnis der Erfindungen**
 98. **Verzeichnis der Erfindungen**
 99. **Verzeichnis der Erfindungen**
 100. **Verzeichnis der Erfindungen**

regime d'occupation
provisoire de la zone

1. The first step is to identify the problem. This involves understanding the current situation and the goals that need to be achieved.

2. The second step is to analyze the problem. This involves breaking down the problem into smaller, more manageable parts.

3. The third step is to develop a plan. This involves determining the steps that need to be taken to solve the problem.

4. The fourth step is to implement the plan. This involves putting the plan into action.

5. The fifth step is to evaluate the results. This involves assessing the effectiveness of the solution and making any necessary adjustments.

ALL INFORMATION CONTAINED HEREIN IS UNCLASSIFIED

[illegible]

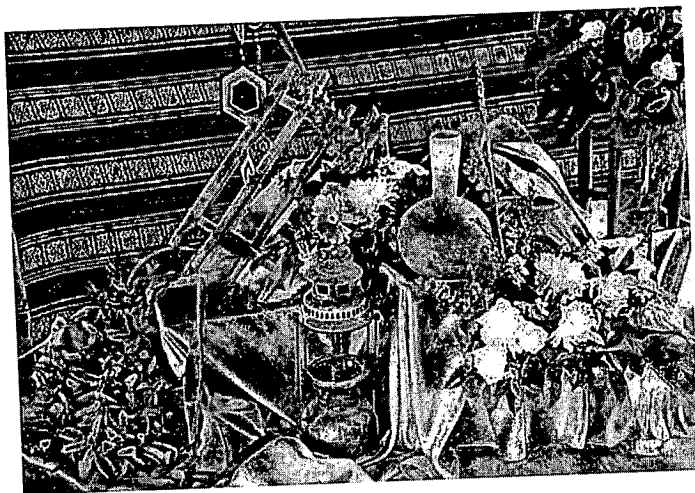
1. Einleitung
 2. Grundlagen
 3. Methoden
 4. Ergebnisse
 5. Diskussion
 6. Fazit
 7. Literaturverzeichnis
 8. Anhang
 9. Index
 10. Abbildung
 11. Tabelle
 12. Formel
 13. Grafik
 14. Diagramm
 15. Skizze
 16. Zeichnung
 17. Bild
 18. Fotografie
 19. Video
 20. Audio
 21. Text
 22. Diagramm
 23. Skizze
 24. Zeichnung
 25. Bild
 26. Fotografie
 27. Video
 28. Audio
 29. Text
 30. Diagramm
 31. Skizze
 32. Zeichnung
 33. Bild
 34. Fotografie
 35. Video
 36. Audio
 37. Text
 38. Diagramm
 39. Skizze
 40. Zeichnung
 41. Bild
 42. Fotografie
 43. Video
 44. Audio
 45. Text
 46. Diagramm
 47. Skizze
 48. Zeichnung
 49. Bild
 50. Fotografie
 51. Video
 52. Audio
 53. Text
 54. Diagramm
 55. Skizze
 56. Zeichnung
 57. Bild
 58. Fotografie
 59. Video
 60. Audio
 61. Text
 62. Diagramm
 63. Skizze
 64. Zeichnung
 65. Bild
 66. Fotografie
 67. Video
 68. Audio
 69. Text
 70. Diagramm
 71. Skizze
 72. Zeichnung
 73. Bild
 74. Fotografie
 75. Video
 76. Audio
 77. Text
 78. Diagramm
 79. Skizze
 80. Zeichnung
 81. Bild
 82. Fotografie
 83. Video
 84. Audio
 85. Text
 86. Diagramm
 87. Skizze
 88. Zeichnung
 89. Bild
 90. Fotografie
 91. Video
 92. Audio
 93. Text
 94. Diagramm
 95. Skizze
 96. Zeichnung
 97. Bild
 98. Fotografie
 99. Video
 100. Audio
 101. Text
 102. Diagramm
 103. Skizze
 104. Zeichnung
 105. Bild
 106. Fotografie
 107. Video
 108. Audio
 109. Text
 110. Diagramm
 111. Skizze
 112. Zeichnung
 113. Bild
 114. Fotografie
 115. Video
 116. Audio
 117. Text
 118. Diagramm
 119. Skizze
 120. Zeichnung
 121. Bild
 122. Fotografie
 123. Video
 124. Audio
 125. Text
 126. Diagramm
 127. Skizze
 128. Zeichnung
 129. Bild
 130. Fotografie
 131. Video
 132. Audio
 133. Text
 134. Diagramm
 135. Skizze
 136. Zeichnung
 137. Bild
 138. Fotografie
 139. Video
 140. Audio
 141. Text
 142. Diagramm
 143. Skizze
 144. Zeichnung
 145. Bild
 146. Fotografie
 147. Video
 148. Audio
 149. Text
 150. Diagramm
 151. Skizze
 152. Zeichnung
 153. Bild
 154. Fotografie
 155. Video
 156. Audio
 157. Text
 158. Diagramm
 159. Skizze
 160. Zeichnung
 161. Bild
 162. Fotografie
 163. Video
 164. Audio
 165. Text
 166. Diagramm
 167. Skizze
 168. Zeichnung
 169. Bild
 170. Fotografie
 171. Video
 172. Audio
 173. Text
 174. Diagramm
 175. Skizze
 176. Zeichnung
 177. Bild
 178. Fotografie
 179. Video
 180. Audio
 181. Text
 182. Diagramm
 183. Skizze
 184. Zeichnung
 185. Bild
 186. Fotografie
 187. Video
 188. Audio
 189. Text
 190. Diagramm
 191. Skizze
 192. Zeichnung
 193. Bild
 194. Fotografie
 195. Video
 196. Audio
 197. Text
 198. Diagramm
 199. Skizze
 200. Zeichnung
 201. Bild
 202. Fotografie
 203. Video
 204. Audio
 205. Text
 206. Diagramm
 207. Skizze
 208. Zeichnung
 209. Bild
 210. Fotografie
 211. Video
 212. Audio
 213. Text
 214. Diagramm
 215. Skizze
 216. Zeichnung
 217. Bild
 218. Fotografie
 219. Video
 220. Audio
 221. Text
 222. Diagramm
 223. Skizze
 224. Zeichnung
 225. Bild
 226. Fotografie
 227. Video
 228. Audio
 229. Text
 230. Diagramm
 231. Skizze
 232. Zeichnung
 233. Bild
 234. Fotografie
 235. Video
 236. Audio
 237. Text
 238. Diagramm
 239. Skizze
 240. Zeichnung
 241. Bild
 242. Fotografie
 243. Video
 244. Audio
 245. Text
 246. Diagramm
 247. Skizze
 248. Zeichnung
 249. Bild
 250. Fotografie
 251. Video

การเผยแพร่ข่าวสารงานวิจัย
ในรูปของเรื่องเล่า (storytelling)
www.gotoknow.org/blog/pandin

อักษะเบ็งแญงขามเรียง (1) : นิทรรศการเครื่องใช้เครื่องสอย "ของจริง-ใช้จริง" ในเวทีศิลปวัฒนธรรมอีสาน มมส

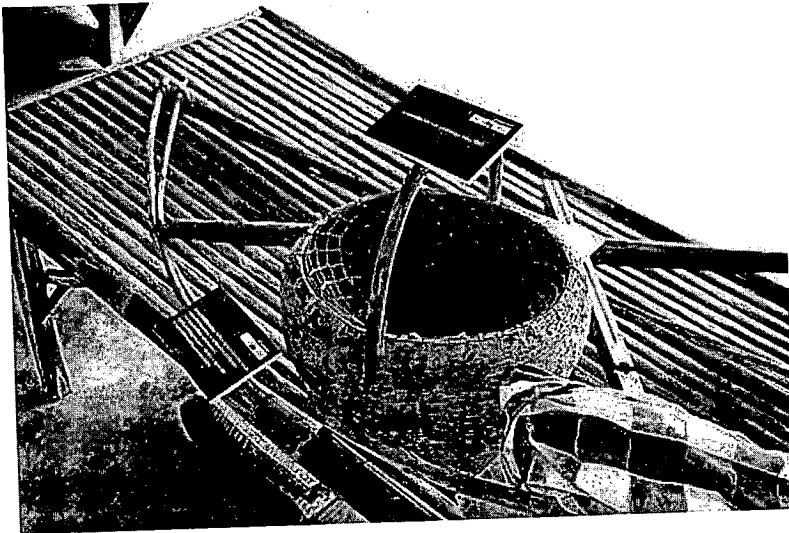
24-26 กันยายน 2556 ทีมวิจัยไต้หวัน อักษะเบ็งแญงขามเรียง มีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการ ศิลปวัฒนธรรมอีสาน ณ อาคารพัฒนานิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยมีนิสิต บุคลากร และชาวบ้านเข้าร่วมในจำนวนที่น่าพึงพอใจ

ต้องยอมรับว่าโครงการศิลปวัฒนธรรมอีสานที่จัดขึ้นในปีนี้มี ประเด็น การจัดงานที่แจ่มชัด หรือ คม ชัด ลึก กว่าปีก่อนๆ อย่างเห็นได้ชัด เพราะแทนที่จะโพกสกว้างๆ ไปยังความเป็น อีสาน ทั้งหมด แต่กลับจำกัด ให้ แคบ-ลึก ลงด้วยการชูประเด็น ชุมชนขามเรียง มาเป็นหัวใจของการขับเคลื่อน

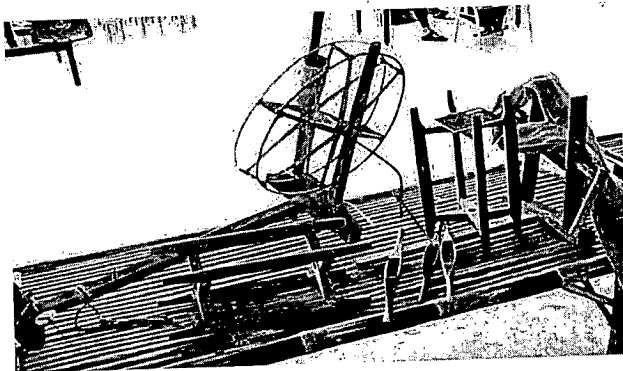
การชูประเด็น อีสานขามเรียง เป็นวิธีคิดที่มุ่งต้องการให้ผู้เข้าร่วมงานได้รู้และสัมผัสกับ พุทธทางสังคม หรือ มรดกทางวัฒนธรรม ของชุมชนขามเรียงอันเป็นชุมชนที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหาสารคามในปัจจุบัน ซึ่งการรู้ และสัมผัสในเชิงพุทธทางสังคมดังกล่าว มีทั้งมิติของการ คงอยู่-เลื่อนหาย-กำลังเลื่อนหาย

ในระยะแรกของการออกแบบกิจกรรมนั้น ปฏิเสธไม่ได้ว่าจำกัดอยู่ในวังวนของบุคลากรกองกิจการนิสิต (กลุ่มงานกิจกรรมนิสิต) เท่านั้น ซึ่งร้อยทั้งร้อยมุ่งประเด็นความเป็นอีสานแบบกว้างๆ แทบทั้งสิ้น แล้วยังไม่หวนกลับไปทบทวนว่าสองปีที่ผ่านมา มีประเด็นอะไรน่าสนใจ อะไรคือความท้าทายที่ต้องต่อยอด อะไรคือความท้าทายที่ต้องสะสาง..อะไรคือสิ่งที่ควรต้องเรียนรู้ในแบบ บ้านเชิงเริงปัญญา มิใช่แค่กะเกณฑ์คนมากรีดกราย จับจ่ายใช้สอยราวกับ ตลาดนัด หรือไม่นิสิตก็ทำได้เพียงแค่ประกวดร้องเพลง ออกชมนิทรรศการกิจกรรม ซึ่งอธิบายไม่ได้ด้วยซ้ำว่ากิจกรรมเหล่านั้นสัมพันธ์กับ ศิลปวัฒนธรรม อย่างไร ...

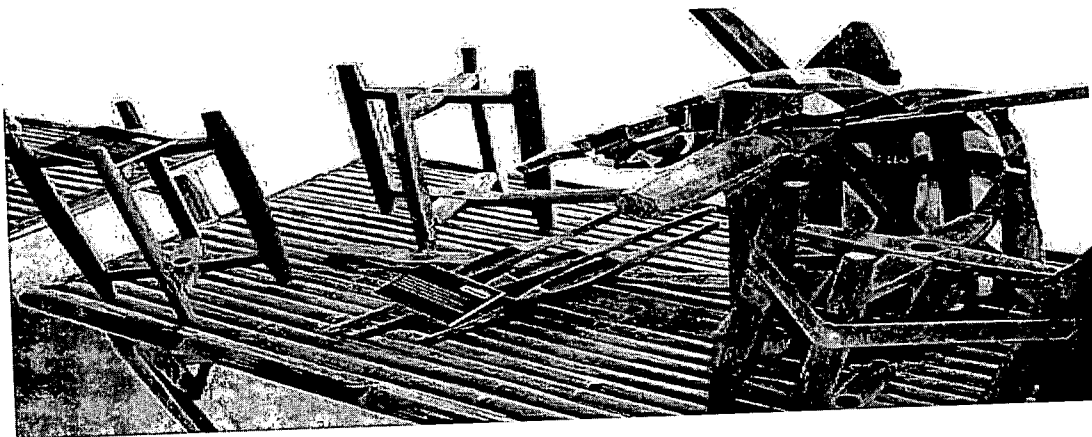
ครับ -... แต่ครั้งพอมมีโอกาสดได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะทำงาน จึงได้ให้ข้อเสนอแนะในการชวนให้วนกลับมายังชุมชนรอบมหาวิทยาลัย โดยยกเอา ขามเรียง มาเป็นหัวใจหลัก ปีหน้าฟ้าใหม่ค่อยขยับไปสู่ชุมชนท่าขอนยาง

นั่นจึงเป็นที่มาของนิทรรศการชุด ม.ขามเรียง อันเป็นกิจกรรมหนึ่งในเวที ศิลปวัฒนธรรมอีสาน และคำว่า ม.ขามเรียง ก็ประกอบด้วย (1) หมู่บ้านขามเรียง (2) ม.มหาสารคาม นั่นเอง

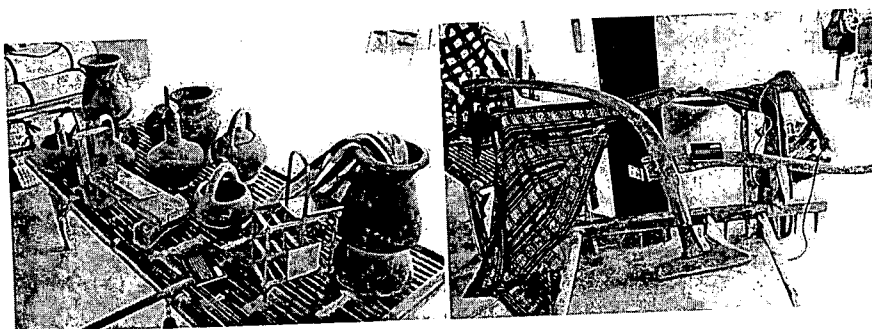
แน่นอนครับ- ผมไม่ได้เสนอแนะแค่ประเด็นพื้นที่ของการสะท้อนวิถีวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่เสนอแนะให้เชิญทีมวิจัยไต้หวัน (ฮักแพงเบ้งแฉ่งขามเรียง) ที่ผมมีส่วนในการก่อร่างสร้างทีมมากับชาวบ้านได้มีโอกาสเข้ามาออกแบบกิจกรรม ร่วมกัน เพราะนี่คือวิธีการ หรือ รูปแบบ ทำงานภายใต้การวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผมและทีมฮักแพงฯ กำลังขับเคลื่อนในชื่ออันแสนยาว ว่า รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม

และเป็นที่น่าชื่นชมและยินดีเป็นที่สุด เนื่องจากในเวทีของการร่วมออกแบบการจัดกิจกรรมระหว่าง ชาวบ้าน (ทีมวิจัย) กับบุคลากรของกองกิจการนิสิตนั้น ชาวบ้านได้สะท้อนถึงข้อมูลอันเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ ผนึกกับ ข้อมูลใหม่ที่เกิดจากการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนผ่านการ วิจัย ในระยะที่ 1 มาแบ่งปันบอกเล่าเป็นชุดๆ จน ก่อให้เกิดกิจกรรมมากมายที่ชุมชนจะเคลื่อนเข้ามาสมทบผ่าน ปรากฏ ในด้านต่างๆ เช่น สรภัญญะ เพลง กล่อมลูก หมอลำ ดนตรี กลุ่มอาชีพ หรือแม้แต่เครื่องมือเครื่องมือนายช่างของชาวบ้าน ฯลฯ

แน่นอนครับ ผมกล้าที่จะยืนยันว่านี่คือรูปแบบหนึ่งของการสะท้อนข้อมูลที่ได้จากการวิจัย และนี่คือ ส่วนหนึ่งของการทำงาน ร่วมกันระหว่าง มหาวิทยาลัยกับชุมชน ที่มีกลุ่มวิจัยไต้หวันฯ เป็นเสมือน กลไก ของ การเชื่อมประสานภายใต้แก่นคิดหลักของการทำงานแบบมีส่วนร่วม

หรือแม้แต่การพยายามสื่อให้เห็นว่า " ชาวบ้าน-ชุมชน มีที่ยืนในมหาวิทยาลัย มิใช่มหาวิทยาลัยเป็น ดินแดนอภิสิทธิ์ชนที่ชาวบ้านเข้ามาเยือนอย่างยากลำบาก"

โดยส่วนตัวแล้ว ผมชอบทุกๆ กิจกรรมที่จัดขึ้นในเวทีนั้น หากแต่สุขใจเหลือล้นกับนิทรรศการข้าวของ เครื่องใช้อันเป็นเครื่องมือเครื่องมือนายช่างของชาวขามเรียงเป็นที่สุด เพราะเป็น "ของจริง" มิใช่ปั้นแต่ง สาริตขึ้นมาใหม่ ของทุกชิ้นล้วน "มีอยู่จริง" และ "ใช้จริง" ในชุมชน ซึ่งชาวบ้านได้นำมารวบรวมไว้ที่วัด ประจำหมู่บ้าน (บ้านมะกอก) ด้วยความใจว่า ในอนาคตจะสามารถจัดระบบระเบียบเป็น ศูนย์การเรียนรู้ ของ ชุมชนได้ในสักวัน

ครับ- ผมว่านั่นคือวิธีคิดที่มหาวิทยาลัยฯ หรือแม้แต่องค์กรในท้องถิ่น หรือภาคอื่นๆ ต้องหันกลับมา
ร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์และหนุนเสริมชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถ "คิดและทำ" ในสิ่งเหล่านี้ให้จงได้ เพราะศูนย์
หรือแหล่งเรียนรู้ที่ว่านี้ อาจหมายถึง "คลังความรู้" ที่มี "ชีวิต" ของชาวขามเรียงและชุมชนใกล้เคียงที่ใครๆ ก็
สามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ความเป็น "ตัวตน" ของชุมชน หรือความเป็นสังคมของสิ่งมีชีวิตที่
เรียกว่า "มนุษย์" ได้ในที่สุด ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปยังจุดอื่นๆ อีกอย่างไม่ต้องกังขา

หากแต่สำหรับผมและทีมวิจัยฯ ได้ข้อสรุปอย่างไม่เป็นทางการแล้วว่า การจัดทำแหล่งเรียนรู้ที่ว่านี้ น่าจะหยิบ
จับมาเคลื่อนไหวเป็นหนึ่งในกิจกรรมของการวิจัยฯ ซึ่งยังต้องออกแบบร่วมกันอีกครั้ง นับตั้งแต่การเติมองค์ความรู้
เรื่องการรวบรวมและจัดแสดง โดยชุมชนต้องเป็นหัวเรือใหญ่ มิใช่ผู้คนจากมหาวิทยาลัยฯ ดุ่มเดินออกไป
จัดตั้งให้เป็นชุดๆ โดยไม่อยู่บนฐานรากของการ "เรียนรู้ร่วมกัน"

แต่อย่างน้อยที่สุด การที่ทีมวิจัยฯ ได้นำสิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้มาจัดแสดงในห้วงดังกล่าว ผมถือว่า
ได้จุดประกายบางอย่างได้ไม่ใช่ย่อย ทั้งนิสิต บุคลากร หรือแม้แต่ชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นๆ ก็ได้พบเห็น และต้อง
สัมผัสกับสิ่งเหล่านี้ร่วมกันอีกครั้ง หลังจาก "ลิ้ม" และ"เกือบจะลิ้ม" ไปแล้ว ---

หรือแม้แต่น้อย ผมและทีมงานจากมหาวิทยาลัยฯ ได้ทำป้ายนิเทศเล็กๆ อธิบาย "ข้าวของ
เครื่องใช้" เหล่านั้นตามเจตนารมณ์ของชาวบ้านไปในตัว เพียงแต่เกริ่นกล่าวไว้ว่า ... ในอนาคตเราจะไปจัดทำ
ข้อมูลนี้ใหม่ ทำป้ายนิเทศผ่านปากคำชาวบ้านที่เป็นเจ้าของอุปกรณ์นั้นๆ โดยตรง...

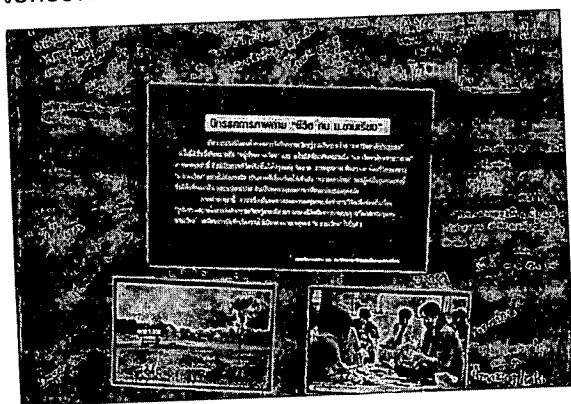
ติดตามต่อไปครับว่า ทั้งผมและทีมวิจัยไทบ้านฯ จะขับเคลื่อนได้หรือไม่ !

อ้างอิงจาก : <http://www.gotoknow.org/posts/550207>

การพบปะพูดคุยครั้งนี้ วัตถุประสงค์หลักมีสองสามประการ เป็นต้นว่า ทบทวนข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล วางแผนการเคลื่อนไหวงาน

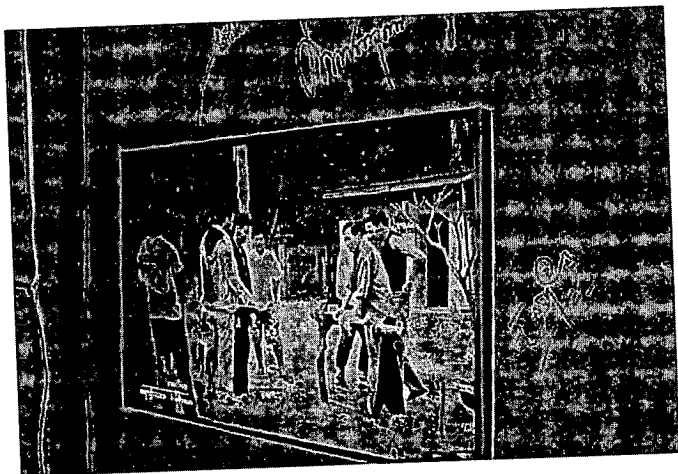
แห่งสังคม

แน่นอนครับ - เราล้วนรอคอยเวลาด้วยกันทั้งนั้น หากแต่ในข้อเท็จจริง เวลากลับไม่เคยรอคอยเราเลยแม้แต่น้อย

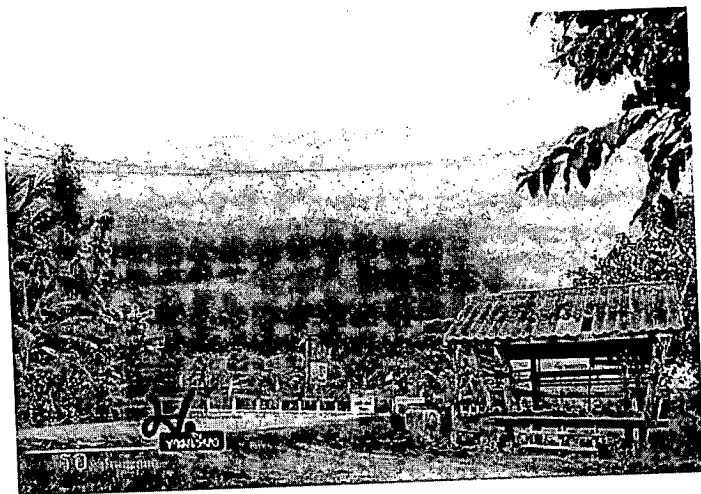
ผมเล่าให้ทีมวิจัยไต่บ้านฟังในทำนองว่า

ครับ - ผมคิดว่ำนั่นคือวิธีการหนึ่งที่น่าจะลองทำดู คงไม่ได้ผิดแผก นอกกรีตของการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น (กระมัง)

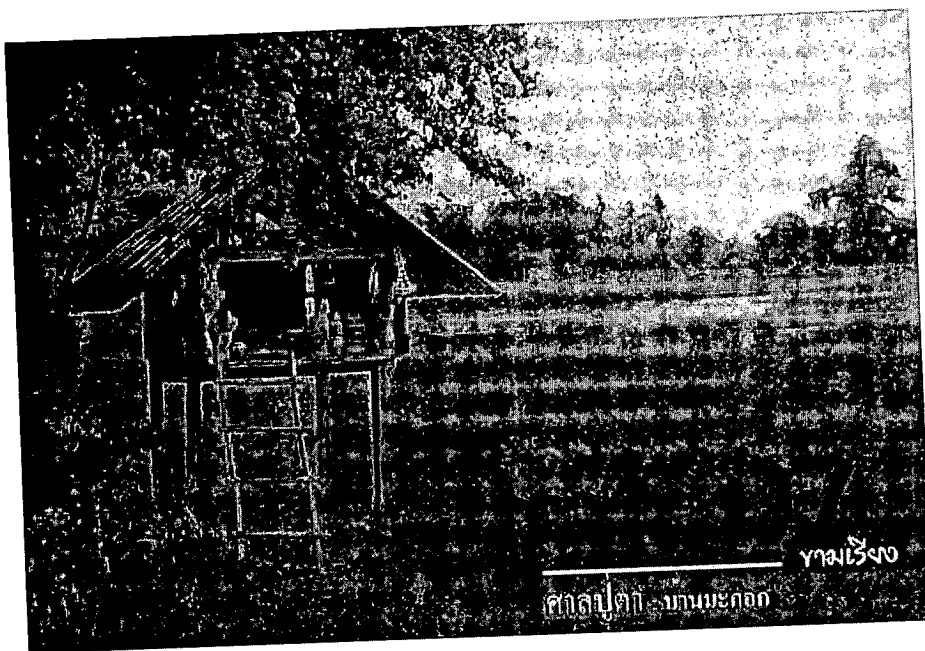
และนอกจากนี้ ผมยังตั้งคำถามคำทมิวจัยให้คิดต่อยอดจากปรากฏการณ์เหล่านั้นหลายเรื่อง เช่นกรณี นิทรรศการภาพถ่าย (วิถีชีวิตคน ม.ขามเรียง) นั้น ทีมวิจัยไต้หวัน สามารถอธิบายได้หรือไม่ว่า “...ภาพเหล่านั้น เกี่ยวโยงกับวิถีวัฒนธรรม หรือบริบทชุมชนของตนเองอย่างไร...”

(เพราะภาพเหล่านั้น ล้วนเชื่อมโยงอยู่กับนาฏการณชีวิตคนในชุมชนทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมการหาอยู่หากิน, วัฒนธรรมซื้อขายซื้อกิน, ประเพณี ความเชื่อ, สถานที่สำคัญ, กิจกรรมทางสังคม)

นอกจากนั้น ยังตั้งประเด็นให้แต่ละคนขบคิดทั้งในเชิงปัจเจกบุคคลและเชิงกลุ่มในทำนอง “...ข้อมูล ที่สะท้อน หรือจัดแสดงนั้น สามารถยกระดับสู่การเป็นกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน อย่างไรได้บ้าง หรือแม้แต่สิ่งใด สามารถขับเคลื่อนเข้าสู่ระบบการพัฒนาทั้งในมิติของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม หรืออื่นๆ ได้บ้าง....”

รวมถึง “ภาพเหล่านี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสำนึกรักบ้านเกิดในหมู่เด็กและเยาวชนอย่างไรได้บ้าง ...”

ครับ - ถือเป็นการทิ้งประเด็นให้มีการทบทวนกันอีกครั้ง
 ผมว่านั่นคือกระบวนการหนึ่งของการ “สร้างทีมวิจัย” ในมิติของผมเอง
 ผมพร้อมเสมอที่จะ “ร่วมคิดและร่วมทำ” กับชาวบ้าน แต่จะให้ “คิดแทน” ชาวบ้านนั้น มันคง
 เป็นได้เฉพาะเรื่องบางเรื่องเท่านั้น
 และถ้าเป็นไปได้ ก็คงเน้นเรื่องการ “จุดประกายทางความคิด” เสียมากกว่า

และท้ายที่สุดก่อนแยกย้ายกลับสู่โลกแห่งชีวิตและการทำงานของแต่ละคน
 ผมฝากให้หัวหน้าทีมวิจัยที่บ้านฯ ได้ช่วยปรับแต่งแผนงานที่เหลือใหม่ร่วมกันอีกครั้ง พร้อมๆ กับ
 การฝากคิดต่อไปว่า การลงชุมชนในครั้งถัดไป “...จะดีมีชัย หากเรานำภาพถ่ายเหล่านี้ไปจัดแสดงรอไว้ใน
 หมู่บ้านนั้นๆ...”

ครับ- ผมไม่ได้บอกหรอกว่า

“...ทำไมต้องทำ หรือมันสำคัญอย่างไร หรือแม้แต่จะใช้เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนกระบวนการอย่างไร
” (เพราะเชื่อว่า ทีมวิจัยฯ ฮักแพงเบิ่งแญงขามเรียง มีศักยภาพที่จะตีความและเข้าใจ
 ในสิ่งที่ผมพยายามจะสื่อสารไป)

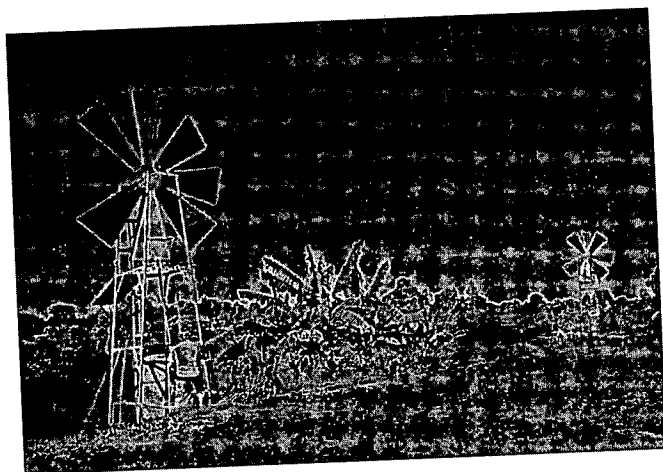
หมายเหตุ

การจัดนิทรรศการเป็นส่วนหนึ่งในการสะท้อนข้อมูลบริบทและทุนทางสังคมในระยะที่ 1 จากงานวิจัย เพื่อท้องถิ่น เรื่อง “รูปแบบและกลไกการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนิสิตและชุมชนเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพชุมชนเทศบาลตำบลขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม” อันเป็นผลพวงหนึ่งจากการขับเคลื่อนโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน

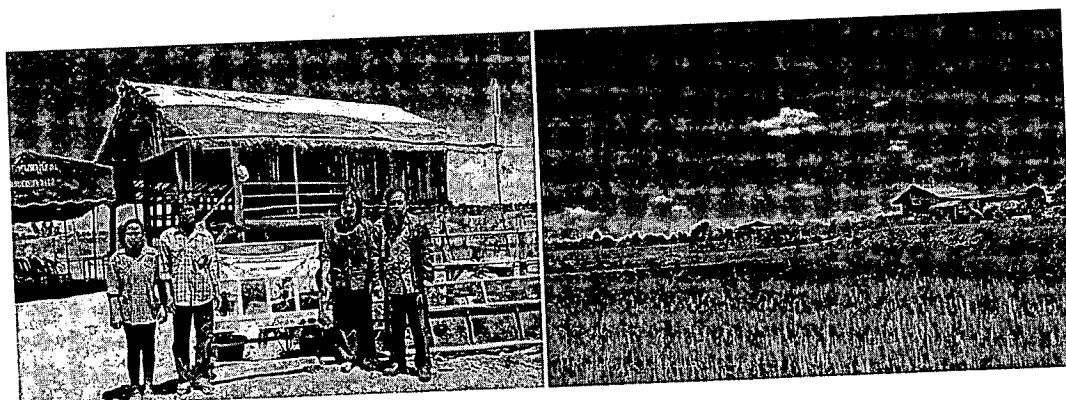
อ้างอิงจาก <http://www.gotoknow.org/posts/550404>

หนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน (หมู่บ้านนาโยน) : อีกหนึ่งความต่อเนื่องของการบริการวิชาการและงานวิจัย
สู่ไร่นา

โครงการขยายผลการทำนาโยนกกล้าและการจัดการเป็นต้นแบบหมู่บ้านนาโยน (ระยะที่ 1) ณ บ้านกุดหัว
ช้าง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม ซึ่งมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑนา นครเรียบ จากสาขา
เคมี คณะวิทยาศาสตร์ เป็นผู้รับผิดชอบหลักฯ เป็นอีกหนึ่งในการกิจ “การบริการวิชาการแก่สังคม” ที่เพียร
พยายามสร้างกระบวนการเรียนรู้คู่บริการร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องมาในรอบ 3-4 ปี

โครงการดังกล่าวนี้ขับเคลื่อนภายใต้นโยบายเชิงรุกของมหาวิทยาลัยมหาสารคามในชื่อโครงการ “หนึ่ง
หลักสูตรหนึ่งชุมชน” อันเป็นงานบริการวิชาการแก่สังคมที่มุ่งให้มหาวิทยาลัยได้นำองค์ความรู้ในวิชาชีพไป
บูรณาการกับภาคีต่างๆ เพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนบนฐานคิดของการ “เรียนรู้คู่บริการ” หรือ
การ “ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวทางของการปฏิรูปการเรียนรู้ตามปรัชญา “การศึกษา
เพื่อรับใช้สังคม” ด้วยการให้นิสิต (ผู้เรียน) ได้มีส่วนร่วมในการบริการวิชาการผ่านองค์ความรู้ภาคทฤษฎีที่
กำลังศึกษาเล่าเรียน โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้

2555-2556 : บุกเบิกการทำนาแบบโยนกกล้า

โครงการขยายผลการทำนาโยนกกล้าและการจัดการเป็นต้นแบบหมู่บ้านนาโยน (ระยะที่ 1) มีพัฒนาการจากโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนเมื่อปี 2555-2556 ณ บ้านห้วยชัน ต.ขามเียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม ประกอบด้วยรูปแบบการเรียนรู้คู่บริการสำคัญๆ คือ การปลูกข้าวแบบโยนกกล้า การผลิตปุ๋ยชีวภาพจากเศษวัสดุเหลือใช้ การเลี้ยงเปิดไล่ทุ่งเพื่อกำจัดหอยเชอรี่ การผลิตน้ำส้มควันไม้เพื่อกำจัดแมลง พร้อมๆ กับการสร้างครัวเรือนต้นแบบ หรือกลุ่มคนต้นแบบ (วิทยากรชุมชน) เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพากันเองและดูแลตนเองร่วมกันให้ได้มากที่สุด ไม่ใช่เฝ้ารอการช่วยเหลือจากภาคส่วนภายนอกอย่างมากมายเหมือนที่ผ่านมา

2557 : ขยายผลโดยชุมชนเพื่อชุมชน

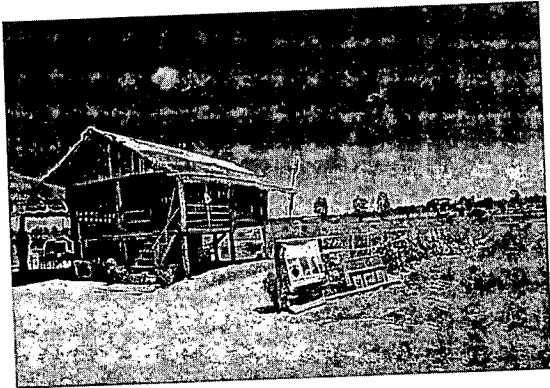
ภายหลังขับเคลื่อนสองปีต่อเนื่อง ณ ชุมชนบ้านห้วยชัน จึงขยายผลสู่ชุมชนในละแวกใกล้เคียง คือ “บ้านดอนนา” (ต.ขามเียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) ที่มีจะประสบปัญหาเดียวกันคือปลูกข้าวแล้วเก็บเกี่ยวไม่ทัน อันเป็นผลพวงของ “น้ำท่วม” หรืออุทกภัยที่เกิดขึ้นอยู่อย่างถี่ยิ่ง รวมถึงปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตข้าวที่สูง อันเนื่องมาจากปัญหาล้ำๆ กัน เช่น แรงงาน ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี

ด้วยเหตุนี้การเรียนรู้คู่บริการในปี 2557 จึงเป็นการนำชุดความรู้จากพื้นที่บ้านห้วยชันมาขยายผลในชุมชนใหม่ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เป็นการเชื่อมโยงทีมวิทยากรชุมชนจากหมู่บ้านห้วยชันมายังหมู่บ้านดอนนา เพื่อสร้างระบบและกลไก “ชุมชนเพื่อชุมชน” (ชุมชนบริการชุมชน) กล่าวคือ กระตุ้นให้ชุมชนได้เกิดการรวมกลุ่มพึ่งพาตนเองอย่างเข้มแข็ง ผ่านการแบ่งปันความรู้และแรงงาน หรืออื่นๆ รวมถึงการสร้างเวทีให้ชุมชนได้มีการ “จัดการความรู้” ร่วมกันบนชุดความรู้ที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ กับทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่แล้วในรูปแบบของ “ปัญญาปฏิบัติ” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

บูรณาการวิจัย การเรียนการสอน สู่การบริการสังคม

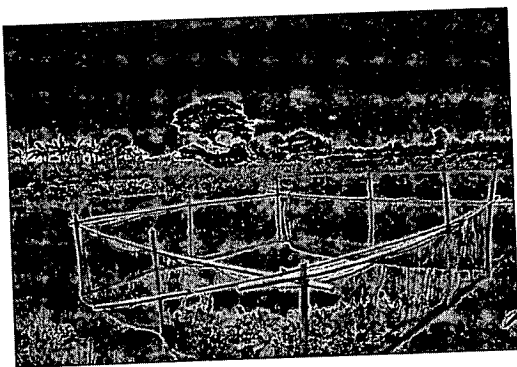
ผลลัพธ์การเรียนรู้คู่บริการอย่างมีส่วนร่วมจากปี 2555-2557 ไม่เพียงค้นพบชุดความรู้ว่าด้วยการทำนาแบบโยนกกล้า (นาโยน) หรือระบบและกลไกของการสร้างครัวเรือนต้นแบบและวิทยากรชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้

บริการชุมชนด้วยตนเองเท่านั้น แต่ยังพบว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการฯ สามารถลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มมูลค่าทางการผลิตเฉลี่ยไร่ละ 2,000-3,000 บาท เนื่องจากสามารถลดรายจ่ายจากกระบวนการผลิตต่างๆ เช่น ลดทอนงบประมาณจากการซื้อปุ๋ยเคมีแต่หันมาผลิตปุ๋ยอินทรีย์แทน ลดภาระการจ้างงานด้วยการไถการปักดำ หรือการหว่านมาเป็นการโยนกล้าที่ประหยัดทั้งงบประมาณ จำนวนเมล็ดพันธุ์และการจ้างงาน โดยมีระบบการ “ลงแขกเกี่ยวข้าว” ร่วมกัน และเก็บเกี่ยวผลผลิต (ข้าว) ได้เพิ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการฯ ยังมีไขเปิดเพื่อบริโภค-แบ่งปันและจำหน่ายเฉลี่ยวันละ 20 ฟอง รวมถึงสิ่งแวดล้อมก็ได้รับการฟื้นฟูผ่านระบบและวิธีการของการเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้าง “พื้นที่สีเขียว” คืนกลับให้ผู้คนและชุมชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ทั้งนี้ทั้งนั้นผลลัพธ์ขั้นต้น ไม่ได้ประเมินผ่านระบบและกลไกโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนอย่างเดียว แต่มีกระบวนการ หรือวิธีการประเมินผลผ่านงาน “วิจัยของนิสิต” (ระดับปริญญาตรี) ที่เป็นนวัตกรรมอีกหลายชิ้นที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างระหว่างงานบริการวิชาการแก่สังคมกับการเรียนการสอนที่ใช้บัณฑิตและชุมชนเป็นศูนย์กลาง รวมถึงงาน “วิจัยเพื่อชุมชน” (วิจัย มมส เพื่อชุมชน : ปีงบประมาณ 2557) โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑนา นครเรียบ ในชื่อ “การเปรียบเทียบผลที่ได้จากการทำนาแบบโยนกล้า การทำนาดำและการทำนาหว่าน”

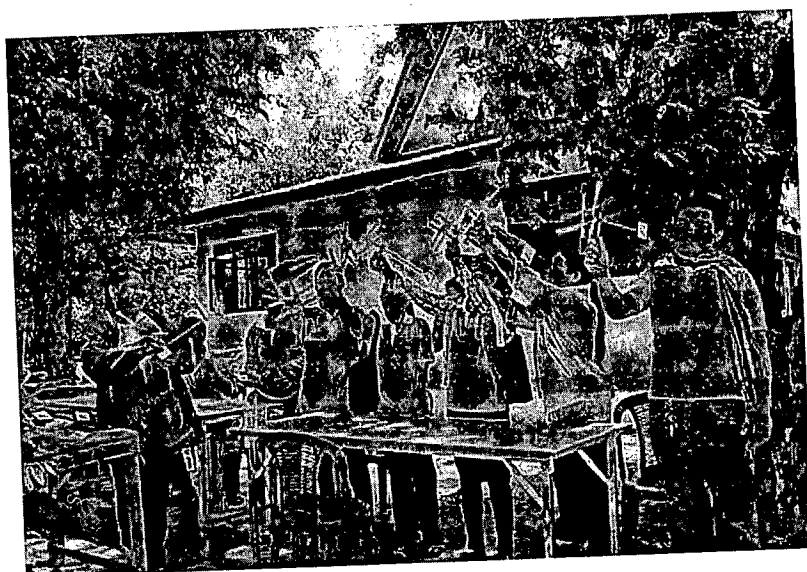

2558 : ต่อยอดสู่ชุมชนชนต้นแบบนาโยน (ระยะที่ 1)

ปี 2558 เกิดการต่อยอดสู่ชุมชนใหม่อีกครั้ง นั่นก็คือ “หมู่บ้านกุดหัวช้าง” (ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) โดยมีกลุ่มต้นแบบจำนวน 4 ครัวเรือน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวอยู่ใกล้กับแม่น้ำชีและแหล่งน้ำธรรมชาติ (กุดหัวช้าง) ที่ปัจจุบันได้รับการพัฒนาจากภาคส่วนต่างๆ อาทิ ชลประทานจังหวัดมหาสารคาม ทีมวิจัยชุมชน (ฮักแพงเบิ่งแฉ่งขามเรียง) เพื่อรองรับวิถีการเกษตรกรรมแบบผสมผสาน หรือตามแนวพระราชดำริ รวมถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งให้ชาวบ้านได้สร้างสังคมสุขภาวะพออยู่พอกินและพึ่งพาธรรมชาติมากกว่าการทำลายธรรมชาติผ่านระบบและกลไกการเกษตรที่ลดละเลิกใช้สารเคมี หรือสารพิษที่กลายเป็นภัยเงียบกัดกร่อนชีวิตและทำลายทรัพยากรธรรมชาติไปอย่างน่าวิตก

ด้วยเหตุนี้การขับเคลื่อนชุมชนต้นแบบนาโยนในปี 2558 จึงเป็นเสมือนการสร้างแหล่งเรียนรู้อันเป็น “พื้นที่สีเขียว” ขึ้นอีกพื้นที่หนึ่งในชุมชนตำบลขามเรียง เป็นการขับเคลื่อนเชิงรุกผ่านกิจกรรมหลักที่เคยดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2555 (โยนกล้า ผลิตปุ๋ยชีวภาพ ผลิตน้ำส้มควันไม้ เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง) แต่ที่แตกต่างไปจากเดิมคือการทำเกษตรแบบอินทรีย์และผสมผสานอย่างจริงจังและหลากหลาย รวมถึงการนำเอา “กังหันลม” มาติดตั้งจำนวน 7 ตัว เพื่อสร้างกระบวนการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มมูลค่าการผลิตให้กับครัวเรือนต้นแบบทั้ง 4 ครัวเรือน พร้อมๆ กับการผูกโยงเรื่องพลังงานและสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นทางเลือกใหม่ของการสร้างพื้นที่สีเขียวขึ้นอย่างแบบยล

จะว่าไปแล้วการขับเคลื่อนในปี 2558 ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เรื่องความรู้และทักษะเกี่ยวกับประเด็นที่ขับเคลื่อนมาตั้งแต่ปี 2555 เท่านั้น แต่กลับสร้าง “องค์ความรู้ใหม่” ให้กับชาวบ้านอย่างน่ายกย่อง กล่าวคือเป็นการสร้างการเรียนรู้ให้ชาวบ้านได้มีองค์ความรู้และทักษะในการสร้าง “กังหันลม” ด้วยตนเองผ่านการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานแล้วกลับมาสร้างและซ่อมบำรุงกังหันลมด้วยตนเอง จนกลายเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหมู่บ้านนาโยนในระยะที่ 1 ที่เชื่อมโยงให้เห็นวิถีการเกษตรที่พึ่งพิงกับพลังงานธรรมชาติที่ได้ทั้งการลดต้นทุนการผลิตและการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน

วิจัยสู่ไร่นา : และความท้าทายที่ยังไม่รู้จบ

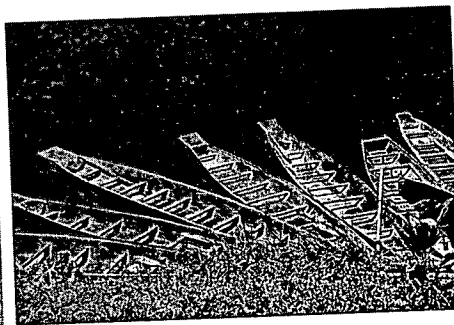
ปัจจุบันการชุมชนต้นแบบนาโยนในระยะที่ 1 ยังคงค่อยๆ เคลื่อนตัวในแบบ “ทำไปเรียนรู้ไป” ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน ตลอดจนภาคีอื่นๆ ที่เข้ามาหนุนเสริมพลังร่วมกันเป็นระยะๆ ยกตัวอย่างเช่น การถ่ายทอดการผลิตและการประยุกต์ใช้จุลินทรีย์ท้องถิ่นในการเกษตรในชุมชนบ้านกุดหัวช้าง บ้านมะกอก และบ้านดอนนา (ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) และอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายการเรียนรู้คู่บริการที่ผืนนี้กำลังร่วมกันมาตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา

- กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไพรชุมชนมะค่าทรัพย์ทวี (อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) : ผลิตสมุนไพรแช่เท้า และลูกประคบหน้าเต่งหน้าใส
- สำนักงานเกษตรอำเภอกันทรวิชัย (อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) : ถ่ายทอดเรื่องการผลิตเชื้อราไตรโคเดอร์มาเพื่อควบคุมโรคข้าวและพืชผักทดแทนสารเคมี
- ศูนย์วิจัยข้าวชุมแพ (อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น) : ถ่ายทอดการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว การแปรรูปข้าว เช่น การผลิตข้าวหอมสาหร่าย (ซูชิ) จากข้าวเจ้าแดงพันธุ์ทับทิมชุมแพ
- โรงเรียนบ้านสมศรีมะแบบ (ต.มะค่า อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม) : ถ่ายทอดการทำนาแบบโยนกล้า การเลี้ยงไก่ไขบนต้นไม้และการลงแขกเกี่ยวข้าวนาโยน ซึ่งทางโรงเรียนได้รับการตรวจประเมินให้เป็นสถานศึกษาพอเพียงต้นแบบและศูนย์เรียนรู้

ทั้งปวงนี้เป็นการบูรณาการทำงานผ่านการบริการวิชาการและการวิจัยที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามและหน่วยงานอื่นๆ เช่น สำนักงานวิจัยการเกษตรแห่งชาติ คลินิกเทคโนโลยี กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ด้วยเหตุนี้จึงอาจนับได้ว่าการดำเนินการโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนในวาระของการสร้างชุมชนต้นแบบนาโยนในระยะที่ 1 คืออีกหนึ่งแนวทางของการนำชุดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่การรับใช้สังคม หรือเรียกเป็นวาทกรรมสั้นๆ ว่า “วิจัยสู่ไร่นา” อย่างไม่ต้องกังขา

นี่คือผลพวงของการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในแบบ “เรียนรู้คู่บริการ” ที่กำลังปักหมุดสู่การสร้าง ความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อการผลิตบัณฑิตและพัฒนาสังคมตามเอกลักษณ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (เป็นที่พึ่งของ สังคมและชุมชน) รวมถึงการเพาะบ่มอัตลักษณ์นิสิต (ช่วยเหลือสังคมและชุมชน) ผ่านการเรียนรู้การสอนและ การบริการสังคมโดยไม่แยกส่วนที่ทำให้ให้นิสิตได้เรียนรู้และตระหนักในครองของการศึกษาเพื่อรับใช้สังคมไป ในตัวอย่างสร้างสรรค์

นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการต้องขับเคลื่อนร่วมกันอย่างจริงจังเพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนที่แท้จริง ในประเด็นอันท้าทายอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริการวิชาการแบบมีส่วนร่วมระหว่างอาจารย์กับนิสิต – อาจารย์ นิสิตกับชุมชน หรือมหาวิทยาลัยกับชุมชนและภาคส่วนอื่นๆ ที่เป็นทั้งภาครัฐ เอกชน รวมถึงผู้รู้/นักปราชญ์ เพื่อกำหนดแผนยุทธศาสตร์ประจำท้องถิ่น หรือการสร้างตลาดสีเขียวขึ้นมารองรับกระบวนการของการเป็น หมู่บ้านต้นแบบที่กำลังขับเคลื่อนอยู่ในปัจจุบัน

เช่นเดียวกับการที่ครัวเรือนต้นแบบต้องไม่ท้อที่จะยืนหยัดด้วยหลักคิดแห่งการเป็น “พื้นที่สีเขียว” ที่หมายถึง การบุกเบิกที่จะบูรณาการเทคโนโลยีกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกันให้ได้มากที่สุด เพื่อให้ “คน” และ “ชุมชน” มีสุขภาวะที่ดี -

อ้างอิง : <https://www.gotoknow.org/posts/596013>

หนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน : เรียนรู้ผ่านการลงมือทำและทำแบบมีส่วนร่วม (สาขานาฏยสังคีต)

การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ หรือการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำของนิสิต เป็นอีกหนึ่ง “หัวใจหลัก” ของการขับเคลื่อนโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน เพราะหมายถึงนิสิตได้นำความรู้ในภาคทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติจริง ทั้งในมิติของการ “ทำจริง” และ “ทดลอง” เพื่อก่อให้เกิดความแจ่มชัด ตกผลึกในความรู้ที่ได้ร่ำเรียนในชั้นเรียน

หากแต่หนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน กลับมีจุดเด่นที่มากกว่านั้น เพราะการปฏิบัติจริง หรือการลงมือทำดังกล่าว ไม่ใช่เพียงแค่จำกัดกรอบพื้นที่อันเป็นห้องเรียนเฉพาะในมหาวิทยาลัยเท่านั้น หากแต่หมายถึง “ชุมชน” เป็น “ห้องเรียน”

ด้วยเหตุนี้การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำของนิสิตในโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน จึงเป็นการเรียนรู้ฐานของชุมชน ทั้งในมิติของการไปถ่ายทอดองค์ความรู้ และการร่วมเรียนรู้ไปกับชาวบ้าน อันหมายถึงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้าน-เรียนรู้บนฐานคิดที่ว่า “ชาวบ้าน (ชุมชน) ไม่ใช่ภาชนะที่ว่างเปล่า” เพราะถ้าชาวบ้านไม่มีความรู้ ชาวบ้านคงไม่อาจอยู่รอดได้มาจนถึงวันนี้

การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำดังกล่าวนี ปรากฏชัดในโครงการ “ฝึกปอดกัยอนาฏยสังคีต สร้างเสริมสุขภาพของประชาชน” ซึ่งมีอาจารย์กัลยา หาญพิชาญชัย เป็นผู้รับผิดชอบหลักฯ โดยใช้พื้นที่ในหมู่บ้านกุดหัวช้าง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม อันเป็นพื้นที่ปฏิบัติการ “เรียนรู้คู่บริการ” หรือ “เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม”

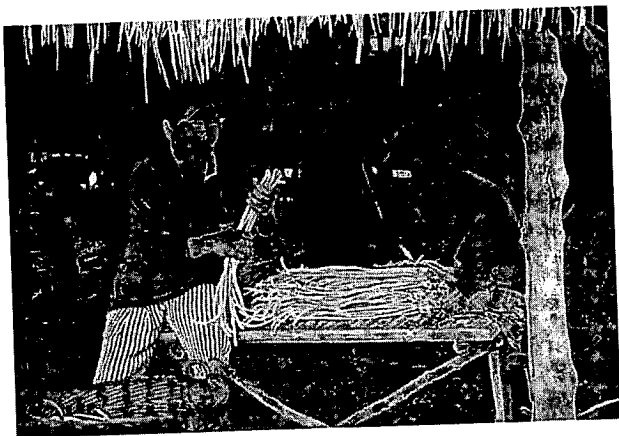
พัฒนาโจทย์แบบมีส่วนร่วมระหว่างอาจารย์ ชาวบ้านและทีมวิจัยชุมชน

ย้อนกลับไปยังจุดแรกเริ่มของการพัฒนาโจทย์ในระยะที่หนึ่งนั้น ผมและทีมวิจัยอีกแพ่งเบ้งแ่งงสารคามได้เป็นส่วนหนึ่งในการเชื่อมประสานอาจารย์กัลยา หาญพิชาญชัย และทีมงานของท่านไปนั่งโสเหล่พูดคุยกับชาวบ้านในละแวกดังกล่าว เพราะสิ่งที่ทางหลักสูตรอนามัยสิ่งแวดล้อมและอาชีวอนามัย (คณะสาธารณสุขศาสตร์) มีความประสงค์จะจัดขึ้นนั้น ถือว่าเป็นความท้าทายต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างมากและจากผลพวงการวิจัยที่ผมกับทีมวิจัยอีกแพ่งฯ กำลังดำเนินการอยู่ ก็มีพื้นที่รองรับประเด็นดังกล่าวอย่างชัดเจน

ประเด็นหลักๆ ที่ทางหลักสูตรฯ อยากขับเคลื่อนการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านก็คือเรื่องผักปลอดสารพิษ และการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงเรื่องการดูแลสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับสารเคมีที่อาจมีอยู่ในชุมชน ทั้งที่ใช้ในชีวิตประจำวันและผ่านกระบวนการใช้ในวิถีการเกษตรกรรม

ด้วยเหตุที่ผมและทีมวิจัยอีกแพ่งฯ ได้ลงพื้นที่รอบชุมชนขามเรียงมาถี่ครั้ง ทำให้เรามองเห็นว่าชุมชนใด- พื้นที่ใดมีประเด็นอะไรควรหยิบจับมาต่อยอดในมิติของการศึกษาวิจัย หรือการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน หรือกระทั่งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ เมื่อได้รับการประสานเช่นนี้ เราจึงพาอาจารย์และทีมงานลงชุมชน เปิดเวทีแลกเปลี่ยนและปรับความคาดหวังร่วมกัน แต่หลักๆ คือการปล่อยให้อาจารย์ได้มีอิสระในการตัดสินใจร่วมกับชาวบ้านว่าจะ “ทำ” หรือ “ไม่ทำ”

พื้นที่บ้านกุดหัวช้าง มีแก้มลิงที่เพิ่งทำเสร็จได้ไม่นาน ทีมวิจัยชุมชนที่ทำงานร่วมกับผมปักหมุดหมายให้พื้นที่แก้มลิงเป็นพื้นที่การเรียนรู้แห่งใหม่ในชุมชนขามเรียง เพราะที่ผ่านมาส่วนใหญ่มักขับเคลื่อนกันในตัวหมู่บ้าน ทำแล้วทำอีก ซ้ำแล้วซ้ำอีก จนบางที่ชาวบ้านก็เริ่มเหนื่อย อิ่ม-ระอา

ครับ-พื้นที่ที่ผมกล่าวถึงนี้เหมาะต่อการทำงานหนึ่งหลักสูตรของอาจารย์กัลยาฯ เป็นอย่างมาก เพราะรายรอบแก้มลิงมีครัวเรือนร่วมยี่สิบครัวเรือนปักหลักใช้ชีวิตปลูกผักเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่อยู่ตรงนี้ อีกทั้งจำนวนต้นไม้ร่วมสองพันกว่าต้นที่ผมและทีมวิจัยชักแพงฯ ได้ร่วมกันปลูกขึ้นก็เป็นหนึ่งในการวางหมุดหมายสู่การสร้างระบบนิเวศวัฒนธรรมให้สัมพันธ์กับแหล่งน้ำที่วางแผนระยะยาวไว้ว่าจะเป็แหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด หรือศึกษาพันธุ์ปลา ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

ด้วยเหตุนี้ ผลแห่งการวิจัยที่ผมและทีมงานลงแรงไปจึงไม่ได้สูญเปล่า อย่างน้อยก็ถือเป็นชุดข้อมูลเล็กๆ ที่สามารถส่งต่อไปสู่นักวิชาการอื่นๆ เพื่อให้ใครครวญต่อการทำงาน โดยทั้งผมและทีมวิจัยชุมชน จะไม่ไปก้าวล้ำเข้ามาจนมากเกินไป ด้วยเกรงว่าจะเป็นการครอบงำ หรือกระทั่งถูกมองว่าไปมีผลประโยชน์แอบแฝง -ทุกสิ่งอย่างจึงถอยห่างออกมาให้อาจารย์และชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้หารือและตัดสินใจกันเอง ส่วนจะให้ผมและทีมวิจัยช่วยเหลืออะไร ค่อยว่ากันอีกที

พัฒนาโจทย์ใหม่ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายหลัก : ผู้นำหมักผักดองขาว

ภายหลังจากที่อาจารย์กัลยาฯ และทีมงานตัดสินใจขับเคลื่อนกิจกรรมหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนในพื้นที่บ้านกุดหัวช้างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็มีการจัดเวทีพัฒนาโจทย์ ปรับความคาดหวังร่วมกับชาวบ้านอีกรอบ ครั้งนี้มุ่งไปสู่กลุ่มเป้าหมายหลักที่จะเข้าร่วมโครงการฯ

การพัฒนาโจทย์ครั้งนี้ อาจารย์และนิสิตขับเคลื่อนเรื่องนี้โดยตรงกับชาวบ้าน ทีมวิจัยชุมชนร่วมสังเกตการณ์อย่างห่างๆ สิ่งที่เป็นข้อสรุปจากเวทีดังกล่าวคือชาวบ้านจำนวนหนึ่งมีอาการเจ็บป่วยจากการได้รับสารพิษทางการเกษตรเข้าสู่ร่างกาย ชาวบ้านไม่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อมาใช้ในการปลูกผัก

ปลอดสารพิษ เท่าที่เคยทำก็เป็นน้ำหมักจากหอยเชอรี่ ซึ่งที่ “ทำได้” และ “ทำเป็น” ก็ไม่ได้มีใครมาสอน แต่เรียนรู้แบบงูๆ ปลาๆ ด้วยตนเอง โดยการลงทุ่งจับหอยเชอรี่มาซังไว้ในถังรอจนกว่าหอยเชอรี่จะตาย พอตายแล้วก็เอาน้ำที่เกิดจากการหมักไปเทรดพืชผักและข้าวในแปลงนา แต่พอมาถึงช่วงนี้ไม่มีหอยเชอรี่ให้จับมาทำน้ำหมักได้ ซึ่งทุกครัวเรือนจึงชะงักในเรื่องนี้ไป

กระนั้นก็มีคนบอกเล่าให้อาจารย์และนิสิตฟังในทำนองว่า ปีหลังๆ ที่น้ำท่วมหมู่บ้าน ผักตบชวาจากแหล่งน้ำจะไหลไปสู่ที่นาจำนวนมาก สร้างความเสียหายให้กับต้นข้าว พอน้ำลดผักตบชวาดังกล่าวก็แห้งตาย ซึ่งชาวบ้านจะไม่รู้ทิ้ง หรือเผาทิ้ง เพราะมันมีจำนวนมาก และมากจริงๆ

ครั้นถึงช่วงหนึ่งที่โลกกลับผักตบชวาไปกับดินในแปลงนาอย่างเสร็จสรรพ เพราะเชื่อว่าผักตบชวาเหล่านั้นจะกลายเป็นปุ๋ยชั้นดีสำหรับข้าวในแปลงนา ซึ่งปีนั้นก็พบว่าข้าวของแต่ละคนได้ผลผลิตที่ดีมาก และแต่ละคนก็เชื่อว่าส่วนหนึ่งน่าจะมาจากผักตบชวาที่ถูกโลกกลับเป็นปุ๋ยนั่นเอง...

ด้วยเหตุเช่นนั้น ชาวบ้านจึงได้เสนอต่ออาจารย์และนิสิตว่า ถ้าเป็นไปได้ อยากฝึกฝนเรียนรู้การทำน้ำหมักจากผักตบชวานี้แหละ เพราะมันมีอยู่แล้วในท้องถิ่น ไม่ต้องเสียเวลาในการไปวิ่งเต้นหาวัตถุดิบอย่างอื่น มีหน้าซ้ำยังเป็นการจัดการวัชพืชในวิถีของสิ่งแวดล้อมในแหล่งน้ำของชุมชนในอีกมิติหนึ่งด้วยเหมือนกัน

ลงมือทำ : นิสิตออกแบบกระบวนการเรียนรู้

พอได้โจทย์ที่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน อาจารย์ก็ลป๊ายๆ ก็นำโจทย์ดังกล่าวกลับสู่ชั้นเรียน ให้นิสิตชั้นปีที่ ๔ เป็นแกนหลักในการทำงาน ซึ่งเป็นนิสิตที่มีประสบการณ์ด้านหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนมาแล้วจากปีที่แล้ว และกำหนดให้นิสิตชั้นปีที่ ๓ เป็นลูกมือที่จะเรียนรู้กับปีที่ ๔

นิสิตจับกลุ่มเลือกคณะทำงานกันเอง มีประธานโครงการ และการมอบหมายภารกิจกิจกรรมตามความสนใจว่าใครสนใจจะทำเรื่องน้ำหมัก ใครสนใจจะทำเรื่องการถ่ายทอดความรู้เรื่องอันตรายจากสารเคมีในระบบเกษตรกรรม หรือการป้องกันและรักษาร่างกายจากการได้รับสารเคมี ฯลฯ

การแบ่งงานตามความสนใจถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญ อย่างน้อยก็ทำให้นิสิตได้ทบทวนทักษะและความสนใจของตนเองไปในตัว รวมถึงการง่ายต่อการที่จะมีความสุขกับการเรียนรู้ เพราะได้คิด และได้ทำในสิ่งที่ชอบ ---

เท่าที่รู้คือนิสิตเป็นผู้ไปศึกษาค้นคว้าเนื้อหาเพิ่มเติมในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะนิสิตชั้นปีที่ ๔ ก็เรียนมาแล้วด้วยกันทั้งนั้น เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก็นำมาเรียบเรียงร่วมกัน ส่งให้อาจารย์ได้ตรวจทาน เมื่ออาจารย์เห็นชอบก็แปลงข้อมูลไปสู่เอกสารและสื่อต่างๆ รวมถึงการออกแบบวิธีการจัดการเรียนรู้ รวมถึงการมอบหมายว่านิสิตคนใดจะทำหน้าที่เป็นวิทยากรและเชื่อมการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้าน

สิ่งเหล่านี้คือภาพที่สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่านิสิตได้มีบทบาทในการออกแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ใช่การออกแบบในเชิงเดียว หากแต่เป็นกระบวนการที่เสริมสร้าง “ทักษะการทำงานอย่างเป็นทีม” ไปในตัวอย่างเสร็จสรรพ

ครั้งลงเวทีจริง ก็ดำเนินงานตามแผน โดยเริ่มตั้งแต่การสำรวจพื้นที่บริเวณแก้มลิงว่ามีพืชผักชนิดใด มีต้นไม้อะไร รวมถึงการบำเพ็ญประโยชน์ด้วยการดาหญ้าไปพรางๆ เหมือนการต่อยอดกิจกรรมหนึ่งในงานวิจัยที่ผมและทีมวิจัยชุมชนได้ริเริ่มไว้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ผู้ใหญ่บ้านได้กำหนดขึ้นมาให้นิสิตได้ลงมือทำ เพราะเราชัดเจนตั้งแต่แรกแล้วว่า เมื่อนิสิตกลุ่มใดก็ตามลงทำกิจกรรมในหมู่บ้าน จะต้องไม่ละเลยที่จะทำกิจกรรมการเรียนรู้บริเวณแก้มลิงดังกล่าว เพื่อให้เห็นการพัฒนาบนฐานของงานวิจัยที่มหาวิทยาลัยได้ทำร่วมกับชุมชนฯ

ลงมือทำ : เรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน

ในขั้นตอนของการทำน้ำหมักจากเศษพืชที่เน้นผักตบชวาอันเป็นวัตถุดิบในท้องถิ่น สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ “นิสิตเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการเองล้วนๆ” อาจารย์ทำหน้าที่คอยให้คำปรึกษาและแนะนำอยู่ห่างๆ เช่นเดียวกับผมและทีมวิจัยชุมชนฯ ก็ร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมไปเนิ่นๆ

นิสิตเริ่มต้นจากการนำวัตถุดิบต่างๆ มาเตรียมให้เป็นระบบ นับตั้งแต่คัดแยก สับ-หั่น โดยกิจกรรมเหล่านี้มีชาวบ้านมาร่วมด้วยเหมือนกัน ถึงแม้ว่าแต่ก็สร้างสีสันได้มหาศาล เพราะการสับการหั่นของชาวบ้านนั้นทำเอา นิสิตตื่นตะลึงเป็นที่สุด เนื่องจากชาวบ้านมีความชำนาญในเรื่องเหล่านี้อยู่แล้ว ส่งผลให้นิสิตต้องเรียนรู้เทคนิคของการสับการหั่นจากชาวบ้านไปโดยปริยาย - นับเป็นหนึ่งในกระบวนการเล็กๆ ของการ “เรียนรู้ร่วมกัน” อย่างเป็นสุข

พอถึงขั้นตอนทางภาคทฤษฎี นิสิตก็บอกเล่าขั้นตอนการทำน้ำหมักทีละขั้นๆ พอบอกเล่าเสร็จก็ชวนคุย-ชวนซักถามเพื่อย้ำให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

ในช่วงนี้ผมเองก็มีส่วนในการสร้างประเด็นการเรียนรู้อื่นๆ หนุนเสริมเข้าไป รวมถึงช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้คึกคักและเป็นกันเองสอดแทรกเข้าไปเป็นระยะๆ

เมื่อขั้นตอนภาคทฤษฎีเสร็จสิ้นลง จึงเข้าสู่ขั้นปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม -

ขั้นปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในที่นี้หมายถึงการที่ชาวบ้านเข้ามาเรียนรู้ด้วยการลงมือทำร่วมกับนิสิต ซึ่งบรรยากาศของการเรียนรู้ในช่วงนี้ต้องยอมรับว่าสนุกสนาน เฮฮา คึกคักเป็นอย่างมาก ต่างคนต่างมีความสุขอย่างมากมายก่ายกองทำไป หัวเราะไป ทำไปถามไป หยิกแหยกกันเป็นระยะๆ จนมองไม่เห็นช่องว่างระหว่างวัยเลยก็ว่าได้

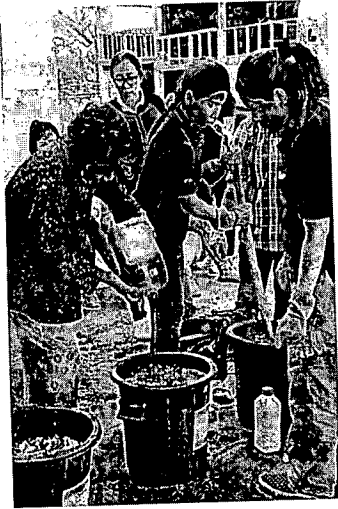

ครับ- นี่คือการสะท้อนเป็นมโนทัศน์หลังของการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง (ลงมือทำ) ซึ่งช่วยให้เกิดความแจ่มชัดในภาคทฤษฎี เกิดทักษะที่เป็นปัญญาปฏิบัติ เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน แก้ปัญหาร่วมกัน ไม่ใช่เรียนคนเดียว ทำคนเดียว รู้คนเดียว

และที่สำคัญในขณะที่ทำ ยังไม่ละเลยที่จะพูดคุยเก็บข้อมูลในเรื่องภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรมที่เคยมีมาและที่ทำกันอยู่ในชุมชนไปพร้อมๆ กันอย่างเนิ่นๆ ...

ถัดจากนั้นก็กลับเข้าสู่เวทีวิชาการอันเป็นภาคทฤษฎีอีกรอบ กล่าวคือนิสิตอีกกลุ่มก็ออกมาบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่อง “สารเคมีการเกษตร : มหันตภัยเงียบ” พร้อมๆ กับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านในเรื่องสถานการณ์ของป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์ในชุมชน รวมถึงระบบการป้องกันและการรักษาตนเองเมื่อได้รับสารเคมีการเกษตรเข้าสู่ร่างกาย ซึ่งช่วงนี้ก็เน้นการสื่อสารสองทาง มีถามมีตอบไปสลับกันไปมา รวมถึงถามทัก (ถึงสำรวจ) พฤติกรรมและสถานการณ์ของชาวบ้านที่ยังคงเกี่ยวพันกับสารเคมี

เวทีครั้งถัดไป : ถิ่น “ของ” มาแลก “ของ”

เหนือสิ่งอื่นใดในช่วงท้ายก่อนปิดเวทีลาจาก นิสิตและอาจารย์ได้มอบถังน้ำหมักให้กับชาวบ้านอย่างถ้วนทั่ว ใครทำถึงไหนก็เอาถึงนั้นไปเก็บไว้ที่บ้าน ซึ่งแจ่มชัดเจนว่าจะมาประเมินร่วมกันอีกรอบวันไหนและอย่างไร เช่นเดียวกับการทิ้งทวนแจ้งกำหนดการลงชุมชนครั้งถัดไปว่าจะมาเมื่อไหร่ โดยครั้งถัดไปอาจารย์และนิสิตได้ชวนให้ชาวบ้าน “เอา ของ” (ภาชนะบรรจุสารเคมี) ในครัวเรือนมาด้วย -

ครับ-คำว่า “เอามา” หมายถึงเอามาแลกสิ่งของจากมหาวิทยาลัยฯ นี่แหละ...

ฟังดูน่าสนใจมาก เพราะเป็นกลยุทธ์ในการสำรวจว่าในแต่ละครัวเรือนนั้นใช้ หรือสัมผัสเสี่ยงกับสารเคมีใดบ้างนั่นเอง

ผมว่าวิธีการ หรือกลยุทธ์แบบนี้ เข้าทำดีจริงๆ - เพราะสิ่งที่ถือมา จะกลายเป็นสื่อ หรือโจทย์การเรียนรู้ร่วมกัน ในอีกมิติหนึ่งอย่างไม่ต้องกังขา

ส่วนจะเรียนรู้อะไร ต้องรอดูว่าสิ่งที่ชาวบ้านถือมานั้น คือ อะไร ?

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538
- เกษม วัฒนชัย. โรงเรียนคุณธรรมช่วยกันสร้างคนดีให้บ้านเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด. 2557.
-ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับความเข้มแข็งของโรงเรียน. กรุงเทพฯ : บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด, 2558
-คุณครูที่รัก บุญแล้วที่เกิดมาเป็นครู. กรุงเทพฯ : บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด. 2557.
- ทรงคุณ จันทจร. การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรมขั้นสูง. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552
- บดีนทร์ วิจารณ์. การจัดการความรู้สู่ปัญญาปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2547.
- บุรชัย ศิริมหาสาร. จัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2550.
- บุรชัย ศิริมหาสารและพัชรา กวางทอง. สรรพวิธีจัดการความรู้สู่องค์กรอัจฉริยะ. กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2552.
- ประพนธ์ ผาสุกยัต. การจัดการความรู้ (KM) ฉบับขับเคลื่อน LO. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไยไหม, 2549.
- ประเวศ วะสี. การเรียนรู้ใหม่ไปให้พ้นวิกฤตแห่งยุคสมัย. สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, กรุงเทพฯ, 2550
-กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ท้องถิ่นเข้มแข็ง.บ.ทีคิวพี จก, 2552.
-การจัดการความรู้ กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพและความสุข. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, 2548.
- พนัส ปรีวาสนา. การพัฒนานิสิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2557
- 1 คณะ 1 ชุมชน : มหาวิทยาลัยกับเส้นทางการเรียนรู้ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2554
- มงคลชัย วิริยะพินิจ. องค์กรแห่งการเรียนรู้และการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ส่องสยาม, 2554
- วรภัทร์ ภูเจริญ. พัฒนาคน พัฒนาใจ HRD 3.0 เต็มใจให้องค์กร. กรุงเทพฯ : อริยชน, 2554.
- วรรณดี สุทธิธารการ. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางสำนึก. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์, 2557.
- วิจารณ์ พานิช. การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21. ส.เจริญการพิมพ์. ตุลาคม, กทม. 2556.
- วิเชียร ไชยบัง. จิตศึกษาพัฒนาปัญญาภายใน. บุรีรัมย์สำนักพิมพ์เรียนนอกกะลา, 2558.
- วันวิสาข์ เคน. (แปล) การเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 : 7 หลักการสร้างนักเรียนรู้แห่งอนาคตใหม่. กรุงเทพฯ : โอเพ่นเวิลด์ส พับลิชชิง เฮาส์, 2556.
- ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ประเวศ วะสี. การจัดการความรู้กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพเสรีภาพและความสุข. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.), 2548

- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2545.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมวิทยา : หลักการศึกษา วิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536
- สมอาจ วงษ์ชมทอง. แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิม. ในวารสารสาธารณสุขมูลฐานและการพัฒนา. 6(1),23-33. (2536)
- สัทยา วิเศษ. ประสบการณ์ของคน ชุมชน องค์กรในการจัดการความรู้ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สถาบัน
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2551.
- สิทธิรัฐ ประพุทธนิติสาร. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : แนวคิดและแนวปฏิบัติ. เชียงใหม่ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547
- สัมพันธ์ เตชะอิก และคณะ. พลังชุมชนกับมหาวิทยาลัย ความท้าทายและคำตอบของโลกอนาคต. หจก.
ขอนแก่นการพิมพ์, 2552.

รายชื่อทีมวิจัย

นายพนัส ปรีวาสนา	หัวหน้าโครงการ
นายสุริยะ สอนสุระ	เจ้าหน้าที่กลุ่มงานกิจกรรมนิสิต กองกิจการนิสิต
นายจิรัฐ อภิวิญญูทีปกร	เจ้าหน้าที่กลุ่มงานกิจกรรมนิสิต กองกิจการนิสิต
นางเยาวภา ปรีวาสนา	เจ้าหน้าที่กลุ่มงานกิจกรรมนิสิต กองกิจการนิสิต
นางสาวจันเพ็ญ ศรีดาว	เจ้าหน้าที่กลุ่มงานประชาสัมพันธ์และสารสนเทศนิสิต กิจกรรมนิสิต กองกิจการนิสิต
นายอดิรุจ อัครมูล	เจ้าหน้าที่กลุ่มงานประชาสัมพันธ์และสารสนเทศนิสิต กิจกรรมนิสิต กองกิจการนิสิต
นางสาวกมลรัตน์ ลิทหาร	นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
นายวิเศษ นาคชัย	นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
นายบุญถิ่น รัตนพล	ทีมวิจัยกลุ่มฮักแพงเบิ่งแถงคนขามเรียง
นายบุญร่วม หลวงแก้ว	ทีมวิจัยกลุ่มฮักแพงเบิ่งแถงคนขามเรียง
นายสมศักดิ์ แผล่งหล้า	ทีมวิจัยกลุ่มฮักแพงเบิ่งแถงคนขามเรียง
นายสมัย พลเทพ	ทีมวิจัยกลุ่มฮักแพงเบิ่งแถงคนขามเรียง
นายศิริ พงษ์สะพัง	ทีมวิจัยกลุ่มฮักแพงเบิ่งแถงคนขามเรียง